TALİP APAYDIN

VATAN DEDİLER

VATAN DEDİLER

TALİP APAYDIN

ROMAN/ÖYKÜ - DİZİSİ - 6

10

1. Basım — Mayıs 1981

VATAN DEDİLER — Roman — / Talip Apaydın / Kapak: Haslet Soyöz / Kapak film: Can Grafik / Tomurcuk Basım Tesislerinde dizildi, basıldı / Cilt: Oruç Mücellithanesi / Yalçın Yayınları: Klodfarer Caddesi No. 24, D. 3-4-5 Türbe - İST.

VATAN DEDİLER

TALİP APAYDIN

— 1 —

1920 Yılının Ağustos ayı.
Uşak Kasabası yakınlarında Tacım köyü.

Tacım köyü çetesinden artakalan beş atlı, gecenin karanlığında sessizce yol alıyorlardı. En önde Molla Mahmut vardı. Kimseye görünmemek için kıra sürmüştü, yol iz yoktu. Dere tepe gidiyordu. Öbürleri arkadan onu koğuşturuyorlardı. Hep heyecanlıydılar, iki yana, geriye bakıp duruyorlardı. Kara kuru adamlardı. Kiminin başında eski bir fes vardı. Kimi bacaklarına dolak dolamıştı. Giyitleri karışık, eski püsküydü. Hepsi de silâhlıydılar. Göğüslerinde çaprazlama fişeklik diziliydi. Molla Mahmudun başındaki kalpak onu karanlıkta daha iri gösteriyordu. Bir eliyle mavzerin dipçiğini bastırıyor, öbür eliyle dizginleri tutuyordu. Ata habire topuk vuruyordu. Düşmana yakalanmadan köyün sınırını bir çıkıverselerdi, hep onu düşünüyordu.

— Dâh oğlum! diye soludu.

Dönüp geriye baktı. Serçe deresini çıkmışlardı. Deve boynunu aşarken Yunan karargahının ışıklarını gördü. Parlak ışıklardı. Ovanın yüzünde küçük bir kasaba gibiydi uzaktan. Yıldızlar birbirine karışıyordu. Kemikli yüzü kinle parladı. Dişlerini sıkıp sövdü içinden.

— Dürzüler! Gelip oturdular toprağımıza. Yerimizden

yurdumuzdan ettiler bizi. Emme dur hele, duur... Geldiğiniz gibi gideceksiniz. Daha biz ölmedik. Duur!..

İçi zehir gibi kin doluydu. Söyliyecek söz bulamıyordu. Olmıyacak şeyler olmuştu kaç gündür. Kendi köylerinde, gözlerinin önünde... «Uff...» yaptı. Acılı bir soluk koyverdi. Gidiyorlardı işte, kaçıyorlardı. Kaçmak diyemiyordu buna, içine sığdıramıyordu. Yakalansalar muhakkak öldürüleceklerdi. «Ah, niye önce gitmedik,» diye düşünüyordu. Düşman kapımıza gelene değin niye bekledik? Daha doğrusu niye çağırmadılar? Geç kaldık, çok geç. Bunları hiç görmiyecektik. Ne yapacağımızı bilmiyoruz ağzına tükürdüğüm. Bizim kadar şaşkın miller var mı şu dünyada? Yol iz belli değil. Ne yapacağını bilmemek ne kötü şeymiş meğer? Yerin dibine geçtik...»

— Dâh!

Yayvan tepeyi aştı. İniş aşağı tırısla gidiyordu. Uzakta, iki yanda dağlar görünüyordu. Bildik dağlar. Başları geceye vurmuştu.

Molla Mahmut geride bıraktığı anasını, bilinmedik yerlere yolladığı karısını oğlunu düşündü. İçi karıştı. Kafasından kovmaya çalıştı bu düşünceleri. «Sırası değil şimdi. Hele onlar dursunlar durdukları yerde. Gün gelir hepsini toplarız inşallah.» Unutmak için tekrar geriye baktı. Arkadaşları sessizce geliyorlardı peşinden. Haceli, Kazım, Çopur Hamdi, Aşır...

Aşır'ın atı kötürümdü, en arkaya o kalmıştı. Gözden yitirmemek için habire sıkıştırıyordu hayvanı.

— Yürü ulen deyyusun malı! İş bildiğin gibi değil, yürü!

Ayağında çarıklar vardı. Aceleyle iplerini de iyi bağlıyamamıştı. Düşmesin diye özengiye sıkı sıkı basıyordu.

«Ulen nereye gider bunlar? Doğru dürüs yoldan gitseler ya. Hayvan yürümüyor zati. Yoksa beni bırakıp gidecekler mi? Niyetleri bu mu?»

— Yürü be oğlum!

Can kaygusu içindeydi. İkide bir geriye dönüp bakıyordu. Ufak tefek bir adamdı. Ter içinde kalmıştı. Eliyle boynunu sildi.

— Vay koca Allah vay! Ne günler gösterdin bize?

Yüzü ağlayacak gibi oldu. Öyle bungundu. Bir iki kez bağıracak oldu, «Yavaş olun, bekleyin!» Vazgeçti. «Kızarlar şimdi. Zati peşlerine zorla takıldık. Olmaz.» Atı sıkıştırdı.

— Dâh ulen, yürü!..

Tepeyi aşınca Haceli biraz rahatlamıştı. «Düşman buralara kadar gelemez, dedi içinden. İmkânı yok. Ne işi var bilmediği yerlerde? Sıkı mı? Yoldan gitmediğimiz iyi oldu. Mamıt bilir işini canım. Ha bakalım kardaş, kurtulduk say.»

— Dâh!

İleriye geriye bakındı. «Kendi köyümüzden kaçıyoruz, şu işe bak. Vay kahbe felek vay, ne oyunlar ettin bize. Evimizi yurdumuzu düşmana bıraktık da gidiyoruz. Çoluk çocuğumuzu, karımızı...»

Gerisini tamamlıyamadı. İçine bir acı doldu. Şimdiye kadar hiç duymadığı bir duygu yüzünün etlerini sızlattı. «Allah allah! dedi. Nedir bu başımıza gelenler?»

Yutkunup boğazındaki kabartıyı dağıtmaya çalıştı. Sarışın yüzü ağlayacak gibiydi. Bir taşın altında kalmış gibi ezikti. Kızıyor, fakat kime kızdığını bilmiyordu. Düşündükçe kafası karışıyor, beyni zonkluyordu. «İyi ki Mamıt var önümüzde. O nereye giderse oraya gideceğiz. O en iyisini bilir.»

— Dâh oğlum, yürü! Can derdine düştük...

Ata topuk vurdu.

Meşeli ardıçlı bir bayıra sardılar. Küçük boy ağaçlar geceleyin ayağa kalmış insan gibi görünüyorlardı. Kimine sürünerek, kimini dolanarak geçtiler. Bir ıssızdı her yer. Ses soluk yoktu. Atların yeri döğen sesleri duyuluyordu yalnız.

Çatal kayayı sollayıp geçtiler. Kendi köylerinin toprakları geride kalmıştı. Burada orman iyice sıklaşıyordu. Komşu köyün toprağı idi ama bildik yerlerdi. Sık sık odun kesmeye, öküz gütmeye gelirlerdi. Kim bilir nice ayak izleri vardı buralarda. Şimdi sessizce geçip gidiyorlardı işte.

— Bir daha gelir miyiz, kim bilir? dedi Kâzım içinden.

Gözleri sızlıyordu. Bir de boğazı kurumuştu sıkıntıdan. Şuralarda bir su olsaydı, eğilip kana kana içseydi. Fakat

yoktu. Karacalar'a kadar su bulamıyacaklardı. İleriye geriye bakındı. El yordamı ile heybeden bir topak ekmek kopardı, çiğnemeye başladı. Bir yandan atı tekmikliyordu.

İniş yokuş gidiyorlardı. Atlar güçlük çekiyordu. Yola inseler iyi olacaktı.

— Hamdi be! diye seslendi. Yola inelim gayri arkideş. Nereye gidiyoruz böyle?

— Ne bileyim, dedi Hamdi. Gidiyoruz işte.

Sesi küskündü. Bir belanın içine girmişlerdi. Nasıl çakıcaklardı bu işin içinden, bilmiyordu.

Biraz sonra Mahmut atın dizginlerine asıldı. Geriye dönüp gelmelerini bekledi. Altında at deli deli solunuyordu. Uzakta bir derenin içinden horoz sesleri duyuldu. Karacalar köyünün horozlarıydı.

— Uf bee, dedi Haceli. Öldük arkideş. Şurdan yola inelim gayri. Tehlike kalmadı.

— O daha belli değil.

— Niye belli değil? Ta buralara gelecek değil ya bu gâvur?

— Belki gelmiştir. Bizim köye nasıl geldi?

Haceli'nin içine gene korku düştü. Sağa sola bakındı.

— Gelse habarımız olur arkideş.

— Nerden habarımız olacak? Dâh deyin hadi.

— Durun Mamıt, az durun hele. Öldük yavu. Hayvanlar yoruldu.

— Suss... Yaptı Mahmut. Yavaş ol. Düğüne mi gidiyoruz?

Aşır sustu. Bilmediği bir şey var sandı. Atın üstünde küçülerek sağa sola bakındı.

— Şey yani, benim at... Şurda biraz soluklansak iyi olacak.

— Olmaz! Horozlar ötüyor baksana. Sabah olmadan buralardan uzaklaşmalıyız. Dâh deyin.

— Yola inelim hiç değilse. Atlar perişanladı.

— İneceğiz. Gelin siz arkamdan.

Tekrar sürdüler. Bu sefer daha yakın gidiyorlardı. Atlar bir keçi yolunu izleyerek peş peşe ilerliyordu. Birbirlerinin

karaltısını görüyorlardı. Gittikçe seyrekleşen ağaçların arasından çıktılar. Taşlı bir düzlüğü ortalayıp geçtiler. Atların ayağı taşlara çarpıyordu. İkide bir tökezliyordu hayvanlar.

— Dâh ulen dürzü, doğru yürü!

Anız tarlalara girdiler. Molla Mahmut sağı solu gözledi, gideceği yeri kestirmeye çalıştı. «Sabah olmadan Koyun ağılını geçiversek iyi olur, dedi içinden. Sonrası kolay. Tehlikeyi savuşturmuş oluruz.»

Çift tekerli tarla yoluna girdi. Ata tapuk vurdu.

— Dââh! diye eğildi üzerine. At tırısa kalktı.

Karacalar köyü sağda, derenin içinde kalmıştı. Karanlıkta hiç bir şey görünmüyordu. Bir iki köpek havladı uzaktan.

Çakıllı dereyi geçtiler. Sonra yokuşa sardılar. Belli belirsiz bir köy yolu vardı. Karanlıkta güç farkediliyordu. Dağ köylerine gidiyordu herhalde. Molla Mahmut bu tarafı iyi bilmiyordu ama «gideceğimiz yön belli olduğuna göre, ne kadar yol alırsak kârdır» diye düşündü.

Sık sık gündoğu tarafına bakıyordu. Biraz sonra hafifçen bir ağartı başladı. «Hıh, şafak söküyor. Ha oğlum dayan!»

Atın boynunu okşadı. At ter içinde kalmıştı. Sıcak sıcak soluyordu. «Hey Allah, sen yardım et. İki gündür ne belâlardan kurtardın bizi. Sonunu da getir.»

Kendikendine gülümsedi. Kurtulmuşlardı. Bundan sonra tehlike yoktu artık. Düşman devriye çıkarmış olsa bile buralara gelemezlerdi, imkanı yok. «Geçti, dedi içinden Geçtii... Sizi dini bozuklar sizi! oturun bakalım şimdilik toprağımızda. Babanızın malı gibi oturun. Emme bitmedi bu iş. Bizim de diyeceğimiz var, hıı...»

Dişlerini sıkıp geriye baktı. Öbür arkadaşları hemen arkadaydı. Atları habire sıkıştırıyorlardı. Herkes bir öndekine yetişmeye çalışıyordu. Aşır telaş içindeydi. «Ulen kaçıp gidecek bunlar. Ne bu acele? diye söyleniyordu. Kelle mi götürüyorsunuz be hınzırlar? Tehlike ise geçti gayri. Ta burada ne işi var düşmanın? Hay Allah, gözden yitireceğiz, dâh oğlum!»

Atı habire sıkıştırıyordu. Eğilip çarıklarını çıkardı, hey-

beye koydu. Tabanları delik yün çoraplarla kaldı.

Hırsından dişlerini sıkıyor, ağlamaklı sesler çıkarıyordu. Ömründe bu kadar sıkışmamıştı. İçinden sövüp saymak geliyor ama kime söveceğini bilemiyordu.

— Ulen etme at, geçmişini dedirme, yürü!

Dizgin kayışını hayvanın sağına soluna vurdu. Zorla dört nala kaldırdı. Heybenin gözleri sallanıyordu. Çopur Hamdi'ye yetişebildi.

— Yavu biraz yavaş gidin arkideş, dedi. Ne bu, öldük valla.

Hamdi cevap vermedi. Küs gibiydi.

Aşır birden söndü. Bir daha sesini çıkaramadı. Suçluluk duygusu doldu içine. «Demek bunlar benimle konuşmıyacaklar, dedi. Demek çok kızıyorlar. Yanlarından ayrılmam iyi olmadı. Kötü ettim. Düşünemedim. Ne bileyim böyle olacağını? Can kaygısına düştük. Molla Mamıt olmasaydı içlerine bile almazdı bunlar beni. İmkanı yok. Molla Mamıt başka. Gözünü yeyim ben onun. Yaşça bizden küçük emme hepimizden akıllı. Her işin doğrusunu bilir. Bana o da kızdı biliyorum. Gene de beni içinize alın, sizinle geleyim deyince peki dedi. Kin tutmaz. İyi yürekli. Ondan hiç ayrılmamak vardı, hata ettik işte. Alaşehir baskınına gitmeyiverdik. Çok kötü oldu. İbrahim bey nerede acaba? O yok içlerinde. Ağa takımı değil mi, iş zora sarınca kayboluverdi. Hepsinin anasını eşşek kovalasın. İş gelir bizim gibilerin omuzuna yıkılır. Peki emme biz nereye gidiyoruz böyle? Hiç durmayacak mıyız? Bir konuşsak da öğrensek?»

Gün ışımağa başlamıştı. İleriler geriler görünür olmuştu. İki yandaki tepeler ağaçlıktı. Boş tarlalar vardı. Tarlaların ortasında tek tük meşeler, ardıçlar kapkara görünüyordu.

Yol dar bir vadiye girdi. Molla Mahmut atını yavaşlattı. İlerden gelen birtakım sesler duymuştu, neydi bu? Arkadaşlarını bekledi. Eli tabancasındaydı. Eşkiya olabilirdi.

— Atları şöyle çekin. Burada bekleyin.

İnip atın dizginini Haceli'ye uzattı. Ağaçların arasından eğilerek pısarak ilerledi. Bacakları uyuşmuştu, zor yürüyor-

du. Baktı, ilerde bir sürü adam, çoluk çocuk, yüklü kağnılar, eşekler... Gittikleri yöne doğru gidiyorlardı. «Hımm, dedi, göçüyorlar. Tehlike değil.»

Yola inip, gelin işareti yaptı.

Biraz sonra yanlarından geçtiler. Yaşlı adamlar, genç kadınlar, kağnıların üstünde pısıp oturmuş çocuklar, korkuyla bakıyorlardı.

— Korkmayın, dedi Mahmut. Biz de sizin gibi gidiyoruz. Uğurlar ola.

— Sağol yeğen. Allah yardımcınız olsun.

— Bu ilerde su var mı, biliyor musunuz?

— Var. Tepenin dibinde çoban pınarı var. Dâh deyin, az kaldı.

Ak sakallı bir ihtiyar değneğini uzatarak yolu gösterdi. Yorgun öküzlerin çektiği kağnılar ağır gidiyordu. Atlara topuk vurup yanlarından geçtiler. Eski püskü giyitler içinde, bir deri bir kemik kalmış insanlar, yamalı çuvallar, ağzı kırık sepetler, kuyruğu kulağı düşmüş eşekler... Bir yoksulluk kervanı gibiydiler.

— Hey Allah, sen yardım et bu millete, dedi Mahmut. İçine kara bir umutsuzluk doldu. Gözleri sızlıyordu.

Yolun kıyısındaki çeşmeye geldiler.

— Şurada biraz dinlenelim arkideş, öldük...

— Olur, dinlenelim.

— Tehlikeyi atlattık nasıl olsa, bundan sonrası kolay.

— Kim bilir, orası daha belli değil.

Su içtiler, ellerini yüzlerini yıkadılar.

— Oh, çok şükür...

Suyunu içen bir kıyıya oturdu. Kemikleri sızlıyordu hepsinin de. Konuşacak halleri yoktu. Yere bakıp düşünüyorlardı. Çopur Hamdi sigara yaktı. Sırtüstü yatıp göğe bakmağa başladı. Yıldızlar kaybolmuştu. Soluk bir aydınlıktı gökyüzü. Sabah serinliği insanı titretiyordu.

Biraz sonra karşı yamaçlarda keklikler ötmeye başladı. Hamdi gözlerini yumup bakır sahanda dumanı tüten bir keklik kızartması düşündü. Yanında yeşil soğan, kırmızı domates... Ağzı sulandı. «Hee... dedi kendi kendine. Unut bunları

gayri Hamdi. Memleketin her şeyini Yonana bıraktık gidiyoruz. Kekliklerini de onlar yiyecek.» Bir yerleri derin derin sızladı. Onuruna dokunuyordu bu olanlar. Evi barkı, çoluk çocuğu, her şeyi bırakmış kaçıyorlardı. İlerde ne olacağı da belli değildi. Tekrar gelecekler mi, yoksa hiç mi dönmiyecekler, bilmiyordu. Bir boşluk içinde duyuyordu kendini.

Yanının üstüne dönüp sordu.

— Hı Mamıt kardaş, tekrar dönecek miyiz, ne dersin?

Mahmut uzamış sakallariyle güldü.

— Döneceğiz dersek döneriz.

Hepsi ilgilendi. Kimisi doğrulup oturdu. Bir iyi söz işitmek, umutlanmak istiyorlardı. Mahmut bunu anladı.

— Hiç kuşkunuz olmasın ki döneceğiz, dedi. Hele bir Afyona varalım, hazırlıkları görelim. O zaman... (Başını salladı) Damlaya damlaya göl olur demiş atalarımız. Biz birer damlayız. Toplanıp göl olacağız. Ondan sonra dayansın Yonan.

— Hımm... demek Afyon'a gidiyoruz, dedi Aşır. Biraz uzakça bir yere oturmuştu. Atını çekip daha yakına geldi. Öbürleri aldırmadılar. O yokmuş gibi davranıyorlardı. Mahmut cevap verdi.

— Evet Afyon'a gidiyoruz Aşır ağa. Orduya katılacağız. Ordu hazırlanıyor. Sonra düşmanı önümüze katıp, sürüp çıkaracağız memleketten, anladın mı?

Aşır sevindi.

— İnşallah kardaş. Haniydi o günler?

— Göreceğiz, korkma.

Aşır hepsine ayrı ayrı baktı. Bir şeyler söyleyecekti, heyecanlıydı. Yüzü kıpkırmızı oldu. Yutkunup boğazındaki kabartıyı dağıtmaya çalıştı.

— Kardaşlar, dedi. Sesi biraz boğuk çıktı. Ben ettim siz etmeyin... Vallahi bir kötülüğüm yok. O zaman aksilik oldu, sizinle gelemedim. Emme çok pişmanım. Çocuklarımın ölüsünü öpeyim ki...

Sesi boğuldu, hıçkırdı.

Hepsi başlarını yere eğdiler.

— Üzülme Aşır ağa. Şimdi geldin ya, yeter. Bundan son-

ra ayrılmazsın gayri.

— Ayrılmam, imkanı yok. Ayrılırsam Allah belamı versin, ölene dek sizinleyim.

— Tamam. Önemli olan o.

— Siz de beni ayırmayın.

— Ayırmayız. Git yüzünü yıka. Üzülme gayri.

Aşır çeşmeye gitti. Hep arkasından baktılar.

— Cahillik, dedi Mahmut. Pişman oldu, üstüne varmayın.

— Varmıyoruz canım. Bize ne? Kendi gitti, kendi geldi,

— Öyle he. Bizim bir şey dediğimiz yok.

— Neyse... Bu işi unutalım. Olmamış gibi davranalım.

Kalkıp heybeden peynir ekmek çıkardılar, yemeğe başladılar.

Gün doğmak üzereydi. Ortalık iyice ışımıştı. Biraz sonra içerilere göç eden köylülerin kağnıları göründü. Çeşmenin önüne gelince kıyıya çektiler. Öküzleri eşekleri yükten salıverdiler. Karılar kızlar çeşme başına doluştu. Sessizce su içiyorlar, kaplara su alıyorlardı. Çocuklar kağnıların üstünde çuvallara yaslanmış uyuyordu. Boz bir toz bulutu, ter kokusu içindeydi herşey. Hayvanlar insanlar yorgundu. Sabahadek yürüdükleri belliydi. Öküzler hemen yattılar, kimisi geviş getiriyordu.

Mahmutla arkadaşları yüksekçe bir yere oturmuş, bir yandan peynir ekmeklerini yiyor, bir yandan da yeni gelen kalabalığa bakıyorlardı. Mahmudun yüzü bozuktu. Karısı ile oğlunu düşünüyordu. «Onlar da böyle gittiler öyle ya? dedi içinden. Şimdi kimbilir neredeler? Uygun bir yer bulup yerleşebildiler mi? Yoksa aç açık ortalarda mı kaldılar? Murada iyi baksalar bari. Hasta olmasa çocuk. Beni özlüyordur. Boba boba diye arıyordur. Hey Allah... Nasıl perişan olduk böyle?»

Lokmasını zorlukla yuttu. Güneş tam karşıdaki tepeden doğmuştu. On - onbeş günlük sakallı yüzü aydınlandı. Avurtları iyice çökmüştü. Sivri burnu biraz daha uzamış gibi görünüyordu.

Geriye dönüp sordu.

— Ne dersiniz, burada biraz dinlenelim mi, yoksa binip sürelim mi?

— Dinlenelim Mahmut. Valla öldük kardaş. Hayvanlar da yoruldu.

— Peki. Siz bilirsiniz.

Atları suladılar. Birer ağacın altına çekip torba taktılar. Sonra uzandılar toprağın üstüne.

Mahmut ağacın dallarına bakıyor, uzakta öten bir kuşun sesini dinliyordu. Biraz sonra gözlerini yumdu.

— 2 —

Çolak Recep ağayı uyku tutmadı. Akşamdan sarıp kuşağına doldurduğu sigaralardan bir tane daha yaktı. Ak sakalları, dudaklarını örten bıyıkları sigara dumanından sararmıştı. Kaşları da yarı yarıya aktı. Yüzünde derin çizgiler vardı. Yere bakıyor, acılı acılı duman çekiyordu içine. Kendi kendine söyleniyor, iki de bir başını sallıyordu.

Molla Mahmut deminden beri adama bakıyordu. O farkında değildi. Kadınlar çocuklar dereye inmişler, orada dinleniyorlardı. Taze bir bebek ağlıyordu. Anasının ağlamaya benziyen ninnisi duyuluyordu uzaktan. Hayvanlar aksırıp tıksırıyorlardı.

Mahmut dirseğini başının altına yastık yapmıştı, ihtiyara bakıyordu. «Allah şu kullarına acı, dedi içinden. Evi barkı bırakmış gidiyorlar. Çoluk çocuk, karı kız... Nedir bunların günahı?»

Doğrulup oturdu. İçi keçeleşmiş gibiydi. Bir yerleri uyuşmuştu. Kemikleri sızlıyordu. Dönüp arkadaşlarına baktı, hep uyuyorlardı. Haceli horluyordu. Kâzım'ın ağzı yere yakındı, soludukça yerin tozlarını üfürüyordu. En çok Aşır rahatsızdı. Dişleri gıcırdıyor, ağzı yüzü oynuyordu. Birileriyle boğuşuyordu sanki.

Baktı bir süre, «kalksalar da gitsek gayri» diye düşün-

dü, ama uyandırmağa kıyamadı. «Hele uyusunlar az daha. Fena yorulmuşlar. Kaç gündür çekmediğimiz kalmadı ağzına tükürdüğüm.»

Doğrulup üstünü başını çırptı. Recep ağayla konuşmak istiyordu. Yolu soracaktı.

— Selamünaleyküm emmi, dedi. Nerden gelip nereye gidiyorsunuz böyle?

— Aleykümselam yeğen. Gidiyoruz işte. Nereye gittiğimizi bilmiyoruz. Düşmandan kaçıyoruz.

— Nerelisiniz?

— Çandere'deniz.

— Düşman geldi mi sizin oraya?

— Gelmedi emme yakınımızda. Akşam sabah gelir diyorlar. Bu yaştan sonra bunları da gördük.

Sigarasından derin bir duman çekti. Ağzından burnundan üfürdü. Ak sakallarının arasından duman çıkıyordu.

— Siz nerelisiniz?

— Biz de Tacım'lıyız.

— Hee bilirim. Sizin oraya gelmiş ellam. Öyle duyduk.

— Geldi ya, geldi.

Mahmut başını önüne eğdi.

— Ne yapıyorlar? Kötü davranıyorlar mı?

— Düşman iyi davranır mı emmi? Dün bir arkadaşımızı öldürdüler. Yakalasalardı bizi de öldüreceklerdi. Kaçtık.

İhtiyarın gözleri kocaman açıldı.

— Yaa, neden?

— Biz Kuvayimilliyeciyiz. Bizi aradılar. Evleri didik didik ettiler.

— Vay hınzırlar vay. İyi ki kaçtınız. Sakın ellerine geçmeyin.

— Geçmeyiz gayri, kurtulduk.

— Şimdi nereye gideceksiniz?

— Geride ordu hazırlanıyor. Orduya katılacağız.

— İyi olur. Benim oğlum da gitti. Adı Hüseyin. Oralarda görürseniz selam söyleyin. Allah hepinizin yardımcısı olsun.

— Amin.

— Biz de gidiyoruz işte çoluk çocuk. Bakalım nerede bir yer buluruz, başımızı nereye sokarız? Yollarda eşkiya var diyorlar. Bize birşey yaparlar mı bilmem.

— Ne yapacaklar size? Çoluk çocuktan ne alacaklar?

— Kim bilir? Elde sütü bozuk çok. Gece sizi ardımızda görünce aklımız çıktı.

— Yok canım, o kadar korkmayın. Yalnız siz değilsiniz giden. Millet hep göçüyor.

— Öyle he. Bizim köyden beş altı kafile gitti. Benim hiç niyetim yoktu. Bu yaştan sonra ölsem ne, kalsam ne... Emme hısım akraba doluştular başıma, «etme Recep emmi, bizi götür. Herkes gitti, biz kaldık. Başımızda senden başka kimse yok. Bizi düşman eline koma...» Baktım düşündüm, ne edersin? Hepsi yakınımız. Başlarında erkek yok. Düştük yollara çaresiz. Bakalım nereye kadar gideriz. Akıl işi değil emme, başka ne edersin?

Bebek tekrar ağlamağa başlamıştı. Recep emmi dereye doğru baktı. Başını salladı.

— Torun, dedi. Bir hafta oldu doğalı. Susmak bilmiyor baksana. Rezillik...

Yere bakıştılar.

— Çok kötü günlere kaldık yeğen, çok...

Ak sakalını iki yana salladı. Yüzü ağlayacak gibiydi. Sigaranın kalan ucundan bir nefes çekti.

— Öyle emmi. Ama sabrın sonu selâmet derler. Sonu iyi olacak.

— İyi olacak mı, bilmem ki?

— Elbet olacak. Eli silâh tutanlar bir toplanalım da o zaman gör sen.

— Haniydi oğul, o günleri bir görsek. Benim Hüseyin'e de dedim, düşmanı memleketten sürüp çıkardığınız gün Allah sizi cennetlik edecek. Bunca gün yaşadım, böyle rezillik görmedim ben. Onurumuz iki paralık oldu. Ben Galiçya'da savaştım, Balkan bozgununu gördüm. Bulgara esir düştüm. Emme oralar bizim değildi. Düşmanın böyle kendi toprağımıza gireceği aklımıza bile gelmezdi. Çok kötü şeymiş. Durumuz dineğimiz kalmadı. Allah seni inandırsın,

gözüme bir dirhem uyku girmiyor. Şu çoluk çocuğa bak, ne olacak bunların hali? Bizi bu duruma düşürenler Allahtan bulsunlar. Başka ne deyim?

— Haklısın emmi. Hep öyleyiz. Ben de çoluk çocuğu birine kattım yolladım. Anam da köyde. Emme dur bakalım, bu iş daha bitmedi. Her yokuşun bir inişi var. Şimdi yokuştayız.

— Adını bağışla yeğen?

— Mahmut. Molla Mahmut derler.

— Hee. Belli zati okumuş adam olduğun belli. Allah bağışlasın. Böyle inançlı gidiyorsunuz ya, inşallah başarırsınız. Benim Hüseyin de böyleydi. Göreceksin boba diyerek gitti.

— Kaç kişiydiler?

— Bizim köyden sekiz-on kişiydiler. Üç kişi de Bardaklı'dan katılmış. Kimisi daha çocuk, askerliğini yapmadı. Emme bir gidiş gittiler, ne deyim sana... Allah yardım eder de iyi bir yüklenirseniz, sökersiniz bu gavuru. Ben Yonan milletini bilirim. Hele süngü savaşına girdiniz mi dayanamaz. Alır külahını kaçar.

Molla Mahmut'un karayağız yüzü kasılmıştı. Dişlerini sıkıyordu.

— Emme bak yeğen, iyi bir düzene girmek gerek. Savaşta kim ne zaman ne yapacağını bilecek. Bu da disiplinle olur. Savaş karışıklığa gelmez. O yürürken bu dururşa olmaz. Onun için kumandanlar askeri zaptırap altına almalı. Biz Balkan'da niye bozulduk biliyor musun? Subay subayı dinlemedi, asker askeri tanımadı. Kimse kimsenin sözünü tutmadı. O dedi böyle olacak, bu dedi şöyle olacak. Asker ortada şaşırdık aldı. Gene öyle olursaa... Benim korkum bu. Herkes yukardakini dinleyecek. Başıbozukluk olmayacak. O zaman başarırsınız işte.

Haceli başını kaldırmış Mahmud'a bakıyordu. Uykusu birden açılmıştı. Güneş epey yükselmişti. Öbürleri hâlâ uyuyordu.

Mahmut doğruldu.

— Biz gidelim emmi. Yolu iyi bir tarif et. Afyon'a gitmek için en kısa yol nere? Biz buraları iyi bilmiyoruz.

İhtiyar kolunu uzatıp gösterdi.

— Şurdan doğruca Hoca köyüne çıkacaksınız yeğen. Bu yol oraya götürür sizi. Hoca köyünde kalmayın. Vurun geçin. Bu akşam Sincanlı'yı tutun. Sincanlı'da kalırsınız. Yarın da Afyon'a ulaşırsınız. Dağlık yer emme en kısa yoldur.

— Peki, sağol. Hadi Allahaısmarladık.

— Güle güle. Allah işinizi rast getirsin. Gece gündüz duacıyız. Ha görelim sizi...

Mahmut arkadaşlarını uyandırdı.

— Çabuk hazırlanın, gidiyoruz, dedi.

Atların torbalarını aldılar. Kolanlarını sıkıladılar. Çeşmeden su içtiler. Hepsi de uysaldı. Asker davranışı içindeydiler. Emme uyuyorlardı.

Mahmut atına binip sürdü. Hemen tırısa kaldırdı. Öbürleri onu koğuşturdular. Dere boyunca ilerlemeğe başladılar. Buralar epey ormanlıktı. Sık çamlar, meşeler. Düzlüklerde kırmızı topraklı tarlalar...

Bir çobana rasladılar, koyunları keçileri çabukça tepenin arkasına sürüp kaçırmak istedi. Eşkiya sanıp korkmuştu herhalde.

Mahmut arkasından bakıp başını salladı. «Cık cık cık... Kimsede rahat huzur yok. Herkes kuşku içinde. Ne günler be.»

Tepeyi aşınca yeni bir göç kümesine rasladılar. Bunlar daha kalabalıktı. Başka bir yoldan gelmişlerdi herhalde. Başlarında iki atlı vardı. Mahmut'gili görünce elleri tabancalarına gitti. Yan yan baktılar. Zarar gelir mi gelmez mi, anlamağa çalışıyorlardı.

Mahmut selâm verince rahatladılar biraz. Kağnıların peşinden çoluk çocuk yayan yürüyorlardı. Yılgın bir bakışları vardı.

Hocalar köyünün önünden geçtiler. Camili minareli bir köydü. Sokaklarda kimse görünmüyordu. Bırakıp gitmişlerdi belli ki. Biraz sonra sakat bir adam gördüler, duvarın dibine oturmuş bakıyordu. Yüzü korku içindeydi. Yakınları bırakıp gitmişti. Dayanaksız tutamaksız tek başına kalmıştı duvarın dibinde. Ağlamaklı seslerle yalvarıyor ama ne de-

diği anlaşılmıyordu.

Üstleri başları perişan, yalınayak çocuklar gördüler, damların başına çıkmış korkuyla bakıyorlardı. Gel diye çağırsan kaçıp gidecekler, karanlık köşelere saklanacaklardı. Öyle bir duruşları vardı.

Vurup geçtiler köyün önünden. Kuzey doğuya doğru yol alıyorlardı. Dağlık bir bölgeydi. Yol gittikçe bozuldu. Yokuşlarda inişlerde atlar zorluk çekiyordu. İki yanda kayalık dağlar vardı. Herkes kendi içine gömülmüştü. Hiç konuşmadan, birbirlerini koğuşturarak yol alıyorlardı.

Kazım ağzındaki çöp parçasını sakız çiğner gibi geveleyip duruyordu. Eskiden de böyle yapardı. Harmanda döğen sürerken, tarlada çalışırken ağzına bir saman parçası, ya da kekik kökü alırdı. Saatlerce ağzında gezdirir dururdu. Böylece ağzının kurumasını önlerdi. Aklı köyünün bağlarına gitti. Çayırdaki yaşlı akdut ağacını, geçen yıl aşılattığı armutları düşündü. Bir yerleri derin derin sızladı. «Hepsini bıraktık gidiyoruz ağzına tükürdüğüm. Bir daha gelecek miyiz, gelemiyecek miyiz? Düşman gitmeden gelemeyiz, imkanı yok. Sen yardım et Allah...»

Geriye dönüp baktı. köyünün dağları görünmez olmuştu. Hiç bilmediği yerlerdi buralar. Havası toprağı değişmişti. Yaylak yerlerdi. İkide bir ağıllar görüyordu, ama boşalmıştı. Sahipleri hayvanlarını ya sürüp götürmüşlerdi, ya da gizli yerlere saklamışlardı. Toprak yoldan saman kalıntıları, kağnı izleri görünüyordu. Bir göç yoluydu işte, belli oluyordu.

Aşır gene gerideydi, atı sıkıştırıp duruyordu. Öbürleri epey açılmışlardı. Yan taraftaki ağaçların arasında bir kıpırtı gördü. İki kişi birden kafaları eğmişlerdi. Eşkiya olmasındı bunlar? Telâşlandı. Ne yapacağını bilemedi. İleriye bağırsa mıydı acaba? Bağırınca adamlar çeker vururlardı belki. Ağzından ses çıkmadı. Hiç birşey olmamış gibi atın üstünde durdu. Gözlerini yumup bekledi. At kendi kendine gidiyordu. Oradan uzaklaşıncaya kadar kan - ter içinde kaldı. Kimdi bunlar? İyi görmüştü, iki kişiydiler. Arkadaşlarını gitti sanıp başlarını kaldırmışlardı. Ama geriden bir de

Aşır çıkınca hemen eğmişlerdi kafaları.

Geriye dönüp usulca baktı. birşey göremedi. Ama iki at vardı, taa uzakta ağaçların altına bağlamışlardı. Başlarında torba takılıydı. «Allah allah, kim bunlar? Eşkiya mı? Eşkiya ise niye önümüze çıkıp soymadılar bizi? Yoksa onlarda mı düşmandan kaçıyorlar?»

Atı tekmikledi. Kazım'a yanaşıp sordu.

— Şurdaki adamları gördün mü arkideş, bizden saklandılar?

— Kimmiş onlar?

— Bilmem. İki kişiydiler. Atları da vardı.

— Nerdeler hani?

— Şu gerideki ağaçların altında.

— Boşver, sürmene bak. Kim bilir kim? Herkes birbirinden çekiniyor.

— Hamdi ne konuşuyorlar diye dönüp baktı. Uykusu gelmişti. Atın üstünde uyuklayıp duruyordu. Birden silkindi.

— Yavu biraz dursak, dedi. Yorulduk...

— Cevap veren olmadı.

Molla Mahmut başını öne yıkmış, habire at sürüyordu.

— Bu dürzü de öldürür adamı, diye söylendi Hamdi. Ne atlarda hayır kaldı, ne bizde. Acelesi ne bilmem ki? Ha bir gün geç varıverelim, ne olur?

Bir yokuşa tırmanmaya başlamışlardı. Attan indi, yedeğine aldı atı.

— Hadi oğlum, gel bakalım.

Atın bacakları titriyordu. Ter içinde kalmıştı.

— Hey Allah, bize çektiriyorsun ya, bu hayvanların günahı ne? Bunlar ne yaptı?

Kazım geriden yetişmişti.

— Onların da vatanına düşman girdi arkideş, dedi. Birlikte kurtaracağız. Dâh!..

— Hacı Nuri'nin vatanına girmedi mi? Kadir ağanın vatanına düşman girmedi mi? Onlar evlerinde bacakları sermiş oturuyorlar şimdi.

— Haa bak, onların vatanına düşman girmez. Onlar başka. Onlar...

Söyleyecek söz aradı, bulamadı. Ne söylese içindeki öfkeyi anlatmaya yetmiyecekti. Dişlerini sıkıp burnundan nefes koyverdi. Başını salladı uzun uzun.

— Otursun onlar, dedi. Otursunlar... Biz de vatanı kurtarmağa gidelim.

Molla Mahmut atı yavaşlatmıştı. Konuşmaları duydu. Belli belirsiz güldü.

— Biz hem kendi vatanımızı, hem onların vatanını kurtaracağız, dedi.

— He... Sonunda memnun olurlar da «Allah razı olsun» derler.

Hamdi kahırlı söylemişti bunları.

— Demesinler. Onlar desin diye gitmiyoruz.

Bir sessizlik oldu. Hiç birisi konuşmadı. Atları yedeklerinde, yokuşu tırmanıyorlardı. Kazım kendi kendine bir türkü mırıldanmağa başladı.

«Gidiyorum gurbet ele
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele gönül verme
Ya sevilir ya sevilmez
Gel güllüm gel
Gel tellim gel...»

Kendi kendine duygulandı, gözleri sızladı.

«Nereye gittiğimizi bile bilmiyoruz, hey gidi hey!.. Yersiz yurtsuz, kimsesiz adamlarız. Serçe kuşu gibi, oradan oraya... Emme dur bakalım hele. Allahtan umut kesilmez.»

Tepeyi çıkınca bir düzlük çıktı önlerine. Tarlalar göründü. Yakınlarda bir köy vardı herhalde. Biraz sonra köpek sesleri duyuldu.

Gün iyice eğilmişti. Karşıdan serin bir dağ rüzgârı esiyordu. Buraların havası iyice değişikti.

İlerde eşeklere odun yüklemiş götüren iki çocuk gördüler. Eşekleri sıkıştırıyorlar, ikide bir dönüp geriye bakıyorlardı. Korkmuşlardı belli ki. Molla Mahmut arkalarından yetişip sordu.

— Buralı mısınız yiğitler?

— Buralıyız emmi, dedi birisi çekinerek.

— Biz askere gidiyoruz, korkmayın. Bu gece burada kalacağız, nerede kalabiliriz?

Çocuk rahatlamıştı.

— Nerede isterseniz kalırsınız emmi, dedi.

— Köy odası var mı?

— Var. Yasin ağanın odası var. Durali'nin odası var.

— Peki.

Çocuk yukardan aşağı baktı.

— Siz düşman içinden mi gelirsiniz emmi?

— He ya, iyi bildin. Düşman içinden geliriz.

— Çok mu düşman?

— Çok. Köpek sürüsü kadar.

Çocuk tekrar korkuyla baktı.

— Buralara da gelecek mi emmi?

— Yo, buralara gelemezler. Ne işleri var buralarda?

Derenin içinde büyücek bir köydü. Evlerin çatıları kararmış tahtalardan yapılmıştı. Eğri büğrü sokaklardan geçtiler. Görenler hep korkuyla, merakla bakıyordu. Peşpeşe dört atlı, akıllarına kim bilir neler getiriyordu. Kimisi duvarın arkasına dolanıyor, kimisi içeri girip kapıyı örtüyordu. Herkesin yüzünde bir yılgınlık vardı. Üstleri başları perişan, yoksul insanlardı. Tahta minareli camiye yakın bir evin önünde durdular.

Yasin ağa önce ikircikli karşıladı. Ne yapacağını kestiremedi. Sonra kim olduklarını anlayınca.

— Buyurun yeğenler, hoş geldiniz, kusura bakmayın, dedi.

Daha atlardan inerken anlatmaya başladı.

— Bir kötü işler geldi ki başımıza, dost kim düşman kim, bilemez olduk. Gelen soyuyor bizi kardaşım. Adımız çıkmış, kör olsun. Geçen gün geldi üç atlı. Kim olduklarını ne bilelim. Deli Ali'nin adamlarıymış. Yedirdik içirdik, karınlarını doyurduk. Sonra silâhlarını doğrulttular üstümüze, «yüz altın isteriz» dediler. Etmeyin tutmayın ağalar, bu zamanda nerden buluruz biz yüz altın? «Köyü ateşe verir

yakarız» dediler.

— Kimmiş bu Deli Ali?

— Ne bileyim yeğen, Konyalıymış dediler. Buraları haraca kesti dürzü. Astığı astık, kestiği kestik. Son günlerde türedi, başımıza bir belâ.

— Verdiniz mi yüz altını?

— Nasıl verelim? Bizde ne gezer o kadar para? Köyü satsan yüz altın etmez. Yalvardık ettik, elliye indirdik. İkide at istediler. Köyde at yok, eşek verelim dedik. Kabul etmediler. Kendisi şu arkalarda ormanda saklanırmış. Beni yanına götürün de konuşayım, dedim. Hep müslümanız, din kardaşıyız. İnsan insanın halinden anlar. Ona da bizim komşular razı olmadı. Öldürür möldürür dediler. Adı üstünde eşkiya. Elde avuçta ne varsa toplayıp verdik.

— Hay Allah, nasıl iş bu yahu?

— Böyle bir iş yeğen. Başımıza gelmeyen kalmadı. Zaman çok kötü oldu, Allah onara. Düşman geliyor diye zati yüreğimiz ağzımızda. Bir de bunlar... Ne hökümat var, ne arayıp soran var. Kendi başımıza kaldık buralarda. Valla çoluk çocuk dışarılara çıkamaz olduk. Sizin oralarda ne var ne yok bakalım, anlatın hele?

Köylüler atları birer ikişer bölüşmüşler, terleri soğusun diye meydanda gezdiriyorlardı. Yasin ağa konukları içeri buyur etti. Karanlık bir odaydı. Çıra ışığı yaktılar. Yerde çullar seriliydi. Bağdaş kurup oturdular. Yorgunluktan hepsinin kemikleri sızlıyordu. Haceli, Aşır heybelerine yaslanıp uyuklamağa başladılar.

Molla Mahmut köylerine düşmanın nasıl geldiğini, kendilerinin nasıl kaçtıklarını uzun uzun anlattı. Yasin ağayla köylüler ilgi ile dinlediler. Oğlan çocuklar ayakta dikiliyorlardı. Yüzlerinde dehşet ve korku vardı. Ne yapacaklarını bilemez haldeydiler. Yasin ağa ikide bir ellerini dizine vuruyordu.

— Vay yavrularım vay, sizin haliniz bizden betermiş. Allah yardım etsin. Allah bu millete bir yol göstersin. Bizim buralar sapa yerler. Dağın başı. Ne olup bitiyor, pek bilmiyoruz. Bir eşkiya tebelleş oldu işte, onunla uğraşıyoruz.

Gene gelir de para ister diye yüreğimiz ağzımızda.

— Kaç kişiymiş bu herifler?

— Ne bileyim, sekiz on kişi var diyorlar.

— Birleşip karşı çıkamaz mısınız?

— Köyde adam mı kaldı hay yeğenim? Olanlar hep burdayız işte. Yaşlılarla çocuklar. Hepimizi toplasan bir adam etmeyiz. Oğullarımız kardaşlarımız hep askerde. Değilse toprağımızda bir eşkiya yaşatır mıydık? Aah ah, çok kötü günlere kaldık. Göreceğimiz varmış daha şu dünyada.

Molla Mahmut yere bakıyor, söyleyecek bir söz arıyordu.

— Geçecek bunlar ağa, dedi. Sabırlı olun, hepsi geçecek. Geride ordu hazırlanıyor, haklarından geleceğiz.

— Öyle duyuyoruz he. Allah yardımcınız olsun. Allah bu milleti kara günlerden kurtarsın. Gece gündüz dua ediyorum. Elimden başka bir şey gelmiyor. Yaşlandım gayri evlat. Değilse ben de sizinle birlikte gelirdim. Başka çıkar yol yok. Hadi uşaklar davranın. Çorba hazırsa getirin. Yorgun bu delikanlılar. Yemeklerini yesinler de yatsınlar.

Tarhana çorbasını, bulgur pilavını, yanında ayranı getirip ortaya koydular.

— Hadi buyurun. Kusura bakmayın.

Bakır sininin çevresine toplandılar. Yarı uyur yarı uyanık, kaşıklamağa başladılar. Sıcak çorba hepsini uyandırdı. İştahla yediler.

— Oh, pek hora geçti, dedi Haceli. Kaç gündür kursağımıza sıcak yemek girmemişti.

Boşalan tencereyi eline alıp iyice sıyırdı. Sonra pilavı yediler üstüne. Ayranı içtiler.

Ağız şıpırtısı odayı doldurmuştu. Geride dikilen çocuklar dikkatle bakıyorlardı. Hepsinin gözü Molla Mahmut'taydı. Onun çavuş olduğunu hemen anlamışlardı. Duvarlara asılı silahlara fişekliklere imrenerek bakıyorlardı. Mahmut'un mavzeri hepsinden yeniydi. Kara boyalı demir namlu donuk donuk parlıyordu. Kalpağı da sedire koymuştu. Ne güzel görünüyordu. Birisi usulca yanaştı, başını yıka yıka baktı. Elini değdirmek istiyor ama çekiniyordu.

— Atları yemlediniz mi uşaklar, hadin bakim bol saman arpa verin. Göreyim sizi. Önce sulayın. Koşumlarını alın, iyice dinlensinler. Savaşa gidiyor bu ağabiler. Atları iyi olmalı. Ahmet sen de başlarında ol, güzelce baksınlar hayvanlara.

— Peki ağa.

Çocuklar gittiler. On beşinde onaltısında, yeni yetme delikanlılardı. Buyrulan işi şıppadak yapıyorlar, hevesle çalışıyorlardı.

Yemek bitince köylüler sofrayı kaldırdılar. Yasin ağa da yardım etti. Evlerden yatak getirip serdiler.

— Hadi bakim evlatlar yatın siz. Dinlenin iyice. Allah rahatlık versin.

— Sağol ağa.

Silâhları fişeklikleri yastığın altına koyup yattılar. Molla Mahmut tedirgindi. Bir süre uyuyamadı. Eşkiyaları düşündü. «Gene gelirlerse şimdi... Bizi de soymağa kalkarlarsa?» Koynundaki altınları yokladı. Sonra eli yastığın altındaki mavzerde, gözlerini kapadı. «Biz neyin derdindeyiz, adamlar neyin peşinde. Allah kahretsin...»

— 3 —

Ertesi gün akşama doğru Afyon ovasını tuttular. Atlar da kendileri de iyice yorulmuşlardı. Fakat bir şeye seviniyorlardı, geriden başka atlılar yetişmişti, sağdan soldan katılanlar olmuştu. Yayan olanlar da vardı. Hepsi orduya katılmak için Afyon'a gidiyordu. Banaz'lı Mustafa adında sarı bıyıklı, konuşkan bir adam, Mısır cephesinde savaştığını, İngilizlere esir düştüğünü, Hindistan'da iki yıl kaldığını yol boyunca anlattı durdu.

— Ulen ne işler be, dedi. Biz oralarda müslümanın vatanını kurtaralım diye savaşıyorduk. Bir de döndük baktık ki, kendi vatanımız düşman altında. Vay ağzına tükürdüğüm, buna can mı dayanır? Yallah deyip düştüm yola. Aha bu arkadaşları da getirdim. Evde oturacak zaman değil de-

dim. Ölürsek şehit oluruz, kalırsak gazi oluruz dedim. Vatanı kurtarmak boynumuzun borcu dedim. Anamız bizi bu günler için doğurdu dedim. Bizim o tarafta bir çerkez köyü var. Adamlar yediden yetmişe silâhlanıp asker oldu. Ulen biz çerkezler kadar adam değil miyiz dedim. Onlar gidiyor da biz niye duruyoruz dedim. Varırız Afyona, çıkarız şube reisine, bir selam çakarız, biz asker olmaya geldik komutanım, bizi cepheye sevket deriz. Biz eski askeriz, talim etmeye de gerek yok, elimiz silah tutar dedim. Benim elimden her bir iş gelir arkideş. Siper kazarım, makineli tüfekten anlarım. Telefon kullanırım. Sen ihtiyarsın işe yaramazsın derlerse askerin yemeğini de mi pişiremem? Patates de mi soyamam? Orduda benim de yapacağım bir iş bulunur elbet. Ne derlerse onu yapacağım. Tek vatanımız kurtulsun. Ha onu unuttum, ben iyi semer dikerim. Elim iğne biz tutar. Versinler beni suvari taburuna, atların koşumlarını onarayım. Nallarını çakayım. Hep yaptım bu işleri. Sina cephesinde adam mı vardı? Kendimiz yapardık. Bir katır öldü değil mi, derisini yüzerdik. Güneşte iki gün kuruturduk. Sonra dilim dilim keser, koşum yapardık. Semer dikerdik. Biraz kokardı emme olsun... Çölde kokmayan ne, biz kendimiz de kokardık. Allah sizi inandırsın, günlerce elimiz yüzümüz su görmedi. Bir matıra suyu üç gün idare ederdik. İçmeye bile yetmezdi, değil yıkanmaya? Hee, ne günler gördük biz? Şimdi düşman şuraya, ayağımıza gelmiş, durulur mu ulen? Gel arslanım, kozlarımızı paylaşalım denmez mi? Ya biz niye yaşıyoruz peki? Size bir şey deyim mi, Allah yolladı bu düşmanı. Ekmek bile haketmeden yenmez. Yense de datlı olmaz. Düşmanı yenip vatanı hakedeceğiz arkideş. Hakedeceğiz ki kıymatını bilelim. Çoktandır bu bize şart oldu. Neden dersen, işi gevşettik. Tembelliğe vurduk. Gâvurlar bizden çok çalıştılar, hem de ileriye geçtiler. Bu bize ders olmalı ki, bundan sonra aklımızı başımıza alalım da bir daha geri kalmıyalım. Benim cahil kafam böyle der işte. İnsan başına gelen kötü işlerden ders almalı. Benim bir koca eşeğim vardı, bir gün otlayım diye bataklığa gitmiş. Çabaladıkça batmış. Sonra haberimiz oldu, koşup kur-

tardık. O günden sonra bir daha bataklığa girmedi. Yaa... Biz de şimdi bataklıktayız. Çabalayıp duruyoruz. Emme kurtulacağız. Kurtulmazsak olmaz. Kurtulunca da bir daha batmıyacağız. Doğru yolda yürüyeceğiz...

Molla Mahmut Banaz'lı Mustafa'yı gülümseyerek dinliyordu. Hoşuna gitmişti. Kendisinden on - onbeş yaş büyük görünüyordu ama konuşkan bir adamdı. Sıkmıyordu. Yolculuklarının bundan sonraki bölümü neşeli geçti. Yan yana at sürdüler. Öbürleri geriden geliyordu.

Geniş, çıplak bir ovaydı. İki yanda bataklıklar, sazlıklar görünüyordu. Köylüler hâlâ harmanlarda çalışıyorlardı. Buralarda harmanlar yeni kalkıyordu. Yorgun öküzler, tüyü dökülmüş mandalar kağnıları çekiyorlardı.

Aşır gene geri kalmıştı. İki yana bakıp duruyordu. Şimdi köyünün harmanlarında olmayı, sap saman içinde çalışmayı özlüyordu. Kendi harmanında buğday tecini, saman yığınını düşündü. «Hepsini bırakıp geldik dinine yandığım. Şimdi ne yapıyorlar kim bilir? Öküzlere iyi baksalar bari. Kırlara sürebilirler mi kim bilir? Yonan bırakmaz belki. Kış gelmeden ahıra kaparlar. Şimdiden saman yemeğe başlarlarsa kışı nasıl çıkarırlar. İşler kötü nerden baksan. İşler sakat...»

— Dâh oğlum, hadi!

Atı sıkıştırdı. At zayıflıktan topallıyordu. İki günde iyice tükenmişti. Son gayretini harcıyordu.

İlerde Afyon'un kayalık dağları görünmüştü. Dimdik fırlıyorlardı yukarı. Ovanın yüzünde yer yer toz bulutları görünüyordu. Otlaktan dönen hayvan sürüleri yolların tozunu havaya kaldırıyordu. Şehrin kıyısında asker çadırları vardı. Mahmut hep onlara bakıyordu.

— Epey asker toplanmışa benzer. Mustafa ağa, dedi. Bak şunlara...

Talimden dönen bir birliği gösterdi. Askerler üçer sıra olmuşlardı. Karışık giysili, genç çocuklardı. Adımlarını uydurmak için özenle yürüyorlardı. Arkadakilerde silâh da yoktu.

— Bunlar acemi erat baksana. Yeni gelmişler. Onyedililer mi, on sekizliler mi kimbilir?

— Hep çoluk çocuk, yazık.

— Ne yapacaksın, iş bunlara kaldı işte.

Atları durdurup baktılar. Karayağız Anadolu çocukları kuru toprağı rap rap döverek önlerinden geçtiler. Arkadakiler çarık giymişlerdi. Pantolonlarının arkaları yamalıydı. Ceketleri eskiydi.

— Hee... diye ince bir ses çıkardı Haceli. Kimbilir ne demek istemişti. Yüzü ağlayacak gibi duyguluydu. Uzun uzun başını salladı.

Afyon şehrinin ana caddesi Arnavut kaldırımı döşeliydi. Atların ayakları acımasın diye arka arkaya düşüp kıyıdan sürdüler. Molla Mahmut sora sora zahire pazarını buldu. Dükkanların tahta kepenkleri birer ikişer kapanıyordu. Akşam namazından sonra sokaklarda kimse kalmazdı.

Yakup efendinin dükkanını buldular. Paslı bir tenekeye eski yaziyle «Zahireci Yakup» yazılmıştı. Eliyle arkadaşlarına durun işareti yaptı. Teğmen Rıza efendinin yazdığı pusulayı koynundan çıkardı, attan indi. Kağıt eskimiş, buruşmuştu.

Zahireci Yakup efendi keçi postuna bağdaş kurup oturmuş, önündeki sehpanın üstünde bir takım hesaplar yapıyordu. Eski rakamları alt alta yazmıştı. Kapıdan başını uzatan yabancıyı gördü. Canı sıkılmış gibi gözlerini kıstı.

— Buyur, dedi. Ne istedin?

— Yakup efendi sen misin?

— Benim he.

Kağıdı uzattı. O okurken dükkanın içine göz attı. Bir köşede buğday yığılıydı. Öbür tarafta dolu çuvallar vardı. Duvar boyunca dizilmişti.

Yakup efendi zor okuyordu. Uzun uzun uğraştı.

— Hımm, diye başını kaldırdı. Hoş geldiniz. Kaç kişisiniz?

— Bizim köyden beş kişiydik emme, sonra çoğaldık. Yolda katılanlar oldu.

— İyi. Adın ne?

— Mahmut. Molla Matmut derler.

— Rıza efendiyi nerde gördünüz?

— Bizim köyün üstünde. Tekkede saklanıyorduk. O da geldi.

— Hımm, nerede sizin köy?

— Uşağa bağlı. Kıpleye düşer.

— Rıza ta cralarda dolaşıyor öyle mi?

— Evet.

— Bizim damat olur. Yeğenimin kocası.

— Allah bağışlasın. İyi bir adam.

— İyidir. Görevli olarak gitti. Ben Sandıklı'da biliyordum. Demek o tarafa geçti?

— Dolaşıyor herhalde.

— Hımm...

Köstekli saatını çıkarıp baktı. Akşam ezanı okunacaktı

— Sağol Mahmut Kardaş, dedi. Çok iyi ettiniz. Ama şimdi geç oldu. Binbaşıyı bulamayız. Şimdi hana gidin dinlenin. Sabah erken götüreyim sizi.

— Peki ağa. Sağol.

— Kusura bakmayın. Eve götürürdüm ama çoksunuz. Belki rahat ettiremem. Şu arkada Halil ağanın hanı var, oraya gidin.

Dükkânın önüne çıkıp hepsine ayrı ayrı baktı. Başını salladı. Kısa sakallı, iriyarı bir adamdı.

Atlara binip sürdüler. Sokaklar tenhaydı. Afyon büyük bir köye benziyordu. Erkenden kararmıştı ortalık. Geride büyük dağlar dimdik yükseliyordu. İnsanı ürpertecek kadar heybetliydi dağlar.

Halil ağanın hanına vardılar. Han kalabalıktı. Başka yerlerden gelenler olmuştu. Odalar ağzına kadar doluydu. Kimisi yüksek sesle konuşuyor, kimisi kendi memleketinde olup bitenleri anlatıyordu. Bazıları hasırların üstüne yatmış uyumuştu. Uzaklardan geldikleri belliydi. Yorgun adamlardı.

Hancı Halil ağa bunlara da bir yer buldu.

— Oda yok emme şu aralıkta yatarsınız, dedi. Altınıza hasır veririm. Üstünüze de kilim milim uydururum.

— Tamam. Yorgunuz zati, başka yere gidecek halimiz yok. Atları rahat ettir, yeter.

Avluya kazıklar çakmışlardı. Her birine bir at bağladı-

lar. Kolanlarını gevşetip heybeleri indirdiler. Ortalık ter kokuyordu.

— Hadi bakalım dinlenin. Yatsıdan sonra sular, torba takarız.

Heybeleri sırtlayıp tahta merdiveni çıktılar. Odalarda küçük idare gaz lambaları yanmıştı. Kapılar açıktı. Memleketin çeşitli bölgelerinden gelmiş insanlar, kimisi uzanmış, kimisi oturup arkasını duvara dayamış, aralarında konuşup fısıldaşıyorlardı. Bazıları başını eğmiş düşünüyordu. Hepsinin de yüzleri durgundu. Kütahya'dan, Gediz'den, Uşak'tan, Sandıklı'dan, Akşehir'den... gelmişlerdi. Daha uzak yerlerden gelenler de vardı. Şiveleri sesleri değişikti. Ama hepsi de aynı şeyi konuşuyordu. «Yonan geldi. Yonan ilerliyor. Nereye kadar gelecek? Dur hele dur, geldiğin gibi geri gideceksin. Öyle bir şamar yiyeceksinki anandan doğduğuna pişman olacaksın...»

«Kendine kalsaydı gelemezdi? Kötü Yonan da kim oluyor? İngiliz Fransız yolladi onu. Kış kış kış ettiler. O da kendini aslan zannetti. Fino köpeği olduğunu unuttu.»

«Kurt kocayınca köpeğin maskarası olurmuş. Bizi de kocadı sandılar emme yanıldılar. Biz daha genciz. Yirmisinde delikanlıyız. Gözlerini açsınlar da iyi baksınlar.»

«Anlaşıldı bu Yonanın arkası biraz kaşınmış. Peki kaşıyalım, az sabret. Kolları bir sıvıyalım da şöyle... Gelibolu'da bizim bir çavuş vardı. Öyle derdi. Az dur oğlum, sabret. Kolları bir sıvıyalım...»

«Hey gidi hey! Bunu da görecektik ha? Yonan gelsin de bizim toprağımıza bassın? Rüya mı bu, yoksa düş mü, anlayana aşkolsun.»

«Gafil avladılar canım. Pek kötü zamanımıza rasladı. Hani bir pehlivan hasta olur. Sıtmaya yakalanır, dalağı şişer. Yere uzanır kalır. Tam o sırada kıçıkırığın birisi gelir, üstüne çullanır... Aynı öyle işte bizim halimiz. Üstümüze bindi alçak Yonan. Ulen biz hastayız oğlum, dur da iyi olalım. Kendimize gelelim. Yok, inmiyor. Bir de tepiniyor dürzü. Bizi yendi sanıyor.»

«Bizim oraya bir Yonan çavuşu geldi. Türkçe biliyor.

Ne dese beğenirsin? Siz bize efendilik yapamadınız, emme biz size yapacağız.»

— Nasıl yapacakmış?

— Biz çalışacakmışız, onlar yiyecekmiş.

— Oşt köpek deseydin!

— Diyemedim. Bende silâh yoktu. O silâhlıydı. Onun için geldim buraya. Bir gün karşısına dikilip «oşt köpek» diyeceğim. Hem de elimle geberteceğim o hınzırı. Unutmayım diye yüzüne iyice baktım. Tanıyorum onu. On yıl geçse unutmam.

Molla Mahmut çökelek ekmeğini yiyor, bir yandan konuşulanları dinliyordu.

— Sizin oraya da düşman geldi mi ahbap? diye sordu birisi.

— Geldi, dedi Mahmut. Utanç içinde başını salladı.

— Ne yapıyorlar, zarar veriyorlar mı?

— Veriyorlar, vermez olurlar mı hiç? Bir arkadaşımızı öldürdüler.

— Niye?

— Mustafa Kemal'ci diye.

— Nasıl öğrendiler Mustafa Kemal'ci olduğunu?

— Bizimkiler ihbar etti.

— Vay namussuzlar! Gâvurdan daha gâvur desene. Bizim köyden de çıktı öyle sütü bozuklar.

— Çıkar. İşimiz onun için zor.

— Zor da olsa başa kadar götüreceğiz. Dönmek yok.

Birisi çarığını çorabını çıkarmıştı.

— Vay anam vay, diye söylendi. Şu ayaklara bak. Dört gündür yol tepiyorum. Ayak denecek yeri kalmamış.

Altları morarmış, yer yer kan oturmuştu.

— Atın yok mu senin?

— Yok, nerden bulayım atı? Yonandan çalacaktım, arkadaşlar caydırdı. Emme yemin ettim, bi Yonan karısıyle bir Yonan atına bineceğim. İkisi de yeğin olurmuş, öyle diyorlar.

Beride birisi Çerkez Etem'i anlatıyordu.

— Öyle yiğit bir adam, kardaşım... Ata binip de sürdü

mü, sanırsın dağlar taşlar düz olmuş. Arkasında üç yüz atlı, bugün burada, yarın Ankara'da. Öbür gün kimbilir nerede? Görsen hep bir boyda, filinta gibi adamlar. Nerden bulmuş o kadar yiğiti?

— Hep çerkez mi bunlar?

— Bilmem gayri. Hep yakışıklı adamlar.

— Sen gördün mü?

— Gördüm ya. Kütahya çarşısından bir geçtiler kardaşım, ne deyim sana, milletin dili tutuldu. Herkes maşşallah çekti. Kemal paşanın emrinde böyle on tabur olsa, tövbe Yonan monan dayanmaz. Atları seçme atlar, koşumları gümüş, askerlerin urbaları hep yeni.

— Vay canına! Nerden bulmuşlar o kadar parayı?

— Kimbilir, zenginler yardım etmişler. Her yerde tanıdığı varmış.

Avluda duvar dibine ateş yakmışlardı. Dört beş kişi ateşe tencere vurmuşlar, yemek kaynatıyorlardı. İlerde birisi elini kulağına atmış, türkü söylüyordu.

Kışlanın önünde redif sesi var
Sorun şu gelene acep nesi var
Ora Yemendir gülü çemendir
Giden gelmiyor acep nedendir
Orası Muştur, yolu yokuştur
Giden gelmiyor acep ne iştir

Kışlanın önünde çalınır sazlar
Yemene gidene ağlıyor kızlar
Ora Yemendir, gülü çemendir
Giden gelmiyor acep nedendir
Orası Muştur yolu yokuştur
Giden gelmiyor acep ne iştir.

Kâzım başını heybeye koymuş tavana bakıyordu. Yüzü duyguluydu. Gene eski günlere gitmişti. Çanakkale günlerine. Bölükte bir arkadaşları vardı, Beypazarlı Durmuş, ne güzel söylerdi bu türküyü?

Biraz sonra herkes sustu, dinlemeye başladı. Kimisi duvara yaslandı. Kimisi başını eğdi önüne.

— Benim emmim Yemen'de kaldı, dedi birisi. Bu türküyü ne zaman duysam ciğerim delinir.

— Sorma o işleri, benim de ağam kaldı.

— Biz nerede kalacağız bakalım.

— Hiç bir yerde kalmıyacağız, sağ salim evlerimize döneceğiz. Niyetinizi bozmayın.

— İnşallah bakalım...

Yavaş yavaş sesler kesildi. Hasırların üstüne serilip uyumağa başladılar. Kimisi kolunu yastık yaptı, kimisi heybesine torbasına yaslandı. Silâhlar fişeklikler başlarının altındaydı.

Molla Mahmut koynundaki altınları yokladı. «Yarın arkadaşlara ikişer tane dağıtayım, dedi kendi kendine. Kalanı da komutana vereyim. Askeriyeye harcasınlar. Her şey yeniden kuruluyor ya? Kimbilir ne eksikler vardır? Millet varını yoğunu ortaya koyacak ki, ordu kurulsun. Bu da bizden komutanım diyeyim. Tacım köyü çetesinden. Damlaya damlaya göl olur. Hacı Nurinin altınları... Kendisi vermez emme biz güzelce alıverdik. Sayemizde hayıra girsin dürzü. Allah günahlarını affeder belki.»

Duvara doğru döndü. Gözlerini kapayıp kendini bıraktı.

Haceli usulca onu gözlüyordu. Yorgunluktan uyuyamamıştı. Düşünmeyim diyor, kendiliğinden düşünüyordu. Ayrılık acısı yeni koymağa başlamıştı. Son birkaç günün olayları ağır bir taş gibi oturmuştu içine. Altından kalkılacak gibi değildi. Karanlıkta daha korkunç görünüyordu herşey. «Dur bakalım ne olacak? diye içini çekti. Alın yazımız nereye götürecek bizi?»

— 4 —

Ertesi gün sabahtan kalkıp hazırlandılar. Önce atları sulayıp doyurdular. Hemen savaşa gireceklerdi sanki. Öyle

heyecanlıydılar.

Molla Mahmut ellerine ikişer altın sıkıştırdı.

— İyi saklayın, dedi. Kaybetmeyin. Belki lâzım olur. Yanınızda bulunsun.

— Aman kardaş, nerden bu böyle?

— Susun. Kendi paranız. Helaldır, korkmayın.

— Aşır'a da verecek misin?

— Vereceğim.

— Ona da helal mı?

— Elbet helal.

— Cık. O korkusundan geldi buraya.

— Olsun. Biz verelim de gerisi kendi bileceği iş. İnsanlar bazen yanılabilir. Fazla durmayın üstünde. Kendi işinize bakın.

O sırada Aşır geldi. Sustular.

— Aşır ağa, al bakim şunlar senin. Sok koynuna, iyi sakla.

— Neymiş o?

— Hacı Nuri'nin altınlarından, ikişer tane paylaştık. Gerisini komutana vereceğim. Orduya yardımımız olsun. Bendekiler bunlar. Gerisi İbrahim beyde kaldı. Kemal paşa'ya göndereceğim diyordu, ne yaptı bilmiyorum.

— Harcanmadı mı o altınlar?

— Bir kısmı harcandı da bunlar bende kalmıştı.

Aşır duygulandı. Hepsine baktı ayrı ayrı. Sonra başını yere indirdi.

— Al yavu. Aha ben de alıyorum iki tane. Belki lazım olur. Atlarımıza yem saman alırız. Bundan sonra ne yaparsak vatana yapmış olacağız. Vatanın malıyız gayri.

— Sende kalsın Mamıt, lâzım olursa alırım.

— Al diyorum. Belki başka birliklere veriliriz, al şunu.

Uzanıp cebine bıraktı. Haceli işgillenmişti.

— Başka birliklere mi veriliriz?

— Öyle ya. Askerlikte isteyen istediği yere gidebilir mi? Ne derlerse peki diyeceğiz.

— Ama biz gönüllü geldik. Hepimizi bir yere versinler. Ayrılmayız diyelim.

— Olmaz. Askerlikte isteğe göre iş yok.

Duvar dibine oturdular, tüfekleri silmeğe başladılar. Ayrılacaklarını hiç düşünmemişlerdi.

— Bu kötü işte, diye söylendi Haceli. Ayırıverirlerse ne ederiz?

Mahmut güldü.

— Ayrılmayız mı diyelim? Yapışık mıyız birbirimize?

— Diyelim arkideş. Hep bir yerde olalım.

— Hadii... Gezmeye mi geldik buraya Haceli?

Sustular. Daha bir kötü olmuşlardı. Kâzım'ın yüzü kararmıştı. Haceli'nin kaşları çatıldı. Hamdi burnundan soluyordu. Hemen ayrılacakmış gibi bir acı çöktü içlerine.

— Emme belli olmaz, durun bakalım. Belki de aynı bölüğe verirler. Hepimizin atı var, silahı var. Kağıtlarınız hazır değil mi, binbaşı sorunca kağıt aramayın orada. Hemen çıkarıp uzatın.

— Ne kağıdı? dedi Aşır.

— Nüfus kağıdı, terhis terkeresi...

Gözleri büyüdü.

— Ben alınadım öyle bir şey.

— Niye? Teğmen söyledi ya alın diye?

— Hangi teğmen?

— Hımm... Sen yoktun öyle ya? Biz de unuttuk.

— Tüü, muhakkak isterler mi Mamıt?

— İsterler ya. Sen kimsin, ne bilsinler? Her gelen orduya alınır mı?

— Hay allah, ne ederim ben şimdi?

Haceli güldü.

— Bin atına, dedi. Git köyden kağıdını al gel.

Aşır büsbütün bozuldu.

— Hepiniz getirdiniz mi şimdi?

— Elbet getirdik. Bu zamanda kağıtsız adam yola çıkar mı?

— Tüü... Niye demediniz yavu? Ben ne ederim şimdi?

Koyunlarından eski püskü kağıtları çıkarmışlardı.

— Aha bak... Kağıtsız adam asker olur mu?

Aşır ellerini dizine vurdu.

— Hay Allah ne ederim ben şimdi?

— Casus diye yakalarlar seni. Bu işin şakası yok.

— Orduya da almazlar.

— Köye geri yollarlar.

— Zati senin gelmen doğru değildi arkideş. Geri git de aklın başına gelsin.

Aşır'ın eli kolu titremeğe başladı.

— Etmeyin yavu, köye nasıl giderim ben? At kötürüm, buraya zor gelebildim.

Mahmut gülüverdi.

— Yeter canım korkutmayın, dedi. Arkideşler şaka yapıyorlar. Biz tanıklık ederiz, bizim köylü deriz. Canını sıkma.

— Ben demem arkideş, neme gerek? Tanımıyorum derim.

— Ben de öyle derim.

— Etmeyin yavu, ocağınıza düştüm...

Yüzü ağlayacak gibiydi. Korkudan dudakları sararmıştı. Yalvardı.

— Ben ettim siz etmeyin arkideşler. Valla benim o işte bir kabahatım yok. Yanlış anladınız.

— Hadi hadi... Sen haber verdin Hacı Nuri'ye, bilmiyor muyuz?

— Vallahi ben haber vermedim. İki gözüm önüme aksın. Allahımı inkâr etmiş olayım ki...

— Peki peki, yemin etme. İşine bak hadi, biz yardım ederiz.

Molla Mahmut öbürlerine göz kırptı. «Yapmayın, üzmeyin» işareti verdi. Aşır iyi sıkışmıştı. Nerdeyse ağlayacaktı.

— Mamıt olmasa siz beni zati aranıza bile almazdınız, dedi. Şuraya geldim ki, vatana hizmet edeyim diye.

— İyi iyi, et hadi. Emme ağlamadan et.

Haceli'nin bu sözüne gülüştüler.

Aşır bir daha konuşmadı. Kafayı eğip tüfeğini silmeye başladı. Ufacık yüzü çocuk yüzü gibiydi. Başındaki fes iyice solmuş, kirlenmişti.

Banazlı Mustafa göründü.

— Gelin uşaklar, dedi. Ben durumu öğrendim. Şube reisine gideceğiz. Diyeceğiz «komutanım biz gönüllüyüz.» Birliklere o yolluyormuş.

— İyi, siz oraya gidin. Bizi de Kamil efendi yerleştirir.

— Ayrılmıyalım. Hepimiz şube reisine gidelim.

Mahmut düşündü.

— Olmaz gayri,bir kere gittik. Ayıp olur.

— Siz bilirsiniz.

Fişekleri silahları kuşandılar. Heybeleri omuzlayıp avluya indirdiler. Herkes atını hazırladı. Öbür askerler acele etmiyordu. Zati çoğunun katılacağı birlikler belliydi. Bazıları şubelerinden sevkedilmişti. Öğleye doğru gider teslim oluruz diyorlardı. Uyanmış olanlar uğurladılar.

— Hadi kardaşlar uğurlar ola. İnşallah gene karşılaşırız. Belki aynı birliğe düşeriz.

— İnşallah. Hadi hoşça kalın.

— Güle güle. Allah yardımcınız olsun.

Mahmut hepsinin han parasını verdi. Halil ağa almak istemedi ama Mahmut israr etti.

— Alacaksın ağa, paramız var. Olmasaydı yok derdik.

— İyi emme oğul, siz vatanı kurtarmaya geldiniz. Gönüllü asker oldunuz. Sizden para alınır mı?

— Alınır, niye alınmasın? Senin hakkın bu.

Elli kuruşluk gümüş parayı zorla cebine koydu.

— Haydi eyvallah.

— Güle güle yeğenlerim. Allah işinizi rast getirsin.

Hepsi de heyecanlıydı. Yüzlerinin şekli değişmişti. Afyonun sokaklarından geçtiler. Dükkânların kepenkleri yeni açılıyordu. Tek tük gelip gidenler vardı. Bir fırının önünden geçtiler. Taze ekmek kokuyordu. Hepsi dönüp baktılar. Mahmut atın başını çevirip içeriye seslendi:

— İki ekmek ver kardaşlık. Taze olsun.

— Tamam ağam, buyur.

Eli yüzü un içinde çırak, ekmekleri uzatırken başını kaldırıp baktı,

— Nerden gelip nereye gidersiniz ağalar?

— Buraya geldik. Asker olacağız.

— Hey yaşıyasınız. Ben de olacağım emme almıyorlar.

Mahmut güldü,

— Daha küçüksün. Biraz büyü.

— Büyüdük ağa. Daha nasıl büyüyeceğiz?

Molla Mahmut parayı uzattı,

— Almam ağa. Bu benden, helâl olsun.

— Al be oğlum. Öyle şey olur mu?

— Hayır.

Fırıncı içerden bağırdı,

— Alma Ameet! Asker ağalardan para alma. Güle güle ağalar. Allah işinizi rast getirsin.

Başı takkeli, sakallı bir adam gülerek el sallıyordu.

— Ulee... ne bu be? Kimse para almıyor. Paramız geçmiyor.

— İyidir. Millet birbirine arka oluyor. İş bu hale geldi mi korkma, başaracağız demek.

Taze somunları bölüştüler. Atların üstünde yiyerek sürdüler. Sıcak ekmek hoşlarına gitti.

Zahireci Yakup Efendi erkenden dükkânı açmış, Tacımlı askerleri bekliyordu. Kapının önüne çıktı, sağa sola baktı. Kendi kendine konuşuyordu. «Nerede kaldı bunlar? Keşke akşam götürseydim. Vazgeçmesinler sonra. Emme vazgeçmezler, imkanı yok. Ta oralardan yürüyüp gelmişler. Millet iyi yöneldi. Her yerden gelip toplanıyorlar. Allah müslümanların aklını başına topladı. Vatan deyince herkes varını yoğunu...»

Atları görüverdi,

— Hıh geliyorlar. Aferim yiğitler. Gelin bakalım. Şimdi sizi Kâmil binbaşıya götürürüm. O da memnun olur. Birer ikişer toplanın işte böyle.

Asker gibi selam verdiler.

— Aleykümselam yeğenler. Gelin bakalım. Sürün arkamdan.

— Uzak mı gel ata bin?

— Yok binmem. Hemen şurada. Gelin siz.

Önlerinden çabuk çabuk yürüdü. Kara cübbesinin etekleri savruluyordu.

Şehri çıktılar. Tozlu bir yoldu. İlerde tek katlı kerpiç

yapılar, sıra sıra çadırlar görünüyordu. Oralar kalabalıktı. Kağnılar, at arabaları gelip gidiyordu. Askerler siviller öbek öbek toplanmıştı.

Yakup efendi durup eliyle gösterdi,

— Binbaşı Kâmil beyin yeri burası. Yeni bir alay kuruluyor. Millet küme küme geliyor baksana. Olmaz diyenler utansın. Oluyor işte...

Mahmut başını salladı. İlerilere bakıyordu.

Kerpiç yapının önüne vardılar. Kapıda iki asker nöbet tutuyordu. Askerden çok sivile benziyorlardı. Giysileri değişikti. Birinin yakasından mintanı görünüyordu.

— Binbaşı Kâmil bey burada mı evladım? Onu göreceğiz.

— İçerde emmi. Az bekleyin de haber verelim. Adın ne?

— Zahireyi Yakup de.

Birisi koşarak gitti. Attan inip beklediler. İki yana bakıyorlardı. İleride yeni bir bina yapılıyordu. Kerpiç duvarlar yükselmişti. Askerler çamur karıyordu. Bir kağnıdan kavak ağaçları indiriliyordu.

— Hee... diye mırıldandı Haceli. İşler koyak valla.

— Evet. Hazırlık iyi.

— Biz de bir girseydik şunun içine.

— Girdik say. Buraya kadar geldikten sonra geri dönülmez.

Asker koşarak geldi,

— Yakup efendi buyur. Binbaşım seni bekliyor.

Nöbet yerine geçip durdu.

— Bizi çağırmadı mı?

— Hayır, siz bekleyin.

Epey beklediler. Sabırsızlanıyorlardı.

— Almayız derlerse şimdi?

— Yok canım, alırlar.

En çok Aşır telaşlıydı. Ter döküyordu habire. «Beni geri yollarlarsa, ne derim ben, tüü...» Beğensinler diye atın koşumlarını düzeltti. Üstüne başına çeki düzen verdi.

Molla Mahmut binbaşıyla Yakup efendiyi gördü. Kapıdan çıkmış geliyorlardı. Hemen tanıdı. Alaşehir baskınındaki

binbaşıydı bu.

— Hımm, tamam! İşimiz oldu arkideşler, korkmayın.

— Ne bildin?

— Tanıdım ben bu binbaşıyı.

— Nerden tanıdın, Çanakkaleden mi?

— Yok be. Alaşehir baskınında...

— Sahi o be. Hay Allah!

Hepsinin gözleri ışıdı. Atları sıraya sokup beklediler.

— Merhaba arkadaşlar! Hoş geldiniz.

Askerce yanıtladılar,

— Sağool!

Yüzü gülüyordu. Memnun olmuştu demek.

— Nereden böyle, hayrola?

Molla Mahmut konuştu,

— Uşak'tan geliyoruz binbaşım. Tacım köyü çetesiyiz. Sizi tanıyoruz.

— Öyle mi, nereden?

— Alaşehir baskınına gittik.

— Haa tamam, hatırladım. Başınızda İbrahim bey vardı.Nerede İbrahim Bey?

— Onu kaybettik emme gelir herhalde.

Yüzü gölgelendi,

— Nasıl kaybettiniz? Nereye gitti ?

— Yonan köyümüze gelince çoluk çocuğunu Akşehir'e yolladı. Onları görmeye gidiyorum diye gitti. Sonra bir daha görmedik.

— Hımm... peki. Siz orduya katılmak için geldiniz öyle mi?

— Evet. Düşmandan gizleniyorduk. Bir teğmene rasladık, bizi buraya yolladı.

— Tamam. Yakup efendi anlattı. Teğmeni nerede gördünüz?

— Bizim köyün arkasında tepeler var. Oradan düşmanı gözlüyordu.

— Peki. Nasıl düşman, güçlü mü?

— Bizim oraya beş yüz kişi kadar geldiler. Ovaya çadır kurdular. Kamyonları filan var.

— Topu tüfeği?

— Var. Çok var.

Binbaşı Kâmil bey zayıflamıştı. Yüzü daha uzamış gibi geldi Mahmuda. Başını sallıyordu. Hepsine tek tek baktı,

— Hepiniz atlısınız silahlısınız, öyle mi?

— Evet.

— Aferim. Böyle olacak işte. Türk milleti tehlikeyi görünce böyle vatan hizmetine koşar. Bazı sütübozuklar da askerden kaçıyorlar.

— Biz onlardan değiliz binbaşım!

Başını salladı. Söyleyecek söz aradı. Yüzü duygulanmıştı.

— Sizi süvari alayına göndereceğim. Şu ilerideki köyün kıyısında. Şimdi bir pusula yazarım, varır binbaşı Kadri beye verirsiniz. Nüfus kağıtlarınız, askerlik kağıtlarınız yanınızda mı?

— Yanımızda binbaşım. Yalnız şu arkadaşın yok. Aceleyle unutmuş.

Binbaşı Aşır'ın önüne doğru vardı,

— Niye unuttun?

— Bilemedim beyim. Gece acele çıktık, unuttum. Beni geri çevirme.

— Ne edeceğiz şimdi? Şubeden de soramayız.

Aşır'ın yüzü bozuldu.

— Aman binbaşım bir iş yapın. Geri gidemem. Yonan yakalarsa beni öldürür.

— Yollamayız canım, korkma. Ama nasıl kaydedeceğiz? Sen burada kal istersen. Bize yardım et.

Aşır ağlayacak gibi oldu.

— Etme binbaşım, beni arkadaşlarımdan ayırma. Aynı alaya yolla.

Binbaşı boynunu büktü,

— Peki. Arkadaşların tanıyor, aynı köydensiniz?

— Evet.

Askere seslendi.

— Rıza çavuşu buraya çağır oğlum. Künye defterini getirsin.

— Başüstüne binbaşım.

Yakup efendi müsaade isteyip ayrıldı.

— Benim işim bitti yeğenler, dedi. Hadi güle güle, Allah sizi vatana bağışlasın. Allah yardımcınız olsun.

— Sağol ağa.

Yakup efendi cübbesinin eteklerini savurarak uzaklaştı. Yaşlıydı ama canlı bir adamdı.

Rıza çavuş koltuğunda koca defterle geldi, selam çaktı.

— Buyur komutanım.

— Bu arkadaşları deftere kaydet. Sevk kağıtları yok. O kısma «gönüllü» diye yaz. Sonra süvari alayına yolla. Çabuk ol, beklemesinler. Ben bunları tanıyorum, yiğit arkadaşlardır. En sondakinin nüfus kağıdı yok. Ama sen kaydet, aynı köyden bunlar.

Molla Mahmud'un önüne geldi,

— Uşak'lı Hüsnü bey nerelerde, haberin var mı?

— Yok binbaşım. Ben de size soracaktım.

— Ankara'ya gittiğini söylediler. Kemal paşanın yanındaymış. Ama ne iş yapıyor bilmiyorum. Sizin oranın işgali çok üzdü onu. Hatta kahrından hastalanmış. Geçenlerde Hacı Süleyman efendi uğramıştı, o anlattı. Vatan sever adamlar bunlar Mahmut. Hazırlıklara yardım ediyorlar. Ordunun ihtiyaçlarını sağlamak için dört dönüyorlar. O sizi getiren adam var ya, Yakup efendi? Bu uğurda varını yoğunu harcadı. Ne ihtiyacımız olursa ona koşuyoruz.

— Sağolsunlar. İnşallah emekleri boşa gitmiyecek.

— İnşallah. Ama bir çok yerlerde güçlükler çıkarılıyor. En çok asker kaçakları uğraştırıyor bizi. Kafasız dürzüler, padişahçıların etkisinde kalıyorlar. Nasıl olsa bu iş olmaz deyip kaçıyorlar. Geçen gün Kütahya'dan doksan kişi gönderilmiş, buraya otuz kişi geldi.

Mahmut dudaklarını ısırdı.

— Biz kendimiz geliyoruz, onlar gönderildikleri halde kaçıyorlar?

— Öyle... İşler karışık. Her kafadan bir ses çıkıyor. Kim neye uyacağını bilemiyor. Ama düzelecek bu işler merak etmeyin. Milleti aldatanlar yanıldıklarını görecekler. Durum her gün biraz daha aydınlanıyor. Ankara gittikçe ağır bası-

yor.

Binbaşı elleri araksında ağır ağır geziniyordu. İnançlı bir yüzü vardı. Uzun uzun başını salladı.

— Üç ay daha geçsin, üç ay... Bak neler olacak. Yeni alaylar kuruyoruz. Silah alıyoruz, cephane hazırlıyoruz. Gece gündüz çalışıyoruz. Geldiklerine pişman olacaklar.

— İnşallah binbaşım.

Mahmud'un içi kabarmıştı. Subayları dinlerken hep böyle olurdu. İnancı büyür, kendine güveni artardı. «Bizde olmayan bir şey var bunlarda, diye düşünürdü. Bilgili oldukları için daha açık görüyorlar, daha kesin inanıyorlar.»

Rıza çavuş koca deftere hepsini ayrı ayrı yazdı. Aşır en sondaydı. Onun önüne gelince,

— Nüfus kağıdın? dedi.

— Yok çavuşum.

— Terhis teskeren?

— O da yok.

— E nasıl yazacağız seni?

Binbaşı seslendi,

— Yaz sen yaz, haberim var. Dediği gibi yaz. Aynı köyden bunlar. Birbirlerini tanırlar.

Çavuş sordu, o söyledi. Adını, baba adını, doğumunu, doğum yerini, eski kıtasını deftere kaydetti. Her biri için ayrı sevk kağıdı doldurdu. Binbaşıya imzalattı. Yeni kurulmakta olan süvari birliğinin komutanına bir de pusula yazdı,

— Hadi bakalım yiğitler. Yanınıza adam katmaya gerek yok. Siz zati gönüllüsünüz. Binin atınıza, doğruca süvari alayına gidin. Komutan benim arkadaşımdır. Selam söyleyin. Allah yardımcınız olsun.

— Sağol binbaşım.

— Siz acemi değilsiniz. Yetişmiş askerlersiniz. Orduya büyük katkınız olacak. El birliği ile kurtaracağız vatanı. Bir müşkülünüz olursa beni bulun. Hadi bakim, at bin!

Atlara bindiler.

— Sola ileriye marş! O kavaklar görünen köye!

— Başüstüne binbaşım!

Mahmut askerce selam verdi, atını sürdü. Öbürleri onu

koğuşturdular.

Binbaşı arkalarından bakıp gülümsedi,

— Hey arslanlar! Herkes bunları öldü sanıyor. Bunlarda daha çok iş var. Ben bilirim bunları. Vatanı bunlarla kurtaracağız çavuş, göreceksin.

Rıza çavuş koca defteri koltuğuna sıkıştırmıştı.

— İnşallah, diye mırıldandı. Ama atları da kendileri de iyice zayıflamışlar.

— Canları sağ, o bize yeter.

Köye yaklaşınca Mahmut atın dizginlerini çekip geriye sordu,

— Bugün günlerden ne?

— Bilmem. Perşembe ellâm.

— Ayın kaçı?

— .....

— Sen bilemezsen, biz nerden bileceğiz Mamıt, dedi birisi.

— He valla, hangi aydayız ben onu bile bilmiyorum.

— Ulen insan askere dühul tarihini bilmez mi? 7 Eylül Cuma, unutmayın!

— Sen nerden biliyorsun?

— Binbaşı sevk kağıtlarına yazdı.

— Okur yazarlık olmayınca biz nerden bilelim hay kardaş?

— Şimdi biz resmen devletin askeriyiz öyle mi?

— Öyle ya, deftere geçtik gayri.

— Atları silahları da yazdılar mı?

— Onu kendi birliğimiz yazar.

— Vay bee, şaka maka derken asker olduk.

— Ne şakası? Sen şaka mı sanıyordun?

— İyi oldu yavu boşver, dedi Hamdi. Başıbozukluktan usandık.

— Elbet. Böyle zamanda başıbozuk olmak kötü arkideş. Başın bir yere bağlanacak.

— İşleri iyi ayarladık ha. Binbaşının tanıdık çıkması iyi oldu.

En çok Aşır seviniyordu,

— Ne diyorsun, almayıverecekler diye ödüm koptu.

— Deli misin, almayıp da ne edecekler?

— Gidin köyünüze deselerdi, ne yapardık?

— Tövbe gitmezdim. Banaz'lı Mustafanın dediği gibi askerin yemeğini pişirirdim, bulaşığını yıkardım.

— Gene yıkarsın korkma. Başka ne işe yararsın sen?

— Yıkarım ne olacak? Asker karavanası yıkamak sevaptır.

Rahatlamışlardı. Söyleşip gülüşüyorlardı.

— Ulen Aşır, doğru söyle, gene kaçmıyacaksın değil mi?

— Ben hiç bir zaman kaçmadım.

— Bak sen, ben kaçtım öyleyse?

— Sen de kaçmadın.

— Alaşehir baskınına gittiğimizde neredeydin peki?

— Haberi yoktu canım, dedi Kazım.

— Haberi vardı da karının koynundan ayrılamadı.

— E kolay değil elbet, düşmanın üstüne gitmek.

Aşır kızardı, bocaladı. Göz ucuyle Mahmuda baktı. Ensesinden onun da güldüğü anlaşıyordu. Her biri bir söz atıp iğneliyorlardı.

Haceli üsteledi,

— Bizim köyden birinin dediğine göre Kadir ağaya gidip yalvarmışsın. Hacı Nuri'nin evini biz soyduk demişsin, doğru mu bu?

— Vallahi demedim. Anam avradım olsun demedim.

— Hadi hadi, yalan söyleme. Olur böyle şeyler. Beşer şaşar demişler. Şimdi doğrusunu söyle de bilelim.

— Vallahi söylemedim yavu. Kitap çarpsın söylemedim. Yalan...

Ter içinde kalmıştı.

— Öyleyse niye kızıyorsun?

— Kızmıyorum emme durup dururken insana suç yüklüyorsunuz.

— Hacı Nuri nasıl öğrendi peki?

— Ne bileyim ben? Sonradan tanımış dediler.

— Het dürzü! Önce tanımamış da sonra nasıl tanımış? Olacak iş mi?

Ortalarına almışlardı, her biri bir yerden sıkıştırıyordu.

— Bana bak Aşır, dedi Haceli. Elimizden kurtulamazsın. İşin doğrusunu söyle de kurtul. Gittin söyledin, Molla Mamıdın evini yaktırdın. Bizi bilmiyor sanma. Emme biz gene insanlığımızı gösterdik. Seni aramıza aldık. Bak kağıdın mağıdın da yok. Doğrusunu söylemezsen vallahi işini bozarız, geri yollatırız seni. Söyle bakim hadi?

Atını önüne doğru sürdü. Aşır ne edeceğini şaşırdı.

— Ne söyleyim yavu? Ben kimseye birşey demedim diyorum. Sizinle birlikte çeteye girdim. Emme sonra...

— Ee, sonra?

— Beni almayıverdiniz.

— Niye almamışız? Kendin gelmedin, unuttun mu?

— Geldim, niye gelmeyim? Alaşehir'e gittiğinizi bilmiyordum. Bilseydim oraya da gelirdim. Başka bir yere gidiyorsunuz zannettim. Hem o gün çocuğum hastaydı.

— Hadi oradan, yalancı dürzü! Dişim kesmedi, korktum desene?

— Korkmadım, niye korkayım? Korksam buraya gelmezdim.

— Buraya da korktuğun için geldin. Bilal'ın halini görünce, beni de öyle yaparlar diye. Öyle değil mi, söyle?

Fena sıkışmıştı.

— Yahu etmeyin arkideş, diye yalvardı. Bunun için mi getirdiniz beni? Böyle diyecektiniz, niye getirdiniz? Niye aranıza aldınız?

— Aldık emme, önce hesabını ver. Bizimle birlikte Tacım dedenin arkasında yemin etmedin mi sen?

— Ettim.

— Öyleyse niye ayrıldın?

— Ayrılmadım. Hep sizinle birliktim, emme bir terslik oldu işte. Yanlış anladınız.

— Korktun değil mi?

— Yoo korkmadım, niye korkayım? Ben askerlik yapmış adamım.

Molla Mahmut geriye dönüp seslendi,

— Doğru söylüyor. Bırakın gayri, varmayın üstüne. O da

bizim gibi gönüllü asker oldu, vatanı kurtarmaya geldi. Sürün atları, az kaldı.

Haceli başını salladı,

— Dua et şu Mamıda. Emme bitmedi bu iş. İşin doğrusunu söyleyeceksin. Değilse yakanı bırakmam.

— Bırak Heceli! Bizim düşmanımız Aşır değil. O da bizim gibi çoluk çocuğunu bırakıp geldi. Birbirimizle mi uğraşacağız burada?

Haceli cevap vermedi. Gene arka arkaya düştüler, atları sürmeye başladılar.

Köye yaklaşmışlardı. Arka tarafta süvari alayının yapıları, çadırları görünüyordu. Atlı askerler eğitimdeydiler. Düzgün sıralar halinde o tarafa bu tarafa at sürüyorlardı. Arkalarında bir toz bulutu kalıyordu. Bazı birlikler sıraya geçmişler, karşılarında at üstünde konuşan subayı dinliyorlardı. Atlar başlarını sallayıp duruyordu. Uzaktan uzağa sert komut sesleri duyuluyordu. Herkes yorucu bir çalışma içindeydi.

— Hey bobam hey! dedi Kazım. Ter kokusu ta buradan duyuluyor.

— Tabi ya, kolay mı?

Askerlik günlerinin sıkıntısı yüzlerine toplanmıştı. Yarı gülerek bakıyorlardı ama acı bir gülüştü bu. İkircikli duygular içindeydiler. Geldiklerine sevinsinler mi, yerinsinler mi, bilemiyorlardı. Zor işti askerlik, hepsinin başından geçmişti.

— Bu seferki başka arkideşler, dedi Mahmut. Bu sefer daha iyi olacak, yürüyün.

— Ne olursa olsun, kendimiz geldik. Dönmek yok.

— Yaşa Haceli, doğru söz.

Nizamiye kapısındaki nöbetçiye sevk kağıtlarını uzattılar.

— Girin, dedi nöbetçi. İlerideki ak suvalı binanın önüne gidin. Komutanı oradan sorun.

Yeni yapılmış kerpiç binaların önünden geçtiler. Karşı tarafta sıra sıra çadırlar kurulmuştu. Her yerde askerler vardı. Gidenler gelenler, ot balyaları taşıyanlar. Atlara nal ça-

kanlar...

Arka tarafta ahırlar vardı. Acele yapılmış tek katlı uzun yapılardı. Taze at gübresi kokusu ta buradan duyuluyordu.

Komutanı bulamadılar. Eğitime çıkan bölüklerin başındaydı. Nöbetçi subay ince dalan, kemikli bir yüzbaşıydı. Yukardan aşağı süzdü bunları. Kağıtlarını inceledi.

— Şimdiye kadar neredesiniz? diye çıkıştı. Duymadınız mı vatanın işgal edildiğini?

— Bizi çağıran olmadı yüzbaşım. Ta baharda hazırlandık, bir türlü gelemedik.

— Böyle zamanda insan çağırılmayı beklemez. Biner atına yürür.

— Biz de öyle yaptık, kendimiz geldik.

Yüzbaşı kağıtlara tekrar baktı. Yüzünde bir çözülme olacak diye beklediler. Hiç değişmedi.

— Okur yazar var mı içinizde?

— Ben varım, dedi Mahmut.

— Daha önce askerliğini nerede yaptın?

— Çanakkale'de.

— Savaşa girdin mi?

— Girdim.

— Niye çavuş olamadın orada?

— Yapacaklardı yüzbaşım. Tam o sırada yaralandım. Hastaneye yattım.

Yüzbaşı elleri arkasında gezindi. Atlara baktı.

— Bu atlarla süvari olunmaz, dedi. Ölecek atlara binip geliyorsunuz buraya.

— Olanı bu yüzbaşım. Başka atımız yok. Üç dört gündür de yoldayız, iyice yoruldular.

Dudak büktü,

— Biz biliriz o hikâyeleri!

Hep bozulmuşlardı. Birbirlerine baktılar. Aşır eski yüzbaşısına benzetti. Sert, hırçın...

— Bekleyin şu arkada. Komutan gelince söylerim.

Mutfağa doğru yürüdü gitti.

— Ulee, nasıl şey bu?

— Bir karın ağrısı var emme ne olduğunu anlayamadım.

— Aldırmayın. Böyle adam her yerde olur.

— Bizi bunun birliğine verirlerse ne yaparız?

— Hiç bir şey yapmayız. Nasıl olsa geri yollar bu bizi.

— Yok canım, o kadar da değil.

Duvarın gölgesine yan yana oturdular. Herkes atının dizginini tutuyordu. Aşır çarıklarını çıkarıp düzeltti. Ayakları fena olmuştu. Burnunu duvara vurmuş gibi bir acı içindeydi. Yüzbaşı öyle bir etki yapmıştı.

— Birer çift asker potini verseler, diye mırıldandı.

— Yüzbaşıdan isteseydin ya, hemen verirdi?

— Verirdi he.

— Ulen potin istemeye mi geldiniz buraya? Susun hele.

— Sen neye geldin?

Hamdi burnundan nefes koyverdi,

— Yüzbaşıdan azar işitmeye geldim.

Gülüştüler.

Molla Mahmut sıgara sarıp yaktı. Canı sıkılmıştı ama belli etmiyordu. Başını iki yana salladı, «cık cık cık... Bir sor biz kimiz, niye gelmişiz, nasıl gelmişiz? Böyle yapılır mı adama? Neyse...»

Haceli işi şakaya vurdu,

— Bu yüzbaşı herhalde hanımdan haber alamadı. Onun için sinirli.

— Yahut binbaşıdan azar işitti.

— Belki de çizmesi ayağını sıkıyor.

— Bana versin de ben giyeyim, dedi Aşır.

— Tamam, hemen verir.

Hamdi geriye yaslandı,

— Vay anam vay vay vay... Her yerlerim ağrıyor. Bize biraz izin verseler de dinlensek, kendimize gelsek.

— Dinlenmeye mi geldin buraya ahbap? Kalkın bakim, yüzbaşı çağırıyor sizi.

Doğruldular.

— Nerede?

— Arkada. Çabuk olun. Cinli hariftir, yakar vallahi.

— Adı ne o yüzbaşının?

— Eyup Sabri.

— Tamam. Adı kendine denkmiş.

Atları çekip önüne vardılar.

— Buyur yüzbaşım?

— Atları niye getirdiniz be? Ne yapacağım ben onları? Götürün bağlayın bir yere. Torba takın. İki saatlık bir işiniz var, çabuk!

— Peki.

Atları ahırın önüne çektiler. Gölgedeki kazıklara bağlayıp torba taktılar. Yüzbaşı uzaktan izliyordu.

— Kızdırmayalım şu adamı. Çabuk olun.

Koşarak geldiler,

— Buyur yüzbaşım.

— Gelin arkamdan. Boş durmak yok burada. Herkes çalışıyor, siz de çalışacaksınız.

— Başüstüne.

Sıraya geçip peşinden yürüdüler. Ahırın arkasında büyük ot yığınları vardı. Bir kısmı arabalardan yeni boşaltılmıştı herhalde. Dağınık duruyordu.

— Toplayın bunları, dedi. Şöyle üst üste yığın.

— Başüstüne komutanım.

— Silahlarınızı mermilerinizi duvar dibine koyun. Yeni kağnılar gelinceye kadar burayı güzelce düzeltin. Bitince gelip göreceğim.

— Peki.

Elleri arkasında bir iki gezindi. Sonra ağır ağır uzaklaştı.

Otları kucak kucak toplayıp üst üste yığdılar. Öbür yığınların çevresini temizlediler. Tırmık yoktu. Dökünti otları elleriyle ayaklariyle topladılar.

Mahmut iki yana bakındı,

— Çalışın, diye fısıldadı. Durmayın...

Yüzbaşının kendilerini denetliyeceğini, belki biryerlerden gözetlediğini düşündü.

— Nasıl adamlar olduğumuzu deniyor. İyi çalışın.

— Emme çok ot be, nerden buldular acaba?

— Hem de iyi ot. İncecik çayıt otu. Hayvanlara iyi yarar.

— Saman arpa ot... Çok gider öyle ya? Kim bilir kaç hayvan var?

İlerdeki düzlükte acemi erler eğitim çalışması yapıyorlardı. Sesleri ta buradan duyuluyordu.

— Yat, kalk, sağa dön, sola dön, marşmarş!..

— Hey bobam hey, dedi Kazım. Biz de az yapmadık bu işleri. Hadımköyün kırlarında ayağımızın basmadığı yer kaldı mı acaba? Dolap beygiri gibi dön bobam dön...

— Döneceksin elbet ağa. Dönmeden öğrenilir mi?

— Hişt, çalışın!

Yüzbaşı köşeden görünmüştü.

— Bitti mi işiniz? diye seslendi. Gelin buraya!

Üstlerini başlarını çırparak yanına vardılar.

— Saman kağnıları geldi. Boşalmasına yardım edin.

— Başüstüne komutanım.

Silâhları fişeklikleri duvar dibinden alıp yüzbaşının arkasından yürüdüler. Uzun samanlık binasının önüne sekiz on saman kağnısı yanaşmıştı. Askerler toz bulutu içinde saman boşaltıyorlardı. Hemen girdiler. Kimisi kağnılara tırmandı. Elleriyle ayaklariyle samanı yere döktüler. Yüzbaşı uzaktan bakıyordu.

— Duvarın dibindeki çuvalları alın. İçeri taşınacak, hadi bakim. Kağnılar gitsin!

Haceli yan yana baktı.

— Ulee... Biz buraya çalışmaya mı geldik arkideş?

— Sus, dedi Mahmut. Elbet çalışmaya geldik, ne sandın?

Yüzbaşı kağnıların başındaki çavuşa tenbihler yaptı.

— İki sefer daha döneceksiniz. Elinizi çabuk tutun. Bu saman işi bir an önce bitmeli. Ben içeri taşıtırım, siz hemen gidin.

— Başüstüne yüzbaşım.

Kağnılar gitti.

— Hadi bakalım arkadaşlar. Komutan gelinceye kadar bu işi de bitirin!

— Yüzbaşım, çuvalları doldurmak zor oluyor. Küfe olsaydı daha çabuk yapardık.

— Küfe mi? Küfe olacaktı. Nereye koydular acaba? İçerilere bakın.

— Yok.

— Çamur karanlar almıştır. Gidin getirin.

İlerde yapılmakta olan yeni binayı gösterdi. Bir küme asker orada çalışıyordu. Kimisi çamur karıyor, kimisi duvar örüyordu.

Hamdi'yle Kazım gittiler, küfeleri getirdiler. Samanı çabuk çabuk doldurup taşıdılar. Koca hangar çatıya kadar saman doluydu.

— Nerden bulmuşlar bu kadar samanı yavu? Şuna bak, bizim köye yeter.

— Elbet arkideş, suvari alayı ne demek? Kim bilir kaç hayvan yiyecek bunu?

— Nerden geliyor acaba?

— Tirenle getirmişlerdir. Akşehir'den Konya'dan...

— Oralarda buğday arpa çok oluyor demek?

— Olur. Geniş memleket.

— Vay be... Bolluk memleket desene? Keşke bizim çoluk çocuğu da oralara yollasaydık. Düşündükçe ciğerlerim sökülüyor. Düşman içine bırakıp geldik ağzına tükürdüğüm. Kendi canımızı kurtardık emme, onlar ne olacak?

— Öyle deme. Asıl onları kurtarmak için geldik. Sabırlı ol.

Hem taşıyorlar, hem konuşuyorlardı. Üstleri başları saman tozu içinde kalmıştı. Yüzleri tanınacak gibi değildi.

Köşeden iki atlı çıktı. Öndekinin komutan olduğu hemen anlaşılıyordu. İri bir ata binmişti. Kır saçlı bir adamdı. Duvar dibine bırakılıvermiş silahlara baktı.

— Kimin bunlar? diye bağırdı. Niye bıraktınız buraya?

Mahmut sırtındaki küfeyi bırakıp koştu. Şırak selam verdi.

— Bizim komutanım. Yeni geldik.

— Yeni mi geldiniz? Nereden?

— Uşaktan...

Binbaşı Kâmil beyin mektubunu uzattı. Komutanın atı yerinde duramıyor, sağa sola oynuyordu. Güçlükle okudu mektubu.

— Hımm, gönüllü geldiniz öyle mi?

— Evet.

— Kaç kişisiniz?

— Beş kişiyiz.

— Atlarınız da var?

— Evet.

Babacan bir adamdı, gülümsedi. Attan indi.

— Aferim. Gelir gelmez sizi işe mi koştular böyle?

— Vatanımızı kurtarmak için geldik komutanım. Çalışacağız elbet.

— Peki. Bitirin bakalım hadi. Bitirin de yanıma gelin.

— Başüstüne.

Ağır ağır gitti. Sağa sola bakıyordu. Büyük sorumlulukların altında çok çalışmışlığın izlerini taşıyan bir görünüşü vardı.

— Tamam, diye fısıldadı Mahmut. Bu adam alır bizi.

— Almıyacak mıydı bir de?

— Almıyabilir arkideş, olur ya? «Birliğim tamam, başka yere gidin» diyebilir.

— Yok canım, bizim gibi gönüllü askerleri bulur da başka yere gidin der mi?

— Diyebilir, belli olmaz. Yahut atlarımızı alır, piyade alayına yollar.

— Yok devenin papucu. Öyle şey olur mu? Atımı verir miyim ben?

— Verirsin Haceli. Benim senin yok. Şimdi her şey vatanın.

Hem tartışıyor, hem çalışıyorlardı.

— İyi adama benziyor, dedi Aşır. Zati büyükler iyi olur. Gözünü yeyim ben onların. Bizim bir Alay komutanı vardı, evlâtlarım der, başka birşey demezdi. Ağzından bal akardı.

Süpürüp temizlediler. Bütün samanı içeri taşıdılar.

— Çek kapıyı. Su nerde acaba? İyi bir yıkanalım.

— Gelin, helaların önünde var. Ben bir yere gittim mi önce helaların yerini öğrenirim.

— İyi akıl.

— Silâhları fişeklikleri kuşanıp yürüdüler. Ellerini yüzlerini yıkadılar.

— Tamam mısınız? Önce yüzbaşıya gidelim. Bizi komu-

tana o götürsün.

— Yok be, kendimiz gidelim.

— Olmaz. Askerlikte yol budur. Hem adam tenbih etti. Gelin siz.

Mutfağın önünden geçtiler. Açıkta koca kazanlar kaynıyordu. Yemek kokuları ortalığı doldurmuştu.

Haceli yutkundu.

— Acıktık. Karavanaya yetişelim, çabuk olun.

Yüzbaşıyı buldular. Mahmut önüne varıp selam çaktı.

— İşi bitirdik yüzbaşım. Samanları içeri taşıdık.

— Temizlediniz mi oraları?

— Temizledik.

— Peki gelin arkamdan.

Köşedeki ak badanalı yapının önüne vardılar. Üç dört basamaklı merdivenle kapıya çıkılıyordu.

— Siz bekleyin burada, dedi yüzbaşı. Her sözü azarlar gibiydi. Sıraya geçip beklediler. Üstlerini başlarını düzelttiler. Mahmut koynundaki altınları çıkarıp hazırladı.

— Şimdi mi vereceksin Mamıt?

— Evet.

Kapıdaki nöbetçi kendilerine bakıyordu. Neyin nesi bunlar, anlıyamamıştı. Biraz sonra çağırdılar.

— İçeriye gelin.

Yüzbaşı komutanın önünde hazırol duruyordu.

Kır saçlı güleç yüzlü binbaşı Kadri bey kuru tahta masanın başından kalktı.

— Evet gördüm bunları, dedi. Saman çekiyorlardı. Gönüllü gelmişler. Uşak'lıydınız değil mi?

— Evet komutanım. Uşağın Tacım köyündeniz.

— Düşmanı köyünüze girdi öyle mi?

— Girdi evet.

— Sağlık olsun. Üzülmeyin, girdikleri gibi gene çıkarlar. Bir gün defolur giderler.

— İnşallah komutanım. Sayende...

— Hepimizin sayesinde. Birlikte kurtaracağız vatanı.

Önlerinde gezindi. Hepsinin yüzüne ayrı ayrı baktı. Silâhlarını fişekliklerini gözden geçirdi.

— Hepinizin atı var öyle mi?

— Var komutanım.

— Nasıl atlarınız?

Yüzbaşı cevap verdi.

— Zayıf efendim. Bakımsız...

— Öyle elbet. Kendileri de zayıf baksana. Ama çakı gibi adamdır bunlar. Her biri ayrı yiğittir. Ben kendimden çok bunlara güvenirim. Vatanı bunlarla kurtaracağız.

Yüzbaşının yüzüne baktı, uzun uzun kafasını salladı.

— Kendiliklerinden koşup gelmişler bak, ne demektir bu? Şimdilik hafif işlerde çalıştıralım, birkaç günde düzelirler. Atlara da iyi bakın olmaz mı? Bol yem verin.

— Başüstüne.

Mahmut kımıldandı, bir adım ileri çıktı.

— Komutanım, dedi. Biz köyde bir çete kurmuştuk. Kuvayı milliye çetesi. Binbaşı Kâmil beyle birlikte Alaşehir baskınına katıldık.

— Evet, biliyorum. Siz de var mıydınız orada?

— Vardık. Elimize bir yerden para geçti. At silah aldık. Kalanını da buraya getirdik. On dört altın. Az emme belki bir işinize yarar, buyurun...

Torbayı masanın üstüne boşalttı.

— Hımm... aferim. Nerden geçti elinize bu para?

— Şey ettik efendim.

Mahmut nasıl söyliyeceğini düşündü, terledi.

— Bizim orada kuvayi milliye düşmanı bir ağa vardı, onu bastık.

— İyi ettiniz, aferim.

— Daha çoktu ama çete başkanımız Kemâl Paşa'ya yolladı. Bizde kalan bu kadar. Boğazımızdan geçmiyecek, vatan için harcıyacağız» diye yemin ettik.

Komutanın yüzü buğulandı. Yüzbaşıya baktı uzun uzun. Sonra odada gezindi. Birden durup sordu.

— Çete başkanınız kimdi?

— Bizim köylü İbrahim bey. O Akşehir tarafına gitti. Bizim buraya geldiğimizden haberi yok.

— Peki. Alın bu parayı kasaya koyun. Bir de makbuz ve-

rin ellerine. İşte budur bizim halkımız!

Sesi boğuldu, fazla konuşamadı.

Levazım subayını çağırdılar. Altınları sayıp teslim aldı.

— Bu arkadaşları üçüncü bölüğe verin. Birkaç gün işe çıkarmayın, dinlensinler. Atlarına baksınlar.

— Başüstüne.

— Kendinize gelin biraz. Çok güçlük çekmişsiniz, belli. Zaten hepimiz güçlükler içindeyiz. Geceyi gündüze kattık çalışıyoruz. Vatansever halkımızın yardımlariyle inşallah düşmanın hakkından geleceğiz. Bu hepimizin kavgası.

Deminki güleç yüzü yavaş yavaş kasılmıştı. Sert yüzlü bir komutan olmuştu şimdi.

— Her şeye katlanacağız, her şeyi göze alacağız. Gönüllü geldik diye kaytarmak yok.

— Yok komutanım, çalışmaya geldik biz.

— Tamam. Eski askersiniz, askerliği bilirsiniz. Hadi bakim şimdi bölüğünüze. Götür bunları çavuş!

Hepsi birden selâm verip çıktılar.

Üçüncü bölüğün komutanı yedek teğmen çocuk yüzlü bir gençti. Asıl mesleği öğretmenlikti, fakat hiç öğretmenlik yapmamıştı. Okuldan mezun olunca birkaç arkadaşı ile birlikte doğruca askere alınmıştı. Kendisinden yaşlı erlerle akşamlara kadar uğraşıp duruyordu. Hem onlara birşeyler öğretiyor, hem onlardan birşeyle öğreniyordu. Üç ay içinde zayıflamış, yüzü de kapkara olmuştu.

Karşısında beş yeni askeri görünce şaşırdı, ne diyeceğini bilemedi.

— Peki, hoş geldiniz. Nasılsınız?

— Sağol!

— Rahat edin. Nerelisiniz?

— Uşak'lıyız komutanım.

— Hımm, hemşeriyiz. Ben de Eskişehir'liyim.

Yorgundu. Eğitimden yeni gelmişlerdi. Duvar dibine oturuvermişti.

— Bu silâhâlar falan kendinizin mi?

Mahmut kısaca anlattı.

— İyi be, aferim.

Askerden çok sivile benziyordu. O havayı atamamıştı henüz.

— Peki, hayırlı olsun. Bölüğe gidin. Abdullah çavuşu bulun, sizi yerleştirsin. Atlarınızı ahıra çekin.

— Başüstüne komutanım.

Oturduğu yerden selâm aldı. Yakası bağrı açıktı. Şapkasını geriye itip alnını kaşıdı. Alnının üst tarafı bembeyazdı. Yeni çıkmış sarışın bıyıklariyle arkalarından gülümsedi.

— 5 —

Binbaşı Kadri bey eski çizmelerini çıkarıp attı kapının yanına. Ayakları terliydi. Uzun uzun oynatıp dinlendirdi. Pencerenin önündeki portatif karyolaya uzandı. Kafasında bir sürü iş, bir sürü sorun vardı. Hangi birini yola koyacaktı. Koşum, çivi, nal, arpa, un... Erlerin urbası, Ankara'dan gelecek olan cephane, tüfek, süngü, matara... Yeni yapılacak binaya kereste, kavak tahtası... Düşündükçe içi karışıyor, deli olası geliyordu. Yukarı yazıyor, telgraf çekiyor, çoğuna «Mahallen temini...» diye cevap veriliyordu. Yeterli para yoktu, olsa bile aradığını bulamıyordun. Bu koşullar içinde bir suvari alayı Hem de «ivedi olarak» nasıl kurulurdu da, savaşa hazır duruma getirilirdi? «Memleketin en yoksul bölgesi. Aradığını bulamıyorsun. Usta yok, zanaat erbabı az. Onlar da alabildiğine meşgul. Doğru dürüst marangoz bile yok, eğer dikecek adam yok. Nasıl yaptırırsın, nasıl yetiştirirsin?..»

— Oğluum! diye bağırdı. Doğrulup oturdu yatağın üstüne.

— Buyur komutanım.

— Levazım subayını çağır, telgrafçıyı çağır!

— Başüstüne.

Çorapla odanın içinde gezinmeye başladı. Odanın tabanı topraktı. Yürüdükçe tozuyordu.

— Oğlum!

— Buyur komutanım.

— Postadan birşey yok mu?

— Yok komutanım.

— Peki, git. «Evden de bir haber alamıyoruz ağzına tükürdüğüm? Çoluk çocuk ne yaptı? Anamın hastalığı nasıl oldu? Gönderdiğim para ellerine geçti mi geçmedi mi? Ulen ne günlere kaldık be Tüü... Deli olmak içten değil.

Kapı vuruldu.

— Buyurun komutanım!

Levazım subayı selam çaktı.

— Gel bakım, ne oldu ot işi?

— Dört araba daha geldi komutanım. Sekiz araba alacağımız kaldı. Yarın gelecek. Para istemişler...

— Anasının dini! Paradan başka birşey bilmez mi bu dürzü? Önce teslim etsin bakalım.

— Başüstüne.

— Çivi işi ne oldu?

— Aratıyoruz komutanım. Kaymakçızade yarın Eskişehir'e gidecek. Biraz da oradan bulurum diyor.

— Yok muymuş Afyon'da? Ulen nasıl şehir burası?

— Kendileri yapıyorlar komutanım. Dört usta gece gündüz çalışıyor ama yetiştiremiyecekler.

— Niye dört usta? Sekiz usta çalıştırsın.

Teğmen ayak değiştirdi.

— Nerdee komutanım, usta yok memlekette. O çalışanlar da çırak mırak.

— Allah kahretsin!

— Arpa işi?

— Tümenden söz verdiler, Konya'dan gelecek vagonları önce bize ayıracaklar.

— Ne kadarmış?

— İki vagon.

— İki vagon nedir yahu? Deli mi bu adamlar? Suvari alayı bu. Mevcudumuz her gün artıyor. Önümüz kış...

— Daha verecekler efendim. Un da verecekler. Hem söyledik, hem yazdık. Tümen komutanı levazıma emir verdi.

— Ulen onlar unutur. Her gittiğinde hatırlat. Önce bizi düşünsünler. Bu kadar insanı, bu kadar hayvanı aç bırakamam bu ovanın düzünde.

— Başüstüne.

— Koşumlar ne zaman gelecekti?

— O iş ağır gidiyor komutanım. Akşehir'deki adam mızıklıyor. Araç gereç için biraz daha para diye telgraf çekti. Size arzettim.

— Boynu altında kalsın dürzünün! Biz vatanı kurtaralım diye parçalanıyoruz. Onlar para diyor, başka birşey demiyorlar. Maskaralar!

Eli arkasında bir iki dolandı.

— Yoksul adamlar komutanım. Deri almak için paraları yok.

— On altın daha gönder. Ama bir ay içinde teslim etmezse gelir dükkanını başına yıkarım.

— Başüstüne.

— Tümene telgraf çek, komutan varsa ben konuşayım. Yoksa not yazdır, mevcudum altı yüz elliyi geçti. Üç yüz tüfek, kasatura, süngü ve yeterli mermi bekliyoruz. Paramız azaldı, mümkünse acele bin altın gönderilsin.

— Başüstüne.

— Bulgur işi ne oldu? Köye birini yolla. Hacı Hasan ağayı çağırsınlar. Akşam çorbasını burada içelim.

— Peki.

— Hadi, çabuk olun!

Subay selâm verip çıktı. Binbaşı Kadri bey belini geriye esnetti, dinlendirmeye çalıştı. Yorgun ve huzursuzdu. Pencereden baktı, birden bağırdı.

— Oğluum! Ne yapıyorsunuz siz orada?

Askerler oturmuş, birbirlerini tıraş ediyorlardı.

— Başka yer bulamadınız mı ulen? Gidin arka tarafa hınzırlar!

Sandalyeye oturup sigara yaktı. «Her bölüğe bir tıraş makinesi almalı, birer ustura almalı. Bol sabun vermeli. Sonra bitlenir bunlar. Öyle ihtiyaçlar var ki hey Allah, hangi birini karşılıyacaksın?»

Rahat edemedi, kalkıp tekrar baktı pencereden. Yapılmakta olan bina ne durumdaydı? Kış bastırmadan bitirmeliydi bunu. Çadırdaki erleri içeri almalıydı. Sonra bir ahır daha gerekliydi. Ona ağaç nereden bulacaktı?

«Ormanlık bir bölge değil ki, götür askerleri kestir. Allahın yanık bir kırı. Bizim Bursa tarafı olsa, hiç bunalmaz insan. İstediğini bulusun. Daha olmazsa basar eşrafın ümüğüne alırsın. Buralar da o da yok. En zengini bile yoksul. Ne yapar, nasıl çatarsın?»

Bus bus bunalıyordu.

Çizmeleri giyip yürüdü. Kırbacı elindeydi. Kapının önüne çıkınca durup şöyle çevreye bakındı. Gören toplanıyor, kendine çeki düzen veriyordu. Yürüyen hızlanıyor, oturan ayağa kalkıyor, bir iş yapan işini daha dikkatli yapmağa çalışıyordu. Sert bir komutandı. Arı gibi yakardı insanı. Başka türlü yürümezdi işler.

Meydanı ağır ağır geçti. Mutfağın önü kalabalıktı. Bölük nöbetçileri karavana almak için sıraya dizilmişlerdi. Nöbetçi subaylar başlarındaydı. Komutanı görünce toplanıp selâm verdiler.

— Gel buraya oğlum! Hüsnü teğmeni çağır bana. Kerpiç durumu nasıl, inşaat ne zaman bitecek?

— Başüstüne komutanım.

Yeni yapılan binaya doğru yürüdü. Tek katlı, uzun bir yapıydı. Duvarlar epey yükselmişti. Genç bir teğmen arkasından koşarak geldi.

— Buyurun komutanım, diyerek selâm verdi.

— Kerpiç işi?

— Devam ediyor komutanım. Her gün iki bin kerpiç kesiyoruz. Buna yetecek kadar kuru kerpicimiz var. İkinci bina için hazırlıyoruz. Akşamdan çamur kardırıyorum. Yarından sonra bunun duvarları bitecek.

— Çatı?

— Ağaçlar gelmedi komutanım. Gelince derhal başlarız.

— Nasıl başlarsın, çivi yok.

Teğmen boynunu büktü.

— Çivisiz yapabilir misin?

— Mümkün değil komutanım. Hiç değilse yirmi-otuz kilo çivi...

— Yok. Kurumuş memleket! Aratıyorum, bulup getirecekler sözde.

— İnşallah.

— Duvarcılar nasıl, epey öğrendiler mi?

— Öğreniyorlar komutanım. Elleri epey alıştı.

— Bitince hemen suvaya başlayın.

— Başüstüne.

— Asıl ahır binası korkutuyor beni. Nasıl altından kalkacağız bilmem?

— Kavak ağaciyle çivi bulabilsek gerisi kolay komutanım. Geceyi gündüze katar, yaparız.

— İki gün daha bekliyelim. Kaymakçızade'den hayır çıkmazsa Konya'ya adam göndereyim. Bana hatırlat.

— Peki.

İnşaatın çevresini dolaştı, duvarlara baktı. Bu pencerelere cam bulmak da zor, bakalım ne yapacağız?

— Eskişehir'den buluruz komutanım.

— Ne olacağı belli değil. Eskişehir'i bize bırakacaklar mı? Bir an önce başlasa da, ne olacaksa olsa.

Teğmen arkasından saygılı bir tutumla yürüyordu. Ensesine baktı.

— Nasıl durum acaba? Bir haber yok mu?

— Yok. «Hazırlanın, birlikleri savaşa hazır duruma getirin» diye emir veriyorlar boyuna. Hepsi bu. Yunan geriden yeni birlikler getiriyor. Taarruza hazırlanıyor. Adamların gözü ta Ankara'da. Elimizi çabuk tutmazsak iş kötüye varabilir. Şu silahlarla cepaneler bir gelseydi. Alay gözüyle bakıyorlar bize. Ama bir bölüğe yetecek kadar bile silâh yok.

— Gelir komutanım, kendinizi üzmeyin. Hazırlıyorlar.

Geriye dönüp bağırdı.

— Hazırlıyorlar ama ne zaman? Şimdi bir çatışma olsa da «yürü» deseler, ben neyile yürürüm? Daha hiç silah atmamış adam var askerlerimin içinde. Ben bunlarla nasıl savaşırım?

Sinirinden hızlı hızlı yürüyordu. Çadırların ortasından

geçtiler. Erler yan yana oturmuş yemek yiyorlardı. Yanık bulgur kokusu doldurmuştu ortalığı. Gören kalkıp hazırol duruyordu.

— Oturun oğlum oturun, yeyin yemeğinizi. Buralara dökmeyin. Temiz tutun çadırların önünü.

Çadırların içi topraktı. Boz battaniyeleri yerlere sermişlerdi. Matralar, silâhlar, fişeklikler çadır direklerine asılmıştı. Yerler çok çiğnendiği için toprak beton gibi sertleşmişti.

Komutan atları da dolaştı. Açık havada iki sıra halinde kazıklara bağlanmışlardı. Hepsine torba takılmıştı. Başlarında nöbetçiler vardı. Oralar taze at gübresi kokuyordu.

— Sen yemek yedin mi Hüsnü?

— Hayır komutanım.

— Git yemeğini ye.

— Siz gelmiyor musunuz?

— Hayır. İştahım yok.

Hüsnü teğmen selâm verip ayrıldı.

Binbaşı Kadri bey, biraz daha yorgun, biraz daha sıkıntılı, merdivenleri çıktı. Nöbetçi selâm durdu önünde.

— Levazım subayını çağır oğlum.

— Başüstüne komutanım.

Odasına girip çizmeleri çıkardı. İçi daralıyordu. Yaka düğmelerini çözdü. Ne sıkıntılı günlerdi bu günler? Kara bir bulut çökmüştü üstlerine. Nasıl çıkacaklardı içinden?

«Çıkacağız çıkmaya. Çıkmak zorundayız. Başka çaremiz yok. Şu alayı istediğim duruma bir getirebilsem... Bu yokluklar içinde nasıl getirilir? Getirilir, getireceğiz!..»

Tümen komutanının yüzünü düşündü. «Getireceğiz! diye bağırmıştı. Yoktan var edeceğiz! Buna mecburuz!»

Gözleri yuvalarından fırlayacaktı sanki. Alaburus saçları kirpi dikenleri gibi dik dik dikilmişti.

«Kahraman subaylar! Kuvayı milliye subayları... Ölmüş sanılan Anadolu halkını diriltip ayağa kaldıracak güç sizlersiniz. Başka hiçbir umut yok. Siz bu milletin kanısınız. Milletin kalbi durmak üzere. Kımıldayın, yürüyün, koşun... Bu gövdeyi ayağa kaldıracağız!»

Odada dolaşmaya başladı. Yumrukları sıkılıyordu kendiliğinden. Esmer yüzüne kan doluyordu.

Kapı vuruldu.

— Buyurun komutanım!

— Tümen çıktı mı?

— Komutan yokmuş. Akşehir'e gitmiş. Not yazdırdım, albaya verecekler.

Burnundan soludu.

— «Acele ve önemli» deseydin.

— Dedim komutanım. «Saygı ile arz olunur» diye bağladım.

— Peki. Sabah erkenden Afyona git. Nal ve inşaat çivisi işini koğuştur. Yüz tane kavak ağacı gerekli. Sor ara, nerde bulursan al. Getiremeyiz derlerse, biz köyden kağnı koşturur getirtiriz.

— Başüstüne.

— Öbür işleri de halletmeye çalış. Komutanda para var, hazır, de.

Levazım subayı gülümsedi.

— Peki.

— Fasulye, nohut, mercimek...

— Evet, onları koğuşturacağım.

— Dört ton tuz...

— Peki.

— Marangozları dolaş, on pencere ile dört kapı...

— Başüstüne.

— Ölçülerini ver, sağlam yapsınlar.

Kapı vuruldu.

— Hacı Hasan ağa geldi komutanım.

— Al içeri, buyursun.

Ak sakallı, başı sarıklı bir adam girdi.

— Selâmıaleyküm.

— Aleykümselâm, buyur ağa... Hoş geldin. Geç şöyle, yatağa otur.

Hacı Hasan ağa bağdaş kurup oturdu. Elinde doksan dokuzluk tesbih vardı. Başını sallayıp duruyordu.

— Bize iki kişilik yemek yollayın. Akşam çorbasını Ha-

san ağayla birlikte içeceğiz.

— Yok, ben yedim.

— Olmaz, birlikte yiyeceğiz.

Levazım subayı selâm verip çıktı.

— Nasılsın ağa, çoktan görüşemedik?

— Sağol binbaşım, iyiyim. Sen nasılsın?

— Nasıl olacağım? Canım burnumda. Bir kav çaksan alev alırım.

İhtiyar sesli sesli güldü.

— Sen canını sıkma, hepsi yola girer. Çoğunu hallettin maşallah.

— Neyi hallettim? Her şey yarım. Suvari alayı kurmak ne demek?

— Yavaş yavaş olur.

— Bulgur tarhana senden, hiç dinlemem.

Yaşlı adam başını eğdi.

— Yaptırıyorum emme senin dediğin kadar yok binbaşım. Köyde çıkmaz o kadar mal.

— Yakın köylere haber sal canım, oralarda da yapsınlar. Aç mı koyacaksınız bu askeri?

— Koymayız allahın izniyle. Afyondan falan tamamlarız, ne edelim?

— Bırak Afyon'u Afyondan ben hiç birşey temin edemiyorum.

— Binbaşım, bizim buralar fakir köyler. Herkes ancak kendi yiyeceğini çıkarır. Buğday arpa bulgur... satmayız biz. Adetimiz değil. Yok ki ne satalım? Emme askerimiz için tabi dişimizden tırnağımızdan artırıp ayıracağız. Boynumuzun borcu... Biraz soğanla patates de bulurum.

— Birazla falan olmaz ağa. Altına at vereyim. Bin çevre köylere git. Bunlar senin sözünü kırmazlar. Parasını da vereceğiz, bedava değil. Askerime erzak bulacaksın. Bana söz verdin, yardım edeceksin.

— Peki binbaşım, yardım edeceğim. Onlar bizim evlatlarımız. Vatanımızı koruyacaklar. Aç bırakacak değiliz elbet. Bulabildiğimiz kadar bulup getireceğiz. Emme hepsini benden istersen, bulamayıveririm, olur ya? Az değil, bir alay

asker. Bizim buralar fakir...

Kapı vuruldu. İki asker yemek getirdi.

— Masaya bırak oğlum. Mutfak çavuşuna söyle, iki baş soğan versin bize. Tuz da getir, çabuk! Gel Hasan ağa, buyur.

Tahta masaya karşılıklı oturdular. Yemeğe başladılar. Binbaşı Kadri bey, Hacı Hasan ağadan elli-altmış tane de kavak ağacı isteyecekti. Onu sonra söyleyim diye düşünüyordu.

— 6 —

Molla Mahmut sırtüstü uzanmış, çadırın gittikçe daralan tepesine bakıyordu. Eski bir çadırdı. Yer yer delikler görünüyordu. Akşam karartısında kirli sarı rengi gittikçe koyulaşmıştı. Dışarda erlerin kimisi konuşuyordu, kimisi türkü söylüyordu. Birisi başını çadıra dayamış yıldızlara bakıyordu. Ders borusu çaldı.

— Hadi toplaan! Ders başlıyoor!

Bölükler öbek öbek toplandılar. Çavuşlar, subaylar çeşitli konularda bir saat akşam dersi verirlerdi.

Üçüncü bölük daire oldu. Sıgaraları söndürdüler.

— Otur!

Teğmen Galip beydi. Elleri arkasında bir iki gezindi. Boğazını temizledi. Derse nerden başlıyacağını düşündü.

— Bugün bölüğümüze beş arkadaş daha verildi, dedi. Gördünüz değil mi?

— Gördük...

— Nerden geldiklerini sordunuz mu?

Kimisi cevap vermedi. Kimisi «sorduk» dedi.

— Uşaktan geliyorlar. Oralar şimdi düşman işgali altında. Onun için bu arkadaşlarımız yaralı. Acıları bizden büyük. Onları hep birlikte hoş tutalım. Onların memleketi bizim de memleketimiz. Ayağımıza diken batsa, yalnız ayağımız değil,

her yerimiz acır. O dikeni çıkarıp atmadan rahat edemeyiz. Düşman yurdumuza neden geldi? Amacı ne? Bizden ne istiyor? Biz bu milletin gençleri olarak ne yapmalıyız? Görevimiz nedir? Bu dersimizde bunları konuşacağız. Arkadaşlar, bu dünyada her canlının düşmanı vardır. Şunu öldürüp yiyeyim, yok edeyim diye saldırır. Eğer güçlü değilsen, kendini savunamıyorsan, düşmanın seni haklar. Biz Türkler eskiden dünyanın en güçlü milletiydik. Bize saldırmak ne demek, herkes önümüzde başeğerdi. Sonradan başımızdakilerin kötü yönetimi yüzünden zayıfladık. İyi çalışmadık. Düşmanlarımız gittikçe gelişirken biz geriledik. Bir bağı budamazsan bellemezsen sulamazsan ne olur? Sararır, kurur... Öyle olduk. Düşmanlarımız onun için saldırdı. Bizi emirleri altına alıp, ezmek istiyorlar. Yurdumuza onun için girdiler. Eğer silkinip kovamazsak, bizi esir edecekler. Köle gibi çalıştıracaklar. Varımızı yoğumuzu elimizden alıp yiyecekler. Evlerimize oturacaklar, tarlalarımıza sahiplenecekler. Dinimizi, namusumuzu iki paralık edecekler. Oysa biz buna lâyık değiliz. Yaralı bir arslan düşünün. Yere uzanmış... Sırtlanlar tilkiler başına çökmüş, kimisi kulağını ısırıyor, kimisi bacağını çekiyor. Biz şimdi bu durumdayız. Ayağa kalksak da bir pençe sallasak, herbiri toz olacak. Kaçıp soluğu ininde alacak. Yaralı arslan derin derin soluyor, ayağa kalkmağa çalışıyor. Az kaldı, kalkacak... Yunan nedir ki, bir sırtlan. Gelmiş toprağımıza girmiş. İngiliz Fransız sırtını sıvazlamış, «arkanda biz varız, git başına çök» demiş. Onlar da gelmişler. Önce İzmir'e çıkmışlar. Bakmışlar ki bizde ses yok. İyice şımarmışlar. İçerilere doğru yürüyorlar. Yürüsünler bakalım, az daha yürüsünler. Gelsinler bu tarafa doğru. Bak onlara ne göstereceğiz?

Arkadaşlar, kavgada cesur olmak gerek. Korkan kaybeder. Biz dünyanın en cesur milletiyiz. Cesaretimize diyecek yok. Aynı zamanda bilgili olmalıyız. Elimizdeki silahı iyi kullanmalıyız. Attığını vuramıyan bir asker savaşı kazanabilir mi? Çabuk hareket etmeyen, pire gibi sıçramıyan asker düşmanını haklayabilir mi? Çok çevik olacağız, silâhımızı iyi kullanacağız. Verilen emri iyi anlıyacağız ve şırpbadak yerine

getireceğiz. Şunu iyi bilin ki düşmanlarımız korkaktır. Bizim karşımızda asla dayanamazlar. Hele bizim toprağımızda hiç dayanamazlar. Göreceksiniz, ilk karşılaştığımız yerde tokadı yeyip bozguna uğrayacaklar. Siz yüreğinizi pek tutun. Ciddi olarak hazırlanıyoruz. Her yerde yeni birlikler kuruluyor. Silahımız cephanemiz çoğalıyor. Ankara'dan iyi haberler alıyoruz. Yakında taarruza geçeceğiz ve yurdumuzu düşman çizmesinden temizliyeceğiz. Sonra ne olacak?

Arkadaşlar, ben sözü asıl buraya getirmek istiyorum. Biliyorsunuz, Ankara'da yeni hükümet kuruldu. Bu hükümet bizim kendi hükümetimiz. Halk hükümeti! Ne demek halk hükümeti? Şimdiye kadar başımızdakiler hep kendileri için çalışmışlar. Kendi keyiflerini düşünmüşler. Halkı unutmuşlar. Hani bizim okulumuz, yolumuz, hastanemiz? Hani fabrikamız? Neden biz bu kadar fakiriz? Çünkü devlet bizim devletimiz olmamış. Devlet bizden sadece asker almış, vergi almış. Ama hiç birşey vermemiş. Onun için geri kalmışız. Halk fakir düşmüş. Halk fakir olunca devlet de fakir olur. Başımızdakiler ellerine geçen parayı kendi keyiflerine harcamışlar. Biz burada bulgur çorbası bulamıyoruz, onlar İstanbul'da yağla balla besleniyorlar. Saraylarda oturuyorlar. Gümüş tepsilerde, altın tabaklarda yemek yiyorlar. Yeni devlet böyle olmıyacak. Yeni devlet halkın devleti olacak. Meclisimizi kendimiz seçeceğiz. İyi çalışanları, bizi düşünenleri başa getireceğiz. Mustafa Kemal Paşanın öncülüğünde göreceksiniz çarçabuk yükseleceğiz. Bütün dünya parmak ısıracak. Hele şu düşmanlarımızı bir koğalım. Yurdumuzu kurtaralım. Bundan sonra kendimize çalışacağız artık. Hiç kimse sırtımızda tepinmiyecek. Kendikendimizin efendisi olacağız. Çalışacağız, yükseleceğiz. Vatanımızı imar edeceğiz. Yollar hastaneler okullar yapacağız. Fabrikalar kuracağız. Çocuklarımızı okutacağız, kendimiz okuyacağız. Cahillikten kurtulup, dünyanın en medeni milletlerinden birisi olacağız. Biz yetenekli bir milletiz. Kötü idareler yüzünden geri kalmışız. Göreceksiniz, bundan sonra nasıl yükseleceğiz.

Mahmut gözlerini dört açmış dinliyordu. Heyecanlanmıştı. Teğmen yeniyetme bir gençti ama ne güzel konuşuyordu?

«Vay canına, dedi içinden. Yaman adammış be...»

— Fakat arkadaşlar, ilk işimiz düşmanı koğmak. Yurdumuzu kurtarmak. Bu olmadan hiç birşey olmaz. Öbür işlere sonra sıra gelecek. Hepimiz iyi asker olmalıyız, iyi yetişmeliyiz. İyi asker ne demek? Disiplinli, bilgili, çevik... Aldığı emri eksiksiz yerine getiren. Cesur olan. Hiç bir zorluktan yılmayan, hiç bir tehlikeden korkmayan. Düşmanın üstüne pire gibi sıçrayan. Onu şaşırtan, alaşağı eden... İki kişi düşünün, dövüşüyorlar. Birisi ağır, hantal, kımıldamıyor. Öbürü ise cıva gibi hareketli. En olmaz yerde yumruğu yapıştırıyor. Hangisi döver? Elbet hareketli olan döver. Biz de öyle olacağız. Canlı, diri... Atmaca gibi uyanık. İyi yetişmiş askerin sırtı yere gelmez. Durum ne olursa olsun, hasmını yere serer. Onun için canlı olacağız, uyanık olacağız ve düşmanın hakkından geleceğiz. Bu savaşta biz yerden göğe kadar haklıyız. Onun için Allah bizden. Mutlaka yeneceğiz. Hem kendinize, hem başınızdakilere güvenin. Ona göre hazır olun.

Bütün erler nefesi kesmiş dinliyorlardı. Genç teğmen inançlı, etkili konuşuyordu.

— Şimdi türkümüzü söyliyelim. Bana yavaş sesle katılın. Bilmeyenler öğrensin. Hadi bakim,

Ankara'nın taşına bak
Gözlerimin yaşına bak
Zalim düşman yurda girmiş
Şu feleğin işine bak
Pek şanlıyız!
Ankara'nın taştır yolu
Her tarafı asker dolu
Yetiş artık Kemal Paşa
Kan ağlıyor Anadolu
Pek şanlıyız.

Askerler inceli kalınlı seslerle katılıyorlardı. Bazılarının sesi uymuyordu. Tacım'lılar ilk duyuyorlardı şarkıyı. Önce şaşırdılar. Sonra yavaş yavaş hoşlarına gitti. Usuldan söy-

lemeğe başladılar. Teğmen üç dört kez tekrarlattı. «Pek şanlıyız!» derken daha çok bağırıyorlardı.

Mahmudun gözleri yaşardı. Çok duygulanmıştı.

— Dersimiz bitti arkadaşlar. Nöbetçileri değiştirin. Yat borusu çalınca da sessizce yatın, hadi bakim...

— Dikkat!

Hep ayağa kalktılar. Teğmen selâm verip yürüdü. Mahmut arkasından baktı kaldı. Bir tuhaf olmuştu. Çok beğenmişti. Gençti ama yaman bir adamdı. «Şansımız varmış, diye düşündü. İyi bölük komutanına düştük.»

O sırada bağırdılar,

— Yeni gelenler teğmenin yanına!

Toparlandı,

— Gelin, bizi çağırıyor!

Toplanıp yürüdüler. Hepsi heyecanlanmıştı. Teğmen uzakça bir yere oturmuş, sigara yakmıştı.

— Oturun bakim arkadaşlar, dedi. Komutan sizi çok beğenmiş. Kazanız mubarek olsun. Düşman içinden kaçıp gelmişsiniz. Anlatın nasıl oldu?

Karşısına oturdular.

— Sigara yakın.

— Sağol teğmenim.

Uzattığı yarım pakatten sıgara yaktılar. Arkadaş gibiydi, cana yakın bir adamdı. Haceli,

— Sen anlat Mamıt, dedi. Biz beceremeyiz.

Mahmut yutkunup boğazındaki kabartıyı dağıttı.

— Deminki konuşmanız çok hoşumuza gitti teğmenim, dedi. Sağolun yani... Biz hep bunları...

Sesi boğuluyordu. Söyliyeceklerini toparlıyamıyor, güçlük çekiyordu.

— Biz hep bunları düşündük, onun için geldik buraya. Vatanımızı kurtarmak için elimizden ne gelirse yapacağız. Evimiz köyümüz düşman işgali altında...

Konuşamadı. Birden hıçkırdı. Öbürleri de ağlamağa başladılar.

— Anlıyorum, üzülmeyin, kurtaracağız. Memleket hepimizin. Yeter ki elbirliği ile bu işe sarılalım. Sebep olanlar

utansın. Sizin bir kabahatınız yok. Sizler bu yurdun en temiz evlâtlarısınız. Kurtaracağız, üzülmeyin.

Teğmen Galibin de sesi değişmişti. Çok duygulandığı belliydi. Sigarasından duman çekti. Karanlıkta biribirlerinin yüzünü iyi göremiyorlardı ama seslerinden duruşlarından anlaşılıyordu, aynı duygular içindeydiler.

Bir süre sessizce ağlaştılar. Teğmen uzanıp hepsinin omuzuna vurdu,

— Ben size birşey söyleyim mi, dedi. İki gün konuşsanız şimdi bana anlattığınızı anlatamazdınız. Sizin insanların yurdu uzun süre işgal altında tutulamaz. Buna imkân yok. İçinizi serin tutun, yurdu mutlaka kurtaracağız. Mutlaka!.. Tersi mümkün değil.

Mahmut başını kaldırdı,

— Teğmenim, bizi iyi tanımıyorsunuz. Yeni geldik. Ama biz sizi deminki konuşmanızla tanıdık. Çok, çok memnun olduk. Sağolun... Elimizden geldiği kadar çalışacağız.

— Biliyorum, hep birlikte çalışacağız. Amacımız aynı. Yurdumuzu kurtaracağız, kendi devletimizi kuracağız. İnsanca yaşıyacağız. Çocuklarımıza güzel bir gelecek hazırlıyacağız. Gerçek olacak bunlar, göreceksiniz.

— İnşallah.

— Siz nerelisiniz teğmenim?

— Eskişehirliyim. Öğretmenim ben, ama hiç öğretmenlik yapmadım. Okuldan çıkınca doğruca asker oldum. Vatanı kurtarmadan ne öğretmenlik yapılır, ne başka bir iş yapılır. Her şey ondan sonra gelir. Babam anam nişanlıyacaklardı, kabul etmedim. «Düşmanı toprağımızdan koğalım, ondan sonra» dedim.

— İyi yapmışsınız teğmenim, en iyisi o. Böyle olacağını bilseydik biz de evlenmezdik. Çok zor oluyor...

Teker teker sordu, kaçar çocuğunuz var, kaç yaşlarında? Arkadaş gibi yakındı. Hiç böyle subay görmemişlerdi. Senli benli konuşuyordu.

— Subaylar ve erler, el ele vereceğiz, yan yana döğüşeceğiz, vatanı kurtaracağız. Ayrımız gayrımız yok. Hep arkadaşız burada. Komutanımız da iyi adam. Biraz sert, biraz

hırçın ama kin tutmaz. Öfkesi geçince yumuşar. İşi zor, onun için öyle davranır. İçi temiz bir subay. Sizi de çok beğenmiş. «Gördünüz mü bu milletin çocuklarını?» dedi. durdu.

— Biz de onu beğendik, dedi Haceli. Sizi de beğendik.

— Sağol. Allah hepimizi vatana bağışlasın. Vatanın çok ihtiyacı var. Hep birlikte çalışacağız. Sizler benim en yakın arkadaşlarım olacaksınız. Bana yardım edeceksiniz. Hep birlikte yetişip iyi birer asker olacağız. Daha çok konuşuruz. Yat borusu çalıyor, şimdi gidin yatın. İyi geceler.

— Sağol teğmenim...

Yürüdü gitti.

— Adamın hası, dedi Haceli arkasından.

— Öyle. Çok iyi. Genç ama bilgili.

— Öğretmenmiş baksana. Hay yaşasın be! Subaydan yana şanslıyız.

— Benim şansım, dedi Haceli. Çanakkale'de de iyiydi benim subayım.

— Ya benim? He heey... bir görecektiniz.

— Subayın iyisi iyi olur zati. Arslan gibi olur.

Çadıra girip karanlıkta soyunmaya başladılar.

— 7 —

Bölükteki erlerin çoğu acemiydi. Yeni asker olmuşlardı. Onsekizinde-yirmisinde delikanlılardı. Kimisi Konya köylerinden, kimisi Eskişehir'den, Kütahya'dan, kimisi daha ötelerden. Çankırı'dan, Yozgat'tan... Dilleri davranışları çeşit çeşitti. Ama yüzleri hep aynıydı. İnce, karayağız, yanık tenli. Hepsi de bıyıklıydı. Bıyığa düşkündüler. Kimisi ince uzun, kimisi üçgen bıyık bırakmıştı. Bazısı uçlarını aşağı sarkıtırdı. Fırsat buldukça bıyıklarını çekiştirirler, uzatmağa çalışırlardı.

Sabahtan akşama kadar eğitimdeydiler. «Yat, kalk, sağa

dön, sola dön, marş marş, yat...» Tunç gibi olmuştu hepsi de. Bedenleri sımsıkı et ve kemikti. Akşama kadar ter dökerler, akşam kuru toprağın üstüne yatıp, kımıldamadan uyurlardı. Rüyalarında ya köydeydiler, ya savaşta tetik çekerlerdi. «Göz gez arpacık... Ateeş! Dâh oğlum, höst!..» Uykularında en çok sayıkladıkları sözcüklerdi. Kimisi çıplak başını kaşır, «oh Allah...» diye mırıldanırdı.

Eğitimde on dakika mola verildi. Silâhları üçer üçer çattılar. Kimisi oturdu, kimisi uzandı. Beyşehir'li Ali ufukta görünen mor dağların ucuna bakıyordu.

— Bizim köy şu dağın ardında olsa gerek, dedi. Kesin bilmiyordu.

— Beyşehirin Karakapı köyünden.

— Yok ulen, ta Beyşehir görünür mü buradan? O kadar yakın mı?

— Bilmem ağa. Bana öyle geliyor. Bizim dağa benziyor biraz.

— İyi ya, bak da hasretliğini gider.

— Bakmakla gitse...

Gene de baktı uzun uzun. Gözünü alamıyordu. «Bobam ne ediyor acep? dedi kendi kendine. Kulakları çınlasın. Ya anam, bacım?..» Toprak damlı evleri gözünün önüne geldi. Oradan kapının önüne indi. Koca öküz kuyruğunu kaldırmış böğrünü yalıyordu. Sonra geviş getirmeye başladı. Kımırt kımırt sesini duyuyordu. Babası duvar dibindeki çula oturmuş sigara üstüne sigara içiyordu. Gözleri iyi görmezdi, kulağı iyi duymazdı. İkide bir anasına sorardı, «ezan okundu mu?» Hatıp hocanın sesini duydu. Düz, ağlamaklı sesini. İkindi ezanını okuyordu.

Halası köşeden çıktı, yün eğirerek geldi. Biraz ağır yürürdü,

— Mıstava agaa, Ali'den habar yok mu?

— Yok, dedi babası. Nerden olacak?

— Ortalık nasıl, gene karışık mı?

— Karışık ya, iyi olduğu mu var?

Dağlara bakıp düşünüyordu.

— Niye daldın Ali? Ne düşünüyon?

Kendine geldi,

— Hiç, köyü düşündüm de...

— Düşün bakalım. Düşünmek iyidir. Düşününce insan hasta olmaz.

Çubuklu Habip söze karıştı,

— Yok ulen, tam tersi. İnsan çok düşünürse hasta olur. Emmim derdi ki...

— Emmine dedirme be. Usandık senin emminden.

Habip bozuldu. Yüzü kızardı. Cevap vermedi.

Yozgatlı Yunus sırtüstü uzanmıştı. Gökyüzünde ağır ağır giden ak bulutlara bakıyordu. Burnuna kötü bir koku geldi. Doğrulup baktı. Hasan dayı derlerdi, yaşlı bir er vardı. Gene ayakkabısını çıkarmıştı. Ayakları çok kötü terliyordu.

— Ulen Hasan dayı, ettin gene burnumuzun içine.

— Ne edeyim yeğenim, ayaklarımı dinlendiriyorum. Baksana şuna...

Yün çorapları çamura batmış gibiydi. Yunus yüzünü buruşturdu, gitti uzağa oturdu.

Tacım'lılar beride bir küme olmuşlar, sıgaraları yakmışlardı. Aşır rengi atmış fesini gözünün önüne indirmişti. Çarıklarına baktı. Giyilecek hali kalmamıştı.

— Afyon'a giden olsa da çarıklık gön ısmarlasam, dedi. Bunlar vermiyecekler. Kendim dikeyim çarığımı.

— Verirler, acele etme.

— Ne zaman?

— Kış gelince.

— O zamana kadar ne giyeceğiz?

— Yalın ayak gez, dedi Haceli. Çarık giymeye mi geldin buraya?

— Yok çizme giymeye geldi, emme vermiyorlar.

— Verecekler acele etmeyin. Urba da verecekler, potin de verecekler. Teğmen söyledi.

— Onlar neyse ne ama çok kötü kirlendik yavu. İzin vermezler mi, Afyon'a gitsek de bir yıkansak?

— Boşver. Nasıl olsa gene kirleneceksin.

Mahmut sırt çantasına yaslanmış, gözlerini kapamıştı. Söze karışmıyordu. İçinde deyimleyemediği bir sıkıntı vardı.

«Akşehir çok mu uzak acaba? Teğmenden izin alsak da bir gidip gelsek. Hacer'le Muradı görsek. Nerede kalıyorlar, ne yapıyorlar? Anam köyde, iyi kötü komşu içinde. Murat'la Hacer... hiç bilmiyorum neredeler?» Gün geçtikçe daha çok koyuyordu. Arkadaşlarına söylemiyordu ama merak etmeye başlamıştı. Uff... yaptı, doğrulup oturdu. Sıkıntısı dayanılır gibi değildi.

Birkaç gündür piyade eğitimi yapıyorlardı. Yorucu bir çalışmaydı. Teğmen bunları sık sık ortaya çıkarıp acemi erlere örnek hareketler gösteriyordu. Canla başla yerine getiriyorlardı. Yatmalar kalkmalar çökmeler, koşup tekrar yerine gelmeler. Yerde sürünmeler. Akşama kadar terliyorlardı. Urbalarının dizleri dirsekleri yıpranmıştı. Sırtları terden kayış gibi olmuştu. «Vatan için» deyip hiç yüksünmeden yapıyorlardı. Bazı günler atlı eğitime çıkıyorlardı. İnip binmeler, tırısa dörtnala kalkmalar, uzun yürüyüşler...

Çakı gibi olmuştu hepsi de. Çaksan yere geçerlerdi. Kara, kuru adamlardı. Vücutlarında yağ diye birşey yoktu.

Düdük çalınca fırladılar. Çantasını kuşanan, tüfeğini kapan sıraya geçti.

— Rahat, hizaya bak. Hazırool! Geriye dön! Uygun adım, marş! Sola çark! Düzgün yürü. Sırayı bozma... İstikamet karşıki tepe, marş maarş!

Hep birlikte koştular.

— Yaat!

Paldır küldür yattılar.

— Olmaaz! Önce sağ el, sonra sol dirsek, sonra diz... Konyalı Memet, yanına gelmeyim haa! Ne biçim yatış o öyle? Şırpbadak yatacaksın ulen. Düşman karşıdan ateş ediyor. Sen yatacak yer arıyorsun. Olmaz öyle şey. Neresi gelirse gelsin, hemen yatacaksın. Kalk, marş marş! Yat! Haa işte öylee...

Mangalar kendi aralarında yanaşık düzen, dağınık düzen hareketleri yapıyorlardı. Akşama kadar sürüyordu bu çalışma. Subaylar sık sık emirler veriyorlar, çalışmayı değiştiriyorlar, bazan toplayıp yanlışları düzeltiyorlardı. Bazan sinirlenir, bağırır çağırırlardı.

Komutan bölüklerin eğitim yerini sık sık dolaşırdı. Ne kadar iyi yapsalar, gene kusurlar bulurdu. Bazan ders düzenine sokar, kendisi anlatırdı. Eğitim sırasında asık suratlı, ters bir adamdı. Beğendirmeye imkân yoktu. Daha iyisini, daha iyisini isterdi.

— Bu herif öldürecek bizi, diye mırıldandı Haceli.

— Suss... yaptı Mahmut.

Elini arkasına koymuş, bar bar bağırıyor, ağzına ne gelirse söylüyordu. Döğüş horozu gibi sinirliydi. Birinin başına çökecekti hemen.

— Canlanın biraz, canlanın! Ayakta uyuyorsunuz uyuşuk herifler! Böyle olursanız düşman ilk karşılaşmada tepeler sizi! Kooş!

Askerler rüzgâra kapılmış gibi koşuyorlardı. Ter tabanlarından çıkıyordu.

Akşam gün kararırken bırakıyorlardı.

Sonra da atları tımar ediyorlar, yemleyip suluyorlardı.

Akşam karavanasından sonra çadırların önüne oturmuşlardı. Kimisi uzanmıştı. Çankırı'lı yaşlı bir er vardı. Çok konuşurdu. Bölükte Süleyman dayı derlerdi. Sigarayı yakınca hemen anlatmaya başladı,

— Bu İngiliz gibi millet yoktur kardaşım. Bir günleri bir günlerine benzemez. Bazan pek iyiler, hiç kızmazlar. Yüzlerine ana avrat söv, güler geçerler. Bazan da bir terslikleri tutar, abuu... Biz Hindistan'da esirken... Bir arkadaşımız vardı, Bursa'nın İnegöl toprağından. Şimdi sağ ise kulakları çınlasın. Biraz tembelce idi biliyon mu? Yattığı yerde uyur kalırdı. İngilizler bizi demiryolu inşaatında çalıştırıyorlardı. Enime bu Hindistan ne sıcaktır, hüü... Şuraya yumurta kır, beş dakkada pişer. Bir gün su dökmeye gidiyorum diye dere kıyısına inmiş. Kamışların arasını serin bulunca uzanı vermiş seninki. Uzanması ile uyuması bir olmuş. İngiliz çavuş da farkına varmış baksana? Ne zaman gelecek diye gözlermiş. Mahsun geç kaldığını anlayınca, gitmiş kamışların arasında yakalamış bunu. Baktık, bir cayırtı koptu. Ali'yi sille tokat getirdiler. Yüz araba toprak çekme cezası verdiler. Tünelin içinden el arabası ile toprak çekiyoruz. Zor iş.

Yüz araba ne demek? Gece yarısına kadar çeksen bitmez. İngiliz çavuş elinde palaska, düştü Ali'nin peşine. Birlikte gidip geliyorlar. Durdukça ver ediyor palaskayı arkasına. Din iman yok herifte. Koşturuyor. Ali otuz araba mı, kırk araba mı dayanabildi. Yıkıldı yere. Çavuş habire vuruyor. Öldürecek... «Etme Coni, onun yerine biz çekelim» diyoruz, kabul etmiyor. «No no, diyor, o sizin yerinize yatmadı orada.» Veriyor palaskayı, veriyor tekmeyi... Bir iş ki yürek dayanmaz kardaşım. Ali zorla kalktı, beş araba daha getirdi, gene yıkıldı. Emme bu sefer kötü düştü. Ağzından burnundan kan geldi. Sonra sürükleyerek götürdüler aşağı. Ertesi gün de öldü. Böyle bir gavur işte İngiliz gavuru. Valla kardaşlar esir olmak, ölmekten kötü. Bana sorsalar ki «esir mi olmak istersin, yoksa ölmek mi?» İnanın ki ölmek isterim. Tövbe esir olmayı kabul etmem.

Acemi erler çevresine bağdaş kurup oturmuşlar, dikkatle dinliyorlardı. Akşama kadar eğitim yapmış, yorulmuş delikanlılar, akşam da yaşlı arkadaşlarının bu şekil konuşmalariyle doluyorlardı.

Acemi erler çevresine bağdaş kurup oturmuşlar, dikkatle dinliyorlardı. Akşama kadar eğitim yapmış, yorulmuş delikanlılar, akşam da yaşlı arkadaşlarının bu şekil konuşmalariyle doluyorlardı.

Sonra ders başlardı. Arazi bilgisi, savaş bilgisi, at bakımı, silah bakımı... Çavuşun birisi kalkar, bazan anlatarak, bazan sorular sorup cevaplar alarak ders yapar, acemi erleri yetiştirmeye çalışırdı. Bazıları da başından geçen olayları, savaş anılarını anlatırdı. Erler zaten köyde, burada dinleye dinleye iyice «savaş» havasına girmişlerdi. Anıları dinlemekten çok hoşlanırlardı.

Bir gün Teğmen Galip, Mahmudu ortaya çağırdı,

— Bana bakın, dedi bölüğe. Eski erlerden Uşak'lı Mahmut Çanakkale'de savaşmış. Kolundan yaralanmış. Nasıl olmuş bu, anlatsın da dinleyin.

Mahmut önüne bakıp yutkundu. Nereden başlıyacağını düşündü.

— Savaşmak kavga etmeye benzer arkideşler, dedi. Hiç

korkmıyacaksın. Korkan kaybeder. Hasmının ne kadar güçlü olursa olsun, sen atik davranır da birden dalarsan ve hiç beklemediği yerine vurursan, karşındaki şaşırır, kendini yerde bulur. Biz Çanakkale'de düşmanın üstüne gittik. Hiç beklemediği yerden vurduk. Bizim toprağımız olduğu için düşman çekingendi. Uzaktan dövüşüyordu.

— Bakın bu çok önemli, dedi Teğmen Galip. Burasını iyi dinleyin.

— Uzaktan habire kurşun yağdırıyordu. Bizim mevzileri topla tüfekle durmadan dövüyordu. O kadar çok mermi kullandılar ki o cepaneyle belki beş Çanakkale savaşı kazanılır. Biz siperlere gömülüyorduk, başımızı bile kaldırmıyorduk. Çanakkale'nin toprağı kumluk olduğu için Her yer toz duman içinde kalıyordu. Sonra ateşi kesiyorlardı. Anlıyorduk ki denizden karaya çıktılar, saldıracaklar, Süngülerimizi takıp hazırlanıyorduk. Sonra «Allah Allah Allah!..» deyip bir saldırıyorduk. Her yer insan oluveriyordu. Dayanabilirler mi hiç? Tebdili şaşıyordu hepsinin. Beş dakkada işlerini bitiriyorduk. Süngü savaşında bizim üstümüze yok arkideşler. Bunu düşman da biliyor. Onun için hep uzaktan dövüşüyorlar. Göğüs göğüse gelmek istemiyorlar. Uzaktan ne yapabilirlerse kâr sayıyorlar.

— Sen nasıl yaralandın, onu da anlat?

— Birkaç adım önüme şarapnel düştü komutanım. Mevzideydik, tam siper yapmıştık. Bir parçası gelip buldu beni. Baktım, kolumun şurası birden yandı. Önce hiç acımadı. Küçük bir yara sandım. Baktım, uyuşmaya başladı. Sürünerek geriye gittim. Sıhhiye çavuşu kolumu açıp baktı, «Yaran ağır» dedi. Silâhımı teslim alıp beni seyyar hastaneye yolladı. Oradan da İstanbul'a sevkettiler. İki ay yattım.

— Hımm, ağırmış demek. Geçmiş olsun.

— Sağol komutanım.

— Sen de sağol. Otur bakalım.

Herkes hayranlıkla koğuşturuyordu. Gitti yerine oturdu. Tacım'lılar memnun olmuşlardı.

— Yaşa arkideş, diye soludu Haceli. Omzuna vurdu. Öbürleri de başlarını sallıyarak kendisini kutladılar.

Teğmen Galip ortada bir iki gezindi. Ellerini arkasına bağlamıştı. Alaburus tıraşlı, incedalan bir gençti.

— Uşak'lı Mahmudun söylediklerini dinlediniz, dedi. Savaş kavga etmek demek, doğru. Yani hasmınızla döğüşmek. Köyde hiç döğüşmediniz mi? Aynı öyle işte. Hatta ondan daha kolay. Çünkü yalnız değilsiniz. Yanınızda arkanızda arkadaşlarınız var. İnsan bunu bilince daha cesur olur. Hiç korkmaz. Savaşta korkmıyacaksın. Çünkü korkan adam ikirciklidir. Vursam mı vurmasam mı, atsam mı atmasam mı diye düşünür, kendini dağıtır. Gözünün biri ilerdeyse, öbürü geride olur. İşte bu çok tehlikelidir. Gözün hep ilerde olacak. Karşındaki altı üstü bir gâvur. Ben ondan üstünüm diyeceksin. Hem de Allah bizden. Çünkü gâvur bizim toprağımıza girmiş. O haksız olduğu için zayıf, ürkek. Bakmayın ta buralara geldiklerine. Hiç karşı koymadık da ondan. Biraz dayatsak, kuyruğu kıstırıp geri kaçacaklar.

Hepsine ayrı ayrı baktı. Ay ışığında kafaları yeni tıraş edilmiş erler dikkatle dinliyorlardı. Gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Hepsinin yüzünde aynı inanç vardı. Kımıldamadan dinliyorlardı.

— Biz bu Yunanı muhakkak yeneceğiz arkadaşlar, dedi. Bak göreceksiniz. Çünkü kendi toprağımızda döğüşmek bizim için kolay ama onlar için zor. Düşünün ne tarafa gideceğini, nereye basacağını bilmiyor. Böyle yerde gâvur ne yapar? İkircikli olur. Çabuk bozulur. Direnemez. Onun için siz... (Yumruğunu sıktı) kaya gibi sert olun. Muhakkak yeneceğiz deyin. Öyle hazırlanıyoruz ki, vallahi bir çullandık mı, soluğu İzmir'de alacağız. Göreceksiniz! Ankara'da harıl harıl silâh yapılıyor. Toplar tüfekler, tabancalar, kılıçlar, kasaturalar... Tirenler dolusu, yakında gelecek. O zaman göreceksiniz. Fırtına gibi eseceğiz. Yurdumuzda tek düşman bırakmıyacağız. Kendinize güvenin. Biz öyle bir milletin çocuklarıyız ki ortaya fırladık mı dünyayı titretiriz. Bizim atalarımız bu Yunanlıları uşak diye kapılarında kullanmışlar. Şimdi gelmişler de bize efendi olmak istiyorlar. Yağma yook! Ankara'dan yeni emir var. Hazırlıklarımız bitmek üzere. Yakında taarruza geçiyoruz. O zaman göreceksiniz, ne-

ler olacak!

Size derlerse ki Yunanlıların silâhları üstünmüş, mermileri bolmuş, İnanmayın. Savaşı insan kazanır, silâh değil. Korkak bir adamın elinde bol silâh olsa ne olur, neye yarar? Asıl olan, savaşanın kendisidir. İş sonunda süngüye dayanır. Bütün savaşlar süngüyle biter. İşte o zaman biz anasını belleriz o gâvurun. Süngüyü iyi kullanın. Süngü çok önemli. Dünyada bizim gibi süngü kullanan millet yok. İş oraya geldi mi bitti. Önümüzden koyun sürüsü gibi kaçarlar. Arkadan kıçlarına daldırıp daldırıp yıkacaksın. Şöyle şuralarına, yumuşak yerlerine. Kalbine karnına, kasıklarına, anladınız mı? Ölmese bile iflâh olmaz. Süngü savaşında cesur olacaksın. Kurt gibi dalacaksın içlerine. Korkak olan kaybeder.

Bir iki gezindi,

— Ankara'da Eskişehir'de, Konya'da yesyeni alaylar, tümenler hazırlanıyor. Millet el ele verdi, gece gündüz çalışıyor. Düşmanın bunlardan haberi yok. «Bunlarda iş kalmamış, bunlar bitmiş» deyip oturuyor. Ne yaparlarsa haber alıyoruz. Ama onlar bizim hiç birşeyimizi öğrenemiyorlar. Bizim toprağımız, bizim milletimiz olduğu için yardım eden çok. Ama onların yok. Casus yolluyorlar, hemen yakalıyoruz. İşleri zor. Göreceksiniz perişan olacaklar. Ondan sonra da... Yesyeni bir devlet kuracağız. Padişahlık bitti artık. O tarihe gömüldü. Yeni devlet bizim kendi devletimiz olacak, halkın devleti olacak. Görün bakın, Kemal Paşa ne işler yapacak. Bugüne kadar hiç görülmemiş şeyler olacak. Hele şu düşmanları bir koğalım. Biz bu sefer kendimiz için döğüşeceğiz, anladınız mı? Onun için mutlaka kazanmamız gerek. Yediden yetmişe, bütün millet el ele verip bu savaşı kazanacağız. Çünkü ölüm kalım savaşı bu. Kazanınca yesyeni bir idare, yesyeni bir hayat... Özgürlük, eşitlik ve kalkınma. Çocuklarımıza, torunlarımıza öyle bir vatan bırakacağız ki dünyanın ağzı açık kalacak.

Molla Mahmut farkında olmadan kafasını sallıyordu. Çok hoşuna gidiyordu bu sözler. İçten katılıyordu. Bu konu açılınca elinde olmadan heyecanlanıyordu.

— Şimdiye kadarki devlet kendi devletimiz değildi, padişahın devletiydi. Savaşlarda biz onun için dövüşürdük. Kazansak da kaybederdik. Ama bu sefer öyle değil, bu sefer kendimiz için dövüşeceğiz. Kendimiz için kazanacağız. Kemal Paşa bizim önderimiz. Halk diyor da başka birşey demiyor. Her şey halk için. Devlet halk için çalışacak. Halkı yükseltecek. Bizi bugüne kadar hep aldatmışlar. Yalan söyleyip uyutmuşlar. Bundan sonra yapamıyacaklar.

Duymuşsunuzdur, memleketin şurasında burasında isyanlar çıktı. Kandırılmış cahil insanlar «din elden gidiyor» diye Kemal Paşaya karşı ayaklanıyorlar. Hiç önemli değil. Hepsinin hakkından gelinecek. Din elden gitmiyor. Kemal Paşa dinimizi, memleketimizi kurtarmaya çalışıyor. Ama saman kafalı bir takım adamlar ortalığı karıştırıp çıkar sağlamak istiyorlar. İnanmayın onlara, kulak asmayın. Doğru yol, Kemal Paşanın yolu. Onun emrinde, tek bir yumruk olup vatanımızı kurtaracağız. Ondan başka kimseye kulak asmıyacağız. Bütün aklı başında insanlar, bütün vatanseverler Kemal Paşa'nın yolunda birleşti. Çerkez Etem diye birisini duydunuz mu?

— Duyduk.

— İyi bir asker. Vatansever bir adam. İki yüz atlı ile o da Kemal Paşanın emrine girdi. Ankara'ya gidip «emrinizdeyim paşam» dedi. Bir suvari birliği kurmuş, kuş gibi uçuyor. Geçenlerde Yozgat isyanını bastırdı. Padişahçıları bir gecede kılıçtan geçirdi. Kemal Paşa alnından öpmüş, «sen bir yiğitsin, sana güveniyorum» demiş. Bütün askerlerimiz onun birliği gibi olsa bize kimse dayanamaz. Söker atarız düşmanı. Ama olacağız merak etmeyin. Çok iyi hazırlanıyoruz.

Bir iki gezindi.

— Silâhlarınıza dikkat edin. İyi bakın. Sık sık silin. Yakında mermi dağıtacağız. Atış eğitimi yapacağız. Çok iyi tüfek kullanmalıyız. Hiç boşa atmamalıyız. Unutmayın ki her mermimiz bir düşman öldürmeli. Boşa gidecek mermimiz yok. Ona göre...

Dersi bitirdi. Askerler dağıldılar. Kimisi sigara yak-

tı, kimisi yüznumaraya gitti. Molla Mahmut Teğmene birşey söylemek istiyor fakat yüzü tutmuyordu. İkircikliydi. Akşehir'e gitmek için iki gün izin isteyecekti. Söyliyemedi, vazgeçti. Fakat kıvranıyordu. Çoluk çocuğunu bir görseydi, rahat edecekti. «İzin sırası mı, dedi kendi kendine. Bu zamanda izin istenir mi? Olmaz...»

Ertesi gün eğitimde Teğmen Galip Mahmudu yanına çağırdı,

— İşler nasıl? dedi. Nasıl görüyorsun?

— İyi teğmenim, çalışıyoruz.

— Seni biraz durgun görüyorum. Bir derdin mi var?

— Yok. Bir başlasaydı şu iş?

— Başlıyacak sabret, hazırlıklar ilerliyor.

Arkadaş gibi yakın davranıyordu. Söylese miydi acaba? Yutkundu,

— Şey... dedi. Bizim köylü İbrahim beyin çoluk çocuğu ile birlikte bizimkileri Akşehir'e yolladım. Hiç haber alamadım. Çok merak ediyorum.

— Köyde değiller mi?

— Anam köyde. Kariyle oğlum Akşehir'de.

— Hımm, anladım. Biz yakında Akşehir'e gideceğiz. Seni de götürürüz.

— Sahi mi, ne zaman?

— Komutan söyledi ama ne zaman gideceğimizi bilmiyorum. Alaya arpa almağa gideceğiz. Yalnız arpa da değil, bazı araç gereçler orada hazırlanıyormuş, trenle gidip onları getireceğiz.

— Aman teğmenim, çok iyi olur, beni de götürün. Gece uyuyamaz oldum.

— Kolay. Birkaç er götüreceğiz zati. Seni de alırız.

— Hey yaşıyasın. Allah razı olsun.

Sevincinden ne edeceğini bilemedi. Koşarak arkadaşlarının yanına gitti. Yüzü ışıyordu.

— 8 —

Molla Mahmudun anası Ayşa kadın kapının eşiğine oturmuş, başını önüne eğmiş, hiç kımıldamadan öyle duruyordu. Uzaktan bakan uyumuş sanırdı. Yaşlı yüzü sekiz-on gün içinde iyice çökmüştü. Düşüne düşüne düşünemez olmuştu. Bir karanlık içindeydi.

Biraz sonra kımıldandı. Usul usul sallanarak söylenmeye başladı, «Allah derim, sana derim... Ne bu başıma gelenler? Bu günleride mi gösterecektin bize? Hay kurban olduğum, ne ettik biz sana? Muradım'la gelinim çekti gitti bilinmedik yerlere. Mamıdım çekti gitti. Neredeler, ne ederler? Hiç haberim yok. Öldüler mi kaldılar mı? Ben burada düşman içinde... tek başıma. Gecem gündüzüm belli değil. Canımı al da kurtulayım hey Allah ...Taş et beni şu oturduğum yerde. Daha fazlasına dayanamıyacağım. Bitsin bu çile.»

İçi keçeleşmiş, uyuşmuştu. Yerinden kalkası yoktu.

Başını kaldırıp sağa sola baktı. Issızdı her yer, kimse görünmüyordu. Köyün kedileri köpekleri bile ortadan kaybolmuştu. Kerpiç duvarlar tozlu sokaklar bir terkedilmişlik içindeydi. Herkes evine kapanmıştı. Kimsenin kimseden haberi yoktu. Zaten köy halkının yarısı kaçıp gitmişti. Yoksullar, yaşlılar, bir de Yunandan kötülük gelmiyeceğine inananlar kalmıştı. Onlar da pek ortada görünmez olmuşlardı. Yan Bilâl'ın öldürülmesi, karısına ağır hakaret edilmesi köyde herkesi sindirmişti. İçten içe mırıltılar, homurtular duyulmağa başlamıştı.

— Gavur değil mi, din iman yok heriflerde.

— İnsanlık da yok.

— Gülerek geldiler emme hemen dişlerini gösterdiler.

— Mamıt gil haklıymış. Dedikleri çıktı. Düşmandan dost olmaz.

— Çok dedi bize kulakları çınlıyasıca.

— İyi ki gittiler. Yakalasalardı hepsini öldürürlerdi.

— Elbet. Dururlar mı Heriflerin gözü göz değil.

— Allah sen bir yol göster. Zormuş bu iş.

— Geceleyin gene evleri aradılar. Hâlâ buradalar sanıyorlar. Oysa çoktan gittiler.

— Elbet giderler canım, durulur mu? Akıllı oğlanmış Mamıt. Hepsini kurtardı.

— Bilâl niye öyle yaptı? O niye gitmedi?

— Gel diye çok israr etmişler emme dinlememiş. Çoluk çocuğumu bırakamam demiş.

— Eceli gelmiş kardaş. Eceli değiştirmek zor.

— Ah ah ah... İyi etmedi. Çoluk çocuğu da mahvetti. O karı çok yaşamaz gayri, kahrından ölür. Zati günlerdir kimsenin yüzüne bakamıyormuş. Ağlaya ağlaya tükenmiş.

— Zor iş. Allah kimseye göstermesin.

— Gâvur oğlu gâvurlar! Bir insana yapılır mı bu? Allah kabul eder mi?

— Hangi Allah be? Allah'ı mı tanıyor herifler?

Köylüler aralarında fısıldıyarak böyle konuşuyorlardı.

Ayşa kadının bunlardan hiç haberi yoktu. Kimseyle görüşmüyordu. Sabahtan gece yarısına kadar kapının eşiğinde oturuyor, başını önüne eğmiş düşünüyordu. Ne kimseyi görüyordu, ne kimse semtine uğruyordu. Yapayalnız kalmıştı.

«Yavrularını uçuran leylek gibi... dedi kendikendine: Başını salladı. Ellerini dizine birkaç kere vurdu. Leylek gibii... Mamıdım, gelinim, Muradım... Nerelere uçup gittiniz? Bomboş kodunuz evimi. Mezar... Ben ne edeyim şimdi?»

Elleri aşağı sallandı. Gözleri yanıyor ama ağlıyamıyordu. Yıkkındı. Başını kaldırıp karşılara baktı, sabah mı akşam mı, belli değildi.

Ahırdan ineğin böğürtüsünü duydu.

— Amanın... diye söylendi. Dizlerine dayanarak zorlukla kalktı. «Malları da aç susuz kodum. Unuttum gitti. Gördün mü başıma gelenleri? Kendim birşey yemiyorum, onlara da vermiyorum. Vay kuzularım...»

Ahırın kapısını açtı, inekle öküzler, üçü birden başlarını çevirip baktılar. «Nerdesin nine, bizi unuttun mu?» der gibiydiler.

— Şimdi yavrularım, şimdi... Su getireyim size, saman

vereyim. Akıl mı kaldı ninenizde? Zati bir avuç aklım vardı, Mamıdımla gelinimle, Muradımla gitti. Bir kuru gövdem kaldı burada. Hey koca Allah'ım, ne bu başıma gelenler?

Dün Haceli'nin karısı bir güğüm su getirivermişti. Zorlukla eğip eski helkiye doldurdu. Önce ineğe verdi, sonra öküzleri suladı. Bir kalbur saman getirip yemliğe yaydı. Çıkarken atın boş kalan yerine baktı, içi sızladı tekrar. «Yavruum... dedi. Kimbilir nerelerde şimdi? Bilinmedik yerlerde. Allah kazadan belâdan saklasın sizi. Allaah!»

Mırıldanarak çıktı, kapıyı usulca çekti. Sonra tekrar yerine oturdu. Gün kavuşmak üzereydi. İki Yunan askerinin bu tarafa geldiğini gördü. Gene Mahmudu mu soracaklardı? Başını eğdi, hiç kımıldamadan bekledi. Düzgün ayak sesleri duyuluyordu. Geldiler, yaklaştılar. Hiç başını kaldırmadı. Biraz durur gibi oldular. Fakat bir şey söylemeden yürüyüp geçtiler.

— Kırılasıcalar! dedi arkalarından. Boyu devrilesiceler! Bobanızın köyü gibi gezin bakalım. Bizimkiler gitti, buralar size kaldı. Gezin haa...

Başını eğip gözlerini kapadı. Hiç kımıldamıyordu. Gün kararıncaya dek öyle kaldı. Uyuyor mu uyanık mı, belli değildi. İçinin derinlerine dalıp gitmişti. Çocukluk günleri, gençliği, gelin olduğu yıl... Çocukları, kızının ölümü, sonra Mahmut... Kocasının damlara düşmesi. Bir bir gözünün önünden geçti. Hiç birisi böyle kara değildi. Hiç bu kadar yalnız kalmamıştı. Zorlukları göğüsleyecek gücü vardı o yıllar. Ama şimdi... Yaşlıydı, yorgundu ve yapayalnızdı. Evinin önünden gâvur askerleri geçiyordu.

İçini çekti. Ağlamak istiyor ama ağlıyamıyordu.

«Keşke ben de gitseydim. Gelinimle Muradımla gitseydim. Ne edecektim bu boş evde, niye kaldım? Nasıl bilemedim böyle olacağını? Ne edeyim ben şimdi? Bir yol göster hey Allah. Canım hiç bir şey çekmiyor. Kolum kanadım kırık. Düşüne düşüne ölecek miyim böyle?»

Başını kaldırıp iki yana bakındı. Karanlık çökmüştü. Köyde ses soluk yoktu.

«Yok. Kendimi toplamalıyım. Onlar gelinceye dek evimin

bacası tütmeli. Daha ölmedik. Bize karşı esen rüzgâr bakarsın o tarafa eser. İşler değişir. Çıkmadık canda umut vardır derler. Her şey bitmiş değil. Dayan Ayşa, kalk! Başa gelen çekilir.»

Dizlerine dayanarak kalktı. Kemikleri kütürdüyordu.

— Oy anam anam oy...

Kapıya dikilip içeri baktı, karanlıktı. Gelininin yüzünü görür gibi oldu. «Çorban hazır ana, gel yeyiver» der gibiydi. Fısıltılı yumuşak sesiyle. Murat koşup dizlerine sarılacaktı sanki. Bekledi, gelmedi Murat. Hiç birisi yoktu. Bomboştu ev. Gözleri sızladı. «Yavrularını uçuran leylek gibii... diye söylendi. Koca leylek gibii...»

El yordamı ile ocak başına vardı. Duvarın dibindeki yerinden çıra aldı. Ocağı tutuşturdu. Çorba suyunu koydu. «Yavrularını uçuran leylek gibi...» Tarhanayı karıştırmaya başladı. «Leylek gibi...»

Ses çıkarmadan söyleniyordu. Giderek türküye dönüştü. Acıklı bir ezgi oldu.

«Yavrusunu uçuran leylek gibii...
Kimsesiz kalan leylek gibii...
Kolum kanadım kırık hey Allah
Ben neydeyim şimdi hey Allah...»

Hem mırıldanıyor, hem karıştırıyordu. Nazife kapıdan başını uzattı,

— Huu Ayşa halaa, ne ediyon?

— Kim o? Sen misin Nazife? Çorba pişiriyorum, ne edeyim. Gel içeri, birlikte yiyelim. Gel...

Nazife gelin girdi, sırtında oğlu vardı. İndirip sedire oturttu.

— Ne olacak bu hallarımız Ayşa hala?

— Ne bileyim kızım. Sonumuz geldi besbelli. Biz hiç böyle bir şey görmedik. Bu hepsinden başka, hepsinden beter oldu. Düşman içinde kaldık. Bizimkiler de çekip gittiler. Neredeler, ne ediyorlar, bilmiyoruz.

— Yaa, Hamit'ten de haber yok. Meraktan çatlıyacağım.

Ayşa kadın başını salladı.

— Ne kara günlere kaldık yarabbi. Kaç gündür şu eşikte oturdum kaldım. İçerilere giremedim. Köyde ne var ne yok?

— Herkes bizim gibi hala. Kimse evinden dışarı çıkmıyor. Yonanın askeri gelip dolaşıyor ikidebir. Hâlâ Mamıt gili arıyorlarmış.

— Arıyorlar he. Üç kere geldiler. Yok dedim. Girin arayın dedim. Baktılar baktılar, gittiler.

Nazife gelin eğilip fısıldadı,

— İyi ki gittiler Ayşa hala. Akıllılık ettiler. Bulsalardı Yan Bilâl gibi...

Gerisini söyliyemedi.

— Allah etmesin. İyi ki gidip kayboldular. Canlarını kurtardılar.

— Bilmem ki kurtuldular mı?

— Kurtuldular elbet. Yakalasalar ararlar mıydı?

— Öyle ya, doğru. Aradıklarına göre yakalıyamadılar. Bir habar alabilsem, bu kadar bunalmam emme...

— Nerden alacaksın? Gâvur içinde diye buralara gayri kimse gelmez. Kendi halimize kaldık işte.

Ayşa kadının gözü Selim'e takıldı. Sedir'de sessizce oturuyordu.

— Oğlan nasıl? İyi mi biraz?

— İyi oluyor işte ninesi. Biraz gözünü açtı.

— Aman iyi olsun inşallah. Havalar soğumağa başladı, düzelir gayri.

Tencereyi indirdi.

— Gelin hadi, birlikte yiyelim. Yalnız başıma hiç canım çekmiyor. Kaç gündür kursağıma birşey girmedi.

— Ben de öyleyim hala. Şu işe nasıl üzüldüm, nasıl... İyi ki Mamıt gil gitti de kurtuldu.

— He ya, Allah işte. Bilâl'ın karı nasılmış?

— İyi değilmiş. Çok kötü etmiş gâvur oğlu gâvurlar. Ölecek herhalde. Ölmese bile sağlam kalmaz. Aklını çıvdırır. Dayanılacak iş değil. Zati kimseyle konuşmuyormuş, kimsenin yüzüne bakmıyormuş.

— Vah vah vah... Böylesi de hiç başımıza gelmediydi. Olur şey değil.

— Ne diyin, mahfoldu garipler. Çocuklar da perişan. Allah sen göstermeye yarabbi. Korkumdan evde duramaz oldum. Onun için geldim yanına.

— İyi ettin. Burda yatalım birlikte. Mamıt da dedi zati. «Nazife gelinle birbirinize arka olun» dedi. Ben korkmuyor muyum, ben de korkuyorum. Adı üstünde gâvur bunlar, ne edecekleri belli olmaz. Gelir her kötülüğü yaparlar adama. Yaşlı maşlı demezler, Allah göstermeye.

— Öyle he.

— Gelin hadi, çorbayı yiyelim, soğumasın.

Kalkacak oldu,

— Kalkma hala. Ben getireyim ne gelecekse.

— Ekmek gelecek. Tavana asılı sepette. Kaşıklar da kaplığın içinde.

Nazife gelin bulup getirdi.

— Gel Selim, gel yavrum. Muradımın yerine otur hadi.

Sessizce çorbalarını içtiler. Çıra ışığında, alaca karanlıkta bir garipti evin içi. Acı doluydu.

— Biz kime ne yaptık bilmem ki? dedi Ayşa kadın. Bu başımıza gelenler neyin cezası? Kurban olduğum Allah görmez mi bunları?

— Görür emme sırası var besbelli.

Nazife gelin bulaşıkları yıkadı.

— Suyun da bitmiş. Sabahleyin su getirivereyim sana.

— İyi olur kızım. Allah razı olsun. Hayvanları suladım da tükendi. Onlar da bakımsız kaldı. Dışarı salamıyorum.

— Hep öyle. Öküzümüz ineğimiz içerde bağlı. Ne olacak bunun sonu bilmem ki? Köylü korkusundan dışarı çıkamıyor.

— Bizim dürzüler halletseler ya bu işleri? Gidip konuşsunlar gâvurun başiyle. Böyle böyle desinler, sığırımız malımız içerde kaldı. Müsade edin de kıra salalım. Şimdiden hayvan içeri kapatılır mı? Kışın ne yedireceğiz sonra?

— Kim gidecek

— Kadir ağayla Keçi sakallı hoca gitsinler işte. Hoş-

geldiniz yaptılar ne güzel.

— Onlara bakma sen. Korkularından Yan Bilâl'in cenazesini bile zor kaldırdılar. Hiç ortalarda görünmüyorlar şimdi.

— Onlar değil miydi «Yonan iyi davranacak, kimseye kötülük yapmıyacak» diyen? Maccalı dürzüler! Bunca yıldır köylüyü yanılttılar. Oğlumun adını kötüye çıkardılar. En sonunda bu hale düşürdüler bizi. Şimdi kıçlarına kına yaksınlar. O keçi sakallıyı bi görürsem diyeceklerim var. «Bu muydu ulen o övüp durduğun Yonan, diyeceğim. İşte geldiler, çağır evine de konuk et dürzü» diyeceğim. Hıncımı alacağım o orospu oğlundan. Müslüman kimmiş, soracağım. Akılsız deyyus! Bunca yıldır adamız diye kofaldılar şuralarda. Aah ah, derdim böyük Nazife. İçerilerim alaf alaf yanıyor. Oğluma uşağımı yolladılar da köy onlara kaldı.

Sesli sesli ağlamağa başladı. Nazife gelin nasıl avutacağını bilemiyordu.

— Üzülme hala, dedi. Biz hepsini biliyoruz. Adam değiller emme adam sayılmışlar. Mamıt kardaşımın tırnağı olamaz hiç biri. Hep onların yüzünden bu çektiklerimiz. Boyları teneşire gelesiceler. Hele o hoca olacak dürzü...

Yutkundu. Söylese miydi acaba? Boğazı sızladı, gözleri yandı. «Söylemeyim, dedi kendikendine. Birşey oldu sanır şimdi. Dedikodu çıkar. Böyle şeylerin dedikodusu daha kötü.»

— Onların nasıl adam olduğunu herkes biliyor Ayşa hala. Gâvurdan farkları yok.

— Öyle kızım he. Dünya kötüler dünyası.

Karşılıklı oturmuşlar, söyleşip dertleniyorlardı. Selim bir ona bir anasına bakıyordu. Bir şey anlamıyordu.

— Allah sen sabır ver, dedi Ayşa kadın. Bizimkilere yardım et. Onlar senin yolunda kurban olduğum. Hepsini evine ocağına kavuştur. Boynu eğri bırakma bizi buralarda.

— Âmin, dedi Nazife. Uzun uzun başını salladı.

Sonra ikisi de sustu. Uzun süre konuşmadılar. Selim'in uykusu gelmişti. Gözleri süzülüyordu.

— Yat oraya Selim, dedi. Ben sonra üstünü örterim,

yat.

— Dur oraya yatmasın, Muradın yatağını serelim. Aha şu yüklüğün üstündeki döşeği indir. Muradımın yerinde o yatsın. İnşallah o da gelir de kardaş kardaş oynarlar. Ah Muradım... hiç gözümün önünden gitmiyor.

Nazife yatağı serip oğlunu yatırdı.

— Uyu bakim hadi.

Kapıyı arkadan sürgülediler. Kendileri de yattılar. Fakat uykuları gelmiyordu. Fısıldaşarak konuşmayı sürdürdüler.

— Yalnızlık gibi kötü şey yok hala. Ne gecen gece, ne gündüzün gündüz. Her an kuşku, her an korku... Neler çektim neler. Dört sene bu, dile kolay.

— Biliyorum kızım, kara yazılısın. Hamidin askerliği uzun sürdü. Şimdiye gelirdi emme bu sefer de bu çıktı. Allah hepimize sabır versin. Dayanacağız, ne yapalım? Başa gelen çekilir.

— Çekelim emme ne zamana kadar hala? Ne olacağını bilsek. Karanlık her şey.

— Öyle. Zor olan bu zati. Ne olacağı belli değil. Emme dur bakalım, bu gecenin de bir gündüzü vardır. Mamıdım hiç umudunu yitirmedi. Gene geleceğiz ana diyerek gitti. İnşallah bizimkiler üstün gelir.

— İnşallah. Haniydi o günler...

— Biz şimdi sabredeceğiz. Başka çaremiz yok. İyi kötü birbirimize dayak olup ölmemeye çalışacağız.

— Öyle yapalım he.

Sustular. Karanlık evin tavanına köşelerine bakıp duruyorlardı. Ayşa kadın kendikendine dualar okudu.

— Bu kara günlerin geçeceğini bir bilsek, dedi. Sağ salim geleceklerini bir bilsek, bu kadar üzülmeyiz o zaman.

— Öyle. Bilmemek öldürüyor insanı. Şimdi Hamit nerede ne yapıyor, bir bilsem...

— Benim halim seninkinden beter. Senin gene bir yavrun var koynunda. Benim kimim var? Hepsi uçup gitti. Bu yaşımda tek başıma...

Gene ağlamağa başladı. Nazife gelin ne diyeceğini bilemedi.

— Biz varız Ayşa hala, üzülme, dedi. Yalnız komayız seni. Sen benim anam ol, ben senin kızın olurum. Ele güne karşı, birbirimizi kollarız, ne edelim? Her gün gelir giderim ben, işlerine yardım ederim. Geceleri de birlikte yatarız.

— Olur kızım. Sağol...

Gece yarısına kadar konuştular. Uyuyamadılar.

Bir ara Selim benilledi, «anaa!» diye bağırdı.

— He oğlum. Buradayım, yanındayım, korkma.

Üstünü örttü.

— Korkar mı böyle?

— Korkar. Her zaman böyle uyanır.

— Yavrucak. Bobasız büyüyen kadersizim. Ne kara yazıları varmış bu çocukların? Şimdi Muradım da böyle olmuştur belki. Ninesiz bobasız ne ediyor oralarda? Dünya gözüyle bir daha görseydim ah...

— İnşallah görürsün. Allah böyüktür.

Uzun süre sustular. Gecenin sessizliğini dinlediler. Uzaklarda bir iki köpek ürdü. Köpeklerin sesleri bile değişmişti. Ağlar gibi mızıklıyarak ürüyorlardı. Öyle hüzünlüydü, dokunaklıydı herşey.

Tacım köyünün üstünde zifiri bir karanlık vardı.

— 9 —

Kökez'li Hacı Nuri'nin evinde günlerce davet hazırlığı yapıldı. Yunan birliğinin komutanını ve subaylarını yemeğe çağırmıştı. Komutan önce «geliriz» demiş, umut vermişti. Ama çevreyi iyi tanıyıncaya kadar geciktirdi. Bugün yarın diyerek oyaladı. Bu arada Hacı Nuri'nin nasıl bir adam olduğunu, Kökez köyünün durumunu sorup inceledi. Her tarafa keşif kolları çıkarıldı. Bir işgal komutanı olarak nereden nasıl bir tehlike gelebileceğini hesaplamak zorundaydı. Edindiği kanılar kendisini şaşırtmıyordu. «Bu Türkler çoktan ölmüş de ağlayanı yok», dedi. Bu kadar kolay tes-

lim olacaklarını doğrusu bilmiyordum. Koca bir kütük gibi içten çürümüşler. Hacı Nuri denen adam ısrarla evine yemeğe çağrıyor. Şaşılacak bir iş. Bizde çıkar mı böyle adam?»

— Çıkar, dedi genç subaylardan birisi. Böyle adamlar her yerde vardır komutanım. Kendileri için yaşar bunlar. Vatanları kendilerinden sonra gelir. Bize yanaşması çıkarlarını güvenlik altına almak için.

— Öyle elbet. Bizi sevdiği için çağırmıyor. «Bana dokunmayın da ne yaparsanız yapın» diyor. Padişahları da öyle ya? Fena çürümüşler canım.

Elleri arkasında dolaşıyor, başını iki yana sallıyarak gülüyordu.

— Oysa eskiden böyle değildi bu millet. Tarihlerde okuyoruz, kimseye boyun eğmemişler. Altı yüz yıl üç kıtayı egemenlikleri altında tutmuşlar.

— O zaman güçlüymüşler, evet.

— Yalnız güç de değil. İnsanlık onurları, ahlak değerleri, adalet duyguları... Şimdi nasıl olmuş da bu duruma düşmüşler? Doğrusu incelenmeye değer.

Şişmanca bir subay elini salladı,

— O bizim işimiz değil, boş verin. Biz gider Hacı Nuri'nin yemeğini yeriz. Memleketini de işgal ederiz. Görevimiz bu.

Ellerini birbirine sürterek göz kırptı. Öbürleri gülüştüler.

— Gideceğiz. Gitmezsek adam hasta olacak. Yeterli incelemeyi de yaptık. Bir sakınca yok. Tedbirimizi de alırız.

— Kararınız ne komutanım, ne zaman gideceğiz?

— Yarın akşam.

— Tamam, uygun...

Birisi endişeliydi,

—Hacı Nuri bizi zehirlemesin?

— Yok canım, kendisi de bizimle yiyecek. Bir de oğlu var, onu da oturturuz sofraya. Olmazsa yemeklerin pişirilmesini kontrol ettiririz.

— Hiç gerek yok. Hacı Nuri böyle şeyler yapacak adam değil. Bizden yana.

Gülüştüler.

— Doğru, zitoo...

— İçki de sunacaklar mı?

— Ayıp ettin, içkisiz davet olur mu?

— Müslümanlar içmezler ya? Üstelik bu adam hacı.

— Boşver. Onlar Müslüman ama biz değiliz. İstediğimizi çıkaracak sofraya. Kendisi de bize katılacak, göreceksin.

— Demek yarın akşam felekten bir gün çalacağız?

— Ee hakettik artık. İzmir'den bu tarafa doğru dürüst bir alem yapmadık. Tadını çıkaralım.

— Ben merak ediyorum, dedi birisi. Bakalım ne ikram edecek? İster misin tarhana çorbası ile bulgur pilavı çıkarsın?

Gülüştüler.

— Ya ne? Yedikleri içtikleri bu. Halk öylesine yoksul...

— Bakma sen, yoksul olan yerde varsıl da olur. Bu Hacı Nuri varsıl.

— Varsıl ama görgüsüz. Bakalım yemeklerini yiyebilecek miyiz?

— Yiyeceğiz, ne olursa olsun. Madem Anadolulu olduk, buranın koşullarına uyacağız.

— İçerilere gittikçe herşey nasıl değişiyor.

— Öyle. Bambaşka bir ülke. Geri bırakılmış. Ama istenirse çok güzel olabilir. Biz yapacağız bu işi. Bizim köylüyü getir buralara yerleştir, on yıl sonra her biri Hacı Nuri gibi çiftlik ağası olur.

— Hacı Nuri kim be? Bırak Hacı Nuri'yi. Bizimkiler doğru dürüst varsıl olur. Üstü başı, evi barkı tertemiz, şöyle adam gibi. Bunların haline baksana... Evlerinde oturacak sandalye yok. Yere oturuyorlar.

— Sahiden bunlarda yere oturma hastalığı var. Neden acaba? Camide de yere oturup ibadet ediyorlar.

— Sanırım araplardan geçmiştir. Araplar da hep yere otururlar. Çöl minder gibi yumuşak olduğundan... Arap uygarlığının bir karakteristiği. Her işlerini yerde görürler.

— Serin olsun diye herhalde.

— Belki, kızgın çöl güneşinin altında insan toprağa sığınıyor. Bu Türkler Araplara özendikleri için bittiler zati. Dikkatli bakınca hemen anlaşılıyor.

— Fazla derine daldınız, dedi şişman subay. Bence bunlar önemli değil. Önemli olan yarınki davet.

— Ha onu söyliyecektim. Fazla içmek yok, taşkınlık yok. Olay çıkarmadan gidip gelmeliyiz. Başkomutanlığın emrini biliyorsunuz. Halk üzerinde iyi izlenimler yaratacağız. İşgal ettiğimiz ülkenin koşullarını fazla zorlamak yok. Ters tepki yaratabilir.

— Yaratsa ne olacak komutanım? Bunlarda tepki mi kalmış? Tepki canlıda olur.

— Öyle söyleme yüzbaşı Kristo. Ummadığın taş baş yarar. Biz dikkatli ve tedbirli olalım.

— Olalım peki, ama benim gördüğüm şu ki, Türkler bitmiştir.

— O gerilere kaçanlar? İçerilerde toplananlar?

— Onlar da birşey yapamıyacak.

— Ben o kanıda değilim, dedi genç bir subay. Kediyi fazla sıkıştırmaya gelmez. İnsanın yüzüne sıçrar.

— Sen hep böyle dersin teğmen Yakobulos. İzmir'in tadı damağında kaldı. Fazla gitmiyelim demen bundan.

— Değil yüzbaşım. Başka şeyler de düşünüyorum. Doğa kuralıdır, hazmederek yemek gerekir. İyi bilmediğimiz bu topraklarda fazla ilerlemek, halkın durumunu dikkate almamak çok tehlikeli olabilir.

Komutan kaşlarını çattı,

— Bu konuda bizim fikrimizi sormadılar genç arkadaşım. Asker aldığı emri yapar, o kadar. Hadi şimdi birliklerinizin başına. Yarın akşam saat dörtte hazır olun. Yalnız nöbetçi subaylar burada kalacak. Kökez köyüne ve çevreye bir takım gidecek. Gerekli güvenlik tedbirleri alınacak. Bu işi sen ayarla teğmen Dimotis.

— Peki komutanım.

— Bizden bir saat önce git. Devriyeleri yerleştir ve bizi Hacı Nuri'nin evinin önünde karşıla.

— Başüstüne.

Selâm verip çıktılar. Yalnız genç subay Yakobulos geriye kaldı. Yüzü bozuktu. Deminki sözlerden alınmıştı.

— Komutanım, dedi. Ben aldığım emirleri yaparım.

— Yaparsın biliyorum. İyi askersin. Ama bu konuda seni daha önce de uyardım. Genel sıtrateji üzerinde fikir yürütme. Sen küçük bir subaysın. Ne sen, ne ben «daha fazla içerilere gitmeyelim» diyemeyiz. Böyle bir yetkimiz yok. Trikopis işini senden benden iyi bilir.

— O İzmir'de komutanım, buraları bilemez.

Komutan bağırdı,

— Bilir! Bütün cephelerden hergün rapor gidiyor.

— Raporları gerçekçi bir tutumla yazmalıyız.

— Teğmen Yakobulos! Seni böyle konuşmaktan menederim! Korkuyorsan geri gidersin.

Teğmen Yakobulos yutkundu. Başını hafifçe yana çevirdi,

— Korkmuyorum, dedi. Yunanistan'ın yüksek çıkarlarını düşünüyorum.

— O halde işine bak.

— Peki...

Selam verip yürüyecekken tekrar durdu,

— Yarınki davete gitmek zorunlu mu komutanım, dedi. Beni affetseniz?

— Nöbetçiler hariç, bütün subaylar zorunlu. Bu da bir görevdir.

— Başüstüne.

Dönüp yürüdü. Komutan arkasından bakıp burnundan soludu. Sıgara yaktı. Bir kararsızlık içindeydi. «Belki de haklı, dedi kendikendine. Ama ne yapabilirim? Fazla ilerlemiyelim, burada kalalım, denir mi? Nasıl karşılarlar yukardan? Hem yalnız ben değilim ki ileri cephe komutanı? Herkes ilerliyor. Şimdiye kadar doğru dürüst bir karşı duran yok. Ufak tefek çete savaşları, hepsi bu. Eee, daha durulur mu? Ne kadar çok toprak alırsak o kadar iyi. Hem buralarda bak Hacı Nuri gibi adamlar var. Hediyelerle hoşgeldine geliyorlar. Evlerine davet ediyorlar. Dünyada hiçbir işgal ordusu bu kadar rahat ilerlememiştir. Endişe edecek ne var?»

Portatif karyolaya oturdu. Cep defterini çıkarıp anılarını yazmaya başladı. «Kökez köyünün ağası Hacı Nuri beni

ve subay arkadaşlarımı ısrarla yemeğe çağırıyor. Beş altı kere adam yolladı. İki kere kendisi geldi. Yarın akşam gideceğiz. Her ihtimale karşı ciddi güvenlik tedbirleri aldıracağım. Gerçi hiç bir tehlike yok. Birkaç Kemalci kaçıp gittikten sonra çevrede yaprak bile kımıldamıyor. Türk halkı işgali çoktan kabullendi. Hacılar hocalar padişaha bağlı. Kimse küçük parmağını kaldıracak durumda değil. Yoldan geçenler yüzadım uzaktan eğile büküle selam veriyorlar. Koyunlaştırılmış, zavallı bir halk...»

Defteri cebine koyup yatağa uzandı. Çadırın açık kapısından karşı bayırlar görünüyordu. Issızdı kırlar. Bomboz topraktı. Tek bir yeşil ağaç görünmüyordu.

Ertesi gün akşam üzeri bir kamyona binip Kökez köyüne gittiler. Hacı Nuri'yle adamları avlu kapısının önünde karşıladılar.

— Buyrun komutanım, buyrun beyim. Hoş geldiniz, sefa getirdiniz. İhya ettiniz, buyrun...

Silâhlı Yunan askerleri köyün çevresinde, yollarda nöbete durmuşlardı. Birkaç kişi de Hacı Nuri'nin evin önünde dolaşıyordu.

Teğmen Dimotis komutanın kulağına eğilerek tekmili verdi.

— Peki. Unutmayın da sonra onların da karnını doyursunlar.

— Peki komutanım, ilgilenirim.

Hacı Nuri'yle oğlu subayların tek tek ellerini sıktı. Eğilip bükülüyorlardı.

— Buyurun komutanım, şöyle buyurun. Yukarı buyurun...

Avludan geçtiler. İki tane iri koyun kestirmişti. Birini parçalamışlar, öbürünü yeni soyuyorlardı. Ortalığı kan kokusu doldurmuştu. Genç subaylar, başlarını sallıyarak, gülümseyerek bakıyorlardı. İlerde kazanlar kurulmuştu. Yemekler pişiyordu.

Kökez köylüleri uzaktan, kaşların ucundan bakıyorlardı. Yılgın ve ürkektiler.

— Buyurun efendim, yukarı buyurun.

Teğmen Dimotis askerlerin başındaki Yunan çavuşunu çağırdı, kulağına birşeyler fısıldadı.

— Başüstüne teğmenim, dikkat ederim.

Tahta merdivenleri çizmelerinin altında gıcırdatarak çıktılar. Hacı Nuri yol gösteriyordu.

— Şöyle buyurun komutanlarım. Bu ev benim değil, sizin. Buyurun.

Halılar döşeli odaya girdiler. Yerde serili yataklara, sedirlere ayaklarını uzatarak oturdular. Böylesi daha rahat deyip aralarında gülüşüyorlardı. Birisi açıkladı.

— Bizim eski Yunanda da böyle uzun otururlarmış.

— Ama bu kıyafetle değil, dedi öbürü. Yalnayak ve harmanilerle.

— O kadar fark olsun, aldırma.

Hacı Nuri ne konuştuklarını anlamadı. Gülüşmelerine katıldı.

— Kusura bakmayın. Nasıl rahat ederseniz öyle oturun. Bizde görenek böyledir.

Tütün tabakalarını ortaya dağıttı,

— Sıgara sarın.

— Mersi, dedi komutan. Benim sıgaram var.

— Bu bizim en iyi tütünümüzdür komutanım. Akhisar tütünü, buyurun.

— Mersi. Ben sarmayı beceremem.

— Ben sana sarıvereyim. Bak şöyle sarılır.

— Yok hayır, istemem.

Küçük rütbeli subaylar aralarında gülüşerek, şakalaşarak sarmaya başladılar. Komutan duvarlara, tavanlara bakıyordu. Elmalar armutlar, sarı kavunlar asmışlardı.

— Oh oh oh... dedi. Ne bu bolluk?

— Memleketi ansıdım, dedi birisi. Bizim Morada da böyle asarlar. Çürümeden bütün kış durur.

— Dışardan bakıldığı gibi değil. Köylüler bayâ zenginler herhalde.

— Sanmam, dedi teğmen Yakobulos. Bu memelekette feodalite eğemen. Şimdi bir varsıl evindeyiz. Ama öbür evler böyle değil.

— Nerden biliyorsun, kaç ev gördün?

— Gördüm komutanım, Kemâl'cileri aradık. Hem görmeye bile gerek yok. Adamların yüzünden belli. Sonuna kadar sömürülmüşler.

— Politika yok, eylenmeye geldik.

Hacı Nuri kapıda dikiliyor, ne konuştuklarını anlamağa çalışıyordu.

— Sofrayı kurdurayım mı efendim? Yoksa önce birer kahve mi içersiniz? Etler pişiyor, ama yiyecek birşeyler var.

— Fazla zahmet etmeyin Hacı efendi. Ne varsa razıyız. Yavaştan başlıyalım.

— Başüstüne efendim. Getirin ulen, sofrayı kurun!

Dışardan büyük siniler getirdiler. Altlarına örtüler yaydılar. Turşular, zeytin yağlı dolmalar, meyveler taşındı.

— Hımm, böyle yiyeceğiz demek. Hadi buyrun bakalım. Gel Hacı efendi sen yanıma otur.

— Estafurullah efendim, siz buyurun. Ben şu işlere...

— Olmaz! Gel yanıma. Adamların yapar o işleri.

Hacı Nuri'yi komutanın sofrasına oturttular.

— İçki var mı Hacı efendi?

— Tabi efendim, ne emrederseniz. Şişeleri getirin ulen! Testiyi de getirin. Bardakları... Kusura bakmayın efendim. Bizimkiler biraz görgüsüzdür, bu işleri bilmezler.

— Yok zararı. Sen buradan emir ver, getirsinler.

Hacı Nuri'nin adamları kanter içinde koşuyorlar, yemekleri içkileri taşıyorlardı. Rakıları şarapları çay bardaklarına doldurdular.

— Hadi bakalım şerefinize, sağlığınıza...

— Yeni memleketimiz için...

— Kralımız padişahımız ve dostluğumuz...

— Başkomutanımız...

Herkes birşeyler söyledi. Kadehleri diktiler.

— Zitoo... İyiymiş.

— Özlemişiz...

— Merdiven başında sucuk hevenkleri gördüm Hacı efendi. Bize de var mı onlardan?

— Elbet komutanım. Ne kadar isterseniz, hepsi sizin.

Getirin ulen! Etleri de közleyin. Çabuk olun. Kavun kesin...

— Yaşa Hacı efendi. Ağzının tadını biliyorsun. Ben seni içmiyecek sanıyordum.

— Biz içmeyiz komutanım. Emme sizin gibi aziz konuklarımız için boynumuz kıldan ince. Çok bekledik sizi. Dirliğimiz iyice bozulmuştu. Büyük küçük bilinmez olmuştu. Sayenizde hep düzelecek inşallah.

Yunan subayları gülümseyerek dinliyorlardı.

— Demek bekliyordunuz bizi? dedi biri isi.

— Elbet bekliyorduk. Malımız canımız tehlikedeydi komutanım. Kaç kere evimi bastılar benim. Hükümet iyice zayıflamıştı. Eşkiyaya güç yetiremiyordu. Benim bildiğim, idare güçlü olacak. Yoldan çıkanlara göz açtırmayacak. Bak ne güzel ettiniz. O Kemal'ci dürzüleri sürüp kovaladınız. Siz gelince rahat nefes aldık vallahi.

— Kim bastı senin evini?

— O kaçanlar, kim olacak?

— Yaa, niye bastılar?

— Hee... duymadınız mı? Anlatmadılar mı size? Varımı yoğumu alıp götürdüler. Beni böyle tamtakır bıraktılar.

— Vay canına! Nasıl oldu bu iş?

— Geceleyin bastılar. Ya canını, ya paranı dediler. Altınlarımı vermesem öldüreceklerdi.

— Verdin mi?

— Verdim. Ne edeyim başka?

— Tüh! Bilseydik yakalardık o hınzırları. Kaçırdık.

— Canın sağolsun. Gene gelirler. O zaman yakalarız. Hadi şerefinize.

İçtiler. Birisi sordu,

— Ne kadar aldılar Hacı efendi?

— Çok aldılar. Sayısını ben de bilmiyorum. Belki beş yüz altın aldılar. Otuz yıldır biriktiriyordum. Bir anda gitti.

— Ne yaptılar dersin o parayı?

— Kim bilir? Çoluk çocuklarına harcamadılar. Onlar gene baldırı çıplak. Belki Kemal Paşa'ya götürdüler.

— Hımm... İş bizim bildiğimizden de ciddi.

— Öyle. Hem bize, hem size düşman bunlar. Onun için

sevindik geldiğinize. Bizi kurtardınız.

Yunan subayları kafaları sallıyor, düşünüyorlardı. İbret verici bir durum karşısındaydılar.

— Sağlık olsun, dedi komutan. Bundan sonra olmaz gayri. Bundan sonra kardeşçe, barış içinde el ele yaşıyacağız.

— İnşallah. Hadi şerefinize.

Kadehleri kaldırdılar. Dışardan közlenmiş etleri getirmişlerdi. Elleriyle alıp sıcak sıcak yediler.

— Aldırmayın, burada böyle gider.

— Daha lezzetli oluyor.

— Atalarımız da böyle yerdi.

Gülüşerek yeyip içiyorlardı. Gittikçe neşelendiler. Yüzleri kızardı. Yakaları bağırları açtılar.

— Oh, dedi birisi. Çoktandır böyle içmemiştik. Özlemişiz.

— İzmir'den beri ilk, öyle ya?

— İzmir başka canım. İzmir'de denize karşı, balıkla rakı...

— Kadınlar...

— He. Burada kadın da yok. Kadınsız toplum bunlarınki.

— Kadınsız toplum olur mu? Kadın var ama haremlik selâmlık. Yavaş yavaş değiştiririz. Birden olmaz.

— Elbet değiştireceğiz. Buralara bir yerleşelim, bak nasıl hayat gelecek. Uygarlık yayılacak.

— İki bin yıllık Yunan uygarlığı yeniden dirilecek.

— İçelim, şerefe!

— Hacı efendi, çalgı yok mu sizde? Çalgı, oyun...

— Buluruz komutanım, siz emredin.

Kapıya gitti,

— Ahmet, Resûl'ü çağırın ulen. Bir iki çalıversin. Delikanlıları da toplayın oynasınlar.

— Kadın yok mu, oyuncu kadın?

— Kadın...

Hacı Murat duraladı. Ne edeceğini düşündü. Köyde çok kötü karşılanırdı bu.

— Bizim burada yoktur komutanım. Bilseydim kasabadan getirtirdim.

— Şimdi getirt.

— Geç oldu. Yetişmez gayri. Onu bir dahaki sefere inşallah.

İçinden sövdü. «Gâvur oğlu gâvurlar! Yüz verince astarını da isterler.»

Bakışlariyle anlattı,

«Bizim burada o iş ayıp kaçar komutanım. Gözünüzü seveyim, vazgeçin. Yazın bağa gideriz, orada oynatırız. Söz...»

— Peki, dedi, komutan. Ama öbür subayların bazıları ısrar ettiler.

— Kadınsız olmaz. Kadın içki, birlikte... Kadın bulun oynasın. Hacı efendi isterse bulur.

— Vallahi bulamam, etmeyin. Köyde rezil olurum. Burada o iş yasak.

Yunanlı subaylar yarı ciddi yarı şaka dayattılar,

— Sen bulursun, parayı verince gelir.

Hacı Nuri zor durumda kalmıştı. Ne edeceğini bilemiyordu. Konukları kırmak da olmıyacaktı şimdi. Komutana yalvarır gibi baktı,

— Söyle bunlara komutanım, kadın işi olmaz.

— Ben karışmam, dedi komutan. Sen istersen bulurmuşsun. Bak öyle diyorlar.

— Zitoo, yaşaa... Doğru!

Hacı Nuri boynunu büktü.

— Hay Allah... Nerden duymuşlar hemen? Gençliğimizde yaptık öyle işler emme, şimdi olur mu?

— Farketmez. Gençken yapan şimdi de yapar.

— Yapar, doğru!

Bağırıp çağırıyorlardı. İyice neşelenmişlerdi.

Hacı Nuri işi geçiştirmek istedi. Belki unuturlar diye düşündü.

— Peki. Bir baktırayım, bulursak ...diyerek kapıya yürüdü.

Kimisi «vazgeçin, burası köy. Oyuncu kadın bulunmaz» diyordu. Kimisi «Hacı efendi bulur. Buraların ağası» diye söyleniyordu.

Sofraya habire yeni yemekler geliyor, boş kaplar kaldırı-

lıyordu. Şişeler yenileniyordu. Geç zamana kadar yeyip içtiler, eylendiler. Resûl'ün kavalına uyup oynadılar. Köylü delikanlıları oynattılar. Ama çalgı yetmemişti. Gürültülü müziğe alışmış olan Yunan subayları tek bir kavalın sesini zavallı bulmuşlardı. Üstelik hüzünlü bir sesi vardı. İnsana acı veriyordu.

— Bırak, dedi komutan. Çalgısız daha iyi eyleniriz.

Resûl kavalını toplayıp aşağı indi. Delikanlılar da dağıldılar. Hep kızmışlardı. Ağızlarının içinde sövüp sayıyorlardı.

— Gâvur oğlu gâvurlar! İt dölleri. Nerden getirdi Hacı ağa bunları köyümüze? Bir de karı isterlermiş. Heriflerde din iman yok. Burayı Atina sanmışlar.

— Ah elimizde silâh olacak ki gösterelim onlara.

— Hiç birşey gösteremeyiz. Bundan sonra başımızda onlar var. Tepemizde tuz dövecekler.

— Bu Hacı efendinin ettiği...

— Bırak Hacı efendiyi. Ben onu adam sanırdım. Gâvurun başlarını çağırdı da evinde ziyafet çekti. O eve girilmez gayri.

— Bir de hacı olacak.

Herkes dağılıp evine gitti. Kökez köyünde Hacı Nuri'nin evinden başka hiç bir yerde kımıltı kalmadı. Gece ilerlemişti. Yunan subayları iyice sarhoş olmuşlardı. Yüksek sesle konuşup gülüşüyorlardı. Kalkmak bilmiyorlardı. Hacı Nuri içeri giriyor, dışarı çıkıyor, sözlerine cevap yetiştirmeye çalışıyordu.

— Hacı efendi, kadın gelecekti, ne oldu?

— Baktırıyorum komutanım, hele az daha müsade. Hep nazlanıyor dürzü karılar. Daha doğrusu bizim buralarda yok. Emme altın verip birini kandırabilir miyim diye uğraşıyorum, haber yolluyorum, gelmiyorlar.

— Nasıl gelmezler? Biz kimiz? Buralar gayri bizim emrimizde Hacı efendi. Bizim dediğimiz olur. Bunu anlat onlara!

— Öyle komutanım, doğru söylüyorsun. Emme bizim buraların karıları göreneksiz. Öldürsen oynamazlar. Bu sefer hoşgörün de bir dahaki sefere ben oyuncu karı bulurum

size, söz... Kasabadan getiririm.

— Olmaz! Şimdi...

Hacı Nuri zor durumda kalmıştı. Ne yapacağını şaşırdı. Yalvarmaya başladı,

— Etmeyin, şimdi bulamam. Beş altın verdim, gene gelmediler.

— On altın ver, gelirler.

— Gelmezler. Bizim buraları bilmiyorsunuz. Göreneğimizde yoktur.

— Bırak göreneği! Biz geldik, değişecek.

İşi azıtmışlardı. Hacı Nuri bozuldu. Yüzü ağlayacak gibi oldu.

— Ayağınızın altını öpeyim, diye yalvarmağa başladı. Bunu istemeyin benden. Kötü karşılarlar. Köyde beş paralık olurum.

— Bırak canım sen de! Neden kötü karşılanırmış? Lâf bunlar! İzmir'de İstanbul'da kadın oynamıyor mu? Oralar müslüman değil mi?

— Doğru. Kadın istiyoruz. Kadın oynayacak. Değilse gitmeyiz. Hiç eylenemedik.

— Kendi kadınlarınızı getirin, dedi birisi. Birşey yapacak değiliz. Oynasınlar, görelim.

Hacı Nuri sersemledi. İşin kötüye gideceğini anlamıştı. Boğazı kurudu birden. Çağırdığına çağıracağına pişman olmuştu ama dönüş yoktu artık. Tekrar dışarı çıktı,

— Git! dedi oğluna. Karakızı çağır buraya. Kimsenin haberi olmayacak. Beş dakika oynayıversin, iki altın vereceğim. Aha altınlar burada. Çabuk ol.

Salim «cık cık cık...» etti. Başını sallıyarak merdivenleri indi. O da bozulmuştu. Ne diyeceğini bilemiyordu.

— Hınzır oğlu hınzırlar! diye söyledi. Dini bozuk itler. Çattık belâya. Çağırma dedim, al işte gör...

Biraz sonra peşinde Karakızla geldi. Ufak tefek, çelimsiz bir kadındı. Kimse görmesin diye sağa sola bakıp duruyordu. Kocaman gözleri korku içindeydi.

— Aman deyim Salim kardaş, bu adamlar birşey yapmasın bana?

— Yok be, birşey yapacak değiller. Korkma, gel. İki oynayıvereceksin, hepsi bu. Kimsenin haberi olmıyacak.

Yunan subayları içerde iyice coşmuşlardı. Kendileri söyleyip oynuyorlardı. Birinin sesi güzeldi, elence şarkılar söylüyordu. Öbürleri el çırpıyorlar, «zitoo!..» diye bağırıyorlardı.

Karakızı ite kaka içeri soktular. Kapının arkasına büzüldü kaldı. Eski püskü urbaları içinde kadın diyecek hali yoktu zati. Bir deri bir kemikti.

Hacı Nuri yanına vardı.

— Hadi Karakız, dedi. İki dönüver şurada. Sana altın vereceğim. Elimde, hadi.

Korkusundan titriyordu.

—Hadi kızım, korkma. Oyna hadi. Bu efendiler iyi adamlar. Sana birşey yapmazlar. Hadi başla.

Karakız yaban kedisi gibi ürkek bakıyordu. Birden başladı. Hem söylüyor, hem oynuyordu. Ne dediği belli değildi. Yunan subayları önce bir şey anlamadılar. Alık alık bakıyorlardı. Sonra bir ikisi el vurarak tempo tutmağa başladı.

— Nasıl oyun bu? dedi komutan. Hiç birşeye benzemiyor.

— Böyle işte komutanım. Bizde karılar oyun bilmezler.

— Bıraksın. Başka biri yok mu?

— Yok vallahi. Kusura bakmayın.

Komutan eliyle «gitsin» işareti yaptı. Neşesi kaçmıştı. Öbür tarafa dönüp sigara yaktı.

Bir iki genç subay «başkasını getirsinler» diyecek oldu.

— Bırakın, dedi. İstemem! Kadehlerinizi bitirin de kalkalım.

Saatına baktı,

— Vakit geçmiş. Kamyonu hazırlasınlar. Devriyeler toplanıp yola çıksınlar.

— Başüstüne.

Önce teğmen Dimotis dışarı çıktı.

Hacı Nuri eğilip bükülüyordu. Komutanı kızdırmıştı herhalde.

— Kusura bakmayın efendim. Size lâyık birşey olmadı.

Köy yeri malum. Her istediğimiz bulunmuyor. Emme bir dahaki sefere inşallah...

— İyi Hacı efendi iyi, sağol. Sen kusura bakma, rahatsız ettik.

— Yok efendim, estafurullah. Şeref verdiniz. Tekrar buyurun.

Merdivenleri arka arkaya indiler. Kimisi sallanıyordu. Kamyon farlarını yakmış hazırlanmıştı. Çevresinde silâhlı askerler bekliyordu.

— Tamam mıyız? Toplandı mı hepsi?

— Toplandı komutanım. Yarısı yola çıktı.

— Peki. Binin bakalım. Allahaısmarladık Hacı efendi.

— Güle güle komıtanım. Sağolun beyim.

Bazıları elini sıktı. Kamyona doluştular. Gecenin ortasında bir gürültü gibi uzaklaştılar. Arkalarından köpekler ürdü. Kökezliler arkalarından söylendiler. «Çok şükür kazasız belasız gittiler.»

Kül Hamidin arkadaşı asker kaçağı Ali sövüp sayıyordu,

— Dürzü oğlu dürzüler! Köyü kokuttular. Gâvur köyüne benzettiler. Ah şurada eli silâhlı bir manga asker olacaktı, ben gösterecektim onlara...

Karakız kapının yanında büzülmüş bekliyordu. Hacı Nuri'ye yanaştı,

— Ağa, dedi usulca. Altın verecektin?

— Get kız başımdan! Ne yapıverdin de altın istiyorsun hınzır? Rezil ettin üstelik. Defol orospu!

Burnundan soluyarak içeri girdi. Kapıyı suratına çarptı. Karakız bir süre bekledi. Sonra dönüp yürüdü. «Allahından bulasın, koca deyyus. Dürzü...»

Yunan subayları kamyonun içinde Hacı Nuri'yi çekiştiriyorlardı.

— Zengin ama görgüsüz. Körkütük cahil. Vurup kırıp zengin olmuş.

— Feodal ağa.

— Aklınca bizi kazanacak. İşini yürütmeye devam edecek.

— Ben dedim size komutanım, en aşağılık adam bun-

lar. Kim güçlüyse ondan yana olurlar. Kendi çıkarları için yapamıyacakları şey yoktur.

— Haklısın teğmen Yakobulos. Tanımış olduk. İşimiz düşünce kullanırız. Gittiğimiz iyi oldu.

Kamyon toprak yolda sarsıla sarsıla ilerliyordu.

— 10 —

Kalk borusu çalınca Molla Mahmut uyanamadı. Oysa hergün en önce fırlar, arkadaşlarını uyandırırdı. Koğuş nöbetçisi,

— Hey hemşerim, kalk bakalım! diye ayağına dürttü.

Mahmut zorlukla gözlerini açtı. Gün ışımamıştı daha. Koğuş karanlıktı. Haceli'ye baktı, yan yana yatarlardı.

— Kalk, dedi Haceli. Gece uyuyamadın herhalde?

— Uyuyamadım.

— Ben olsam, ben de uyuyamam, dedi Hamdi ilerden. Çoluk çocuğu göreceksin, kolay mı?

Birden aklına geldi,

— Sahi be, bu gün... Erken kalkıp tıraş olacaktım, tüü...

Çabukça giyindi.

— Git ol. Ben senin atı tımar ederim.

— Hay yaşıyasın.

Matarayı sabunu usturayı alıp kapının önüne çıktı. Dışarısı soğuktu. Sabah ayazı ısırıyordu insanı. Ak sabunu ıslatıp sürdü yüzüne. Sabun kolay kolay köpürmüyordu.

— Ne o hemşerim? Rüyanda mı gördün?

— Akşehir'e gideceğim de...

— Akşehir'e mi gideceksin, izinli mi?

— Öyle birşey.

— Vay be, izin veriyorlar mı? Biz de gitsek.

— Ne izini yavu, savaşta izin olur mu? Görevliyiz.

— Ha, öyle desene...

Gelen geçen takılıyordu.

Mahmut çabukça tıraş oldu. Üstünü başını düzeltti. Acemi erlere yeni urba vermişlerdi. Birinin ceketini ödünç aldı, kendi ceketi ile değiştirdi. Biraz dar geldi ama zararı yok, dedi.

Ahıra doğru yürürken bir hafifleyivermişti. Uçuyordu sanki. Erler bağıra çağıra atları tımar ediyorlardı.

— Hööst dürzü! Yata yata delirdin değil mi?

— Hee, askeriyenin arpası fazla geldi.

— Emme yarın sırtına binince pişman ederim ha!

— Gel Mamıt, bu senin at bana yüz vermiyor arkideş. Isıracak nerdeyse.

— Öyledir. Benden başkası bilmez onun huyunu. Höst yavrum, dur bakim.

Kaşağıyı alıp yanaştı. At huysuzlaşıyor, ısıracak gibi kulaklarını kısıyordu.

— Doğru dur be, şaklağı yersin ha! İyi beslendin dürzü. Emme yakında görürsün gününü.

Ortalığı kaşağı şakırtısı doldurmuştu. Kimisi gebreliyor, kimisi altını temizliyordu. Sepetlerle samanlar getirildi, yemler dağıtıldı.

Atlar kütürtüyle yemeğe başladılar. Ahırın içi buğulu bir gübre kokusuyle doluydu ve sıcaktı.

— Hadin bakalım, yeyin güzelce. Askeriyeye dua edin.

— Aynı zamanda hazır olun. Yakında savaş var. Onu da unutmayın.

Ellerini çırparak dışarı çıktılar. Giysileri değişikti. Kimisi halâ köyden getirdiği urbalar içindeydi. Hepsine asker urbası verilememişti. Ceketleri pantolonları eskiydi. Şapkaları başka başkaydı. Bazılarının ayağında yün çorap, kıllı çarık vardı.

Karavana borusu çaldı. Ellerini yıkayıp çorba dolu karavanalara yanaştılar. Köyden getirdikleri ağaç kaşıklarla çorbayı içtiler.

Alayın eksikleri bitmiyordu. Hâlâ yarımdı herşey. Yeni yapılan koğuşlardan birisi örtülememişti. Pencerelerinde cam yoktu. Bir bölük asker hâlâ çadırda yatıyordu. Subaylar bir yandan askerin eğitimiyle uğraşıyorlar, bir yandan

oraya buraya koşup eksikleri tamamlamağa çalışıyorlardı.

Boyuna yeni erler, yeni hayvanlar geliyordu. Mevcut epey kabarmıştı ama araçlar gereçler yetersizdi. Para yoktu. Bazı şeyleri para versen de bulamıyordun. Cam yoktu, çivi yoktu. Hayvanlara yem torbası bulunamıyordu. Askerlerin matarası eksikti.

Komutan uzun kaputunu giymiş, dışarda dolaşıyordu. Elleri arkasındaydı. Gene suratı asıktı. Kimbilir hangi sıkıntılar içindeydi. Sonuçlanmamış girişimlerin, istenip de alınamamış ödeneklerin sıkıntısında kıvranıyordu.

— Mahallen temini, diye mırıldandı. Mahallen temini... Nerden temin edeyim ben? Yok işte, yok, yook! Nöbetçi!

— Buyur komutanım.

— Yüzbaşı Macit beyi çağır. Teğmen Galip beyi çağır!

— Başüstüne komutanım.

Koşan askerin arkasından baktı, kaputu yoktu. Pantolonunun arkasında kocaman bir yama vardı. Yama eskimişti. Üstüne tekrar yama vurulmuştu.

— Tövbee... diye mırıldandı. Sen bilirsin yarabbi.

Başını iki yana salladı. Bıyıklarını deli deli çekiştirmeye başladı.

Subaylar yemeklerini mutfağın bitişiğindeki sobasız odada yerlerdi. Yüzbaşı Macit bey çorbasını içmiş, bir sigara yakmıştı. Nöbetçi er karşısında durup topuk vurdu.

— Sizi komutanım istiyor yüzbaşım.

— Beni mi?

— He.

— Sinirli mi gene?

— Bilmem.

— Yüzü nasıldı?

— İyi bakamadım.

— Barut fıçısı desene?

Sigarayı söndürüp tabakaya koydu. Kalktı hemen.

— Teğmen Galip beyi de istedi, nerede acaba?

— Cebimde, dedi Yüzbaşı. Benimle yattı.

Öbür subaylar gülüştüler.

— Nöbetçi oğlum, dolaşıyordur. Git ara.

Arka arkaya çıktılar. Nöbetçi er koşarak koğuşlara doğru gitti. Komutan karşıdan bakıyordu. Yüzbaşı kalpağını düzelterek yanına vardı, selâm verdi.

— Hemen gidin Yüzbaşım. Kış geliyor nerdeyse. Bu heriflerin iş yapacağı yok.

— Başüstüne.

— Giderken Afyon'a uğrayın. Zahirecileri bir daha sıkıştırın. O demirciyi de gör. Çivileri nalları bugün yarın getirmezse varıp dükkânını başına yıkacağım. Sahtekarın biri o herif. Dolandırıcı mıdır nedir? Pişman ederim bak, böylece söyle.

— Başüstüne.

— Akşehir'den arpayı nohudu elinizle tirene yükleyin. Almadan gitmem de. Eğerleri koşumları yapan adamları sıkıştır. Olmazsa merkez komutanının yardımını iste. Her işi bıraksınlar, bizimkileri yapsınlar. Ulen memleket elden gidiyor, ne halt eder bu adamlar? Olmazsa zor kullan. Tokatla dürzüyü. Üç asker götür yanında. Silahlarını da alsınlar. Anlaşıldı zorla yapacağız bu işleri. Başka çare yok.

— Başüstüne.

— Nerde teğmen, çabuk hazırlansınlar.

— Geliyor binbaşım.

— Parayı alın. Birbirinizden ayrılmayın. İşleri güzelce halledin, öyle gelin. Tiren öğlen mi var, akşam mı var, binin gidin işte hadi.

— Peki.

Dönüp yürüdü. İleride birilerine bağırmaya başladı.

— Ne bu uyuşukluk? Düşman vatanı işgal etti, boğazımıza sarıldı, siz hâlâ uyuyorsunuz. Miskin herifler. Kooş!..

İp gibi ince, sinirli bir adamdı. Tez zamanda alayı çakı gibi yapmıştı. Herkes ayakta, diri ve canlıydı. Erler subaylar yürümez, koşarlardı. Atlara sıçrıyarak binerler, atlıyarak inerlerdi. Her yaptıkları işi arkalarından kovalıyan varmış gibi çabuk yaparlardı. Komutan öyle istiyordu.

Biraz sonra toplan borusu çaldı. Erler teçhizatlarını kuşanıp, silâhlarını omuzlayıp toplanma yerine koştular. Subaylar birliklerinin başına geçtiler. Hazırol rahat, dikkat

komutlarından sonra tekmiller verildi. Bölükler eğitim yerlerine doğru yürüdüler. Rap rap rap... ayak sesleri toprağı titretiyordu.

İş bölükleri yarım inşaatı tamamlamağa gittiler. Bir yerde su yolu kazılıyordu. Ahırların olukları onarılıyordu. Suvari alayının günlük çalışması başlamıştı.

İki subay önde, üç er arkada Afyon çarşısını uygunadımla geçtiler. Birbirlerinden ayrılmıyorlardı. Para çantasını yedek subay teğmen Galip taşıyordu. Erler onun arkasından yürüyorlardı. Yüzbaşı Macit bey iki dükkâna girip çıktı, tenbihlerini yaptı. Alay komutanının selâmını söyledi. Malların acele gönderilmesini, işin önemli olduğunu tekrarladı.

— Biliyoruz yüzbaşım, her işi bıraktık, bununla uğraşıyoruz yüzbaşım, akşam sabah getireceğiz yüzbaşım... karşılığını aldı.

— Bir kahve yüzbaşım.

— Hayır, kahve içecek zaman yok. Malları...

— Peki yüzbaşım, hemen yüzbaşım.

Demirci Kara Mehmedin dükkânına girdi. Çekiç sesleri, kömür tozu, sıçrayan kıvılcımlar...

Mehmet ustanın ağzı yüzü, burnu kapkaraydı. Boğuk bir sesle.

— Buyurun, dedi. Hoş geldiniz.

— Ne oldu bizim nallar çiviler?

Eliyle gösterdi.

— Hazırlıyoruz yüzbaşım. Gece gündüz çalışıyoruz.

Yüzbaşı sert davranacaktı. O niyetle gelmişti ama vazgeçti. Birden gevşedi.

— Komutanın selâmı var. Bugün yarın istiyor. Sivil işleri bırakın.

— Hangi sivil iş yüzbaşım? Gece yarılarına kadar buna çalışıyoruz. Uyku dinek yok. Demir bulamıyoruz bir yandan.

— Peki. Epey oldu mu?

— Eh işte. Yarıladık sayılır. Eskişehir'e de ısmarladık. Belki bir kısmını oradan getireceğiz.

— Elindekileri hemen götür teslim et. Kalanları sonra tamamlarsın.

— Peki.

Nefes almak için dışarı çıktı.

— Hadi, doğru istasyona.

Giderken gördüler, halk bir meydana toplanmıştı. Arkaları dönüktü. Dehşet içinde bakıyorlardı.

— Ne oluyor burada?

Birisi açılıp gösterdi.

— Asker kaçakları...

Yan yana darağaçlarında üç kişi sallanıyordu. Mahmut önce şaşırdı, bir tuhaf oldu.

— Kim asmış bunları?

— Paşa emretmiş. Askerden kaçmışlar.

— Vay canına!

Birisi çarıklıydı. Pantolonu yamalıydı. Boynu uzamıştı iyice. Fazla bakamadı.

— Yürüyün, dedi yüzbaşı. İyi etmişler. Bu zamanda askerden kaçılır mı? Biz niye kaçmıyoruz?

İstasyona doğru yürürken Mahmut iki kere dönüp baktı. Nereliydiler acaba? Sorup öğrenememişti. Aklına Kül Hamit geldi. Güldü kendi kendine. «Yaa o da böyle olacaktı, kurtuldu.»

İstasyonda epey beklediler. Akşam sonu Akşehir yönüne giden bir yük tireni bulabildiler. Kara vagonlardan birisine atladılar. Oturacak kanepe yoktu. Yere oturup bacaklarını uzattılar.

Molla Mahmut kapı aralığından dışarı bakıyor, asılan adamları düşünüyordu. Çok etkilenmişti. Acısın mı acımasın mı bilemiyordu. «Neden kaçarlar neden? diye düşündü. Kaçacak sıra mı şimdi? Düşman gelmiş, içeri girmiş, sen kaçıyorsun. Olur mu bu?»

Hava kararmıştı, dışarda birşey görünmüyordu. Bıçak gibi soğuk bir rüzgâr vuruyordu aralardan. Mahmut üşüyor ama geri çekilmiyordu. Karanlık dereler, dümdüz ovalar geçtiler. Hiç bilmediği yerlerdi. Kara vagon zangır zangır titriyor, çok gürültü yapıyordu. Hiç birisi uyuyamadı. Gözlerini açıp kapayıp duruyorlardı.

Tiren birkaç kere durdu yürüdü. Molla Mahmut her se-

ferinde kapıyı açıp soruyordu.

— Hemşerim burası nere? Akşehir'e daha çok mu?

— Üç istasyon ilerde.

— İki istasyon ilerde.

Gece yarısı gelebildiler. Her yer zifiri karanlıktı. Bir iki sarı ışık görünüyordu, hepsi o kadar.

— Sabahı bekliyeceğiz, dedi yüzbaşı. Şimdi hiçbir yere gidilmez.

Bekleme salonu denilen yere girdiler. Kapısı kırık, soğuk bir odaydı. Uyuma olanağı yoktu. Yüzbaşiyle teğmen Galip kaputlarına sarınıp duvar dibine yan yana uzandılar. Çantayı başlarının altına koydular.

— Siz de oraya uzanın. Birbirinize sokulun, üşümezsiniz.

— Bugünler de geçecek, dedi teğmen. Sefalet günleri...

— İnşallah.

Molla Mahmut gene uyuyamadı. Karısını oğlunu düşünüyordu. Buradaydılar işte, ama nerede? Bir raslayeverseydi. Koynundaki iki altını yokladı. «Bulabilirsem Hacere vereyim, dedi. Bana gereği yok. Onlara var. Bu soğukta nerede kalırlar, ne yer ne içerler kimbilir?»

Elini uzatıp üşüyen yerlerini uğuşturdu. Bacaklarını, omuzlarını.

— Geçecek inşallah, dedi kendi kendine. Allah büyük.

Doğrulup pencereye baktı. Uzak yıldızlar görünüyordu. Ayaz bir geceydi.

«Akşehir... neden Akşehir acaba? Çok mu kar yağar? Hacer bir iş bulabildi mi? Bu zamanda ne iş yapılır? İbrahim beyin karıları onu yalnız koymazlar öyle ya? Yunan buraya da gelir mi? Gelirse ne yaparlar, nereye giderler? Hey Allah, sen bir yol göster.»

Ters döndü. Yanında yatan Çorum'lu Zeynel homurdandı.

— Kımıldama yavu, uyuyalım biraz.

— Uyu bakalım.

Başı mavzerin demirine değiyordu. Soğuktu demir. Biraz yana çekip ağaç kısmına dayadı. Derin bir nefes alıp bı-

raktı. Postalların içinde ayakları sızlıyordu.

Biraz sonra Akşehir'in horozları ötmeye başladı. Uzaklardan, yakınlardan inceli kalınlı seslerdi. «Şimdi Hacer'de uyanık mı acaba? Duyuyor mu bu horoz seslerini? Ama Murat duymaz, o uyuyordur. Yavrum benim, arslanım. Sağ salim bir görüversem. O zaman rahatlarım biraz.»

Yüzbaşı Macit bey öksürmeğe başladı.

— Üşüyeceğiz, dedi. Kalkın hele, bir sabahçı kahvesi bulalım. Dürzüler, bir soba bile kurmamışlar buraya. Gâvur değil mi, hepsinin Allah belâsını versin!(*)

Sigara yaktı. Odanın ortasında o tarafa, bu tarafa gezinmeye başladı. Isınmak için ayaklarını vuruyor, el kol hareketleri yapıyordu.

— Hadi çocuklar kalkın. İşleri bitirince ben sizi biraz uyuturum, hadi.

Doğruldular. Hiç birisi uyuyamamıştı. Para çantasını koltuğuna aldı.

— Gelin arkamdan.

Çarşıya doğru yürüdüler. Toprak yol çamurluydu. Araba tekerlerinin izlerine sular dolmuştu.

Birkaç minareden sabah ezanı okunmaya başladı. Sarıklı hocalar, namaza giden yaşlı adamlar bunları görünce durup bakıyorlardı. Kiminin gözleri büyüyordu. Birine yanaştılar.

— Dayı, askerlik şubesi nerede?

— Uzak yeğen, dee kasabanın öte tarafında.

— Öyleyse açık bir yer, sabahçı kahvesi falan?

— Şu ilerde bir kahve var. Nereden geliyorsunuz böyle, yolcu musunuz?

— Yolcuyuz. Afyon'dan geldik.

— Düşmandan ne haber?

— Düşman daha uzak, korkmayın.

— Bu tarafa gelecek mi?

— Yok, gelemiyecek.

— İyi bari oğul, ağzına sağlık.

(*) O tarihte tirenleri yabancı bir şirket işletiyordu.

Adam döndü, gidecekti. Mahmut arkasından koştu.

— Dayı, Uşak tarafından gelen oldu mu sizin buraya?

— Oldu ya, çook...

— Bizimkiler de geldiler emme, nerede bulurum acaba?

— Bilmem ki oğul, soracaksın. Her yer yabancı doldu. Bazı evlere yerleştiler.

— Hımm, peki.

Sabahçı kahvesi daracık, karanlık bir odaydı. Göz gözü görmüyordu. Başlarını kapıya vurmamak için eğilerek girdiler. Ortada soba yanıyordu.

— Çay yap bize ahbap, çabuk!

— Başüstüne beyim, buyurun. Hoş geldiniz.

Subaylar peykeye oturdular. Erler yerdeki hasıra bağdaş kurdular. Çayları içince ısındılar biraz.

— Oh, dünya varmış. Birer çay daha...

Mahmut kahveciye yanaşıp, usulca sordu.

— Hemşerim, Uşak tarafından gelen oldu mu buralara? Bizimkileri arıyorum da...

— Çok, her evde var. Aha biraz sonra gelenler olur. Aydın'lı Manisalı, Uşak'lı... bütün evler dolu. Bizim buranın adamı konukseverdir, kim geldiyse evlere aldılar. Dışarda kalan olmadı. Onlar bizim din kardaşımız. Allah göstermesin, düşman buralara da gelirse...

Konuşkan bir adamdı. Çok şeyler anlatmak istiyordu.

— Buralara gelemiyecek korkma, dedi yüzbaşı. Olduğu yerden geri çevireceğiz.

— İnşallah yüzbaşım. Ne zaman başlıyacak bu savaş?

— Yakında. Hele şu hazırlıklarımız bitsin.

— Aman çabuk olun. Hep onu bekliyoruz. Çoluk çocuk orduya çalışıyoruz valla. Aha bizim karı bir aydır askere çorap örer. Yalnız bizim karı değil, hangi eve gitsen asker işi. Urba çamaşır çorap... Asker işinden başka iş yaptıkları yok. Demirciler, kalaycılar, terziler... Benim büyük oğlan demirci çırağı. Boyuna süngü kılıç yapıyorlar.

Yüzbaşı sigara yakıp tavana doğru üfledi.

— Bütün millet savaş hazırlığındayız, doğru. Böylesi dünyanın hiç bir yerinde görülmedi. Onun için kazanacağız.

Daha doğrusu kazanmak zorundayız.

— Düşman güçlü diyorlar yüzbaşım, doğru mu bu?

— Güçlü. İngiliz Fransız donatıp yolladı üstümüze. Onların silâhı, onların mermisi... Ama kullanacak olan Yunan. Silâh kendikendine savaş yapmaz. Onun için biz kazanacağız.

— İnşallah...

Birer ikişer gelenler oldu. İçeri giren gözü karanlığa alışıncaya kadar kim olduklarını farkedemiyordu. Biraz sonra «hoş geldiniz, merhaba» diyorlardı. Sorular başlıyordu.

— Nereden böyle yüzbaşım, hayrola?

— Hayırdır. Ordunun ihtiyaçları için geldik. Uğraşıyoruz.

— İşler nasıl? Hazırlık ilerledi mi?

— Eh, epeyce.

— Savaş ne zaman, Allah izin verirse?

— Yakında.

— Ne olacak gibi?

— Sürüp çıkaracağız, ne olacak?

— İnşallah, haniydi o günler.

— Allah gücünüzü arttırsın yüzbaşım.

Molla Mahmut birine daha sordu.

— Uşak tarafından muhacır var mı dayı? Bizimkileri arıyorum, buraya yolladıydık.

— Var yeğen, her muhallede var emme kimdir, bilemem ki.

— Tacım'lı İbrahim bey derler, onun çoluk çocuğu ile birlikte geldilerdi.

— Bilmem. Aramak gerek. Bizim evdekiler Salihli'den. Mahallede Aydınlı var, Uşaklı var, Manisalı var...

— Neyse, daha buradayız, ararız.

Yüzbaşı kalktı.

— Bize izin ağalar, işlerimiz var.

— Güle güle beyim, sağolun.

Kahveci para almadı.

— Ayıbettin yüzbaşım, siz vatana çalışıyorsunuz. İki çayın sözü mü olur? Güle güle gidin, Allah kolaylık versin.

Kahvedekiler hep ayağa kalkıp uğurladılar. Dışarıda gün iyice açılmıştı.

— Oo, geç kalmışız, yürüyün!

Öğleye kadar Akşehir'in çarşısını dört beş kere dolaştılar. Göreceklerini gördüler. Paraları dağıttılar. Arpa çuvalları, koşumlar, postallar çarıklar at arabalarına doldurulup istasyona gönderildi. Geri kalanlar için tenbihler yapıldı, sözler alındı.

Tüccarlar dükkâncılar dert yanıyorlardı.

— Yüzbaşım, elimizde mal var da vermiyor muyuz? Vallahi sizden daha çok istiyoruz, bu işi bir an önce bitirelim. Ama yok! Hazırlamağa çalışıyoruz. Tamam olunca kendimiz getireceğiz.

— Peki. Şimdi ne varsa verin götürelim. Kalanı da bir hafta içinde tamamlayın.

— Başüstüne. Bir hafta mı olur, on gün mü olur. Tamamlamağa çalışırız. Sonra getirir teslim ederiz.

— Peki.

— Birer kahve...

— Hayır, işimiz var.

Hemen kalkıyorlardı. Mahmut biraz arkada kalıp Uşak'lıları soruyordu.

— Bizim Acısu mahallesinde Uşak'lılar var, dedi birisi. Ama Uşağın neresinden bilmiyorum.

— Uzak mı o mahalle?

— Şu arka tarafta.

— Peki, sağol.

Arkalarından koştu. Öğle sonuna kadar işlerle uğraştılar. Sonra istasyona gidip arpa çuvallarını, koşum denklerini vagona yüklediler. Molla Mahmut'la öbür erler kanter içinde kalıncaya değin çalıştılar. Çuvalların kaldırılmasına indirilmesine subaylar bile yardım ediyordu. İş bitince yüzbaşı Mahmudu yanına çağırdı.

— Üç buçuk saat sonra Afyon'a tiren var, dedi. Onunla gideceğiz. Hadi şimdi çoluk çocuğunu ara, bulursan görüş. Saat on ikide burada ol.

— Peki yüzbaşım, sağol.

Selâm çaktı. Şehire doğru koşmağa başladı. Bir canlıydı öyle. Sora sora Acısu mahallesini buldu. Birkaç kapıyı çaldı. Eşmeli, Uşaklı göçmenler vardı, ama Tacım köyünden kimseyi bilmiyorlardı. Yaşlı bir adam.

— Havuzlu kahveye git oğul, dedi. Orada oturanlara sor, İbrahim beyi bilen çıkar belki.

— İyi dedin emmi, kahveleri dolaşayım.

Sağa sola bakınarak yürüdü. Ne çok dükkân vardı bu Akşehir'de? Sabah girip çıktıkları dükkânların önünden geçti. Tanıdık kimseye raslıyamadı. Herkes yabancıydı.

Havuzlu kahvede bir iki Uşaklı buldu. Birisi İbrahim beyi tanıyordu.

— Çoktandır görmedim, dedi. Herhalde Konya'ya gitti.

— Ama çoluk çocuğu burada olacak. Buraya göçmüşlerdi.

Adam düşündü.

— Gel bakim benimle, dedi. Şu tuzcu dükkânında sık sık görürdüm ben onu.

Yolun alt tarafında küçük bir dükkâna girdiler. Kır saçlı, zayıf bir adam karşıladı.

— Buyurun.

— Uşak'lı İbrahim beyi arıyoruz ağa.

Adam kuşkuyle baktı.

— Uşak'lı İbrahim beyi mi? Burada yok, niye aradınız?

— Ben onun köylüsüyüm. Çoluk çocuğu ile birlikte bizimkiler de...

— Molla Mahmut musun yoksa?

— Evet.

Adam ayağa fırladı.

— Vaay! Hoş geldin yeğenim.

Boynuna sarıldı.

— Geeel... Sizinkiler bizde. Emme Murat bizim oldu gayri. Sana vermem. Hacer de bizim gelinimiz. Şimdi evde yoktur. Bizim kızla birlikte asker urbası dikerler. Gel götüreyim seni. Hay Allah, hangi rüzgâr attı böyle? Neredesin sen?

— Afyon'da askerim. Buraya alayın işi için geldik.

— Ee?

— Bir arıyayım dedim.

— İyi ettin. Biz de hep seni merak ederiz. Bizim oğlanı görebiliyon mu? Emme o Eskişehir'de, nereden göreceksin?

— Asker mi?

— He ya, başka ne olur?

— İbrahim bey nerede?

— Konya'ya gitti. Çoluk çocuğu bizde.

— İyii... Konya'ya niye gitti?

— O gider gelir. Askeriye işi için dolaşır. Alaya bulgur getirmeye gitti.

— Çok iyi. Merak ediyordum.

— Gel sen gel, Muradını bir gör. Arslan gibi maşşallah. Dede dede diye boynuma sarılır.

Kara kilidi çabukça kilitledi.

— Ne iyi ettin be Mahmut? Her gün seni konuşuruz. Memleketten ne haber? Anan köydemi?

— Köyde. Hiç haber alamıyoruz. Yonan gelince bırakıp kaçtık.

— Öyleymiş he. Keşke ananı da yollasaydın buraya.

— İyi olurdu emme istemedi. Ben köyümden ayrılmam dedi.

— Öyleymiş, biliyorum. Hacer gelin anlattı.

Çabuk çabuk yürüyorlardı. İkisi de heyecanlıydı.

— Ulen ne günler bunlar Mahmut? Ne olacak böyle ha? İşler nasıl?

— İyi ağa. Hazırlanıyoruz işte.

— Taarruz ne zaman, sürebilecek miyiz bu Yonanı?

— Süreceğiz inşallah. İyi hazırlanıyoruz.

— Biliyorum. Herkes hazırlanıyor. Biz de çalışıyoruz burada. Hem de nasıl, gece gündüz...

— Öyleymiş evet.

— Sivil asker ayrı değil. Görsen herkes elinden geleni yapıyor. Dedim ya karılar bile asker urbası dikiyor. Gel hele...

Tek katlı, basık evin kapısını çaldılar. Mahmudu getiren Uşaklı adam izin isteyip ayrıldı.

— Sağol hemşerim, güle güle.

— Kız Fatmaa! Açın kapıyı, bak kimi getirdim!

Molla Mahmut heyecandan kıpkırmızı olmuştu. Yutkunuyor, boğazındaki kabartıyı dağıtmağa çalışıyordu. Gözleri yaşardı.

Kapı usulca açıldı.

— Kızlar burada mı?

— Yok terzihanedeler.

— Bak Molla Mamıdı getirdim. Murat buraya gel. Murat! Boban geldi!

— Vıh... hoş geldin oğul. Nereden böyle? Buyurun...

İbrayim beyin karıları koşuştular.

— Hoş geldin kardaş.... Aman ne iyi, sağ salim geldin?

— Hoş gördük abla. Sağız şükür.

Tuzcu Sadık ağa Muradı kucağına alıp getirdi.

— Bak ulen, bak kim geldi?

Murat önce yabancı gözlerle baktı, tanıyamadı.

— Boba ulen, bak boba...

— Gel oğlum nasılsın?

— Boba, dedi çocuk.

— Boba ya, benim oğlum, gel bakim.

Kucağına aldı. Gözleri yaşarmıştı. Eğilip boynundan yüzünden öptü. Kadınlar ağlaştılar.

— Çok şükür, dedi İbrahim beyin karısı. Allah! herkesi kavuştur yarabbi.

— Buyurun hele, içeri geçin.

— Yok, oturmıyalım. Ben bir de Hacer'i göreyim de gideceğim.

— Aa, hemen gidilir mi?

— Görevli geldik abla, zamanım yok. Biraz sonra tirenle gideceğiz. İşler sıkı.

— Öyle emme oğul, çoluk çocuğunu bir görseydin doyasıya.

— Ne edeyim, nasip bu kadar. Önce Allaha, sonra size emanet. Bu kadar gördüm ya, yeter.

— Merak etme, iyiler burada. Elimizden geldiğince bakıyoruz. Aha bak biz Hacer'le şu ilerdeki ambar evinde

kalıyoruz. Sağolsunlar, orayı boşaltıp bize verdiler. Hiç merak etme. Çok iyi adamlar ev sahiplerimiz. İbrahim beyin eski bir ahbabı.

— Sağolsunlar.

— Ne olacak canım, dedi Sadık ağa. Boynumuzun borcu. Adam adama dar zamanda yardım eder.

— Allah razı olsun.

Oğlunu tekrar öptü, sıktırdı.

— Hadi oğlum, kal sağlıkla. Ben yakında gene gelirim.

Çocuğu kucağından bıraktı.

— Allahaısmarladık.

Murat hiç birşeyin farkında değildi. Kendi kendine oynamağa başladı. Molla Mahmut gözlerinin yaşını göstermemek için başını çevirdi. Hemen dışarı çıktı.

— Hoşça kalın.

— Güle güle oğlum. Allah yolunuzu yakın etsin.

— Amin...

Yaşlı Sadık ağa arkasından zor yetişti. Onun da gözleri doluksamıştı.

— Merak etme Mahmut, dedi tekrar. Hiç gözün arkada kalmasın. Kendi evlâdımız gibi bakıyoruz onlara.

— Sağol ağa.

— Gel, bu taraftan...

Bir iki sokak döndüler. Okula benzer tek katlı büyükçe bir binaya girdiler. İçerisi uğultuluydu. Dikiş makinesi sesleri geliyordu.

— Burada çalışırlar. Ustalar dikiş diker, bizimkiler de el işlerini yaparlar. Gel bak...

Odalardan birisine girdiler. Şalvarlı, başörtülü bir sürü kadın başlarını eğmiş, dikiş dikiyorlardı.

— Gülüzaar! diye bağırdı yaşlı adam. Hacer gelin nerede, çağır hele!

Hacer başını kaldırdı, gözleri büyüdü birden. Şaşkınlıktan eline iğne batırdı. Ne edeceğini bilemedi.

— Vııy, Mamıt! diye bağırdı. Sonra elini ağzına kapadı. Utanmıştı.

— Gel kızım, bak Mamıt geldi.

Dikişleri bırakıp koştu.

— Sen misin Mamıt, nerden böyle?

Başka söz bulamayıverdi.

— Benim ya benim, şey... Afyon'dan geldik de...

— Vıy...

İşlikteki kadınlar hep başlarını kaldırmış bakıyorlardı. Bir sessizlik oldu.

— Hoş geldin. İyisin demek?

— İyiyim.

— Anam giiden ne haber?

— Bilmem. Onlar da iyiler herhalde. Çok oldu, biz köyden ayrıldık.

— Muradı gördün mü evde?

— Gördüm. Oradan geliyoruz.

Molla Mahmut parayı akıl etti, elini koynuna sokup çıkardı.

— Al şunları, size lâzım olur. Biz askeriz, karnımızı doyuruyorlar.

— Öyle mi, iyi misiniz?

— İyiyiz, merak etme. Arkadaşlar hep bir aradayız.

— Oyy, çok şükür Allahıma.

— Hadi şöyle kenara çekilin de konuşun biraz. Utanmayın hadi.

Pencerenin önüne doğru gittiler. İkisi de heyecanlıydı.

— Hiç haber alamadım da, merak içindeydim.

— Biz de öyle.

Hacer başörtüsünün ucuyle gözlerini sildi.

— Emme çok şükür, sağ salim gördüm.

— İyiyiz he, merak etme. Siz de iyisiniz ya?

— İyiyiz. Burada çalışıyoruz. Asker urbası dikiyoruz.

— Öyleymiş. Çok iyi. Hep birlikte savaşa hazırlanıyoruz demek.

— Ne zaman savaş?

— Yakında.

Hacer gelin gözlerini açarak baktı.

— Düşmanı koğacak mısınız? Köyümüz kurtulacak mı?

— Tabi...

— İnşallah, inşallah... Gece gündüz dua ediyoruz.

Birbirlerine baktılar. Konuşacak söz bulamıyorlardı.

— Rahatınız iyi mi burada?

— İyi ya, iyi. İbrahim beyin karılariyle bir yerde kalıyoruz.

— Kendisi geliyor mu bazan?

— Bir iki kez geldi. O gelince biz samanlığa geçiyoruz.

— Samanlıkta üşümez misiniz?

— Yok. İyi örtünüyoruz. Üstümüze kilim veriyorlar.

— Murat hasta olmasın da.

— İyi bakıyoruz. Ninesini özledi. Bazan «nine nine» diye ağlıyor.

Yere baktılar. Hacer gelin gözlerini sildi.

— Geçer bu günler, sabredeceğiz. Hadi... Ben gene Afyon'a gideceğim. Bu kadar gördüm ya yeter.

— Şimdi mi gideceksin hemen

— Evet. Görevli gelmiştik. Akşam tireni ile dönecceğiz.

— Vay... Pek az oldu. Konuşamadık bile.

— Ne edelim, buna da şükür. Çok merak ediyordum. iyi ki bulabildim. Hadi işinden olma. Allahaısmarladık. Kendine de çocuğa da iyi bak. Ben size mektup yazarım.

— Yaz he, sık sık haberini ilet.

— Olur. Sadık ağanın adresine yollarım.

Kapıya kadar uğurladı. Fazla birşey söyleyemedi. Ellerini koltuğuna sokup arkasından baktı. Ağlasın mı sevinsin mi bilemiyordu.

Sadık ağayla yan yana yürüdüler.

— Bir gün temelli gelirsin inşallah Mamıt. Bizim Ali de gelir. O günleri de görürüz.

— İnşallah ağa.

— Sen çoluk çocuğun için merak etme. Onlar bize emanet evelallah. Hiç gözün arkada olmasın.

— Sağol.

— Mektup yazacak olursan benim adresime yolla. Akşehir'de tuzcu Sadık ağa dedin mi, nerden olsa gelir bulur.

— Peki.

— Hadi bakim yeğenim, yolun açık olsun.

Elini öptü. O da Mahmudu kucakladı, kendi oğluymuş gibi bağrına bastı.

— Allaha emanet ol. Oralarda benim Ali'yi görürsen selâm et.

Mahmut başını sallayıp yürüdü. Köşeyi dönerken geriye baktı. Tuzcu Sadık ağa dükkânın önünde dikilmiş, kendisini uğurluyordu. El sallayıp yürüdü.

Bir rahatlamıştı. İstasyona doğru koşmağa başladı. İçinde türküler çalınıyordu.

— 11 —

Tiren gece Çay istasyonuna gelmişti. Orada durdu. Uzun süre kalkmadı. Ne olduğu anlaşılmıyordu. Eğilip kapının aralığından baktılar. Elinde bir fener, bir tiren memuru, ileri geri gidip geliyor, birileriyle konuşuyor, bazan bağırıp çağırıyordu. Hep kulak kabarttılar. Teğmen Galip aşağı atladı.

— Bir şeyler oluyor, dedi. Anlayalım bakalım neymiş?

İstasyon binasının önünde birkaç kişi vardı. Aralarında tartışıyorlardı. Durup kulak kabarttı. «Gelmiş, geliyormuş, emir varmış» gibisine sözler geçiyordu.

Yanaşıp sordu.

— Kim geliyormuş, neymiş o?

Hep durdular. Karanlıkta iyi göremiyorlardı.

— Yonan geliyormuş efendi. Taarruza geçmişler.

— Kim demiş onu?

— Aha istasyon memuru Yakop söyledi.

— Nerede istasyon memuru?

— İçeride.

Varıp kapıyı zorladı, kilitliydi.

— Hey! Açın!

— Yasak. Kimsin sen?

— Açın diyorum, ben subayım.

Mahmut vagondan başını uzatmış dinliyordu. İçeriye haber verdi.

— Birşeyler oluyor yüzbaşım. Teğmenim bağırıyor.

— Alın silâhları, çabuk!

Fırladılar. Koşarak kapının önüne geldiler.

— Ne oluyor, niye gitmiyor bu tiren?

Cevap veren olmadı. Subayları görünce sinmişlerdi.

— Nerde memur, aç kapıyı! Kırarım aç!

Kapı usulca açıldı. Rum memur.

— Şey yüzbaşım, diye kekeledi. Yunan taarruza başlamış: Tiren burada kalacak, emir verdiler.

— Kim demiş onu? Kim emir verdi?

Tabancasını çıkardı.

— Bu tiren gidecek, çabuk! Şimdi hemen! Leşini sererim!

Askerler doldur boşalt yaptılar. Rum memur bocaladı. Ne edeceğini bilemedi.

— Şey yüzbaşım... Yolda birşey olursa sorumluluk...

— Hiç birşey olmaz. Yalan söylüyorsunuz hınzırlar. Çabuk yürüt, yoksaa... Makinist nerede?

— Buradayım yüzbaşım. Ben zati, şey...

Ağız değiştirdiği anlaşılıyordu.

— Götür bunu lokomotife teğmen. Mahmut sen de... Başına dikilin. Ağır giderse gebertin dürzüyü. Hadi çabuk!

Hep dışarı çıktılar.

— Yürüü!

Biraz sonra tiren ağır ağır hareket etti. Teğmen Galip'le Molla Mahmut makinistin başında dikiliyorlardı. Silahları ellerindeydi.

— Biraz daha hızlı, çabuk!

— Buhar yok teğmenim.

— Ben bilmem, yarat!

— Ocağa odun at oğlum.

Molla Mahmut karanlığa bakıyor, düşünüyordu. «Doğru mu acaba bu söylenti? Yonan taarruz edebilir mi? Ta buralara gelebilir mi? Ulen ne iştir bu? Hazırlıklar da tamam değil, tüü...»

Tiren yarmalardan, düzlüklerden karanlığı delerek ilerliyordu. Bir iki istasyon daha geçtiler. Makinisti hiç aşağı indirmiyorlardı.

— Durma, sür!

— Müsaade et başefendi, ne olduğunu anlıyalım.

— Hayır, sür! Afyon'da anlarız ne olduğunu.

— Yüznumaram geldi.

— Donuna et dürzü. Sür diyorum!

Arkasına bir tekme attı.

— Allah allah, çattık belâya.

Bir de Mahmut vurdu.

— Söylenme, beynini parçalarım!

Tekrar yürüdü tiren. Düdük çalacak oldu.

— Çalma düdüğü. Sessiz git!

Sonunda Afyon'un ışıkları göründü. Tek tük sarı ışıklardı.

— Ağır git, istasyona girme. Mahmut atla aşağı. Yüzbaşıma git. Ne yapacağımızı sor.

Mahmut elinde tüfeği ile aşağı atladı. Tirenin gerisine doğru koştu.

— Durdurun, istasyona girmesin.

— Başüstüne yüzbaşım.

— İstasyona git, ne var ne yok, anla gel. Durum tehlikeli ise silâh at.

— Peki.

İleriye doğru koşmağa başladı.

Tiren durmuştu. Yağmurlu, soğuk bir rüzgâr esiyordu. Çıplak akasya dalları o tarafa bu tarafa savruluyordu. İstasyonda kimse yoktu. Mahmut aceleyle kapıyı açtı. Bir memur telgraf başındaydı. Karşısında silâhlı askeri görünce korkup ayağa kalktı.

— Ne oluyor burada?

— Yok birşey. Tirenin geldiğini bildiriyorum.

— Kime bildiriyorsun?

— Geldiğiniz istasyona.

— Peki bildir bakalım. Düşmandan ne haber?

— Buralarda birşey yok. Kütahya tarafında taarruza

geçmiş.

— İyi.

Geriye dönüp tekmil vermeye gitti.

— Tamam yüzbaşım, burada birşey yokmuş. Düşman Kütahya tarafından taarruz etmiş.

— Niye her tarafı telaşa verirler peki?

— Bilmiyorum.

— Tireni yanaştırın istasyona. Yükleri çabuk indirelim.

— Başüstüne.

Yük vagonu kapalı bir hangarın önüne gelecek şekilde tireni yanaştırdılar.

— Tamam. Silahlarınızı getirin şuraya dayayın. Hadi bakalım çabuk!

Teğmen Galip de soyundu, erlere yardım etti. Çuvalları çabuk çabuk taşımağa başladılar. Yağmur hızını gittikçe arttırmıştı. Bütün güçleriyle çalışıyorlardı. Koca vagonu bir saatte boşalttılar.

— Haydi bakalım, git şimdi istediğin yere. Ceketlerinizi giyin çocuklar, üşümeyin. Malları bekleyin burada. Ben gidip merkez komutanına telefon edeyim. Araba bulsunlar. Teğmen, sen kal. Mahmut sen benimle gel.

— Başüstüne yüzbaşım.

Silâhını alıp arkasından yürüdü. Geceleyin şehrin sokakları tenhaydı. Yağmur siyil siyil yağıyordu. Afyon kalesi kapkara göğe vurmuştu. Sabaha daha çok vardı. Arka arkaya yürüyorlardı.

— Gel şöyle yanıma. Demek Kütahya tarafından saldırmışlar öyle mi?

— Evet yüzbaşım.

— Kim söyledi?

— İstasyon memuru.

— Yalandır belki. Bu tiren memurları hep gayrimüslüm. Gönülleri öyle istiyor.

— Bilmem gayri.

Yüzbaşı dişlerini sıkıyordu. Avurtları çökük yüzüne bir kin yayılmıştı.

Merkez karakolunun kapısını vurdular.

— Kim o? dedi bir ses.

— Ben, yüzbaşı Macit. Aç oğlum.

— Bir dakika...

Er silâhını alıp doldur boşalt yaptı. Sonra kapıyı açtı.

— Buyurun, kimliğiniz?

— Yabancı değiliz. Merkez komutanı ile görüşeceğim.

— Hangi birliktensiniz?

— Suvari alayından.

— Konuşun yüzbaşım ama şimdi çıkar mı bilmiyorum. Zaten komutan burada yok. Kütahya tarafına gitti.

— Neden?

— Düşman taarruz etmiş. Oraya çağırdılar.

— Desene işler karışık? Ne yapacağız peki? Alayı arıyalım öyleyse.

Telgraf odasına yürüdü. Buraya çok girip çıktığı belliydi. Nöbetçi er birşey söyliyemedi.

Holdeki odun sobası sönmüştü. Mahmut ısınacakmış gibi varıp ellerini uzattı. Nöbetçiyle birbirlerine bakıştılar.

— Nerden geliyorsunuz?

— Akşehir'den. Alayın araç gereçlerini getirdik.

— Hımm, nerelisin?

— Uşak'lıyım. Ya sen?

— Çorumluyum.

İçerden telgrafın tıkırtıları geliyordu. Yüzbaşı «tüü, hay Allah kahretsin» diye söylendi. İkisi birden kapıya eğilip baktılar.

— Ne oldu yüzbaşım?

«Susun» işareti yaptı. Ama yüzü kötü bozulmuştu. Önemli birşey vardı demek. Alnını kaşıyıp duruyordu. Sonra kalkıp gezindi odada. Sigara yaktı.

— Ne oldu yüzbaşım? Birşey mi var?

Mahmuda dalgın dalgın baktı.

— Alay kalkmış, dedi. Alay yürüyüşe geçmiş.

— A a, nereye?

— Eskişehir istikametine.

Mahmut dondu kaldı.

— Getirdiğimiz mallar ne olacak?

Yüzbaşı cevap vermedi. Odanın içinde gidip gelmeğe başladı. Ne yapacağını düşünüyordu. Eğilip pencereden baktı. Doğu yönü usuldan ışıyordu. Yağmur yağıyordu hâlâ. Birden aklına gelmiş gibi döndü.

— Oğlum ekmek var mı bir parça?

— Var yüzbaşım, arkadaşların tayınları var.

— Yarım tayın ver bakim bize.

Nöbetçi yandaki bölmeden yarım tayın alıp getirdi. Yüzbaşı eliyle ikiye bölüp bir kısmını Mahmuda uzattı.

— Ye bakim şunu.

Öbür yarısını da kendisini yemeğe başladı. Bir yandan dışarı bakıyordu.

— Peynir de var yüzbaşım, getireyim mi?

— Getir azıcık.

İnce birer dilim peyniri katık edip kuru ekmeklerini yediler.

— Teşekkür ederim oğlum. Biz gidiyoruz, işimiz acele. Hadi Mahmut.

Dışarı çıktılar.

— Silâhı ters as, ıslanmasın.

Yakalarını kaldırıp yürüdüler. Şehrin sokakları çamurluydu. Yürüdükçe batıyorlardı. Zahireci Yakup efendinin kapısını vurdular. Yakup efendi yenice kalkmış, sabah ezanına hazırlanıyordu. Kapıyı karısı açtı.

— Buyurun.

— Yakup efendi burada mı, acele çağır.

— Namaza durdu, içeri buyurun.

— Gelemeyiz. İşimiz acele.

Yakup efendi aşağı indi. Anlamıştı gene önemli işler var.

— Buyurun yüzbaşım. Islanmışsınız, içeri girin.

— Girmiyeceğiz. Başımız sıkışınca sana koşarız.

— O nasıl söz, Görevimiz, buyurun?

— Bizim alay kalkıyor, duydun mu?

— Duydum, biliyorum.

— İstasyonda yüz yirmi çuval arpa var. Gece Akşehir'den getirdik. Gel onu teslim al.

— Ne yapacağım?

— Ne yaparsan yap! Bir yere sakla. Sonra alırız.

Adam düşündü. Ellerini açıp kapadı.

— Yonan buraya da gelirse...

— Kuyulat bir yere. Askeriyenin olduğu anlaşılmasın. Bir gün lâzım olur. Ayrıca bize dört araba buldur. Koşum moşum getirdik, onları alaya götüreceğiz.

— Olur. O kolay.

— Hadi. Duracak zamanımız yok ağa. Alayın bir kısmı yürümüş bile. Yetişmemiz gerek.

Yakup efendi ayakkabılarını giydi. Birlikte çıktılar. Sakallı yüzüne bir endişe oturmuştu. Birkaç eve uğrayıp araba tenbih etti. Adamları istasyona çağırdı.

— Bu havada oraya nasıl gidilir?

— Gideceğiz, uzun etmeyin!

İstasyona geldiler. Teğmen Galip'le erler bir fırından taze ekmek almışlar, onu yiyorlardı. Neşeliydiler. Yüzbaşının asık suratını görünce teğmen sordu.

— Ne oldu yüzbaşım hayrola?

— Gidiyoruz.

— Nereye?

— Eskişehir'e.

— Eskişehir'e mi, a a...

Lokması ağzında kaldı.

— Say Yakup efendi. Yüz yirmi çuval. Onar ölçekten bin ikiyüz ölçek. Sana teslim. Südüne, namusuna... İmzalı bir kâğıt da ver bana. Ordu malı.

— Olur yüzbaşım. Yazın imza edeyim.

Koşum denklerini ayırdılar. Onlar irili ufaklı on dört çuvaldı. Arabalara yüklediler.

— Hadin bakim, sürün. Şu tarafa...

Zahireci Yakup efendi çuvallara bakıp düşünüyordu. Birkaç kere ellerini açıp kapadı. Ne yapılırdı bu kadar mal nereye saklanırdı? Çaresizlik içindeydi. Yüzbaşının «allahaısmarladık» dediğini bile duymadı.

Koşum yüklü arabalar çamurlu köy yolunda bata çıka ilerlemeğe başladılar. Arabacılar atları habire kırbaçlıyordu. Erler silahları gene ters asmışlar, geriden geliyorlardı.

Boşta kalan elleriyle arabaları itip yardım ediyorlardı. Her yer çamur çöketti. Yağmur azalmıştı biraz. Ortalık serindi.

— Çabuk olun kardaşlar! Alay kalkmadan yetiştirelim bu malları.

Yüzbaşı öndeki arabaya binmişti, ikide bir geriye doğru bağırıyordu. Yıkanmış gibi, yüzünden saçlarından sular akıyordu.

Molla Mahmut kendi kendine düşünüyordu, «hey gâvur oğlu gâvur! Buldun taarruz edecek zamanı. Emme duur, elimize geçersin bir gün.»

— Dâh oğlum, dayan!

Bata çıka ilerliyorlardı.

Molla Mahmut birkaç kez tekrarladı bu sözü. «Dayan, dayan... Dayanırız be. Vatan için değil mi, dayanırız. Vatanımız kurtulacak! Yeni bir devlet kurulacak. Bizim devletimiz olacak bu.»

Teğmen Galip beyin bu sözü ne zamandır içinde yer etmişti. Aklına geldikçe bir tuhaf oluyordu. Söylemek hoşuna gidiyordu nedense. «Bizim devletimiz. Yani bizim, kendimizin... Hey be... Onun için her şeye katlanırım vallahi.»

— Dah oğlum, dayan; diye bağırdı geriden. Olanca gücüyle itmeye başladı. Boynundan yüzünden buharlar çıkıyordu. Ter içinde kalmıştı.

Alaya geldiler ki, hüü... Hey şey karmakırışıktı. Birinci tabur dün akşam yürümüştü. İkinci tabur yürümek üzereydi. Atlar eğerlenmişti, battaniyeler dürülüyordu. Torbalara arpalar samanlar doldurulmuştu. Komutan ortada kırbacını çizmelerine vura vura dolaşıyordu. Sinirliydi. İkide bir bağırıyordu.

— Çabuk oluun! Geç kalmayın! Tayınları çabuk dağıtın! Matarası boş olanlar doldursun. Burada kalanlar, yardım edin oğluum! Yüzbaşı Ragıp buraya gelsin!

Arabalar arka arkaya yanaşıp meydanın ortasında durdu. Yüzbaşı Macit atladı yere, koşarak vardı, üç adım karşısında selam çaktı.

— Geldik komutanım. Koşumların giysilerin bir kısmını getirdik. Yüz yirmi çuval arpayı Afyon'da Yakup efendiye

teslim ettik. Elinden imzalı kağıt aldım.

— İyi ettiniz. İndirin. Üçüncü tabura dağıtalım. Koşumlar gene eksik öyle mi?

— Eksik komutanım. Sıkıştırdık ama bu kadarını hazırlıyabilmişler.

Cebinden kağıtları çıkardı, rakamları okudu.

— Allah kahretsin! Kaybetme bu kağıtları, cebine koy.

— Başüstüne.

İleriye doğru yürüdü. İkinci taburun komutanına emirler verdi.

— Gece her bölük bir köyde kalacak. Köyleri fazla rahatsız etmek yok. Atları birer ikişer köy ahırlarına çekersiniz. Erler köy odalarında camilerde kalır. Evlerden birer ikişer torba saman alırsınız. Fazla almak yok.

— Başüstüne.

— Hızlı yürüyüş yapacaksınız. Ağırlık geriden gelecek. Bölükler arasında sıkı ilişki olacak. Fazla açılmayın. Haritanı çıkar.

Yüzbaşının açtığı harita üstüne eğildiler.

— Birinci tabur yarın Seyitgazi bölgesine varacak. Oraya işaret koy. Siz de Kırka çevresine yaklaşın. Biz hemen gerinizde olacağız. Halktan bilgi toplayın. Tedbirli olun. Özellikle karşı taraftan gelenleri konuşturun.

— Başüstüne komutanım.

— Hadi bakim, Allah yardımcınız olsun.

Yüzbaşı Ragıp bey selam verdi. Koşarak gidip atına bindi.

— Birinci bölüük, at biin! diye bağırdı.

Askerler bir canlıydı. Şakur şukur at bindiler.

Eliyle kuzeyi gösterdi.

— Maaaarş!

Birinci bölük yürüdü.

— İkinci üçüncü bölükler onar dakika arayla hareket etsinler!

Atlar başlarını sallıyor, tepiniyorlardı. Askerler telaş içinde son hazırlıklarını bitirmeye çalışıyorlardı. Herkes heyecanlıydı.

Komutan geriye dönüp yürüdü. Binbir sıkıntı içinde, yüzünden düşen bin parçaydı.

— Üçüncü tabur subaylarını çağırın! dedi.

— Başüstüne komutanım.

Nöbetçi er koşarak gitti.

Yeni gelen koşumları urbaları açıp ortaya sermişlerdi. Çabucak bölüşüp askerlere dağıttılar. Süngüsü kasaturası olmayanlara depodan süngü kasatura verdiler. Eğersiz atlara eğer vurdular.

— Çabuk olun! Uymayan birbiriyle değiştirsin. Öğleden sonra hareket edeceğiz!

Kanter içinde çalışıyorlardı. Yeni koşumlar yağlıydı. Erlerin üst başları, elleri kapkara oluyordu. Ama kimse aldırmıyor, kendi atına koşum uydurmak için gayret ediyordu.

Bazılarına gene yetmemişti. Gene eksikti her şey. Molla Mahmut sırtındaki ceketi sahibine vermiş, kendisine yeni bir ceket alabilmişti. Aşır'ın atına yeni bir takım vermişlerdi. Tacım'lıların içinde en sevinçli oydu. Haceli gidip geliyor, başını sallıyordu.

— Ulen dürzü, gene ayağının üstüne düştün hadi. Böyledir işte dünya. Ben bu dünyanın içine tüküreyim.

— Ne edeyim arkideş, komutanım verdi. Kamutan bilmez mi kime ne vereceğini? Seninkiler sana layık, bunlar da bana...

— Het dürzü! Kızdırma kafamı bak... Gene köydeki gibi su koyverirsen, Yonandan önce seni gebertirim vallahi.

Aşır kızarıp bozardı.

— Ben su koyvermedim. Git işine. Benimle uğraşma.

Öbürleri gülüşüyorlardı. Molla Mahmut araya girdi.

— İşine bak Haceli, dedi. Senin matıran bozuk. Git matıra bul kendine. Bölük komutanına söyle, bir matıra verir.

— İyi dedin yavu, mataramızı bari yeniliyelim.

İşini bırakıp koştu. Biraz sonra.

— Aha ordu bana bunu verdi, diyerek geldi. Bu da yeter Allahın izniyle. Bir de atıma torba verseydi iyiydi emme yokmuş.

— Şu eski heybe kimin? Kes bir gözünü torba yap.

— Nasrettin hoca gibi ha?

Gülüştüler.

— Sahi iyi akıl be. Öbür gözünü de bana verin.

Çakiyle kesip bölüştüler.

— Valla iyi oldu. Hay yaşıyasın Mamıt. Allahını seven bana kalınca bir ip versin.

— Ulen adamın ipi olmaz mı bu zaman da? İp dediğin her şeye lâzım.

— Lâzım emme yok.

— Atın urganından kesiver biraz.

— Yook! Urgan kesilir mi? Atı neyile bağlıyacaksın sonra?

Kâzım tüfeğini siliyordu.

— Gel ben vereyim, dedi. Bu zamanda kimse kimseye ip vermez emme ben sana vereyim.

— Hay yaşıyasın hemşerim. Hemşeri ne demek? Kardaştan ileri.

— Konuşmayın! Çabuk bitirin işlerinizi.

Teğmen elleri arkasında dolaşıyordu. Hep sustular. Sessiz çalışıyorlardı. Erlerden birisi atının ayaklarını siliyordu. Usuldan bir türkü mırıldanıyordu. Teğmenin geldiğini duymamıştı.

«Yozgat pınarında yudum elimi
Kime anlatayım garip halimi
Aman aman sürmelim oy...»

Teğmen arkasına kadar geldi. Ona bir şey söylemedi. yürüdü gitti.

Biraz sonra bağırdılar.

— Toplaan! Bölükler sıraya geçsiiin!... Komanya dağıtılacak! Almayan kalmasın!

Peynir, kuru soğan, haşlanmış patates dağıttılar. Herkes çıkınladı, ekmek torbasına doldurdu.

Birer şinik arpa dağıttılar. İsteyen istediği kadar saman aldı. Eğerleri torbaları yükleyip hazırlandılar.

Molla Mahmut atının ayaklarını teker teker kaldırıp baktı.

— Ulen doru, nalların eskidi emme birkaç gün idare edeceğiz. Akşehir'e gitmeseydim nallatırdım seni. Neyse, gittiğimiz yerde gayri. Fırsat buluruz inşallah.

Sağrısına bir tokat vurdu. At kulaklarını kısıp yön değiştirdi.

Ayaküstü karınlarını doyurdular. Sularını içtiler. Sonra boru çaldı. Kazım yüznumaradan çıkmış ellerini yıkıyordu.

— Hayırdır inşallah, dedi. Boru bu sefer yanık çalıyor.

— Yanık manık değil, sana öyle geliyor.

— Keşke öyle olsa.

— Koşup atları yedeğe aldılar. Meydan karışmıştı gene. Herkes sıraya geçti. Komut seslerinden sonra ortalık durulduu. Yalnız atların başlariyle kuyrukları sallanıyordu. Tekmiller alınıp verildi. Subaylar komutanın yanına çağrıldı. Biraz sonra da at bindirilip, bölükler yürütüldü.

İkindi güneşi Afyon ovasını aydınlatıyordu. Uzun kerpiç yapılar, toprak evler, çıplak kavak ağaçları yavaş yavaş geride kaldı. İlerde mor dağlar görünüyordu. Kuzeye doğru tırısla gidiyorlardı. Yollar çamurdu. Atlar iki aydır iyi bakılmıştı. Bata çıka gidiyorlardı.

Molla Mahmut gözlerini kısmış, atın kulaklarına bakıyordu. İçinde bir titreme vardı. Neydi bu, aldırmadı. Geçer, dedi kendi kendine. Başını önünne eğdi. İçinin derinliklerine gömüldü. Haceli sol yanındaydı ama hiç konuşmadan ilerliyorlardı. Ovanın bitiminde mola verildi. Atları kaşandırdılar. Biraz gezdirip terlerini soğuttular.

Mahmut'un yüzü sararmıştı. İçinde bir bitkinlik vardı. «Uykusuzluktan herhalde» diye düşündü. Üç gecedir doğru dürüst uyumamıştı. Kimseye belli etmedi. Tekrar binip sürdüler. Dere tepe durmadan yol aldılar. Gözlerini sık sık açıp kapıyordu. Rahatsızdı ama nedenini anlıyamıyordu. Akşama doğru titremesi büsbütün arttı. «Hay aksi şeytan, dedi. Buldun hasta olacak zamanı. Dâh oğlum!»

At da anlamıştı herhalde. İkide bir geriye kalıyor, arayı açıyordu.

Kış akşamı erkenden indi. Kesici bir ayaz vardı. Yakasını bağrını iyice örttü. Belki ısınırım diye inip biraz yürümek istedi. Dağlık bir bölgeden geçiyorlardı. Yerde kar vardı. Koşmak ısınmak istiyordu. Fakat güçsüzdü. İçi bulandı. «Açlıktan mı acaba?» Heybeye uzanıp biraz ekmek kopardı. Yemeğe çalıştı. Yutamıyordu. «Ah sıcak bir çorba şimdi, dedi. Buğulu buğulu... Köyde anamın pişirdiği...» Yüzünün etleri sızladı. Köyü düşman elindeydi. Anasını tek başına bırakıp gelmişti. «Yalnız başına ne yapar, nasıl girer içerilere? Gene kapının eşiğinde oturur var bak. Oturur bizi bekler. Torununu, gelinini... Onlar da yok.»

Gözünden yaş geldi. Dişlerini sıkıp acılı bir nefes koyverdi. İçi kabarıyordu kendiliğinden.

— Ah ulen... diye söylendi. Biz kime ne yaptık da böyle oldu? Nedir bu başımıza gelenler?

Atını durdurup güçlükle bindi. Kollarında derman yoktu. Elleri ağaç gibi sertleşmişti. Mavzerin demiri sırtına değiyor, orasını üşütüyordu. Biraz sonra duymaz oldu. Attan düşmemeğe çalışıyordu. Nereye gidiyor, ne oluyor, haberi yoktu. Yalnızca gidiyordu.

Ayaz kış gecesinde, epey yol aldılar. Geriden ileriden sesler geliyordu. Ne dediklerini anlamıyordu. Bir aralık «Haceli, Haceli» diye seslendi. Karşılık veren olmadı. Çok gerilerde kalmıştı demek.

Gece yarısı bir köye girdiklerini anladı. Köpek sesleri, at kişnemeleri duyuyordu. «Nereye ineceğiz, arkadaşlar nerede?» diye sordu kendi kendine. Birtakım ışıklar görüyordu. Ellerinde çıra köylüler karşılıyorlardı. Birisi atına yapışıp çekti.

— Gel kardaş gel, sen de bizde kal. Üşümüşsün.

Hiç bir şey söyliyemedi.

— Adın ne senin?

— Mahmut, dedi ince bir sesle.

— Nerelisin?

— Şey... kardaş ben çok hastayım. Beni yatırın hele.

— Öyle mi, neyin var?

— Bilmem.

Tutup attan indirdiler.

— Gel sen, çık yukarı. Biz ata bakarız.

Koluna girip kırık bir merdivenden çıkardılar. Köyün içinde sesler vardı. Emirler veriliyor, emirler alınıyordu. Ama Mahmut anlıyacak durumda değildi. Başı çok kötü ağrıyor, gözleri kapanıyordu. Ayakta duracak hali yoktu

Karanlık bir odaya soktular. Ocak başına oturttular. Başını duvara dayadı.

— Uff... çok fenayım, dedi. Bana bir yatak...

— Olur kardaş. Seni iyi bir terletiriz. Sabaha bir şeyciğin kalmaz, korkma.

Yatak serdiler. Soyunmasına yardım ettiler. O bitkin halinde tüfeğini mermilerini yastığın altına koymayı unutmadı.

— Yat hadi kardaş. Adın Mahmut'tu değil mi?

Başını salladı.

— Soğuk almışsın sen Mahmut. Şimdi sıcak bir çorba getirelim de iç. Sonra iyi bir terle.

— Peki. Sağolun.

Yaşlı bir köylüyle genç bir delikanlı hizmet ediyorlardı. Sıcak tarhana çorbasını getirdiler. İçine ekmek doğradılar.

— Hadi oğul, içiver şunu.

Yaşlı adam yardım etti. Boynundan tutup kaldırdı.

— İç. Çabuk çabuk iç.

Gözlerini zor açıyordu. Çorbayı dura dura içti.

— Atım, dedi bir aralık.

— Atına biz bakarız, hiç üzülme. Şimdi biraz dinlensin. Sonra sular yem saman veririz. Ahırımız sıcak, merak etme.

— Sağolun.

Boş kabı uzatıp yattı. Üstünü iyice örttüler. Sızdı kaldı. Gece sabaha doğru bir uyandı. Terlemişti. Başı fena ağrıyordu. Nerede olduğunun farkında değildi. Zorla gözlerini açıp baktı, karanlıktı. Eliyle yastığın altını yokladı, mavzeri fişekliği duruyordu. Yorganı başına çekip tekrar kendini bıraktı. İniş aşağı yuvarlanıyordu sanki. Bir yerlere tutunmak gereğini duyuyordu. Benilliyerek uyandı. Ne olduğunu anlamağa çalıştı. Alnı zonkluyordu. «Uff...» yaptı, çok rahatsızdı. Gözlerini açamıyordu. Biraz sonra tekrar daldı.

Uyandığı zaman ortalık ışımıştı. Küçük pencerede ak bir aydınlık görünüyordu. Bir at kişnemesi duydu. Dikkat etti, kendi atının sesiydi. Doğrulmağa çalıştı. «Bakmadılar herhalde, diye düşündü. Hayvan aç susuz kaldı, tüh...»

— Kim var orada? Emmi heey!

Duvara vurdu. Ses soluk yoktu. «Allah allah, herkes çekip gitti mi yoksa? Yonan buraya da mı geldi?»

Telaşlandı. El yordamı ile çabuk çabuk giyindi. Hâlâ başı dönüyordu, ama aldırmıyor, direniyordu. Dışarda sesler duydu. Birini soruyorlardı. Haceli'nin sesine benzetti.

— Benim, burdayım! diye bağırdı.

Sesi bir tuhaf çıktı. Ince, boğuk...

Kapı birden açıldı.

— Mamıt!

— He, burdayım.

— Nerdesin sen be arkideş? Akşamdan beri arıyoruz. seni. Gidiyoruz hadi!

— Hastayım Haceli. Kalkamadım.

— Neyin var?

Ev sahibi de gelmişti.

— Mahmut hasta kardaş, dedi. Sabaha dek terledi. Ateşi var.

— Hay allah! Hastalığın sırası mı şimdi? Millet yola çıktı, gidiyor.

— Ne yapalım yeğenim, Mamıt da arkadan gelir. Bu durumda gidemez, çok hasta.

— Yok, dedi Mahmut, giderim. Kalmak olmaz şimdi. Sonra bulamam. Haceli sen atı hazırla.

— Dur, çorba iç bari.

Çabukça çorba getirdiler. Ayaküstü içti. Hiç isteği yoktu. Başı dönüyordu hâlâ. Fişekliği kuşandı. Mavzerlerini başından geçirip arkasına astı. Yardım edip ata bindirdiler.

— Dâh, dedi hasta sesiyle. Yüzünü buruşturuyordu. Elini sallıyarak teşekkür etti.

— Aman Mamıt kendine gel kardaş. Buralarda nasıl bırakır gideriz seni? Dişini sık da iyi olmaya bak.

Mahmut cevap vermedi. Konuşacak durumda değildi.

Suvari birliği çoktan yürümüş, epey yol almıştı. İlerde dizi dizi atlılar görünüyordu. Arkalarından yetişmek için tırısla gidiyorlardı. Molla Mahmut hiç bir şey düşünemiyordu. Yüzü aciyle kasılmıştı. Atın üstünde durmaya çalışıyordu. İkide bir ileriye bakıyor, sonra başını indiriyordu.

— Hay allah, diye söylendi. Ben hiç böyle olmamıştım. Nedir bu başıma gelen?

— Geçer Mamıt, dayan. Üşütmüşsün demek. Aha bak durdular, sür de arkadaşlara yetişelim.

Ağaç oluklu bir çeşmenin başında mola vermişlerdi. Herkes atını suladı, torba taktı. Küme küme oturup komanyalarını yediler. Haceli Molla Mahmut'a yardım edip indirdi.

— Ne oldu be, niye geç kaldınız?

— Hastalanmış. Zor getirdim.

Teğmen ilgilendi. Bir tane aspirin verdi.

— Aç karnına yutma, dedi. Önce bir şeyler ye, sonra yutarsın.

Yüzü çamur rengindeydi. Kendini tutmağa çalışıyordu. Biraz peynir ekmek yemeğe çalıştı. Matarayı dikip su içti. Bir yere yatıp uyumak istiyordu. Öyle kırgındı bedeni. Gözleri kendiliğinden kapanıyordu.

Bir saat sonra tekrar yürüdüler. Yollar bitecek gibi değildi. «İyi olmalıyım, diyordu kendi kendine. Hastalığın sırası değil, iyi olmalıyım.»

Akşama doğru biraz gözleri açıldı. Canı bir şeyler yemek istedi. Heybeye uzanıp haşlanmış patates çıkardı. Elleri üşüdüğü için soyamadı. Kabukleriyle birlikte yedi. Biraz da ekmek kopardı. Haceli bir yanında, Hamdi'yle Kazım öbür yanında, hep ilgileniyorlardı.

— Şimdi nasılsın Mamıt, benzin düzeldi biraz?

— İyiceyim.

— İyi iyi, aman ha kardaş. Korkuttun bizi.

O gece büyükçe bir köyün camisinde kaldılar. Ortaya iri bir saç soba kurulmuştu. Köylüler habire odun vurup yaktılar. Evlerden yemek getirdiler. Yatak yorgan taşıdılar. Arkadaşları da Mahmut'a iyi baktılar. Üstünü örtüp terlettiler.

Ertesi gün öğleye doğru Seyitgazi'ye geldiler. Matmut'un

sağlığı epey düzelmişti. İncelmiş yüzüyle gülüyordu.

— Ulen neydi o, dedi. Az daha ölüyordum, tövbe yarabbi. Hiç böyle hasta olmamıştım ben.

— Şimdi iyisin ya?

— İyiyim çok şükür. Yolda kalsaydım, «düşmandan korktu da hasta oldu» derlerdi. Onun için iyi oldum.

Gülüştüler.

— 12 —

Ayşa kadını uykusunda karalar basmıştı. Oğlunu yerde kıvranırken görüyordu. Yaralı mıydı, yoksa hasta mıydı anlıyamıyordu. Çevresine Yunan askerleri toplanmıştı. Birisi vurmak için dipçiği havaya kaldırmıştı. Öbürleri gülüyorlardı. Mahmut eli yüzü kanter içinde dipçiğe bakıyordu. Tam ineceği sırada Ayşa kadın,

— Vurmaa! diye bağırarak uyandı.

Sıkıntıdan terlemişti.

— Ne oldu hala? dedi Nazife gelin. Uyan hele.

— Uyandım kızım, tamam. Uff...

— Ne oldu, rüya mı gördün?

— Hee... Aman pek kötüydü. Gene bir iş var bunların başında.

Yatağa oturmuş titriyordu. «Uff...» yaptı tekrar. Aklına dua okumak geldi. Sesli sesli okudu.

— Allah sen koru, Allah... Senden başka kimsemiz yok Allah...

İki yanına üfledi.

Nazife gelin de doğrulmuştu.

— Ne oldu hâlâ, dedi. Ne gördün

— Dur hele, kendime geleyim. Çok kötüydü. Allah sen gösterme, yarabbii...

— Su vereyim mi?

— Ver.

Nazife gelin karanlıkta gitti, el yordamı ile su doldurup getirdi.

— Al içiver. Hep onları düşünüyorsun da onun için böyle oluyor.

— Düşünmeyip de ne edeyim kızım? Düşünmemek elimde mi?

— Öyle emme kendini bu kadar üzme hala. Onlar gitti kurtuldu. Bir şeycik olmaz inşallah.

— Değil kızım değil. Bir şey olmasa ben böyle rüya görmem. Başında bir iş var Mamıdımın.

— Ne olabilir hala? Nasıl gördün, anlat hele? Rüya tersine çıkar derler.

Ayşa kadın başını eğdi. Mahmut'u rüyasında gördüğü gibi tekrar düşündü. Yüzü acı içindeydi.

— Oy Mamıt... dedi. Oğulcuğum... Ben nerelere gideyim, kime ne deyim...

Hıçkırdı. Yaşlı sesiyle ağlamağa başladı.

— Hala, etme hala. Çocuk olma. İnsan rüyada gördüğü şeye ağlar mı? Rüya bu.

— Rüya emme doğru gibiydi hay Nazife. Çok sıkıntılıydı Mamıdım.

— Ne yapıyordu?

— Yerde kıvranıyordu. Yonan askerleri başına toplanmıştı. Birisi tüfeği kaldırmış vuracaktı, ben uyandım.

— Tersi olacak hala. O Yonan askerlerine vuracak. Gör de bak.

Ayşa kadın durup düşündü. Biraz avunmuştu.

— Haniydi öyle olsa, dedi. Oh Allahım, sen bilirsin.

Ellerini yüzüne kapadı, uzun uzun sallandı.

— Üzme kendini hala. Sen böyle yaparsan, ben ne edeyim? Sizinkiler gene birlikte gittiler. Birbirlerine yardım ederler. Ya bizim Hamit ne ediyor? Nerelerde kimbilir? Benim derdim daha büyük.

Bu kez o ağlamağa başladı.

— Niye büyükmüş? Aynı, hiç farkı yok. İkisi de evinden ocağından ayrı. Allah yardımcıları olsun. İnşallah düşmanı koğarlar da bir gün çıkar gelirler. Ağlama hadi. Yat

yerine. Bu günler de geçer.

Kalkıp dışarı çıktı. Sağa sola bakındı. Gün ışımağa başlamıştı. Öküzlere saman vermek için ahıra girdi. Birer avuç verdi.

— Hadi tosunlar, dedi. Yeyin bakim. Çifte gideceğiz sizinle. Kimse gelip yapıvermez bizim işimizi. Kendimiz yapacağız, hadi arslanlarım.

Kapıya çıkıp bulutlarla kaplı gökyüzüne baktı.

— Gör koca Allahım, dedi. Gör şu halimizi.

Dualar okuyarak içeri girdi.

Köyde kalan yaşlı, sakat üç beş kişi bugünlerde çift sürüyorlardı. Köyün önündeki arpalık dedikleri tarlalar yarı yarıya kararmıştı. «Ne yapabilirsek kâr» diyorlardı. Açlıktan ölünmezdi. İyi kötü üçer beşer dönüm yer ekmek gerekliydi. İki gündür Ayşa kadın da gidiyordu. Gerçi çok güçsüzdü. Sabana yüklenip derin süremiyordu. Toprağın yüzünü sıyırıyordu ancak. Ama olsun, hiç sürülmemişten gene iyiydi.

Öküzleri boyunduruğa güçlükle koştu, «dâh» dedi. Ne kadar sıkıştırsa aldırmıyordu hınzırlar. Kuyruklarını kulaklarını sallayıp kendi istedikleri gibi yürüyorlardı.

— Dâh oğlum, gâvur malı mısın, yürü biraz!

Hiç tınmıyorlardı. Gevişleniyorlardı yürürken. Ayşa kadın bus bus bunalıyordu. Tarlayı bir baştan öbür başa katedince durup belini tutuyor, bir zaman soluklanıyordu. Her soluk aldıkça kuru göğsü çıkıp çıkıp iniyordu.

— Ah gençlik, diye mırıldandı. Geçmiş bizden bu işler. Geçmiş emme ne edeceksin? İş başa düştü. Bunu da gösterdi koca Allah. Altmış yaşından sonra çift sürüyoruz. Oof, oft Dertli başım...

Durup Kökez ovasına doğru baktı. Yunan çadırları görünüyordu. «Üşümez mi bu dürzüler çadırda?» diye düşündü. «Ulen ne işiniz var burada gâvur oğlu gâvurlar? Gidin memleketinize. Odunuzu ocağınızı tüttürün. Sizin de çoluk çocuğunuz var öyle ya? Gidin onların yanına. Ne istersiniz bizim garip vatanımızdan? Kendi kazancımız kendimize yetmiyor, neyimizi alacaksınız? Bizi bu hallara düşürdünüz, Alla-

hınızdan bulun.»

Başını eğdi, bir süre kaldı öyle. Sonra gene «dâh» dedi. Hava soğuktu. Kuru bir ayaz insanın elini yüzünü ısırıyordu. Komşu tarlalarda başka çift sürenler vardı. Kadınlar, ak sakallı ihtiyarlar, ya da on beşinde çocuklar. İş üremiyordu. El kadar tarlayı karartmak için günlerce uğraşıyorlardı. Uzaktan kımıldayıp kımıldamadıkları bile belli olmuyordu. Her şey durmuş gibiydi.

Ayşa kadın ellerine hohladı. Koltuklarına sokup ısıtmağa çalıştı. Çelimsiz bedeni soğuktan buz gibi olmuştu. Soluk basıma urbaları hiç ısıtmıyordu. «Çile, çile...» diye söylendi. Bırakıp gitmeyi düşündü, sonra vazgeçti. Gelmişken biraz daha süreyim, dedi. Hiç değilse birkaç kez döneyim.»

— Dâh oğlum, buraya arpa ekeriz, hadi. Nasip olur da kaldırırsak, siz de yersiniz ben de yerim. Ölmemeğe çalışırız. Yürüyün biraz.

Değneği sallayıp sıkıştırdı. Yaşlı kadının sesi bir hırıltılı çıkıyordu. Eğilip uzun uzun öksürdü. Öksürdükçe göğsünün derinliklerinde bir yerler ağrıyordu.

— Oh Allah! dedi. Öldür de kurtulayım bari. Daha fazlasına dayanamam. Yeter oldu gayri.

Islak toprağa oturup tükürdü. Nefes alıp verdikçe sallanıyordu. Sonra dizlerine dayanarak doğruldu tekrar. Hiç birşey olmamış gibi sabanın sapına yapıştı.

— Hadi oğlum, biraz daha sürelim dââh! Siz bari halden anlayın. Yürüyün!

Öküzler usul usul yürüdüler. Sabanın küçük demiri toprağı yırtıyordu. Başa kadar hiç durmadan gittiler. Sonra geri döndüler.

Kırlar tarlalar bir sessizdi. Bomboz uzanıyordu, ta uzaklara doğru. Karşıda tepenin başında Tacım dede tekkesi görünüyordu. Ağaçlar çıplaktı. Tepenin önünde köy boz bir yıkıntı gibiydi. Bir iki evin bacası tütüyordu.

Ayşa kadın bir zaman baktı. Sonra tekrar «dâh» dedi. Sabanı elinden düşürmemeğe çalışıyordu. «Yavrusunu uçurmuş leylek...» dedi içinden. «Kimsesiz kalmış garip leylek. Sesini çıkarmadan türkü söylemeğe başladı. Ezgisini kendi

yakıştırdı. Ta gençliğinden kalma bir türküye benziyordu. Dokunaklı bir türküydü. Tekrar döndü, kendini sabanın sayırtısına bıraktı. Gençliğinde de çok sürmüştü bu tarlayı. Rahmetli kocası askerken. Sonra hapise düşünce... O zaman böyle zor gelmiyordu. O zaman gençti, güçlüydü. Ağrı sızı nedir bilmezdi. Akşamlara kadar çalışırdı da yorulmazdı. Yıllar yılı kimseye boyun eğmeden ocağını tüttürmüştü. O zaman Mahmut'u küçüktü ama can yoldaşıydı. Sırtına bindirdi miydi, her yere giderdi. Her işin hakkından gelirdi. «Asıl zor günler gerideymiş meğer, dedi. Böyle olacağı hiç aklıma gelmezdi. Sen yol göster Allah!»

— Dââh!

Geri dönerken görüverdi, Nazife gelin öküzle eşeği önüne katmış bu tarafa geliyordu. Oğlunu sırtına bindırmişti. Yakın kalınca seslendi.

— Hadi halaa! Gidelim gayri, hadi. Soğuk çıktı.

O da gerideki derenin içinde çift sürüyordu. Erkenden bırakmıştı işi demek. Ayşa kadın başını salladı.

— Olur. Başa çıkayım da bırakayım.

— İyi sürmüşsün maşallah.

— Neresi iyi kızım? Sabahtan beri beş adımlık yer sürebildim.

— Benimki bu kadar da olmadı a halam. Selini üşüdüm diye tutturdu.

— Üşümüştür elbet Hava soğuk.

Öküzleri boyunduruktan koyverdi. Sabanı yatırdı tarlanın yüzüne. Ekmek torbasını omuzuna alıp öküzleri önüne kattı. Köye doğru yürüdüler.

— Kırlardan biraz çalı çırpı toplayım dedim, hiç bir şey bırakmamışlar. Yakacak da azaldı.

— Benim de öyle. Erkek yok ki, dağa gitsin de odun getirsin. Ne günlere kaldık... Ne olacak bunun sonu?

— Sorma halam sorma. Yaşamak değil bu gayri. Ne olacaksa olsa da biz de bilsek.

— Gelen giden de yok. Ne yapıyorlar, hiç haber alamıyoruz.

— Geçenlerde Testici Bayram gelmiş. Onun dediğine

göre Yonan askeri ilerliyormuş.

— Yalandır! Onun kara gönlü öyle istiyor. Bilmez misin her geldiğinde uğursuz haber getirir. İnanma ona. Maccalı dürzü, Yonancı oldu çıktı başımıza.

Nazife gelin cevap vermedi. Yüzü dümdüzdü. Oğlu sırtında kımıldayıp duruyordu.

Tepeyi çıkınca köy göründü. Çeşmenin başı kalabalıktı. Bir sürü atlar, insanlar... Ayşa kadın gözünü kısarak baktı.

— Nedir o kalabalık, dedi. Kim onlar?

— Aa, nerden gelmiş o kadar insan?

— Bizim köylü değil ellâm?

— Değil he.

— Yonan askeri. Uu... yeni mi geldiler acaba?

Gözlerini ayıramadan bakıyorlardı.

— Hay Allah, nerden çıktı bunlar böyle?

Gürültüleri ta buradan duyuluyordu. Köylü kadınlar su almaya gelmişlerdi ama çeşmeye yaklaştırmıyorlardı. Yeni bir suvari birliği gelmişti demek. Atlarını suluyorlardı. Yunanca sözcükler duyuluyordu. Yaklaşınca öküzleri durdurdular. Ayşa kadın, elinde güğümle bekleyen bir kadına sordu.

— Ne oluyor Fadime, kim bunlar?

— Yonan askeri Ayşa hala. Haberin yok mu yeni geldiler. Aşağı mahallenin evlerini boşalttılar. Camiye de asker doldurdular.

— Deme kız, ne zaman geldi bunlar?

— Sabahleyin geldiler. Her yer adam oldu, bir görsen? Ne de çoklar...

— Hay Allah. Gitmiyecekler mi, burada mı kalacaklar?

— Bilmem. Çeşmemizden su bile vermiyorlar baksana? Ne zamandır bekliyoruz.

İri yapılı, bakımlı atlar, teker teker çeşmeye yanaştırılıp su içiriliyordu. Askerler sağlam kaputlu, yeni urbalı, uzun boylu adamlardı. Birbirlerine söz atıp gülüyorlardı boyuna. Köylüler uzaktan boyunları bükük, seyrediyorlardı. Ayşa kadın söylenmeye başladı.

— Naha boylarınız devrile. Allah belânızı vere. Hep bir-

likte geberin inşallah. Döküle kalasıcalar!

— Aman Ayşa hala yavaş. Sonra duyuverirler...

— Duysunlar. Ne bu başımıza gelen ayol? Suyumuzu da elimizden aldılar.

— Suyu bırak, evlerimizi aldılar. Köyün yarısı onların oldu. Evlere at bağladılar.

— He ya. Nazife sen ne durursun burada? Senin evi de boşalttılar. Git eşyanı topla.

— Öyle mi, nedenmiş o?

— He hee... «Nedenmiş» der şuna bak. Git de gör köyün halini. Sabahtan beri ortalık birbirine girdi. Haberiniz yok.

Nazife gelin bir tuhaf oldu, ne edeceğini şaşırdı.

— Ayşa hala sen bizim hayvanlara sahip ol. Ben gidip bakayım.

Köye doğru yürüdü.

— Eşyanı bize taşı Nazife. Kağnıya doldur da ben varınca öküzleri koşar götürürüz.

— Olur hala.

Eve vardı ki hüü... Yataklar yorganlar, çuvallar, kap kacak, her şey... dışarıya çıkarılıp rastgele atılmış.

Oğlunu sırtından indirdi. Durup baktı şöyle. Ağlamamak için kendini tuttu. İçerden sesler geliyordu. Kapıyı vurmağa çekindi. Ahırın önünde duran kağnıyı getirip eşyaları yüklemeğe başladı. İçinden habire söyleniyordu.

— Allahtan bulasıcalar. Boyları devrilesiceler. Gâvur oğlu gâvurlar...

İçerden bir Yunan askeri çıktı.

— Senin mi bu ev kadın? dedi.

— Benim he, ne olacak?

— Nerdesin şimdiye kadar?

— «Ölünün köründeyim» dedi içinden.

— Sabahtan beri çağırıyoruz, haberin yok mu? Köyün bu tarafında şimdilik biz oturacağız. Sonra gene boşaltacağız, korkma. Gene sizin olacak.

Nazife gelin hiç bir şey söylemedi. Kağnıyı çabuk çabuk yükledi. Selim de yardım ediyordu. Boş kalburu, bakır kapları yerden alıp anasına uzattı.

Yunan askerleri işleri bitince bir nöbetçi bırakıp çeşmeden ayrıldılar. Bekleşen köylü kadınlar kaplarını doldurdular. Nöbetçi yerli hayvanların sulanmasına izin vermedi. Türkçe de bilmiyordu.

— Yasah yasah! deyip duruyordu.

Ayşa kadın çıkıştı.

— Ne olacak be? Öküzler susuzluktan ölecek mi?

Asker ayağı ile bakır helkeyi gösterdi, «doldurun, onunla sulayın» işareti yaptı. Ayşa kadın hırsından ağlamaklı oldu.

— Tövbe yarabbi... Sizinkiler hayvan da bizimkiler hayvan değil mi ulen? Ne olur bizimkiler de oluktan içseler?

Asker bir şey anlamadı. Bön bön bakıyordu.

Öküzleri eşeği heykeyle suladı. Söylene söylene köyün yolunu tuttu. Sövüp sayıyor, ağzına geleni söylüyordu.

Caminin önü kalabalıktı. Yunan askerleri ayakkabılariyle çizmeleriyle içeri girip çıkıyorlardı.

— Hıh, tamam... Keçi sakallı Ziver hoca, istediğin oldu işte. Getirdin Yonan askerini camiye doldurdun. Namazı bunlarla kıl gayri. Koca papaz!

Birden ağlıyası geldi.

— Bunlarıda mı gösterecektin bize Allahım... Camimize gâvurlar doldu. Bizi öldür daha iyi. Sen de kurtulursun, biz de kurtuluruz. Ne bu başımıza gelenler. Ooy oy...

Hem öküzleri sürüyor, hem gözlerinden yaş dökülüyordu. Köylüler hep içerilere çekilmişlerdi. Kimse görünmüyordu.

Öküzleri kağnıya koştular. İkisinin de eli ayağı titriyordu.

— Dââh! Ne kara günlere koydun bizi yarabbi? Ne suçumuz var da bu kadar çektiriyorsun? Dâh!

İki Yunan askeriyle karşılaştılar. Ellerinde süngülü tüfek, devriye geziyorlardı. Birisi kağnının önüne geçti.

— Durun! Nereye?

— «Ananın örekesine!» dedi Ayşa kadın içinden. Sizinkiler evine oturdular, eşyasını götürüyoruz.

— Ha hımm...

Öbürü eşyayı gözden geçirdi. Çuvalları yokladı. Yorganların içine baktı.

— Bak ha bak. Aradığını bulursun.

— Silâh var mı?

— Ne silâhı ulen? Silâh ne arar bizde?

— Peki geçin.

— Dâh... Gâvur oğlu gâvurlar. Şeytanın dölleri. Orospu analılar!

— Aman sus hala, duyuverirler.

— Duysunlar! Yeter oldu gayri. Biz mi çağırdık bunları? Defolsunlar geldikleri yere. Köpek sürüsü gibi doldular köyürnüze.

Evin önüne gelip eşyayı indirdiler.

— Taşı kızım içeri. Kendi evin gibi, hiç çekinme. Bu da geçer inşallah.

Hayvanları ahıra çekip bağladı. Önlerine saman verdi. Kolu kanadı kırılmış gibi yorgundu. Yaşlı yüzü kırışıklıklar içindeydi.

Kapıyı kapatıp arkadan sürgülediler.

— 13 —

Suvari alayı Seyitgazi'den sonra Eskişehir'e gelmişti. Eskişehirde iki gün dinlendirildi. Atlar nallandı. Tımar edildi. Bol saman arpa verildi. Matmut'gilin taburu, duvarları taştan uzun bir binada yatıp kalktılar.

— Burası iyiymiş, dedi Haceli. Sıcak hem de. Burada kalsak gayri.

O gün izin verilmişti. Askerler hamama gittiler.

— He ya. Sıcak suları da kıyak. Fmme giizel yıkandık ha. Derilerim yüzüldü.

— Zere ufalakaldın, dedi birisi Aşır'a.

Gülüştüler.

— Aşır zati ufak be.

— İyidir, atı yorulmaz hiç değilse.

Çamaşırlarını yıkamışlardı. İp gerip serdiler.

— Ne düşünüyorum biliyor musun, dedi Hamdi. Yunanlıları buraya hiç sokmıyalım arkideş. Gelirlerse bir daha gitmezler.

— Öyle vallahi, çok güzel memleket.

— Yonan kralı demiş ki, «Eşkişehir'i alayım da başka biryer istemem.»

— Ağzının tadını biliyor demek?

— Elbet bilir, bilmez mi hiç dürzü?

Kâzım sağını dibinden kestirmişti. Cascavlak başını kaşıyıp duruyordu. Yeni başına daha alışamamıştı. Kalın kaşlariyle bıyıkları kapkara görünüyordu.

— Bu Eskişehir'in kızları da çok kıyak arkideş, dedi. Demin çarşıdan gelirken bir tatar kızı gördüm, ne deyim size, üff...

— Güzel miydi?

— Güzel de söz mü yavu? Ayın on dördü. Ben ona baktım, o da bana baktı...

— Ee, beğendi mi seni?

Kâzım gerindi.

— Ne bileyim, güldü bana. Hiç böylesini görmediydim.

— Ulen âşık oldun herhalde dürzü?

— Öyle gibi. Savaş bitince gelip arıyacağım o kızı.

Gülüştüler.

— Köydeki karıyı ne edeceksin peki?

— Karı dursun yerinde canım. Bunu da alır götürür, iki olur kötü mü? Müslümanlıkta hak değil mi?

Alay ediyorlardı. Hiç aldırmadı. Ot yatağa uzandı, tavana bakmaya başladı. Düşündükçe içi tatlı tatlı kaynıyordu.

— Sizi hınzırlar! İki gün dinlendiniz, hemen karı kız düşünmeye başladınız. Size rahatlık yaramaz.

— Elbet düşüneceğiz arkideş, idiş değiliz ya?

— Sen düşünmüyon mu? diye sordu birisi.

— Bana bakma, ben düşünürüm.

— Ee?

— Hep gülüştüler.

— Onu bırakın da, yarın nereye gidiyoruz, bilen var mı?

— Var. Düşman neredeyse oraya.

— Nerede düşman?

— Bursa toprağından saldırıya geçmiş. Bizim teğmen söyledi.

— Yalnız Bursa toprağından mı? Her yer düşman oldu ağzına tükürdüğüm. Onun için ne tarafa gideceğimiz belli değil.

— Çerkez Etem de Eskişehirdeymiş emme dün cepheye gitmişler. Düşmanı ilk biz karşılıyacağız demişler.

— İyi be, aferim.

— Çok övdüler, şunları bir görseydik.

— Görürüz inşallah. Belki de yan yana savaşa gideriz.

— Atları çok bakımlıymış ağa. Hep kadana atlarmış. Eğerleri koşumları gümüş kaplıymış. Kendileri de yaman adamlarmış. Urbaları İngiliz kumaşındanmış.

— Gösterişe bakma sen. Yonanlılar da gösterişli. İyi savaşacaklar mı, ondan haber ver.

— Savaşırlar herhalde. Herkes beğeniyor.

— Peki ya parayı nerden buluyor bu adamlar? Bize vermiyorlar da onlara nasıl veriyorlar?

— Teğmenin dediğine göre devlet vermiyormuş. Zenginlere baskın yapıp kendileri alıyorlarmış. Bursa'da Kütahya'da zenginleri hep soyup sovana çevirmişler.

— Bizde mi öyle yapalım yani?

— Yok yavu, biz askeriz. Asker öyle şey yapmaz.

— Onlar asker değil mi?

— Asker emme başka cins bir asker.

— Allah allah, nasıl iş bu, akıl ermiyor. Bir de niye bu kadar geri çekildik? Hemen saldırsak ya?

Mahmut yanının üstüne doğruldu.

— Buna kurt oyunu derler arkideş, dedi. Kurt peşine düşen köpekleri inine doğru çeker. Mahsus önlerinden yavaş gider, yakalanacak gibi yapar. Hele acemi köpekse, bitti. Kurdun inine kadar yanaşır. İşte o zaman kurt pençesini attı mı, acemi köpeğin işini bitirir. Bu Yonan şimdi sanıyor ki, «geldiğim yerleri hep yuttum, bitti.» Yoo, bitmedi. Dur

bakalım hele, sonunu bekle.

Hep Molla Mahmut'a bakıyorlardı.

— Benim bildiğim Kemâl Paşaysa, dedi. Çok işler var işin içinde. Bekleyin de görün.

Çorum'lu Resul'ün gözleri parlıyordu.

— Sen nerden biliyon Kemâl Paşa'yı kardaş? diye sordu.

— Bilmem mi, Çanakkale'de komutanımdı. Koca İngiliz gâvuruna külâhı ters giydirdi. Şimdi onun uşağını mı haklıyamıyacak?

— Doğru valla. Ben de tanıyorum. Ankara'da bir gün nöbetteydim, önümden geçti. «Merhaba evladım» dedi bana. Bir bakışı var kardaşım, ne deyim size... süngü ucu gibi, insanı deliyor.

— Savaşa girersek başımızda o mu bulunacak?

— Elbet o bulunacak. Her şeyi o ayarlıyor.

— Yok be, Kemâl Paşa Ankara'da.

— Olsun. Her gün gelip gidiyormuş. Pilanları hep o hazırlıyormuş.

— İyi öyleyse. Yonana bir güzel dayak atarız.

— Atalım emme bilmem ki... Ta buraya geldiğine göre güçlü ellâm.

— Ne kadar güçlü olursa olsun, kendini çok dağıttı. Taa nerden nereye, bu cepheye asker mi yetişir? Sonra bilmediği bir memleket, halkı yabancı. Onun için işi zor.

— Doğru, birçok şartlar bizden yana. İnşallah haklarından geliriz.

— Geliriz canım, başka çaremiz yok. Kemâl Paşa ne demiş? «Düşmanı vatanın bağrına gömeceğiz» demiş. Zati bunlarda akıl olsa, ta buralara kadar gelmezlerdi. Yutamayacağın lokmayı ağzına alma demişler. Bizim teğmen ne dedi, «kusturacağız o lokmayı» dedi.

Eskişehir'li Azmi izinli çıkmıştı. Koltuğunda ak bir torbayla içeriye daldı.

— Heey! diye bağırdı. Herkes avucunu açsın. Size kavurga getirdim. Emme birer avuç, fazla yok. Az veren candan...

— Hay yaşıyasın, getir bakalım.

— Haceli ellerini birbirine sürtüyordu. Yeni tıraş olmuş yüzü parlamıştı.

Azmi arkadaşlarına birer avuç kavurga dağıttı. Kavrulmuş buğdayla mısırı herkes kütür kütür yemeğe başladı.

Yüzlerine bir mutluluk yayıldı.

Mahmut köyünü düşündü. Şimdi evinde olsaydı. Anası ocakta tavayla kavurga pişirseydi. Sadire oğluyla karşılıklı oturup sıcak sıcak yeselerdi. Birbirlerine gülerek, birbirlerinin ağzına atarak, bulmaca oynıyarak... Muradın yüzünü görür gibi oldu. «Boba boba...» diyen sesi kulaklarında yankılandı. Kısa bir süre evinin havasını yaşatmıştı bu bir avuç kavurga. «Uff...» yaptı kendi kendine. Bir yerleri derin derin sızladı. Sırtüstü yatıp tavana bakmaya başladı.

İncelmiş karayağız yüzü acılar içindeydi.

Haceli karşıdan kendisine bakıyordu. Durumunu anlamıştı. Son kavurgaları ağzına atarak yanına geldi.

— Ne o, dedi. Ne düşünüyon?

— Hiç... Köyü düşündüm.

— Neyini düşünüyon köyün? Asıl bizi düşün. Yarın gidiyoruz. Nereye gidiyoruz, ne olacağız?

— Alnımıza ne yazılı ise o olur Haceli.

— Öyle he. Bakarsın bozarız düşmanı. Eşekten düşmüşe döndürürüz. Önümüze katar keçi sürüsü gibi kovalarız. Yakaladığımızı zımbalarız. Ne dersin ha?

Mahmut'un yüzü çözüldü.

— İnşallah, dedi. Hadi şimdi uyuyalım. Bir daha böyle yatak bulamayız.

— Olur.

Ertesi gün erkenden kalk borusu çaldı. Nöbetçiler bağırmaya başladılar.

— Hadi arkadaşlar fırlayın! Acele toplanılacak. Yürüyüş emri verildi. Çabuuk!..

Koğuşun içi karıştı. Giyinen, silâhını alan dışarı fırladı. Meydanın karşısındaki ahırlarda atlar eğerlendi. Torbalar bağlandı. Yürüyüşe hazır duruma geçildi.

— Atları çıkarmayın! Bölükler meydanda üçer olun. Ko-

manya dağıtılacak!

Hep dışarı fırladılar. Genci yaşlısı, çakı gibi askerlerdi. Hep tıraş olmuşlardı. Kaşlariyle bıyıkları ortaya çıkmıştı.

Sık sık emirler veriliyordu.

— Herkes tüfeğini süngüsünü gözden geçirsin. Kirliyse silsin. Teftiş var!

Subaylar çavuşlar dört dönüyorlardı.

— Palaskanı düzelt! Düğmeni ilikle. Mataran niye boş? Koş doldur. Ekmek torbanı düzelt!

Peksimet dağıttılar. Birer ekmekle birer topak peynir verdiler. Herkes torbasına doldurup yerleştirdi. Sonra atlar dışarı çekildi. «At bin! Dikkaat!» komutları verildi.

Büyük rütbeli bir subay, beyaz bir atın üstünde karşılarına gelip dikildi.

— Merhaba asker! diye bağırdı.

— Sağool!»

— Nasılsınız?

— Sağool!

— Siz de sağolun.

Ufak tefek bir adamdı. Dimdik duruyordu atın üstünde. İnce boğuk bir sesi vardı. Hepsine ayrı ayrı bakarak önlerinden geçti.

Rahat komutu verildikten sonra bir kımıltıdır başladı.

— Kimmiş bu ulen, bilen var mı?

— Cephe komutanıymış.

— Adı?

— Miralay İsmet beymiş.

Molla Mahmut bir iki kez duymuştu.

— Hımm, dedi. Buymuş demek miralay İsmet bey. Pek de ufak tefekmiş be.

— Ufak tefek emme pire gibi adam baksana?

— Öyle he.

Bölüklere sıra ile komutlar verildi. Güneşi arkalarına alarak batıya doğru yol almağa başladılar.

Eskişehir'liler çoluk çocuk, karı kız sokaklara çıkmış bakıyorlardı. Kimisi el sallıyordu. Bir fırının önünden geçerken.

— Hıh, dedi Kâzım. Bak Mamıt bak, gördün mü? O işte.

Kız fırının kapısına dikilmiş kendilerine bakıyordu. Dolgun yüzlü, çekik gözlü bir tatar kızıydı. Kâzıma gülüp içeri kaçtı.

— Vay bee... dedi Kâzım. Uff...

— Hişt, dikkat et.

Bir iki kere döndü ama artık göremedi.

Şehri çıktılar. Atlar iki gün dinlenmenin verdiği rahatlıkla tırıs gidiyorlardı. Demiryolunu koğuşturarak epey ilerlediler. Düzlük, ovalık bir bölgeydi. Uzaktaki dağlarda kar vardı. Duru bir kış güneşi ortalığı aydınlatıyordu. Yolların kıyısında anız tarlalar sürülmeyi bekliyordu.

— Ne memleket, dedi Mahmut. Et gibi toprak, şuna bak. Savaş olmıyacak, ekip biçeceksin.

Yozgat'lı Ali geriden.

— He he... diye güldü. Sen çingene padişahının öyküsünü bilir misin?

— Nasıl?

— Çingeneyi padişah yapmışlar. Bir gün ata binmiş, gezmeye çıkmış. Ormandan geçerken adamlarına ağaçları gösterirmiş, «hay maşşallah, dermiş, şu ağaçtan ne güzel kasnak olur ya?»

Gülüştüler.

— Ne yapalım arkideş, dedi Mahmut. Biz çiftçiyiz. Böyle toprak gördük mü hemen ekip biçmeyi düşünürüz.

— Emme şimdi askersin. İşin savaşmak.

— Toprağımızı kurtarınca gene ekip biçeceğiz. Onun için savaşıyoruz.

— Tamam kardaş, anlaştık.

Yolda başka birliklere rastladılar. Piyadeler tirenle Ankara'dan gelmişler, yakın bir istasyonda inmişlerdi. Şimdi cepheye gidiyorlardı. Bazıları yeni giyimli, kaputlu askerlerdi. Karayağız yüzlerinde müthiş bir kin okunuyordu. Düşmanı sürüp çıkarmaya kararlıydılar. Mahmut birisiyle konuştu.

— Merhaba arkideş, nerelisin?

— Kastamoni'nin Taşköprü tarafındanım.

— Anladım, «yaman olur Kastamoni'nin uşağı» derler.

— Derler he.

— Ne taraftan geliyorsunuz?

— Ankara'dan.

— Ne var ne yok Ankara'da?

— Ne olsun, herkesin selâmı var. «Düşmanı bu yana geçirmeyin» diyorlar. İyi bir haber bekliyorlar.

— İyi haber göndereceğiz inşallah.

— İnşallah bakalım. Çok hora geçecek yani. Milletin gözü kulağı burada.

— Kemâl Paşa'yı gördün mü?

— Gördüm ya, görmez miyim? İstasyondan uğurladı bizi. Hacılar hocalar arkamızdan dua etti. Bütün Ankara halkı istasyona toplanmıştı. «Düşmanı koğun da öyle gelin!» diye bağırdılar. Görsen ne manzaraydı! İçimden ahdettim, on gâvur öldürmeden dönmiyeceğim.

— Allah rasgetire.

Kastamonu'lu askerin inancı Mahmut'u etkilemişti. «İyi be, dedi. Bunlar bizden de hızlı.»

Irmak kıyısında mola verdiler. Atları sulayıp yemlediler. Hava soğuktu. Battaniyeleri terli atların üstüne örttüler.

Kimisi kıbleye dönüp namaz kıldı.

İlerde geride başka birlikler görünüyordu. Heryer asker olmuştu. Molla Mahmut, Haceli iki yana bakınıp duruyorlardı.

— Bir şeyler oluyor arkideş. Düşman yakın herhalde.

— Öyle gibi. Hep buraya toplanıldı baksana.

— Subaylar da yok, nerede subaylar?

— Demin çağırdılar ya, haberin yok mu? Aha orada toplantıdalar.

Yayvan bir tepenin üstünde daire olmuşlardı. Büyük rütbeli bir subay ortada, ileriyi geriyi göstererek konuşuyordu. Sonra yere serili bir haritaya eğildiler. Kimisi boyunlarına asılı dürbünlerle uzaklara bakıyordu. Kimisi eğilmiş, defterine bir şeyler yazıyordu.

— İş kızışacağa benzer. Şu tüfekleri bir daha silelim hele. Bismillââ...

— Allah sen yardım et, Allah!

Bir yandan peynir ekmek yediler, karınlarını doyurdular, bir yandan tüfekleri sildiler. Kâzım namazını bitirip geldi.

— Ne oluyor yavu, dedi. Ne hazırlığı bu?

— Savaş hazırlığı. Düşman yakın.

— Deme?

— Baksana her yer asker oldu. Subaylar görüşmeye çekildi.

— Ne konuşurlar acaba?

— Savaş plânı yapıyorlar. Herkes görevini öğreniyor.

Biraz sonra Aşır geldi. Gözleri büyümüştü, heyecanlıydı.

— Hakkınızı helâl edin arkideşler, dedi. Siz de halalleşin. Savaşa giriyoruz. Ben ölür de siz kurtulursanız...

— Sus ulen, ağzını hayıra aç. Kimden duydun savaşa gireceğimizi.

— Düşman şu ilerdeki ovadaymış yavu.

— Kim dedi?

— Demin bir köylü kafilesi geçmiş buradan. Onlar söylemiş. Dağ taş hep Yonan askeriyle doluymuş.

— Yalandır!

— Ne yalanı Haceli, yalanın sırası mı şimdi?

— Doğrudur, dedi Mahmut. Başını eğmiş kaşlarının altından bakıyordu. Şakaklarında yanıp sönen bir parlama vardı. Yüzü değişmişti.

Aşır birkaç kere ayağa kalkıp oturdu. Her seferinde düşmanı görebilecekmiş gibi ilerilere bakıyordu. Bomboş ovanın bitiminde silik mor dağlar vardı. Başka bir şey görünmüyordu.

Hamdi arkada hiç söze karışmıyor, tısıl tısıl tüfeğini siliyordu. Mekanizmayı birkaç kere açıp kapadı. Sonra süngüyü tüfeğe takıp çıkardı.

— Allahın dediği olur, diye söylendi.

— Anam beni bu günler için doğurdu! diye bağırdı birisi. Başındaki dolaklı fesi çıkarıp dizine vurdu.

Niğdeli bir asker.

— Allaah, senden yardım! diye bağırdı göğe doğru.

Sesi içtenliydi.

Atlardan birisi başındaki torbayı yere atmıştı. Cam gibi gözlerle sağa sola bakıyor, ayağı ile toprağı eşmeye çalışıyordu. Sonra hırçın bir sesle kişnedi.

— Höösst dürzü! Sezdin kopacak fırtınayı!

Binicisi koşup torbasını başına taktı.

Herkes bir tedirgindi. Kimisi hiç konuşmuyor, kendi kendine dua okuyordu.

Amasya'lı iki asker başbaşa vermiş, aralarında fısıldaşıyorlardı. Yüzleri kıpkırmızıydı.

Hacceli yere çömeldi, titreyen elleriyle sigara sarmağa başladı.

— Hıh, subaylar dağıldı.

Herkes tepeye baktı. Birer ikişer iniyorlardı. İnen birliğini topladı. Önce piyadeler yürüdü. Kimisi güneye, kimisi batıya yöneldi. Öncüler artçılar çıkarıldı. Kısa kısa emirler veriliyordu. Koşulu toplar, ağır makineli tüfek yüklü katırlar yürüdü. Suvariler en sona kaldı.

Kırların yüzü, tarlalar karınca gibi askerle dolmuştu. Üç koldan ilerliyorlardı.

Neden sonra suvari alayına «hazırlan» emri verildi. Mahmut atını bağladığı kazığı asılıp çıkardı. Kantarmayı vurdu ağzına. Torbayı battaniyeyi bağladı. Eğerin sağına asılı kılıcı düzeltti. Beklemeğe başladı.

— Bölükler sıraya geçin, çabuk olun!

Çavuşlar teğmenler dört dönüyor, işini bitiremiyenleri sıkıştırıyorlardı. Herkes telaş içinde çalışıyordu.

— Birinci tabur at biin! Beni koğuştur maarş!

Birinci tabur yürüdü. Fısıldaştılar.

— Hadi uğurlar kardaşlar. Allah işinizi rastgetirsin.

— İkinci tabur at biin! Beni koğuştur maarş!

İkinci tabur da yürüdü. Onlar daha güneye yöneldiler.

Molla Mahmut kendini sıkıyordu. Sıra kendilerine gelmişti. Gözleri tabur komutanındaydı. Komutan ata binmiş, meşin eldivenlerini yiyiyordu. Boynunda dürbün asılıydı. Atın üstünde birden doğruldu. Kalın sesiyle bağırdı.

— Üçüncü tabur at bin!

— Şakırtılı bir kımıltı oldu. Erler atlara binerken, özengiler, kılıçlar, omuzlara çaprazlama asılı tüfekler birbirine çarpıp ses çıkarıyordu.

— Beni koğuştur maarş!

Birden tırısa kalktılar. Yayvan tepeye yukarı hızla tırmanmaya başladılar. Tepeyi çıkınca Mahmut sağa sola baktı. Bozkır düzlüğünün içinde piyade birlikleri, suvari bölükleri koyu renkli tırtıllar gibi ilerliyorlardı. Arada dört nala atlar gelip gidiyordu. Koşulu toplar, birlikleri geriden koğuşturuyorlardı. Ta uzakta iyi görünmeyen başka birlikler vardı. Onlar mevzilere girmişlerdi. Durmadan siper kazıyorlardı. Toprak köstebek yuvaları gibi delik deşikti.

Üçüncü tabur akşama doğru öncüler, yancılar çıkardı. Yürüyüş gece yarısına kadar sürdü.

Gece küçük bir köyün camisinde üç saat kadar dinlendiler. Atları üşütmemek için köy evlerinin ahırlarına çektiler. Evler ahırlar yarı yarıya boştu. Halk içerilere göçmüştü.

Yıldızlı bir geceydi. Hava soğuktu.

Şafak zamanı top sesleriyle uyandılar. Toplar kulaklarının dibinde atılıyordu sanki. Öyle gürlüyorlardı.

— Çabuk fırla! Herkes atının başına!

Beş dakkada atlara bindiler.

— Sessiz yürüyün! Atları kişnetmeyin!

Karşıdaki tepelerden şimşek çakar gibi ince bir ışık parlıyor, arkasından gök gürler gibi bir gümbürtü yükseliyordu. Gün ağarmaya yüz tutunca piyade tüfeklerinin, makinelilerin takırtısı başladı. Yunanlıların taarruza geçtiği anlaşılıyordu. Bizimkiler karşılık veriyorlardı.

Üçüncü suvari taburu önce bir kağnı yolunu koğuşturarak, sonra tarlalara saparak geniş bir yarım daire çizerek ilerledi. Bir dereye girdiler. Öncüler görünmez oldu. Yancılar ikide bir işaret veriyorlardı.

Gün doğmak üzereydi. Tepeyi arkadan dolandılar. İlerde başka bir suvari taburu göründü. Geniş bir cepheye dağılmışlar, hızla ilerliyorlardı. Onların soluna gelecek şekil-

de dört nala yol almağa başladılar. Tepelerin üstü göz alabildiğine askerle dolmuştu.

Molla Mahmut, yanı başında Haceli, daha geride Kâzım, Çopur Hamdi Aşır... atları habire tekmikliyorlardı.

— Ha doru oğlan, gün bu gün, dâh oğlum!

Atların ağzı köpük içinde kalmıştı. Gözleri ateş saçıyordu.

— Üçüncü bölük sola, dağıl!

Dağıldılar. İleride ansızın bir takırtı başladı. Atlar ürktü. Kimisi geriye yekindi. Düşenler oldu.

— Yayıl! Durma, ileri marş!

Biraz sonra yeni bir emir duyuldu.

— Ateeş!

Duyanlar duymayanlar için tekrarlıyorlardı. Molla Mahmut mavzeri omuzundan çıkardı, hem at sürüyor, hem ileriye bakıyordu. Gözlerini kısmıştı gene. Alnındaki damar deli atıyordu. Kayalık tepenin böğründeki karaltılardan birini nişanlayıp bir kurşun sıktı.

— Üçüncü bölük sola açıl! Kuşatacağız!

Dereye indiler. Çıplak söğüt ağaçları vardı. Dallar yüzlerine çarpmasın diye atların üstüne iyice kapaklandılar. Tüfek sesleri yan tarafta kalmıştı. İki taraf da durmadan ateş ediyordu. Mısır patlaması gibi «tak-tak»lar birbirine karışmıştı.

— Tamam! Sağa dönün şimdi, birden çıkın!

Atlar yamacı yan yana tırmandılar.

— Ateeş!

Peşpeşe ikişer üçer mermi yaktılar.

İlerdeki Yunan birliği ne edeceğini şaşırdı. Bu taraftan hiç beklemiyordu. Nerdeyse kuşatılmıştı. Tepenin doğusunda bir makineli tüfekleri vardı. Ama burası görüş açısı dışında kalıyordu.

— Hücuum! Ateeş!

Hem at sürüyor, hem ateş ediyorlardı.

Birkaçı yuvarlandı. Vurulanlar oldu. Fakat Yunan birliği fena sıkıştı. Çoğu geri kaçmağa başladı. Bazıları silahlarını atıp ellerini havaya kaldırdı. Onları çevirip ortalarına

aldılar. Silâhı elinde hâlâ ateş edenlere yöneldiler. Kimisini kurşunla, kimisini süngüyle, işlerini bitirdiler.

— Birinci bölük tepeye, çabuk!

Molla Mahmut işi anladı.

— Atları burada bırakalım komutanım, diye bağırdı.

— Bırakın. Verin arkadaşlarınıza!

Tüfek elinde aşağı atladı. Atın dizginlerini birine verdi, tepeye yukarı koşmağa başladı. Öbürleri kendisini koğuşturdular. Birbirlerine işaret vere vere ilerlemeğe başladılar. Gerideki tepeden silâhlar atılıyor, bu taraftan karşılık veriliyordu.

Kâzım önündeki kayanın ne tarafına saklanacağını bilemedi. Yüzü kıpkırmızıydı. Ter içinde kalmıştı.

Molla Mahmut bağırdı.

— Bu tarafa geç ulen, makineli bizi göremez.

Yokuş tarafına geçip yattı.

— Kurşunlar arkamızdan geliyor.

— İyi ya, niye o tarafta duruyorsun?

— Hımm, doğru. Şaşırdım.

— Geri dönüp baktı, atları dereye indirmişlerdi. «İyi akıl.» İleride fırlıyabileceği bir yer aradı. «Çabuk gitmeliyiz, çekilebilirler.»

— Teğmen nerede

— Burdayım, görmüyor musun? Sıçra bakim, ben seni korurum.

Mahmut sıçradı. Çalıların taşların üstünden atlayıp uygun bir yere yattı. Teker teker ilerliyorlardı. Pire gibi canlıydı hepsi de. Fakat sağdan başlarının üstünde cıvv... cıvv... kurşunlar geçiyordu.

Mahmut başını kaldırmadan sağa sola baktı.

— Ulen ne oluyor yavu, bizi korumuyorlar?

— Dur, dedi teğmen, koruyacaklar. İkinci bölük yanaşıyor.

Mahmut geride olup bitenleri görmek için başını kaldıramıyordu. Bir aralık Haceli'yi aradı.

— Hacelii?

Cevap gelmedi.

— Kâzım!

— Gerideler Mahmut, sesini duymuyorlar.

Dönüp baktı, Aşır fırlamış kendisine doğru geliyordu.

«Aferim ulen, gel bakalım.»

Hızla gelip üç adım ilerisine yattı. Soluk soluğa idi. Bakıştılar. Yüzü kıpkırmızı idi.

Mahmut sıçradı. Sağa sola zikzaklar çizerek tepeye yukarı koştu. Önce bir çalının arkasına saklandı, sonra sürünerek bir taşın gerisine geçti. Tepenin başına çıkmak için uygun bir yer aradı.

Geriden teğmen Galibin sesi duyuluyordu.

— Fırlayın! Ateş seyrekleşti, çabuk olun. Tepeyi tutmamız gerek!

Molla Mahmut yüzünün terini sildi. Bedeni yay gibi gerilmişti. İçinde en ufak korku yoktu. Şu anda tek düşüncesi tepeye çıkmak, düşman makineli tüfeğini arkadan kuşatmaktı.

Mavzerine mermi doldurdu. Derin derin soluyor, göğsü inip inip çıkıyordu. Zayıf yüzü iyice incelmişti.

Ağzının kuruduğunu duydu. Matarasını çıkarıp iki yudum su içti. Gerilerde yoğun bir takırtı başlamıştı. Göğe baktı, gün yükselmişti. Nerdeyse kışlık zamanıydı.

— Tamam, sıçrayın!

Atak patırtıları duyuyordu. Bölük arkadaşlarından birisi koşarak geldi, yanına yattı.

— Durum nasıl Ali?

— İyi. Fırla!

Baktı, yan tarafta başkaları tepeye çıkmak üzereydiler. Fırladı. Tepeyi çıkınca görüverdi, üç Yunan askeri makineli tüfeği geriye doğru çekiyorlardı. Kaçmak üzereydiler. Hemen yatıp ateşe başladı.

Arka arkaya üç el ateş etti. Askerlerin birisi devrildi. Öbürleri kaçmaya başladılar. Namluyu çevirip tekrar tetiği çekti. Birisi daha göğsünü tutup dizüstü çöktü. Öbürü şaşkınlıktan ne edeceğini bilemedi. Ellerini yukarı kaldırdı.

— Seni dürzü domuz senii!..

Onu da vuracaktı.

— Dur Mahmut, atma!

Elinde tabancayla teğmen koştu. Öbür erler koştular.

— Siz makineliyi alın, öbür taraftan aşağı indirin, çabuk! Gel Mahmut sen de bunu götür.

— Yürü ulen gâvur oğlu!

Mavi gözlü bir adamdı. Korkudan titriyordu. Arkasına bir tekme vurdu.

— Yürüü!

Tepeye çıkanlar çevresini kuşatıverdiler. Pat küt, beline kıçına vurdular.

— Duur, yeter! Çabuk götürün!

Atışlar gene çoğalmıştı. Fakat burayı görmedikleri için boşa gidiyordu.

— Eğilin! Eğilerek götürün.

Birisi bileğine yapıştı, buruna doğru sürüklemeğe başladı. Aşır'la Ali makineliyi elleştiler, koşarak götürdüler.

— Mermileri toplayın, tüfekleri alın!

Molla Mahmut bir an kuzey taraftaki ovaya baktı, kıyamet kopuyordu orada. Tüfek sesleri, makineli tıkırtıları, top gümlemeleri birbirine karışmıştı.

— Vay bobam vay! diye söylendi.

— Çabuk Mamıt! Ne duruyorsun, yürü!

Haceli'nin sesiydi. Kendine gelip koştu. Tepenin dik burnundan aşağı doğru indiler. Atları derenin içinden indirip buraya getirmişlerdi. Kimisi ağaçlara bağlıydı. Kimisi için kazık çakmışlardı. Birkaç yaralı er vardı. Birisi kıvranıyordu. Mahmut baktı, tanıyamadı.

Esirleri yere oturtmuşlar, birbirlerine bağlamışlardı. Ak yüzlü birisi hüngür hüngür ağlıyordu.

— Ağlama ulen, dedi Haceli. Ne ağlıyon yezit? Biz mi çağırdık seni buraya?

Mahmut hiç gereği yokken güldü bu söze. Sürünürken dizleri kanamıştı. Eğilip uğuşturdu oralarını.

— Şimdi ne ediyoruz teğmenim? Götürmiyelim mi bunları?

Teğmen Galip makineli tüfeği inceliyordu.

— Dur, emir bekliyoruz.

Haceli sigara uzattı.

— Yak Mamıt kardaş, iyi yoruldun.

Mahmut derin derin soluklanıyordu. Rüyada gibiydi. Ne çabuk oluverdi bu işler, anlıyamıyordu.

— Dur, dedi. Önce su içeyim. Boğazım kurumuş.

Söğütlerin altında sular göllenmişti. Varıp elini yüzünü yıkadı. Buz gibiydi. Eğilip biraz içti.

Aşır elini beline koymuş, bakıyordu.

— Yazın burada ne güzel uyunur ya? diye söylendi. Serin olur hem de Bizim Bağ deresine benziyor, değil mi Mamıt?

Mahmut cevap vermedi. Cebinden çıkardığı mendille kurulanırken gülümsedi kendi kendine.

— Bizim atlar nerede yavu, hiç bakmadık.

— Aha yukarda. Ben baktım, iyidir.

Teğmen eli arkasında yanaştı. Yüzü mutluydu.

— Güzel bir makineli. Yeni hem de. Bizimkilere benzemiyor. Aferim Mahmut, sen becerdin bu işi. Komutana söyliyeceğim.

Omuzuna vurdu. Mahmut başını eğdi.

— Birlikte aldık teğmenim.

Yukarda bir gürültü oldu. Tabur komutanının seyisi atını dolu dizgin sürerek geldi. Bir yandan bağırıyordu.

— Üçüncü bölük! Yaralıları, esirleri geriye götüreceksiniz. Yaralıları toplayın. Tabur komutanının emri!

— Tamam, duyduk. Sen sen sen... burda kalın. Esirlere iyi bakın. Atlara göz kulak olun. Öbürleri gelin benimle!

Dere boyunca peşpeşe yürüdüler. Esirler, yaralılar, birkaç da ölü... Ağaçların altına uzatılmıştı. Hele birinin karnı parçalanmış, bağırsakları dışarı çıkmıştı. Mahmut bakamadı. Yüzünü buruşturarak yanından geçti. Başı döner gibi oldu.

— Hay Allah... diye söylendi.

— Gelin buraya, ilerde yaralı arkadaşlar var, toplayın!

Yüzbaşı elindeki kamçıyı sallıya sallıya emirler veriyordu. Kanter içinde kalmıştı.

Tüfek sesleri gittikçe uzaklaşıyordu. Bizimkilerin düşmanı geriye sürdüğü belliydi.

Molla Mahmut'la Haceli eğilerek koştular. Tepenin güney eteğinde inleyen yaralılar vardı. Birisi sürünerek dereye aşağı gelmeye çalışıyordu. Tüfeğini elinden bırakmamıştı.

— Dur kardaş, gel bakim kucağıma.

Tüfeğiyle birlikte kucaklayıp kaldırdı. Sıcak sıcak soluklanıyordu. Yüzü kapkara olmuştu.

Karşıdan koşup gelen birisi sordu.

— Yardım edeyim mi?

— Yok. Aha orada başka yaralılar var, onları getirin, çabuk!

Derenin içinde atlar kişniyordu. İniltiler vardı. Kısa kesik emirler duyuluyordu.

— Bin çabuk, kucağına al. Esirleri önünüze katıp sürün. Dereye aşağı gidin. Karşıki köye...

Molla Mahmut tam dereye inmişti ki, rüzgâr hışırtısı gibi bir ses duydu. Sonra büyük bir patlama oldu. Bir ağaç ikiye bölünüp devrildi. Atlar ürküp yularlarına asıldılar. Birisi kıçının üstüne düştü. Kalkmaya çalıştı kalkamadı.

— Aman çabuk olun! Topa tutulduk. Binin atlarınıza, sürün!

Molla Mahmut kucağında yaralı askerle koştu. Atını bulmağa çalıştı, bulamayıverdi. Nerdeydi bu? Geri dönecek oldu.

— Gel Mamıt gel, burada!

Kâzım'ın sesiydi. «Hay Allah razı olsun» diye mırıldandı. Oraya koştu.

— Bin çabuk. Ben kucağına vereyim.

Mahmut ata bindi. Yaralı askeri kucağına verdiler.

— Dereyi boşaltın! İki tarafa çıkın...

— Olur mu yavu? O daha kötü olur, görünürüz.

Mahmut bu emri dinlemedi, atı ağaçların altından sürdü Dallara takılmamak için sakınıyordu. Açığa çıkınca tırısa kaldırdı. Bir tarlanın ortasından sürdü. Yaralı asker kucağında gittikçe ağırlaşmıştı. Tek eliyle zor tutuyordu.

Yol boyu hep askerle dolmuştu. Kimisi yaralı taşıyordu, kimisi esirleri sürüyordu.

Gün yükselmişti iyice. Öyle zamanıydı. Uzaklarda çeşitli silâhların sesi bütün şiddeti ile devam ediyordu.

Köye iki kilometre kala sıhhiye arabaları ile karşılaştılar. Sedyeler, çantalar indirildi. Hastalar arabalara alındı. Genç bir doktorla sağlık erleri çalışmaya başladılar.

— Tamam. Biz gidelim, toplanın!

Mahmut'un üstü başı kan içinde kalmıştı. Taşıdığı yaralının kanlarını sildi, temizledi. Nereliydi, adı neydi, öğrenememişti. Adam konuşamıyordu.

— Aman bu arkideşe iyi bakın, dedi. Yarası ağır.

Cevap bile vermediler. Herkes çalışıyordu. Döndü yürüdü. Atın eğeri de kanlıydı. Yerden toprak alıp sildi. At huysuzlanıyor, hırk hırk diye ayaklarını yere vuruyordu.

— Korkma be, sakin ol.

Boynunu okşadı.

— Toplanın, gidiyoruz!

Bir küme asker esirleri önlerine katıp köye doğru götürdü. Öbürleri atlara binip tekrar dereye aşağı sürdüler. Mahmut birden açlığını duydu. Ekmek torbasından peksimet çıkardı, kemirmeğe başladı.

— İyi aklıma getirdin, dedi Haceli, Ben de acıktım.

— Makineli ne oldu yavu, kim götürdü?

— Teğmen kendisi götürdü, merak etme. Silâhlar mermiler hep onda.

— İyi bari.

Derenin içinde başıboş bir at o tarafa bu tarafa koşup duruyordu. Kantarma kayışları kopmuş yerde sürükleniyordu. Mahmut baktı.

— Şu atı tutalım, dedi. Lâzım olur.

— Nasıl tutacağız?

— Gel sen, şu arkadan yanaş. Bu tarafa sür.

— Geh geh geh oğlum...

At kulakları kısıp arkasını döndü. Çifte atmaya hazırlandı. Ürkmüş huysuzlanmıştı iyice.

— Dur, üstüne varma.

— Attan inip usulca yanaştı.

— Geh yavrum, geh...

Birden sıçrayıp kantarma kayışını yakaladı. At başını kaldırdı, kaçmak istedi, bırakmadı. Boynunu okşayıp yatıştırdı biraz.

— Gel bakim gel...

Sıçrayıp üstüne bindi. Kendi atını yedeğe aldı.

— Hadi bakim yavrum, sen daha çok işe yararsın. Yürüü...

Topuk vurup tırısa kaldırdı.

— Kimin bu? Bizim bölükten değil bu at.

— Kimin olursa olsun. Komutan birine verir. Dâh oğlum.

Yarım kalan peksimeti cebinden çıkarıp yemeğe başladı. Yüzü terden parlıyordu.

Uzaklarda yeniden şiddetli patlamalar başlamıştı.

— Vay vay vay... diye söylendi. Ne canlar yanıyor şimdi.

Tepelerin başına baktı. Belli belirsiz görünen kımıltılar vardı. Kimisi koşuyor, kimisi pısmış yatıyordu. Bir tepenin gerisinde uzaktan sığır sürüsü gibi görünen atlar duruyordu. Başka bir suvari birliği tepenin başına doğru dört nalla çıkıyordu.

Ağaçların altına geldiler. Teğmen tabur komutanına haberci gönderdi. İki yana gözcü çıkardı.

— Biraz dinlenin, dedi. Atlara torba takın.

Atları birer ikişer ağaçların köküne bağladılar. Başlarına torba taktılar. Mahmut kendi atını kuru otla sildi. Dinlendirmeye çalıştı. Ter içindeydi her yeri. Sonra tüfeğini çıkarıp oturdu. Bir ağaca yaslandı. İyi yorulmuştu ama farkında değildi.

Biraz sonra yavaş sesle konuşmağa başladılar.

— Durum nasıl acaba?

— Bu taraf iyi emme, öbür taraf...

— Ben sıhhiyelere sordum, iyiymiş. Yonan bu tarafa bir adım bile atmamış. Her yer Yonan ölüsüyle dolmuş.

— Afferim ulen. İnşallah böyle gider.

— Bizim asker hırslı canım. Bu sefer burunlarını kıracağız.

— İnşallah.

Yukarda döne döne iki kartal uçuyordu. Gittikçe alçaldılar. Tepedeki kayanın başına kondular.

— Hıh, meydan kartallara kaldı.

— İyidir, Yonan leşlerini temizlesinler.

— Bizden de var herhalde.

— Vardır, olmaz mı? Savaş bu.

— Şu ilerde iki tane var. Üstüne battaniye örttük.

Molla Mahmut kalktı.

— Nerede, gömelim onları? Gelin hele...

Beygir ölüsünün yanından geçtiler.

Teğmenle çavuş açığa çıkmışlar, iki yana bakınıp duruyorlardı. Tabur komutanından haber bekliyorlardı belli ki.

Varıp selâm verdi.

— Teğmenim iki şehit var, izin verirsen gömelim.

— Gömeceğiz ama şimdi çağırıverirlerse?

Saatına baktı.

— Peki çabuk gömün hadi. Şuraya genişçe bir çukur kazın, ikisini bir yere gömün.

— Başüstüne.

— Küçük kürekleri çıkardılar. Kıbleye uzunlamasına gelecek şekilde toprağı eşmeye başladılar. Gayretle çalışıyorlardı.

Aşır gitti, uzunca bir taş buldu geldi.

— İyi bu Mamıt?

— İyi. Bir tane daha bul.

Yarım metreden fazla kazdılar.

— Tamam, yeter. Şehit mezarı bu kadar olur. Getirin hadi.

Elleşip getirdiler.

— Künyelerini alın. Paraları neyi varsa teğmene teslim edin.

— Hasan oğlu Halil. 1322 — Divriği.

— Ali oğlu Memet. 1320 — Kütahya.

— Vah zavallılar...

Hepsinin yüzü buğulandı. Kimisi ağlamaklı oldu.

— Hadi arkadaşlar dizilin. Allah kabul etsin.

— Amin...

Molla Mahmut öne düştü, öbürleri arkaya dizildiler. Besmele çektiler.

— Allahüekber...

Ellerini kulaklarına kaldırıp şehit namazına durdular. Fatiha okudular. Sonra ikisini de aynı çukura indirip yüzlerini kıbleye gelecek şekilde giysileriyle birlikte gömdüler. Aşır taşları başuçlarına dikti. Ellerini göğe açıp fatiha okudu.

— Vatan için öldüler, dedi teğmen Galip. Sesi boğuktu. Daha birşeyler söyliyecekti, arkasını getiremedi. Yutkundu.

— Hadi oturun ağaçların altına. Az daha vaktimiz var.

Molla Mahmut mezarın topraklarını eliyle düzeltti. En son o ayrıldı. Gözleri dolu doluydu.

Bir süre konuşamadılar. Herkes kendi içine gömüldü. Mahmut sigara yakmıştı acılı acılı içiyordu.

Biraz sonra yukarı tarafta bir patırtı oldu.

— Gelen var, dur bakalım ne?

Hep ayağa kalkıp baktılar. Bir küme asker önlerine yeni esirleri katmış, tekme dipçik getiriyorlardı.

— Oo... Gelin bakalım gâvur oğulları, geliin...

— Vay vay vay... Ne de yakışıklı şeyler?

Her birinin yüzü korku içindeydi. Sararmışlardı. Biri subaydı herhalde, öbürlerinden daha yaşlıydı. Yakasında işaretler vardı. O daha dik durmaya çalışıyordu.

Molla Mahmut yerinden kalkmadı. Nefretle baktı hepsine.

— Analarını eşşek kovalıyasıcalar! diye sövdü.

Biraz sonra haberci geldi.

— Üçüncü bölük toplansın! Sarı topraklı tepeye doğru yürüsün! Tabur komutanının emri!

Çabukça toplandılar. Atları hazırladılar.

— Miğferi olanlar taksın! At bin. Çabuk yürü!

Tepeye yukarı sürdüler. Tabur komutanı tepenin başın-

daydı. Dürbünle ileşilere bakıyordu. Eliyle «Orada durun» işareti yaptı.

— Teğmen buraya gelsin!

Attan inip tepeyi tırmandı. Yüzbaşı biryerleri gösterdi. Güneydeki tepeleri gösterdi. Uzun uzun konuştu. Teğmen başını sallıyordu. Sonra koşarak geri geldi, emri almıştı. Atına binip.

— Beni koğuşturun! diye bağırdı.

Sıra tepelerin güney yamaçlarından geniş bir kavis çizerek dolandılar. Birinci taburun iki bölüğü de oradaydı. Onlara katıldılar. Bir çevirme hareketi yapılacağı anlaşılıyordu.

Yunan ordusunun sol kanadı çökmüş, geri çekliyordu. Arkadan kuşatılması emredilmişti. Suvari birliklerinin işiydi bu.

Birinci tabur komutanı Yüzbaşı Esat bey ortaya çıktı, kısaca anlattı. Sonra «yürü!» emrini verdi.

Tepelerin arkasında kuzey tarafta yoğun gürültüler vardı. Neler oluyordu acaba? Mahmut merak ediyordu. Ama görme olanağı yoktu. Dere tepe geçtiler. Durmadan at sürdüler. Güney tarafta bir ova vardı. Köyler görünüyordu. Adları neydi, kimbilir? Hiç birisine uğramadan geçtiler.

İkindi zamanı olmuştu. Gün ne çabuk geçmişti, hiç farkında değillerdi.

— Allah allah, dedi Aşır. Gün eğilmiş. Kuşluk zamanı mı, yoksa ikindi mi?

— İkindi be, ne kuşluğu? Akşam oluyor nerdeyse.

Aşır şaştı. «Demek savaşta böyle oluyor» diye düşündü.

Birinci tabur komutanı bölükleri birbirinden ayırdı. Beşer yüz metre aralıkla kuzey tarafa yöneltti.

— Atları dereye bırakın, sağlam bağlayın! Sessiz olun. Tepeden işaret verilecek, dikkat edin!

Atları derelerin içine uygun yerlere bağladılar. Başlarına nöbetçi bıraktılar. Tüfekler ellerinde, tepeye yukarı tırmanmağa başladılar. Heyecanlıydılar. Göğüslerinde yürekleri küt küt atıyordu. Tepenin başına yaklaştıkça eğilmeğe başladılar. Sonra süründüler.

Mahmut sabırsızlıkla başını kaldırıp baktı. O tarafı ova sanıyordu. Değildi oysa. Ova daha geride kalmıştı. Dereler tepeler, ağaçlı çalılı düzlükler... Savaş alanından epey geriye geçtiklerini anladı. «Çevirelim derken kendimiz çevrilmiyelim burada?» diye düşündü.

— «Niye getirdiler bizi ta buraya? Hani düşman müşman yok?

Haceli'nin sesiydi.

— Dur bakalım, bir bildikleri var herhalde.

— Kımıldamayın, konuşmadan bekleyin.

Molla Mahmut başını toprağa koydu, uzaklardaki sesleri dinliyordu. Uzakta yakında binlerce tüfek takırdıyordu. Bazan azalır gibi oluyor, bazan tekrar çoğalıyordu. Başını kaldırmadan bir parça peksimet çıkardı, kemirmeğe başladı. «Vatan için...» dedi kendi kendine. Dizlerindeki yaraların acısını duyuyordu.

Yarım saat kadar sonra önlerindeki düzlükte kıpırtılar gördüler. Yunan askerleri geri çekliyordu. Gürültülüydüler. Kimisi bağırıp çağırıyordu.

— Suss... Bekleyin. Ben ateş edince başlayın.

Tüfekleri uzatıp beklediler.

— Ulen başlasa ya, gidiyorlar.

Arkadan yenileri çıkıyordu. Bozgun bir yürüyüştü. Karmakarışıktılar.

— Cıvv...

Birden başladılar. Patır kütür bir gürültü koptu. Yunan askerleri neye uğradıklarını bilemediler. Hiç beklemiyorlardı. Kimisi kaçmağa başladı, kimisi yıkıldı yere. Bazıları kurtulmak için dereye aşağı attı kendini. Daha gerideki tepeden ateş başladı. Bir makineli tüfek gır gır gır... mermi yağdırıyordu.

Yüzbaşı sağa sola baktı.

— Teğmenim, birisini geriye yolla, dedi. Kıskaca aldık, ikinci tabur sıkıştırsın. Çabuk olun!

— Başüstüne yüzbaşım. Hüseyin çavuş, kay geriye. Çabuk söyle gel.

Gün iyice inmişti. Puslu bir akşam başlıyordu. Hava tek-

rar soğumuştu. Molla Mahmut habire tetik çeken ellerine baktı. Taş gibi sertti elleri. Bir de morarmıştı. Göğsünü tüfeğe dayıyarak ellerini cebine soktu, ısıtmağa çalıştı. Altında toprak buz gibiydi.

İlerilerde patlamalar gümbürtüler durup durup yeniden başlıyordu. İnönü kırları delik deşik olmuştu.

Sağ yanlarında atış birden fazlalaştı. Yüzbaşı Esat bey başını kaldırıp baktı. «Tamam, bizimkiler bunlar.»

— Ateeş! diye bağırdı.

Yunan birliği ortada kalmıştı. Sol geriye doğru çekilmek zorundaydı. Başka yolları yoktu.

— İyi kıstırdık, aferim. Ateş oğlum dayan!

Bar bar bağırıyordu. Ortalık gürültü içinde kaldı. Tepenin başı barut dumanına boğuldu. Hep keyiflenmişlerdi. Haceli.

— Sizi dürzüler sizii... diye söyleniyordu. Hem söylüyor, hem tetik çekiyordu.

Yunan birliği geri çekilmeye başladı. Akşam olmadan burayı boşaltmak gereğini duyuyorlardı anlaşılan. Yamaçlarda koşuşmalar görülüyordu. Bir yandan habire ateş ediyorlardı. Saklanmaları zordu. Epey kayıp verdiler.

— Tamam, geri çekilin. Herkes atının başına.

— Niye komutanım, geri çekiliyorlar, koğuşturalım.

— Olmaz! Sonra biz ortada kalırız. Geri çekil!

Erler bir şey anlamadılar. Homurdananlar oldu.

— At biin! Beni koğuştur!

Yüzbaşının dediği doğru çıktı. Sol ilerden bir suvari birliği doludizgin üstlerine doğru geliyordu. Epey uzaktılar. Akşam karanlığında koyu bir sığır sürüsü gibi görünüyorlardı. Ateş etmeye başladılar.

— Sürün atları, çabuk sürün!

Dört nala tepeyi aştılar.

— Duur! At iin! Atlar burada kalacak. Çabuk tepeyi tutun!

Atları acele bağladılar. Sonra tepenin üstüne yayıldılar.

— Ateeş!

Düşman suvarisi darmadağın oldu. Kimisi yıkıldı, ki-

misi geriye kaldı. Kaçmaya başladı. Karanlık epeyi koyulaşmıştı, ne olduğu iyi görünmüyordu.

— Tamam, çekilin! Herkes atına binsin!

Atlara bindiler. Geldikleri yerden hızla geri çekildiler. Bu sefer kayıpları yoktu.

Söğütlü derede öbür birliklerle buluştular. Sevindirici haberi orada öğrendiler. Yunan ordusu bütün cephede ağır kayıp vermişti. Bir adım ileri atamamıştı. Molla Mahmut derin bir nefes aldı.

— Ohh... dedi. İşte bu iyi, çok iyi...

Yorgunluğunu unutuverdi.

— 14 —

O geceyi gene aynı köyde geçirdiler. Sahipsiz bir evin ahırına atları bağladılar. Samanlıktan saman doldurup torba taktılar. Daha arpaları vardı, birer avuç arpa da verdiler.

— Hayvanlar bugün iyi yoruldu, dinlensinler.

— Biz de yorulduk ağa.

— Biz de dinleneceğiz.

Çalı çırpı bulup ocağı tutuşturdular. Üstüne odun vurdular.

— Ohh, dedi Haceli. Gel keyfim gel. Birer kat da yatak olsaydı şurada.

Yerde serili eski bir kilim vardı. Ev sahipleri giderken almamışlardı.

— O da olmayıversin, dedi Mahmut. Battaniyelerimiz var, yeter.

Arabalarla komanya gelmişti. Birer somun ekmekle tahin helvası dağıttılar.

— Sıcak bir çorba şimdi... İlâç gibi gelir valla.

— İstemem. Helva ekmek yeter.

Karınlarını doyurdular.

— Hadin şimdi, kesin şamatayı da biraz uyuyalım.

Battaniyelere sarınıp yattılar.

— Uff, bütün kemiklerim ağrıyor.

— Benim de öyle. Bayâ yorulmuşuz.

Ocaktaki kütükler geç vakte kadar hışıl hışıl yandılar. Molla Mahmut'la Haceli'yi gece nöbetine kaldırdılar.

— Süngüleri takın. Devriye gezeceksiniz. Fazla uzaklaşmayın. Köyün çevresinde dolaşın. Bir tehlike olursa silâh atıp haber verin. Bu gece parola yıldız, unutmayın.

— Peki çavuşum.

Köyün içinde dolaşmaya başladılar. Caminin önüne indiler. Oradan yol ağzına kadar yürüdüler. Hava kapalıydı, yıldızlar görünmüyordu. Aralarında fısıldaşarak konuşuyorlardı.

— Askerlikte en zoruma giden şey bu nöbet. Savaş bundan daha kolay.

— Ne yapacaksın, gerekli. Nöbet tutmadan olmaz.

Haceli ağzını açarak esnedi.

— Olur, niye olmasın?

— Yok. Şimdi baskın yapıverirlerse nasıl haberimiz olacak?

— Kim yapacak baskını? Sıkı mı?

— Öyle deme, düşman bu. Her şeyi yapar.

Mahmut düşündü.

— Akşam bize saldıran suvariler nerden çıkıverdiler öyle, iyi gördün mü?

— Bilmem. Orada bir tehlike atlattık ha!

— Bana da öyle geldi.

— Hapı yuttular emme, iyi kırıldılar. Tabur komutanı çok güzel emir verdi orada.

— Öyle oldu. Ben en az üç tanesini nalladım.

— Ben de... Dün iyi çalıştık doğrusu. Düşmanın beli kırıldı.

— İnşallah çeker giderler gayri.

— Bakalım...

Caminin önünden geçtiler. Yaralılar orada yatıyordu. İçerde soluk bir ışık yanıyordu. İniltiler vardı.

— Yazık, dedi Mahmut. Epey canlar yandı.

— Girelim mi içeri, bakalım mı?

— Yok. Benim yüreğim dayanmıyor.

Köyün üst tarafına doğru yürüdüler. Yamaçta küçük bir köydü. Toprak damlı kerpiç evler karanlıkta erimiş gibi sessizdiler. Aşağılarda iki horoz öttü.

— Tamam, nöbetimiz bitti.

Sıra Hamdi ile Kâzım'daydı. Uyandırıp teslim ettiler.

— Hadi bakalım, tüfeklerinizi alın. Süngüleri takın. Parola yıldız. Köyün içinde, çevresinde dolaşacaksınız. Bir tehlike olursa tüfek atıp uyandıracaksınız.

— Peki kardaş.

Soyunmadan ayakkabılariyle falan yattılar.

— Oy anam oy oy...

Mahmut'un hiç sesi çıkmadı. Gözleri sızlıyordu, yatar yatmaz uyudu. Sabah uyandırdılar. Hemen eli tüfeğe gitti. Nerde olduğunu bilemedi önce. Sonra kendine geldi.

— Hadin tüfek başına, fırlayın! Atlara yem saman verin.

— Bizim karı hayvanlara bakar.

Haceli gene müziplik yapmıştı. Yarı uykulu gülüştüler.

— Rüyanda karıyı mı gördün, ne?

— Gördüm valla.

— Cünüpsün öyleyse, kalk yıkan.

— Değil yavu, ne cünübü? Cünüplüğün sırası mı şimdi? Canımızla uğraşıyoruz.

Hayvanları sulayıp yem saman verdiler. Birkaç dakika içinde karınlarını doyurdular.

Caminin önü kalabalıktı. Yaralıklar için yeni arabalar gelmişti. Girip çıkanlar vardı. Birisine yanaşıp sordular.

— Nasıl işler hemşerim?

— İyi değil. Yaralılardan ikisi öldü.

— Deme? Nereliymişler?

— Biri Afyonlu. Öbürünü bilmiyorum.

— Yazık... Dün benim getirdiğim arkideş olmasın? Çok ağırdı.

— Bilmiyorum.

Mahmut'un içi ezildi. Girip görmeyi düşündü, sonra vaz-

geçti. Oysa bütün gün aklıma gelir, hem ne yararı var, boşver. Allah rahmet etsin.

Çeşmede elini yüzünü yıkadı. İçine bir güçsüzlük yayılmıştı. Camiye doğru yan yan baktı. «Hay Allah, diye söylendi. Tüü...»

Kaldıkları evin önüne gelip dikildi. Gün doğmak üzereydi.

— Toplanın! Köyün arkasına gidin, çabuk!

Ağızdan ağıza dolaştı. Herkes hayvanını çekip hazırladı. Gemini vurdu, kollarını sıkıladı. Tüfeğini omuzlayıp atına atladı.

— Allah bugünü de hayırlı geçir, Allah! Yüzümüzü kara etme Allah!

— Bugün ne tarafa bakalım?

— Ne tarafa derlerse oraya. Biz suvariyiz, kuş gibi uçarız.

— Öyle he.

Köyün harman yerinde bölük bölük toplandılar. Sayım yapıldı. Tekmiller alınıp verildi. Yeni mermi dağıtıldı.

Tabur komutanı atının üstünde doğruldu.

— Dün düşmanın anasını belledik, dedi.

Bir iki gülüşen oldu. Hepsinin yüzü çözüldü. Tabur komutanını bunun için severlerdi. Küfürlü konuşurdu. En son söyliyeceğini baştan söylerdi. Kızdı mı anasını avradını sıralardı. Ama kimseye koymazdı küfürleri. Bir gün tabura yeni gelen bir ere sövmüştü. Er bozulmuş, hırsından ağlamış.

— Biz namusumuz için geldik buraya komutanım, demişti.

Tabur komutanı başını iki yana sallamış.

— Ulen dürzü, demişti. Benim karım senin neyin olur? Anan olur. Ben kendi karıma sövdüm, git işine...

Böylece tatlıya bağlamıştı.

Bir de şapkayı eğri giyerdi. Bir yanı kaşının üstünde, öbür yanı alnında. Bu külhanbey görünüşü erlerin hoşuna giderdi.

Elini kaldırıp susturdu.

— Dün yetmemiş, dedi. Bugün bir daha belliyeceğiz,

anladınız mı? Analarından doğduklarına pişman edeceğiz kefereleri. Göreyim sizi! Birinci tabur yürü! Dünkü yerinize. Düşmanın bu tarafa sızmasını siz önliyecezsiniz. Yüzbaşı Hadi bey!

— Buyurun komutanım.

—Soldan ikinci taburla, sağdan birinci taburla bağıntı kurun.

— Başüstüne.

— Düşmanı dünkü yerinden bu tarafa bir adım geçirmek yok. Sıkışırsanız haber uçurun.

— Peki.

—İkinci üçüncü taburlar, beni koğuştur. Hüseyin çavuş, yanına beş kişi al, öncü çık. Beş yüz metre ilerimizden git. Göz bağıntısını kesme.

— Başüstüne.

— Hıım... diye mırıldandı Mahmut. Savaşın göbeğine gidiyoruz. Hadi hayırlısı.

Öncüler dört nala gittiler. İki yana yancılar çıkarıldı. Tarlaların ortasından, kırlardan batı kuzeye doğru ilerlemeğe başladılar. Uzaklarda savaş gürültüsü başlamıştı. Takırtılar bir azalıyor, bir çoğalıyordu. Karşı dağların eteğinde yer yer dumanlar görünüyordu. Bu taraftaki tepeler delik deşikti. Siperler kazılmıştı. Piyadeler yerlerini almışlar, bekliyorlardı. Arada gelip gidenler görünüyordu. Karşıda hiç bir kımıltı yoktu. Arada bir uzaktan patlamalar oluyor, bir duman demeti yükselip kayboluyordu.

Sabahın parlaklığında boz bir görüntü ta ufuklara kadar uzanıyordu.

Atları yayvan bir tepenin gerisine dizdiler, görev beklemeğe başladılar. Tepenin üstünde subaylar dürbünlerle ileriyi gözlüyorlardı.

Haceli kuru bir kekik kümesinin üstüne oturdu, sigara sarmağa başladı.

— Hele ölmeden bir sigara daha içelim.

Hamdi güldü bu söze.

— Ölmeye niyetin mi var arkideş?

— Yok emme, belli olmaz. Kör şeytan gelir bizi bulur belki.

Mahmut atına torba takıp geldi. Piyadeler geride derenin içine ateş yakmış ısınıyorlardı.

— Şuraya gidip biz de ısınalım mı biraz?

— Boşver, o ateş bizi ısıtmaz.

— Gelin hele konuşuruz canım. Ne var ne yok anlarız.

Haceli «cık» etti, kalkmadı.

Kumlu dereyi geçip piyadelerin yanına vardılar.

— Selâm, bereketli olsun.

Ekmek kızartıyorlardı.

— Aleykümselâm, hoş geldiniz.

— Vıyh, dedi birisi. Mamıt sen misin?

— Vay, Zühtü... Burda mısın?

— Burdayım ya, sen nerden çıktın?

Vuruşur gibi kucaklaştılar, birbirinin omuzunu dövdüler.

— Vay kardaşım, hoş geldin. Ne zamandır sizi arıyorum yavu.

— Biz de seni...

Kâzım'la kucaklaştı. Onu bıraktı Hamdi'yle kucaklaştı.

— Ulen şu işe bak...

— Hacelii! Gel bak, kim var?

— O da mı burda?

— Hep burdayız.

O tarafa koştu. Önce Aşır'la sonra Haceli'yle kucaklaştı.

— Ulen demek burada buluşacaktık ha? Emme iyi oldu be.

— Ee sözleştik. Sözümüzde durduk. Nasılsın bakalım, anlat hele?

Kara Zühtü'nün yüzü iyice kararmıştı. Gözleri ışıl ışıl yanıyordu.

— Ben Akşehir'de orduya katıldım, dedi. Bizim köye düşman geldiğini öğrendim. Bey de Konya'ya gitmişti. Baktım olacak gibi değil, gittim şubeye, gönüllü yazıldım.

— İyi ettin. Biz de öyle yaptık. Sizi bekledik biraz, bak-

tık gelmiyorsunuz, düşmana yakalanacağız... Bindik atlara sürdük.

— Çok iyi... Aynı birliktesiniz öyle mi?

— Aynı birlikteyiz.

— Bilâl nerede?

— O yok. O öldü.

— Deme? Ne zaman?

— Köyde Yonanlılar öldürdü.

— Vah... Nasıl oldu bu?

— Yakaladılar...

Mahmut kısaca anlattı.

— Tüü, yazık.

Gözleri buğulanmıştı. Ne diyeceğini bilemedi.

— Hay Allah! Cık cık cık...

— Burada durum nasıl?

— İyi. Dün çok şiddetli savaş oldu. Yonan epey kırıldı. Bir adım attırmadık.

— Öyleymiş he.

— Bizim yerimiz çok iyi. Bu tepenin başından karşı ova tabak gibi görünüyor. Saldırdıkça eriyorlar önümüzde. Onun için biz az kayıp verdik. Geriden yeni birlikler getirmiş, öyle diyorlar. Emme boşuna... Bizim asker kararlı. Burada işlerini bitireceğiz.

— Çok iyi. Dün biz de epey iş yaptık.

— Nerdeydiniz?

Mahmut eliyle gösterdi.

— Şu dağlık arazideydik. Arkalarını çevirdik, bastık karşunu. Epey kayıp verdiler.

— Çerkez Etem de o taraftaymış, doğru mu?

— Bilmem, biz görmedik emme, belki o taraftadır.

— İyii... Köyden bir haber alabildin mi?

— Yok, hiç haber yok. Siz alabildiniz mi?

— Biz de alamadık. İşgâl altında olduğu için gelen giden olmuyor. Posta da işlemiyor.

— Ne olacak böyle?

— Yonanı koğunca kendimiz gideceğiz. Başka çare yok.

Daha konuşacaklardı, geriden sesler duyuldu.

— İkinci tabur toplansın! Bölükler yerlerinee!...

Zühtü geriye baktı.

— Bizi çağırıyorlar, hadi eyvallah. Hakkınızı helâl edin.

— Güle güle. Sen de helâl et.

Elini sallayıp koştu. Arkasından baktılar.

— Hay Allah, iyi denk geldi yavu. İyi oldu gördüğümüz.

Sırt çantalarını kuşandılar. Tüfeklerini alıp sıraya geçtiler. Uzaktan tekrar el sallayıp selâmladı. Esmer yüzüyle gülüyordu.

Önlerinden geçip dereye aşağı gittiler .

— Uğurlar ola kardaşlar. Allah rastgetire...

Gök yüzü bulutlanmıştı. Hava soğuktu. Biraz sonra şiddetli bir ateş başladı. Gerideki yamaçlara top mermileri düştü. Taşlar topraklar havaya uçuyordu. Atlar ürküp yularlarına asılıyorlardı. Askerler siperlere girip başlarını eğdiler. Bu taraftan karşı ateş başladı. Bir cayırtıdır gitti. Top gürültüleri sol yandaki dağlarda yankılanıyordu. İki tarla kuşu başlarının üstünde hızla uçup kaçtılar.

Molla Mahmut atın yularına asıldı, yatıştırmaya çalıştı.

— Korkma oğlum, bizi görmüyorlar. Sakin ol.

Tam o sırada derenin içine bir top mermisi düştü. Büyük bir patlama oldu. Herkes kendini yere attı. Atlar kulakları dikip fırladılar. Birisi ipini kopardı. Başını kaldırıp rasgele kaçmağa başladı. Binicisi yakalamak için arkasından koştu, ama yakalamak ne mümkün? At ürkmüştü. Dere tepe gidiyordu.

— Gel ulen vurulacaksın, bırak!

Er duymadı, çevirmek için var gücüyle koşuyordu. Fakat birden yıkıldı yere.

— Eyvah, vuruldu...

Başlarını kaldırıp baktılar. Debeleniyordu. At özengilerini sallıya sallıya dört nala Yunan tarafına doğru gitti. Bu taraftan ateş ettiler ama vuramadılar.

— Tüh! Atlarınıza sahip olun be. Kazıkları iyi çakın.

— Bir hain düşmana geçti, dedi Haceli.

İstemeden güldüler.

— Kimindi o at be? Sahibinin katili oldu namussuz!

— İkinci bölükten.

Mahmut başını iki yana salladı. Dişleri gıcırdadı ağzının içinde.

— Hay Allah! Olacak iş mi şu? Cık cık cık...

— Üçüncü bölük, at biin!

Teğmen Galip koşarak dereye indi.

— Beni koğuştur, maarş!

Çabukça atlara binip arkasından sürdüler. Islak toprak at izleri içinde kaldı. Yayvan bir tepeyi dolandılar. Piyadeler tepenin üstünde sıralanmış, siperlere yatmışlardı. Habire kurşun sıkıyorlardı. Patırtıyı duyunca kimisi geriye dönüp baktı.

— Hey yavrum suvariler, siz at koşturun bakalım. Bizim burada anamız ağlıyor.

Mahmut duymazdan geldi, güldü kendi kendine. Bir zaman kendisi de piyade idi. Bilirdi piyadelerin bu çeşit konuşmalarını. Atını topukladı. Arazi gittikçe düzleşiyordu. Nereye gidiyorlardı böyle? Biraz sonra düşman görecekti. Hepsi biçilebilirdi.

Teğmen birden bağırdı.

—Yayılın!

Bir dalış yapacakları anlaşılıyordu. Yunan cephesinin bu kesiminde bir boşluk vardı.

— Atları bağlayın. Kazıkları iyi çakın!

Mahmut kazık çakmadı. Oradaki bir karaçalının köküne sıkıca bağladı. Tüfeği eline alıp güvenliğini açtı. Tepeye doğru yürüdü. Haceli'yle Kâzım arkasındaydı. Eğilerek çıktılar. Tepenin üstüne yatıp ileriye baktılar. Hemen önlerinde ikinci bir dere vardı. Derede kimse görünmüyordu.

— Teğmen Galip,

— Tamam mıyız? diye geriye bağırdı.

— Tamamız.

— Birden fırlıyacaksınız. Beni duyuyor musunuz? Birinci takım burada kalacak, sizi koruyacak, Hazırlanın. Hadi marş marş!

Fırladılar. Tepeye aşağı zikzaklar çizerek koştular. Kar-

şıdan bir yaylım ateş başladı. Yıkılanlar oldu. Kimse kimseye bakacak halde değildi. Var güçleriyle koşuyorlardı. Molla Mahmut varıp kendini sel yarıntısına attı. Hemen arkasına mermiler düşüyordu. Bir süre başını kaldıramadı. Sonra usulca sağa sola baktı. Arkadaşları hep derenin içine inmişlerdi. Kimler vurulmuştu, belli değildi. Derin derin nefes alıp veriyorlardı.

— Ulen kahpe analılar! diye sövdü Haceli. Yüzü kıpkırmızıydı.

Molla Mahmut tüfeği ileri uzattı. Tepedeki bir karaltıyı nişanlayıp tetiği çekti. Sonra ters dönüp yer değiştirdi, tekrar attı. Arkadaşları da başladılar. Derenin içi barut dumanı ile doldu. Geriden takır takır sesler duyuluyordu. Arada bir gümbürtüyle toplar patlıyordu.

Haceli ileriye geriye baktı.

— Ulen ne edeceğiz biz burada? diye söylendi.

— Konuşma Haceli, ateş et.

Gerideki yamaçta birisi kıvranıyordu. Kimse yardıma gidemedi.

— Tüü, kötü oldu bu iş. Bir de kuşatırlarsa şimdi...

— Kuşatamazlar korkma. Bizimkiler ateş ediyorlar.

Molla Mahmut sarjörü değiştirdi. Tekrar atmaya başladı.

Sağ taraftan başka bir birliğin ileri atıldığını gördüler. O yandakiler ateşi hızlandırdılar. Ortalık ana baba günüydü. Silâh sesleri birbirine karışmıştı. Arada bağıranlar, sövenler oluyordu. Kâzım başını kaldırıp baktı, tam önündeki kuru piren demetinin altında sarı bir çiğdem açmıştı. Gözünü alamadan baktı.

— Vay canım... dedi. Açtın mı sen? Demek bahar geliyor?

Alıp koklamak için elini uzattı. Bir vınıltı duydu. Başı sarsıldı.

— Uf anam... diyebildi. Çiğdem elinde kalmıştı. Kafasının içine karanlık doldu. Sağ kaşından vurulmuştu. Bir iki kıvrandı. Sırtüstü döndü. Göz çukurlarına kan doldu. Sonra aşağı akmağa başladı.

Yakınındaki görmüştü, ama bir şey yapamadı. «Hay Allah!» diye elini salladı.

Öbürleri tepeye bakıyor, hâbire tetik çekiyorlardı.

Sonra bir ara oldu, iki taraflı silâhlar biraz sustular. Molla Mahmut sağa sola bakındı. Birisini çukura çekiyorlardı. Haceli de oradaydı. Kimdi acaba? «Bizim arkideşlerden birisi olmasın?» dedi içinden.

— Kim o Haceli?

— Kâzım! Kâzım vuruldu!

— Kâzım mı?

Yutkundu. Bir tuhaf karanlık içinde kaldı. Eli yana düştü. Tepeye doğru görmeden baktı.

— Öldü mü ulen?

Cevap vermediler.

Geriye çekildi. Sürünerek yanlarına vardı. Bir baktı yüzüne, gözlerini kapadı.

— Vayy... Öldü mü?

— Öldü.

Haceli'nin sesi ağlamaklıydı. Elleri titriyordu.

— Allah rahmet etsin, dedi birisi. Hadi işinize, siz de vurulursunuz.

Mahmut yerine doğru sürünmeye başladı. Yüzü kötü bozulmuştu. İçi bulanır gibi oldu. Yutkunup dağıtmağa çalıştı. Yerine yerleşince alnını toprağa değdirdi. «Uff...» yaptı. Susuzluğunu duydu birden. Geriye çekilip matırasından iki yudum su içti. Ağzında acı bir tat duyuyordu.

Tekrar atışa başladılar. Durup durup atıyorlardı. Atınca hemen kafaları indirip bir süre bekliyorlar, sonra tekrar atmak için uygun bir hedef arıyorlardı.

Bu öğleye kadar böyle sürdü. Durum hiç değişmedi. Uzaklarda, sol taraftaki tepelerde yoğun savaşlar yapıldığı anlaşılıyordu. Sesler kesilmiyordu bir türlü.

Mahmut toprağa değen yerlerini uğuşturdu. Karnı, bacakları üşümüş, uyuşmuştu iyice. Nerdeyse elini duymuyordu.

«Hay Allah, ne olacak böyle? Çakılıp kaldık, diye söy-

lendi. Karayağız yüzü tanınmıyacak haldeydi. Sakalları uzamıştı tekrar. Göz çukurları derinleşmişti.

Karşılıklı atışlar durup durup tekrar başlıyordu. Mahmut gittikçe ağırlaştı. Esnedi, gerindi. Uykusu geliyordu. «Ulen uykunun sırası mı şimdi? Kurşunu yiyeceğiz ha?»

— Haceli!

— He, buyur.

Başını çevirip baktı.

—Ne oluyor böyle yavu?

— Valla bilmem. Akşama kadar bekliyeceğiz herhalde.

Birden kurşunlar yağmaya başladı. Eğilip pıstılar. «Mermi de azaldı dinine yandığım. Biterse ne ederiz?» Geriye doğru baktı. «At üşür mü acaba? Biri akıl etse de üstüne battaniye örtüverse.»

Usulca başını kaldırıp baktı. Bir Yunan askerinin yüzü görünüyordu. Ulen şu dürzüyü haklıyamadık, dedi. Sabahtan beri kıpırdar durur orada. İyice nişan alıp tetiği çekti. Askerin miğferi sarsıldı. Sonra yan tarafa yıkıldığını gördü. «Hıh, gâvur oğlu gâvur senii. Kâzım'ı belki sen vurduydun. Öcümü aldım.»

Başını indirdi. Sağa doğru birkaç adım kaydı. Mermiler yağmur gibi yağıyordu üstünde. Kendini sıkıp bekledi.

Zaman geçmek bilmiyordu.

— 15 —

Hava iyice karardıktan sonra birer ikişer geriye çekildiler. Ölüleri yaralıları topladılar.

Molla Mahmut, Kâzım'ı omuzuna aldı. Ölü soğumuştu, kaskatıydı. Başı arkaya gelecek şekilde kaldırıp yürüdü. «Oy Kâzım oyy... Böyleymiş alın yazın. Seni ben taşıyacakmışım omzumda. Vatanımızı kurtarmak için ta nerelerden geldik de... Hay kahpe felek hay! Böyle mi edecektin? Bir gün sağ salim köye dönersem, çoluk çocuğuna ben ne

diyeceğim? Nasıl anlatacağım? Sen şehit olup kurtuldun, ememe bizim işimiz daha zor kardaş...»

Ağlamaya başladı. Gözlerinden domur domur yaş akıyordu.

Tam tepeye çıkınca «cıvv...» diye bir mermi geçti yanından. Koşup kendini yere attı. Kâzım'ın cenazesi üstünde kalmıştı. Bir an durdu öyle. «Sen beni yendin kardaş, dedi içinden. Çocukluğumuzda, ilk gençliğimizde çok güreşirdik. Bazan sen beni yenerdin. bazan ben seni yenerdim. Şimdi gene sen yendin. Hadi gidelim, kalk.»

Omuzuna usulca vurdu. Kâzım kalkmıyordu. Doğrulup kucağına aldı. Göz kararlaması bayır aşağı inmeye başladı. Atları bağladıkları yere gitmek istiyordu. Derenin içinde gölgeler, kıpırtılar gördü.

— Hacelii! Aşır! diye seslendi.

— He Mamıt, buradayız gel.

Hamdi'nin sesiydi.

— Gel Hamdi, bana yardım et.

Koşarak geldi.

— Ne oldu, yaralı mısın?

— Yok. Kâzım'ın cenazesini getirdim.

— Öyle mi? Hay Allah, niye haber vermezsin? Dur ben alayım.

Kucağından aldı.

— Uff, ağırmış. Yordu beni.

— Elbet, ölü ağır olur.

Sırtına çaprazlama asılı tüfekleri yeniledi. Ter içinde kalmıştı.

Askerler öbek öbek toplanmış, aralarında konuşuyorlardı.

Aşır'ı buldular. Haceli daha sonra geldi.

Ölüleri hep bir yere toplamışlardı. Yaralılar geriye gönderilmişti. Erler yorgundular. Kimisi ölen arkadaşları için sessizce ağlıyorlardı.

— Ağlamayın kardaşlar, analarımız bizi bugün için doğurdu. Onlar şehit oldular, cennete gittiler.

Böyle söyleyen çavuş da ağlıyordu.

Molla Mahmut toprağa dayanarak oturduğu yerden kalktı. Adım atacak gücü kalmamıştı.

— Atlar ne durumda yavu? dedi. Onlara bakan oldu mu?

— Bakmışlar merak etme. Üstlerini örtmüşler.

— Suvariler toplanın! diye bir ses duyuldu.

— Ne toplanması? Şehitleri gömmeden nereye gidiyoruz?

— Şehitleri sabahleyin piyadéler gömecek. Yeni bir birlik geldi. Siz toplanın hadi, atlarınızı hazırlayın.

Mahmut ağzının içinde homurdandı.

— Çabuk olun! Tekmil verilecek komutan bekliyor.

— Teğmenim, en yakın arkadaşlarımız öldü. Şuraya çabukça gömelim.

— Geceleyin gömülmez Mahmut. Söz dinle. Piyadeler sabah ışıyınca gömecekler. Hadi yürü!

Mahmut boynunu büktü. Kırılmıştı. Atını hazırlarken ağlıyordu.

Yolda hiç konuşmadılar. Herkes içine gömülmüştü. «Vay Kâzım vay...» diye söyleniyordu Haceli. Yanıbaşımızda öldü de, ağzına bir damla su koyamadık. Kahpe felek ettin edeceğini. Ölene dek çıkmaz içimden bunun acısı.»

Hamdi geride ağlıyordu. Asıl onun arkadaşıydı. Komşuydular hem de. «Bunun için mi geldin buralara a Kâzım? Köyümüzü Kurtarmadan nereye a Kâzım? Senin yerine keşke ben ölseydim a Kâzım...»

Sessizce söyleniyor, dizlerine vuruyordu.

Aşır hiç konuşmuyordu. Onun da yüzü bozuktu. «Amansız gidiyor bu savaş. Teker teker hep öleceğiz herhalde. Şimdi sıra hangimizde bakalım. Ulen namussuz Yonan, ettin edeceğini. Arslan gibi bobayiğitleri yiyorsun teker teker. Doymak bilmiyorsun dürzü Yonan! Alacağın olsun...»

Dün kaldıkları köyde kaldılar.

Sol kanattan gene iyi haberler getirmişlerdi. İki suvari taburu düşman gerisine dalışlar yapmış, çok zor durumda bırakmışlardı. Fakat ova tarafında büyük kayıplar veriliyordu. Bölükten yedi şehit, on yaralı vardı. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu.

— Ulen kahpe Yonan!... diye bağırdı Haceli. Arkasını

getirmedi. Başını uzun uzun salladı. Yüzü kin içindeydi.

— Daha dün yanımızdaydı be, vay canına! Nasıl alışacağız buna?

— Alışacağız. Şehit oldu. En yüksek rütbeye erişti.

— He valla, keşke biz de olabilsek.

— Uff... Ne deseniz boş arkideş, Aramızda değil gayri. Gitti Kâzım...

Hamdi'nin elleri yana düşmüştü. Çok üzüldüğü belliydi. Başını sallıyor, kime ne diyeceğini bilemiyordu.

— Gömmek bile nasip olmadı, cık cık cık... diye söylendi.

Yemek içmek akıllarına gelmiyordu. Battaniyeleri örtünüp yattılar, ama uzun süre uyuyamadılar. Herbiri birileriyle uğraşıp durdu.

Ertesi gün üçüncü bölük ihtiyatta bırakıldı. Bir derenin içinde akşama kadar beklediler. Uzaktaki savaş gürültülerini dinliyor, ikide bir «vay vay vay... Şimdi ne canlar yanıyor» diye söyleniyorlardı.

Çalı çırpı toplayıp ateş yaktılar. Ot köklerinin cızırdıyarak yanışı Haceli'ye köyünü ansıttı. «Şimdi köyde olsaydık, çift sürerdik, öyle ya? Tarlanın kıyısına ateş yakıp ekmek ısıtırdık. Şöyle keyifle otururduk toprağa, ellerimizi ısıtırdık.»

Ellerini uzattı. İçinden ılık bir şeyler geçiyordu.

«Ulen namussuz Yonan, alt üst ettin her şeyi. Anani eşşek kovalasın!»

Yerköy'lü Satılmış eli kulağa atıp her zaman söylediği türküyü söylemeğe başladı.

Yozgat pınarında yudum elimi
Kime anlatayım garip halimi
Aman aman sürmelim oy
Ben yandım aman...

Bütün Anadolu türkülerinin yanıklığı vardı. Sonlarını uzun uzun uzatıyordu Satılmış. Bugün daha bir acı söylüyordu. Bütün erlere dokundu.

Molla Mahmut toprağa yanlamasına uzanmış, gözlerini

kapamıştı. Kum dolmuş gibi sızlıyordu gözleri. İçi bir tuhaf rahatsızdı.

«Bizim Kâzım da böyle türkü söylerdi. Vay Kâzım vay... Gayri hiç sesini duyamıyacağız. Bitti gayri.»

Ağzındaki acılığı yere tükürdü.

Haceli birşey kaybetmiş gibi toprağa bakıyor, kendi kendine söyleniyordu. Galip Mahmut'un yanına oturdu.

— Böyle bekleyip durmak daha zor be, dedi. Sürseler ileriye de savaşsak. Ne olacaksa olsa.

Mahmut doğrulup oturdu. Çevreye bakındı.

— Ne oluyor acaba, bir haber yok mu?

— Bilmem. Ne Yonan gelebiliyor, ne biz gidebiliyoruz. Mıhlanıp kaldık dinine yandığım.

Öğle sonuna kadar oturdular. Tüfekleri sildiler. Ilık bir güneş yamaçları ısıtıyordu. Tatlı bir bahar kokusu ortalığı doldurmuştu.

Çeşitli silâh sesleri uzaktan uzağa gümbürdeyip, takırdayıp duruyordu. Yanıbaşlarında bir ses duydular.

— Teğmen iki gönüllü istiyor, haberci gidecek.

— Biz, dedi Mahmut. Hadi Haceli!

Fırlayıp kalktılar. Atların kolanlarını sıkıladılar. Başlarından çekip teğmenin yanına vardılar.

— Buyur teğmenim.

Teğmen Galip bir taşın üstüne oturmuş, dizinin üstündeki deftere bir şeyler yazıyordu. Başını salladı. «bekleyin biraz» dedi. Sağdan sola doğru çabuk çabuk yazıyordu. Kağıdı yırtıp katladı.

— Tabur komutanına vereceksiniz al, dedi. Gelirken şu tepeye çıkıp ovayı gözetliyeceksiniz. Dikkat edin, düşman keşif kolları çıkarmış olabilir, onlarla karşılaşmayın.

— Başüstüne. Tabur komutanı nerede?

Elini uzatıp gösterdi.

— Ufuktaki sivri tepe...

— Evet.

— Tepenin solundaki derin dere.

— Evet.

— O dereyi koğuşturarak çıkın. Oralarda bulacaksınız.

— Başüstüne.

— Hadi bakim. Bir saat içinde dönün. Başarılar...

— Sağol.

Atlara binip sürdüler. Tepeleri çabukça aşıp dereleri koğuşturuyorlardı. Atlar var güçleriyle koşuyordu. Engebeli bir araziydi. Savaş gürültüleri gittikçe yakınlaşıyordu. Haceli geriden Mahmut'u koğuşturuyor, ikide bir sağa sola bakıyordu. Tüfeği elindeydi. Her an bir tehlike çıkıverecekmiş gibi hazır tutuyordu. Kırlar sessizdi.

Sürülmüş bir tarlayı ortalayıp geçtiler. Toprak çamurdu, atlar batıyordu. Tarlanın bitiminde bir at ölüsüne rastladılar. Karnı deşilmişti. Yakın kalınca bir akbaba havalandı. Zor uçuyordu. Birkaç adım gidip yere indi. Kanlı ağzını açıp kapayıp duruyordu.

Mahmut leş kokusunu duymamak için burnunu tıkadı. Ata topuk vurdu.

— Dâh yürü!

Bir derede yaralı askerlere rastladılar. Buraya getirip bırakmışlardı.

— Bize mi geldiniz kardaş? dedi birisi. Bizi götürün. Yaramız ağır. Şu arkadaş ölecek.

Mahmut düşündü. Ellerini açıp kapadı.

— Biz haberciyiz, dedi. Dönüşte götürürüz. Biraz sabredin. Üçüncü tabur komutanı nerede acaba?

— Ne bilelim yavu? Cehennemin dibinde. Bizi unuttu dürzüler. Bırakıverdiler bizi buraya.

Arkalarından söyleniyordu.

— Ne edelim, elimizden bir şey gelmez. Azıcık sabredin, şimdi döneriz.

Yarası hafif olanlar ağır olana yardım ediyorlardı. Birisi iç gömleğini yırtmış, arkadaşının bacağını sarıyordu.

— Allah belâsını versin bu savaşın, dedi Mahmut. İnsanı insanlıktan çıkarıyor. Sür Haceli, çabuk gidip gelelim.

Atları dereye yukarı sürdüler. Ardıçlı bir tepeydi. Birinin altından iki tarla kuşu uçtu. Cıvıl cıvıl ötüyor, birbirlerini kovalıyorlardı.

— Savaştan falan haberi yok bunların, ne iyi.

Derin dereye girdiler. Az bir su akıyordu. Çalılık taşlık bir dereydi. Bir bölüğün atlarını oraya bağlamış, torba takmışlardı. Başlarında iki asker vardı. Düz bir taşa çizgi çizmişler, üçtaş oynuyorlardı.

— Selâm hemşeriler. Biz haberciyiz.

— Aleykümselâm, buyurun.

— Üçüncü tabur komutanı nerede?

Birisi eliyle gösterdi.

— Şu kırınayı görüyor musunuz? Oraya çıkın, hemen arkada.

— Atları buraya bırakın, dedi öbürü.

— Peki.

Atları bağlayıp yürüdüler. Tepe epey dikti. Dizlerine dayana dayana çıktılar.

Yüzbaşı Esat bey bir setin gerisine çekilmiş, yemek yiyordu. Haşlanmış tavuğun budunu ısırdı. Dolu ağzıyla sordu.

— Hangi bölüktensiniz?

— Üçüncü bölükten. Teğmenim gönderdi.

Kağıdı okurken Mahmut tavuğa baktı, «nerde bulmuş burada tavuğu? Vay canına...» Ağzı sulanmıştı. Başını öbür yana çevirdi.

— Al bakim şunu.

Kağıdı geri veriyor sandı. Oysa tavuğun boynunu koparmış uzatıyordu.

— Yeyiver şunu, al.

— Yok komutanım, sağol.

— Al diyorum, ekmek de al.

Eliyle bir parça koparıp uzattı. Mahmut aldı. Sürünerek geriye çekildi. Tavuk boynunu Haceli'yle bölüştüler. Ekmeğe katık edip yediler. Haceli parmaklarını yaladı.

— Emme güzelmiş. Çoktandır et yemedik.

Yüzbaşı hem ağzındakini çiğniyor, hem kağıdın arkasına deli deli bir şeyler yazıyordu.

— Al bunu teğmene ver. (Saatına baktı) İki saat sonra sağımızdan dalış yapacaksınız. Yatsı zamanına kadar geri çekilmek yok. Piyade taburu ile bağıntı kurun.

— Başüstüne.

Geri çekilecekti, aklına geliverdi.

— Yüzbaşım, derede bizim yaralıları gördük, dedi. Oraya bırakıvermişler. Bazıları ağır.

— Ne? Hangi derede?

— Şu aşağıda.

Fırladı.

— Hay dinini... diye sövdü. Nerde o dürzü? Söğütlerin altına götürün dedim ben. Sıhhiyeler oradan alsınlar. Abdulaak!

— Buyur komutanım.

— Fırla ulen eşşoğlu eşşek! Yaralılar Söğütlü dereye gidecek demedim mi ben?

— Dedin komutanım. Ben de Amet çavuşa öyle söyledim.

— Niye götürmemişler ya? Çağır o çavuşu buraya!

— İlerde komutanım. Ateş hattına girdi.

— Hay Allah, tüü...

— Bir kısmını biz götürürüz komutanım, dedi Mahmut.

— Öyle yapın. Hafif olanlar sizinle yürüsünler. Yardım edin. Teğmene söyle öbürlerini aldırsın. Sıhhiyeler oradaysa gelip alsınlar. Söyle o dürzülere, gelirsem analarını bellerim. Kıç sallamasınlar, iş yapsınlar. Millet kan döküyor burada!

— Başüstüne komutanım.

— Yürüyün hadi, geç kalmayın!

Geriye doğru sürüdüler. Yüzbaşı Esat bey sete abandı, dürbünüyle ateş hattını gözetlemeye başladı.

Mahmut'la Haceli tepenin düzlüğünü aşınca, ayağa kalkıp dereye aşağı koştular. Canlanıvermişlerdi. Yüzbaşının tutumu onları etkilemişti.

— Şurdan mataraları dolduralım Mamıt. Bak ne güzel su.

— Peki.

Suyun kıyısına çömeldiler. Ellerini yüzlerini yıkadılar. Mataraları eğip doldurdular.

— Ne güzel yerler be...

— Güzel he. Yürü hadi.

Atlara binip sürdüler. Hayvanlar iniş aşağı yürürken güçlük çekiyorlardı. Başlarını sallıyor, bazan kayıyor, hızla yol alıyorlardı.

Yaralıların yanına geldiler.

— Hadin kardaş, davranın. Sizi buraya yanlış getirmişler. Yüzbaşı Söğütlü dereye götürün demiş. Sıhhiyeler oradan alacakmış.

— Allah belâlarını versin, dedi birisi. Aha bak o arkadaş öldü. Şunun da yarası ağır.

— Tüü, yazık. Ben o yaralıyı kucağıma alayım. Sen de ata bin gel. Haceli, sen de birini bindir arkideş, çabuk ol.

Atlara bindirip yedeğe aldılar. Mahmut ağır yaralıyı kucağına kaldırdı. Adamın omuzu parçalanmıştı. Yüzü kapkaraydı. Yarasına dokunmamaya çalışıyordu. Güçlükle yürüdüler.

— Ne işler yavu, tüh!

Dere tepe ilerlediler. Çok zor oldu. Kanter içinde geldiler. Sıhhiyeler söğütlerin altında bekliyorlardı. Mahmut çıkıştı.

— Ulen ne edersiniz burada? Yaralılar orada ölüyor, siz burada keyif çatıyorsunuz. Koşun!

— Nerde?

— Aha o ilerdeki ardıçlı tepenin arkasında. Biri ölmüş. Dört kişi daha var, koşun getirin.

Kucağındakini alıp sedyeye yatırdılar. Atlardaki yaralıları indirdiler.

— Size teslim. Bizim başka görevimiz var.

— Peki kardaş, kızma. Bize burada bekleyin dediler.

Molla Mahmut'la Haceli soluk almadan atlara binip sağ taraftaki tepeye yukarı sürdüler. Kendiliğinden acele ediyor, atlara habire topuk vuruyorlardı.

— Hayvanlarda da hayır kalmadı, ağzını tükürdüğüm. Can mı dayanır buna?

— Ne yapalım Haceli, son gücümüzü harcıyoruz. Ölüm kalım savaşı bu. Muhakkak kazanmamız gerek.

— Öyle.

Tepe dikleşince attan indiler. Yedeklerinde çekmeğe başladılar.

— Tüfeğini eline al. Çevreye iyi bak, belki bir sızma olmuştur.

— Yok canım, buralara kadar gelemezler. Kolay değil.

İki yana baka baka gidiyorlardı. Geride karşı yamaçların eteğinde bir köy görünüyordu.

— Gece kaldığımız köy mü orası?

— He.

—Sağı solu şaşırdım yavu. Nasıl yerler buralar?

— Savaş başımızı döndürdü.

— Öyle valla. Kaç gündür silâh sesinden başka bir şey duymuyoruz.

Molla Mahmut ileriye geriye bakındı.

— Atları buraya bırakalım. Daha fazla çıkamayız.

— Olur.

Dereye indirip bağladılar. Torba taktılar.

— Hadi bakalım dinlenin biraz. Yürü arkideş.

Ava çıkmışlar gibi tüfeklerin namlıları ilerde, yan yana yürümeğe başladılar. Arazi engelbeliydi. Çalılı ardıçlı tepelerdi.

Yukarıya yaklaştıkça başlarını eğdiler. Sonra sürünmeye başladılar. Mahmut bir sütrenin gerisine yanaşıp baktı. Pek birşey görünmüyordu. Ova uzaklara doğru dümdüz uzanıyordu. Yer yer taze toprak yığınları görünüyordu. Bu yığınlardan arada bir duman demetleri fırlıyor, patlamalar duyuluyordu.

— Biraz daha gidelim mi?

— Yok Mamıt, tehlikeli. Saklanacak yer yok, dönelim.

— Şu sol taraftan bir dalış yapılabilir. O taraf engebeli.

— Teğmene söyliyelim.

Yavaş yavaş geriye süründüler. Karşı tarafta hiç bir kıpırtı görünmüyordu.

— Burada ya bir boşluk var, ya da Yonan geri çekiliyor.

— Kimbilir?

— Gel hadi, çabuk bildirelim durumu.

Teğmen elinde dürbün, habire tepelere bakıyordu. Mahmut'la Haceli'yi görmüştü, onları izliyordu.

— Gelin bakalım, ne var ne yok? diye karşıladı.

— İyilik teğmenim. Buyurun...

Yüzbaşının mektubunu koynundan çıkarıp uzattı. Gördüklerini kısaca anlattı.

— Şu tepenin başından baktık teğmenim. Düşman mevzileri görünüyor, fakat içleri boş. Hiç ateş etmiyorlar. Tabur komutanı «dalış yapsınlar, yatsı zamanına kadar geri çekilmesinler,» dedi.

— Bir yandan kağıdı okuyordu. Kağıtta da aynı şeyler yazılıydı.

— Peki. Siz dinlenin biraz. Bir saat sonra hareket edeceğiz.

Atlar terliydi. Üstlerini örtüp torba taktılar. Kendileri de oturup dinlendiler biraz. Peksimet yediler. Aşır yanlarına geldi.

— Nereye gidip geldiniz? diye sordu.

— Tavuk yemeğe. Öyle güzeldi ki. Çöktük haşlanmış tavuğun başına. Bir budunu ben, bir budunu Mamıt kopardık, ye bobam ye...

Sahi gibi anlatıyordu. Aşır'ın ağzı sulandı.

— Nerde buldunuz tavuğu?

— Tabur komutanına gidiyorduk. Yolda bir köylü çıktı karşımıza. «Gelin asker ağalar, dedi. Şu tavuğu yeyiverin. Siz vatan için çalışıyorsunuz...»

— Allah allah, ne arıyormuş köylü orada? Hızır aleyisselâm olmasın.

— Sahi be Mamıt, hiç aklımıza gelmedi. Kim olduğunu sorsaydık keşke.

Molla Mahmut gülüyordu. Aşır inanmıştı bayâ. Bir ona, bir Haceli'ye bakıyordu.

— Hep yediniz mi? Biraz da bize getirseydiniz?

— Getirecektik emme adam razı olmadı. Bu sizin hakkınız dedi.

— Vay bee, keşke ben de gitseydim.

— Gelseydin iyiydi. Sen bizden hiç ayrılma kardaşım.

Bizden ayrıldın mı zararlı çıkarsın.

Aşır gözlerini kaçırdı.

— Ben sizden ne zaman ayrıldım Haceli? Ben hep sizinleyim?

— Hadii, yalan söyleme.

— Bak gene lâf vuruyor.

— Niye lâf vurayım, doğru söz. Bak bize uyup geldin, yiğit bir asker oldun. Yarın vatanı kurtarırsak köyde övünüp gezeceksin. Emme gelmeseydin...

Mahmut yere bakıp gülüyordu. Haceli'nin Aşır'a takılmalarını hep böyle dinlerdi.

— Sonra ne olacak biliyor musun? Geçen gün bizim teğmen söyledi. Ankara hökümatı Padişah gibi olmıyacak. Yoo, geçti. Bundan sonra bizim hökümatımız olacak. Hele şu düşmanı koğalım, her kapı bize açılacak gayri. Gör de bak. Bu Aşır ne yapmış, savaşa katılmış, Yonana kurşun sıkmış. Gel kardaşım Aşır, diyecekler şu çiftlik senin. Aha şu da iki çift öküz. Tohum ilaç bedava. Vergi de yok. İstediğin gibi ek biç, kaldır. Bu vatanı sen kurtardın. Hacı Nuri değil. Bundan sonra söz senin. Yaa!..

— Haniydi öyle olsa, dedi Aşır.

— Elbet olacak. Ankara hökümatı bize çalışacak gayri. Öyle değil mi Mamıt?

— Öyle.

— Bu Aşır'a ne verirler dersin?

— Hepimize ne verirlerse ona da verirler.

— Hacı Nuri'nin çiftliği isteyelim. Bölüşelim aramızda.

— Kurtaralım da inşallah.

— Kurtardık say. Bak Yonanı çaktık olduğu yere. Bir adım ileri atamıyor.

Aşır Haceli'nin anlattığı tavuğu düşünüyordu. Aklı orada kalmıştı. Yutkundu.

— O zaman her gün tavuk yeriz gayri, dedi.

— Yalnız tavuk mu? Canın ne isterse ye. Koyun eti ye, keçi eti ye, bal ye börek ye ...

— Vay bobam vay!

— Yaa... Sen bize değil de Kadir ağaya uysaydın, halin nice olurdu?

— Sittiret Kadir ağayı yavu. Kim uyar ona? Karı gibi köyde düşmanı gözetliyor şimdi.

— Öyle. Biz de burada erkek gibi dövüşüyoruz. Hangisi iyi?

— Elbet bizimki iyi.

Haceli başını salladı.

— Birgün düşmanı koğar da o köye varırsak... Allah o günü bir gösterirse... Ben yapacağımı biliyorum.

— Ne yapacaksın?

— Hee, lâf mı söyletirim gayri o dürzülere? (Kalkıp gösterdi) Susun ulen dürzüler! Biz kurtardık bu vatanı! Siz burada pineklerken biz orada çakmak çakıyorduk. Yüz kere ölümün eşiğinden döndük. Hâlâ mı konuşuyorsunuz, susun!

Karşısındakine bağırıyor gibiydi. Aşır'ın göğsü kabardı.

— Yaşa arkideş! Ben de öyle diyeceğim valla.

Molla Mahmut yorgun yüzüyle gülüyordu. Uzaktan bir ses geldi.

— Hadi toplanın! Gidiyoruuz!

Fırladılar. Herkes atına koştu. Torbaları çıkarıp terkilere bağladılar. Kolanları sıktırdılar.

— At biin! Beni koğuştur, maarş!

Beş dakikada dereyi çıktılar. Tepeye yukarı hızla sürmeye başladılar. Atlı birlik öyle canlıydı. Geçtikleri yerleri iz içinde bırakıyorlardı. Kapkara bir yol kalıyordu arkalarında. Molla Mahmut teğmene yanaştı.

— Atları şu dereye bırakalım komutanım, dedi. Sonra iki üç koldan tepeye çıkalım.

— Olur, öyle yapalım.

Atları dereye bıraktılar. Kimisi kazık çaktı. Kimisi iri çalılara bağladı. Üstlerine battaniye örttüler. Her takım bir nöbetçi bıraktı. Üç koldan tepeye yukarı tırmanmağa başladılar. Herkesin tüfeği elindeydi.

— Ya Allah, bismilâ...

Zirveye yaklaştıkça eğildiler. Sonra sürünmeye başladılar. Baktılar kimse görünmüyordu.

— Ulen, düşman nerede?

— Çekilmiş. Burada bir boşluk var.

— Durun, fazla ilerlemeyin. Sonra kıskaca gireriz.

Teğmen dürbünle sağa sola baktı. hiç bir anlam veremedi. Yunan siperlerinde bir kımıltı görünmüyordu. Ateş eden de yoktu.

— Allah allah. Nerede bunlar?

— Çekilmişler teğmenin, kimse yok.

— Dur, başını kaldırma. Belki bir tuzak.

Sağ taraftaki ovada tek tük atışlar oluyordu. Fakat bu kesim sessizdi. Yunanlıların gerideki derelere çekildiği anlaşılıyordu.

— Halil, fırla bakim. Düzlüğün sonuna kadar git. Ateş ederlerse hemen yat. Gördüklerini bize bildir.

— Başüstüne.

Halil fırladı. Zikzaklar çizerek düzlüğün sonuna kadar koştu. Hiç ses gelmedi.

— Allah allah... Bir iş var bunda. (Sağa sola bakındı) Fırlayın teker teker.

Askerler birer ikişer koştular. Yunanlıların kazdığı siperlere girdiler. Kimisi düşman tarafına toprak yığıp düzeltti. Boş kovanlar konserve kutuları, kağıt parçaları bırakmışlardı.

Haceli bir Yunan miğferi bulmuştu.

— Mamıt, dedi. Bak ne buldum?

Kaldırıp gösterdi.

— Sakın başına giyme ulen, Yonan diye vururlar.

— Giyer miyim be, içine işiyeceğim.

Gülüştüler.

Karşıdan bir makineli tüfek atışı başladı. Hemen kafaları eğdiler. Teğmen Galip dürbünü kaldırıp nerden atıldığını görmeye çalıştı. Ta ilerdeki yamaçtan duman çıkmıştı. Bir kilometreden fazla uzaktı.

— Vay hınzırlar vay, dedi. Nereye gitmişler bak. İyii... Çözülmüşler.

Eğilip bir sigara yaktı. Keyiflenmişti. «İlk tokat bu, di-

ye düşündü. Aman ne güzel. Sürüp kovamalı şimdi. Öbür taraflar nasıl acaba?»

Baktı ama orası görünmüyordu. Sol tarafta suvariler vardı. Daha gerideki tepeleri tutmuştu onlar. Bir davransalar Yunan ordusu kıskaca alınabilirdi.

«Ah ben şimdi cephe komutanı olmalıyım ki, Yunan ordusunu bu gece kılıçtan geçirir, işini bitiririm alımallah.»

Göğsünde kalbi heyecanla vuruyordu. Dumanları burnundan öfledi.

«Durum çok uygun, bu fırsat kaçırılmaz.»

Cebinden defteri çıkardı, çabuk çabuk yazmaya başladı.

«Sayın komutanım, emriniz üzerine ortadaki düzlüğü tuttuk. Yunan siperlerine yerleştik. Düşman ileri hattı, beş yüz metre gerideki sırtlarda. Aradaki dereden hiç bir ses gelmiyor. Sağımızdaki ovadan silâh sesleri duyuluyor. Zaman zaman süngü savaşı yapıldığı anlaşılıyor. Emriniz olursa ilerlemek istiyorum. Saygılarımla. 3.BL.K. Teğmen Galip.»

— Hasan! Sürünerek yanıma gel.

— Al şu kağıdı. Solumuzdaki tepelerin gerisinden yürüyerek tabur komutanına git. Bunu ver. O gördüğün tumba tepenin oralarda bulursun. Durumu da anlar. Buraya geldiğimizi söyle.

— Başüstüne.

— Dikkat et, tuzağa düşme, Hadi bakim.

Er sürünerek sola doğru kaydı. Tepenin arkasında görünmez olunca ayağa kalkıp koşmağa başladı.

Molla Mahmut sağa sola bakıp duruyordu.

— Niye bekliyoruz burada teğmenim? diye söylendi. Düşman çekilmiş, koğuştursak ya?

— Duur, dedi teğmen. Acele etme. Ben de senin gibi düşünüyorum ama emirsiz olmaz.

Beklemekten usanmışlardı. Kıpırdanıp duruyorlardı siperlerin içinde. Haceli doğrulup oturdu.

— Kalkma ulen, yat aşağı!

— Ne olacak yata yata teğmenim?

— Emir bekliyoruz, sabret.

Ova tarafında bir uğultu yükselmişti. «Allah allah allah...» sesleri duyuluyordu.

— Hıh, bizimkiler saldırdı gene.

— Biz de burada yatıp duruyoruz be. Saldıralım şuradan teğmenim. Hepten bozalım şu düşmanı.

Teğmen Galip ikircikliydi. Karar verememenin sıkıntısını yaşıyordu. Doğrulup sağa sola baktı. O zaman görüverdi. Soldaki tepeden suvariler hücuma kalkmışlardı. Dereye aşağı dört nala iniyorlardı.

— Süngü taak! diye bağırdı.

Yunanlılar o tarafa ateş etmeye başlamışlardı. Tam sırası dedi kendi kendine.

— Hücuum!

Dereye aşağı koşmaya başladılar. Her yer asker oluverdi.

— Allah allah allah!..

Ortalık gürültüye boğuldu. Yunan askerleri şaşırdı. Kimisi hâlâ ateş ediyordu, ama patlamalar gittikçe azaldı. Biraz sonra bir şakırtı başladı. Arada bağırmalar oluyordu. Derenin içinde yamaçlarda hızlı bir döğüş sürüyordu. Tam o sırada suvariler yıldırım gibi daldılar.

— Allah allah allah!..

Yunan birliği fena sıkışmıştı. Geriye kaçma olanakları da yoktu. Süngüler dipçikler kalkıp iniyordu. Bazıları dereye aşağı kaçmak istedi. Arkalarından koşup süngülediler. Erler ateş gibi oraya buraya saldırıyorlardı. Yamaca yöneldiler. Oradaki ağır makineli tüfeği sökmüş götürüyorlardı. Arkalarından ateş ettiler. İki tanesi yıkıldı. Öbürlerini de süngülediler. Birkaçını esir ettiler. Ellerini arkadan bağladılar. Tabur komutanı elinde tabanca, sağa sola at sürüyor, bağırarak emirler veriyordu.

— Üçüncü bölük burada kalsın. Silâhları cepaneleri toplayın. Esirleri geri götürün. Sonra at binip arkamızdan yetişin. Birinci ikinci bölükler beni koğuşturun!

Dereye aşağı dört nala gittiler.

Molla Mahmut ter içinde kalmıştı. Bir an durup yaram var mı diye üstüne başına baktı. Pantolonun dizi parçalanmıştı

— Durmayın! Çabuk toplayın!

Kaşla göz arasında olup bitmişti herşey. «Ulen iyiymiş bu, dedi kendi kendine. Çabuk bitti.»

— Hacelli nerdesin? Al şunu.

Yaralılardan ölülerden tüfekleri mermileri çabukça toplayıp aldılar. Derenin aşağılarından gürültüler geliyordu. Ama kimsenin bakacak hali yoktu. Herkes çalışıyordu.

Birkaç kişi ağır makineliyi yüklenip indirdiler.

— Bırakmayın, götürün.

— Nereye götürelim teğmenim?

— Ölünün körüne! Nereye olur, atların olduğu yere, çabuk!

— Ağır bu teğmenim.

— Memet, bırak onları, yardım et. Çabuk olun.

Yaralı Yunan askerlerinden birisi kendi diliyle birşeyler söylüyor, kesik kesik inliyordu. Ne dediği belli değildi.

— Ne diyon ulen gâvur oğlu?

— Bırak şimdi, işine bak!

Molla Mahmut acıdı, ellerini açıp kapadı.

— Ne yapayım, dedi. Götüremem şimdi seni.

Omuzuna beş altı tane tüfek almıştı. Kolunda cepane kayışları asılıydı. Yürüdü gitti. Ölüler yan yana, üst üste uzanmışlardı.

Tepeyi çıktılar ama ter içinde kaldılar. Yaralı er geride hâlâ ulur gibi sesler çıkarıyor, boğuk boğuk ağlıyordu.

— Vay vay vay... dedi kendi kendine. Ne kötü şey savaş?

Yanında Aşır'ı gördü. Topallıyordu.

— Bacağımdan yaralıyım Mamıt kardaş. Emme önemli değil. Kazandık ya, sen ona bak.

Omuzuna iki tane tüfek almıştı.

— Ver onları bana. Koluma gir.

— Yok yok, yürürüm ben. İyiyim. Aha bak şu tüfek beni yaralıyan gâvurun. Hatıra olarak saklıyacağım.

— Ver bana, rahat yürü.

— Yok. Kimseye vermem bu tüfeği.

— Öbürünü ver. Koluma gir çabuk!

Bacağının arkası kan içindeydi. Yüzü de sararmıştı. O haliyle gülüyordu.

— İyi ettik değil mi Mamıt kardaş? İşini bitirdik gâvurun.

— İyi oldu he.

Ova tarafından hâlâ uğultular, gürültüler geliyordu.

— Vay bec... Zorlu savaş oluyor kardaş.

Molla Mahmut başını salladı. Ağır yükünün altında güçlükle yürüyor, peşinden Aşır'ı da sürüklüyordu.

Tepeyi aşınca karşıdan gelen arkadaşlara rasladılar. Yüklerini bırakmış, yardıma geliyorlardı.

— Alın şunları, dedi Mahmut. Aşır yaralı, ben onu sırtıma bindireyim.

— Yok binmem, ben yürürüm.

— Bırak şimdi, uğraştırma da bin.

Önüne eğildi.

— Uf uf, bacağımdan tutma.

— Peki tutmam. Bin hadi!

Bindirip koştu. Yaralı bacağını arkaya doğru uzatıyordu. İkisi de ter içindeydi.

Varınca saydılar, beş yaralı iki şehit vermişlerdi. Yaralıları bir tarafa, şehitleri bir tarafa uzattılar. Esirler bağlanmış, daha uzakça bir yere oturtulmuştu. Hiç birisi türkçe bilmiyordu. Korkulu gözlerle bakıyorlardı insana.

— Tamam, dedi teğmen. Siz burada bekleyin. Şimdi gelir alırlar. Esirlere dikkat edin. Kaçmağa kalkarlarsa vurun.

Yaralılardan birisi ağırdı. Matarayla ağzına su verdiler. Öbürleri silâh kullanabilecek durumdaydı. Teğmen gene rahat edemedi. Düdüğünü çıkarıp uzun uzun öttürdü. Şapkasını köye doğru salladı.

— Heey! Buraya gelin buraya! Çabuk!

Asker bırakmak istemiyordu. Ne kadar çok olurlarsa o kadar iyiydi.

Aşır topallıyarak geldi.

— Korkma sen teğmenim, dedi. Kımıldayacak olurlarsa hepsini temizleriz. Elimizde tüfek var.

— Peki? Uzakta durun. Yanlarına yanaşmayın.

— Olur.

Herkes atını hazırlamıştı. Bağırdı.

— At biin!

Kırk-kırk beş kişi kadardılar.

— Beni koğuştur, marş maarş!

Tepeye yukarı hızla sürdüler. Nallar taşlardan kıvılcım çıkarıyordu.

— 16 —

Puslu bir ikindi sonuydu. Gökyüzü bulutlarla örtülüydü. Kar yağacaktı herhalde. Hava soğuktu. Demin süngü savaşı yaptıkları yerden geçtiler. Atlar ölülerden ürküyordu. Kulakları dikip sağa sola yekiniyorlardı. Kimisi burnundan deli deli soluyordu.

— Dâh ulen yezit! Gâvur ölüsünden korkulur mu? Yürü!

Molla Mahmut baktı, yaralı Yunan askeri sürüne sürüne bir yere kadar gitmişti. Hâlâ kımıldıyordu. Gözleri açıktı.

«Hay allah, dedi içinden. Şu adamı keşke görmeseydim.» Yüzünü buruşturdu.

Yol iz yoktu. Atlar güçlük çekiyorlardı. Kimisi tökezliyordu.

— Dâh oğlum, önüne bak!

Tüfekleri ellerindeydi. Sağdaki yayvan tepelerin gerisinde savaş gürültüleri vardı. Top tüfek sesleri daha uzaktaydı.

Bir yere varınca durdular. Teğmen iki öncü çıkardı.

— Bakın bakim, o tepenin arkasında neler oluyor? Bizim suvariler nerede, onları da gözleyin, çabuk olun!

Atlar yerinde duramıyor, tepiniyorlardı. Olağanüstü durumu onlar da seziyordu herhalde. Gözleri ayna gibi parlaktı. Birisi kişneyecek oldu. Binicisi kantarma kayışını çekip susturdu hemen.

Haberciler ilerde bir yeri göstererek dört nala geri geldiler.

— Suvariler orada teğmenim. Atları bir dereye çekmişler. Kendileri tepenin başından öbür tarafa ateş ediyorlar. Ovada yer yer süngü savaşları oluyor.

— Hımm, iyi. Geriyi kesmişler demek.

— Öyle gibi.

Teğmen bir an düşündü.

— Biz de burayı keselim, dedi. Bu tarafa yönelmesinler. Atları bağlayın. Tepeyi tutun, çabuk!

Tüfekler ellerinde tepeye doğru yayıldılar. Ovayı ve sol tarafta kalan dereyi görecek şekilde mevzilendiler. İleriyi gözetlemeye başladılar. Türk askerleri habire sıçramalar yapıyor, Yunanın siperlerine dalıyorlardı. Bir çatırtıdır gidiyordu oralarda.

Yunan birliklerinin bu kanadı kıskaç içinde kalmıştı. Çok kötü sıkışmışlardı. Teğmen dürbünle baktı.

— Dikkat edin, dedi. Bu tarafa kayın. Dereden yaklaşıyorlar. Ben ateş etmeden etmeyin. Birden başlıyacağız.

Bozulmuş bir Yunan birliği karmakarışık şekilde geri çekiliyordu. Çoğu silâhı atmıştı. Bazılarının başında miğferi bile yoktu. Düzensiz şekilde kaçıyorlardı. Teğmen iyice yaklaşmalarını bekledi. Herkes nişan alıp hazırlanmıştı.

— Cıvv...

Arkadan bir patırtı başladı. Buradan hiç beklemiyorlardı. Şaşırdılar. Ürkütülmüş bir sürü gibi asker geriye kaçtı. Birbirlerini çiğnediler. Çoğu yıkıldı. Bazıları kendini yere atıp gizlenmeye çalıştı. Fakat çok kayıp verdiler.

— Sizi dürzüler sizii... Öldü mü sandınız bizi ulen? Ne ararsınız bizim toprağımızda?

Mahmut hem söyleniyor, hem kurşun sıkıyordu.

— Defolun! Bura bizim vatanımız, bizim! Bizim...

Sağ kalanlar geldikleri yöne kaçıp kurtulduklar. Fakat çoğu yerdeydi. Birkaçı mendil çıkarıp sallamaya başladı.

— Dur, ateş kes. Bekleyin biraz.

Birinci ikinci bölüklerin mevzilendiği tepeden bir cayırtı yükseldi. Oralar duman içinde kaldı.

Sonra bir sessizlik başladı.

Fena ezildiler, dedi teğmen. Bu gece geri çekilirler.

— Hani bunlar bizden çoktular teğmenim? Nereye girdi bu kadar adam?

— Kim bilir, köstebek gibi saklandılar. Dikkat edin çevrilmiyelim. Sağa sola iyi bakın. Haceli, kay o tarafa, derenin içini görmeye çalış.

Akşam olmuştu. Gün kararacaktı nerdeyse. Bir sessizlik sürüp gidiyordu. Uzaklarda arada bir patlamalar oluyordu.

— Ee, ne olacak böyle, üşüdük?

— Durun hele, havanın kararmasını bekliyorlar.

Biraz sonra gürültü başladı.

— Bu tarafı tuttuğumuz iyi oldu, dedi Mahmut. Geri çekileceklerse bura kapalı. Başka yer bulsunlar.

Torbadan peksimet çıkardı, kemirmeye başladı. Ağzı kupkuruydu. Zor yutuyordu. Matarayı dikip su içti. İki yana bakındı. Hava iyiden iyiye kararmıştı. Ayak parmakları üşüyordu. Kalkıp bir iki gezindi. «Atlar üşüyecek. Üstlerini örtmedik, tüh...»

Haceli koşarak geldi.

— Teğmenim, sol taraftan bir birlik yanaşıyor. Bizimkiler mi, anlıyamadım.

— Hani nerede?

— Şu tepenin eteklerinden aşağı iniyorlar.

— Bizimkilerdir. Orada Yunan ne arıyor? Sor bakalım usulca, git. Silâh atma.

Haceli koşarak gitti. Bir taşın arkasına pısıp önce ıslık çaldı. Aynı şekilde karşılık geldi. Hep kulak kesildiler.

— Kimsiniz? Parola?

— Yıldız.

— Tamam. Piyade mi?

— Evet.

— Ya siz?

— Suvari.

— Hımm. O tepeyi biz tutacağız. Siz daha geriye kayın.

— Olur. Komutanıma söylerim.

Teğmen ayağa kalkmış, konuşmaları dinliyordu.

— Suvariler, dereye doğru kayın. Atların yanına. Gürültü etmeyin.

Herkes üstünü başını düzelterek dereye indi. El yordamı ile atları hazırladılar. Torbaları dürüp bağladılar. Herkes atını okşayıp yatıştırdı.

— At bin!

Fısıldıyarak konuşuyorlardı.

Sen sen, öncü çıkın. Elli metre ilerden gidin.

— Ne tarafa komutanım?

— Taburun olduğu yere. Dereye inmeyin, tepeye de çıkmayın. Yamaçtan sürün.

— Başüstüne.

Sessizce yürüdüler. Ova tarafında belirsiz bir uğultu vardı. Ne olduğu anlaşılmıyordu. Gökyüzü kapalıydı. Hiç yıldız ışığı görülmüyordu. Derelerin içi daha karanlıktı. Tüfekler elde, iki yana baka baka ilerliyorlardı. Yamaçlarda tek tük ardıç ağaçları vardı. Karanlıkta ayağa kalkmış insan gibi görünüyorlardı. Yanından geçerken ateşe başlayıverecek gibi geliyordu, ürperiyordu insan.

Atın birisi aksırdı.

— Sus ulen yezit!

Binicisi kantarmayı asılıp susturdu hemen.

—Aman hemşerim yavaş. Düşman sezmesin.

Bir dereye girdiler. Ova tarafı görünmüyordu.

— Durun burada. Zeynel, habercilere söyle, Tabur komutanına gitsinler, burada olduğumuzu haber versinler. Ne emri var, öğrensinler, çabuk!

Mahmut attan indi. Üşümüştü. Omuzlarını kollarını oynattı. Dizlerini uğuşturdu. Dizindeki yırtık iyice büyümüştü. «Bir pantolon uydurabilsek, diye düşündü. Perişan olduk ağzına tükürdüğüm. Keşke gâvurların birinden çıkarıp alsaydım. Ne günler be, öf...»

— Teğmenim teğmenim, gelenler var!

— Hani nerede?

Eğilip baktılar, derenin alt tarafında gölgeler vardı.

— Yayılın, çabuk olun. Atları yukarı çekin. Bir iki at, üç at tutsun. Mevzi al.

Fısıldıyordu.

— Hep birden ateş edelim, bekleyin.

Molla Mahmut atı birine verip kendini bir kayanın arkasına attı. Tüfeği uzatıp güvenlik düğmesini usulca açtı. Karanlığı deler gibi dikkatle bakıyordu. Küme halinde geliyorlardı. Aralarında konuştukları duyuluyordu. Türkçe değildi.

Teğmen Galip fısıldadı.

— Ateeş!

On-onbeş tüfek birden patladı. Bir gürültü gitti. Yunan birliği neye uğradığını anlıyamadı. Sağa sola kaçanlar, yere yıkılanlar oldu. Bir iki ateş ettiler ama sonu gelmedi. Geri kaçtıkları anlaşılıyordu. Molla Mahmut arka arkaya üç dört kurşun sıktı. Sonra bıraktılar. Karanlıkta ne olduğu anlaşılmıyordu. Derenin içinden yaralı bir Yunan askerinin iniltisi geliyordu. Arkadaşları bırakıp kaçmışlardı. Sesi gittikçe yavaşladı.

— Teğmenim, mermimiz azaldı. Gidip mermilerini alalım mı?

— Durun biraz. Sonra gidersiniz.

— Tabur komutanı «orada uygun bir yerde dursunlar, atları geriye saklasınlar» dedi teğmenim.

— Peki. Biz de öyle yaptık zati.

— Düşman çekiliyormuş. Dikkatli olacakmışız. «Baskına uğramayın» dedi.

— Peki. Atlarınızı götürün geriye. İyi bağlayın. Üstlerini örtün.

Molla Mahmut geriye baktı, «iyi akıl. Ben de örteyim. Üşümesin hayvan.» Gitti, en geride bir çalıya bağladı. Torba taktı. Battaniyeyi çözüp üstüne örttü.

— Gece burada mı kalacağız?

— Mahfoluruz be, burada kalınır mı?

— Gideriz herhalde, durun bakalım.

Erler aralarında fısıldaşıyorlardı.

— Haceli, gel benimle.

— Nereye?
— Sus. Gel...
Dereye aşağı usulca indiler. Tüfekler ellerindeydi.
— Kim o?
— Biziz teğmenim, gâvurların mermilerini alacağız.
— Peki. Dikkatli olun. Bakın bakalım kaç kişi vurulmuş?
Usulca indiler. Birisi ayağına takıldı. Eğilip yokladı, ölmüştü. Sırtında kalın bir kaput vardı. Önce palaskasını çözdü. Kaputu sıyırıp çıkardı üstünden. Pantolonunu yokladı, ıslaktı pantolon. «Bacağından vurulmuş herhalde.» Onu beğenmedi. Başka birinin pantolonunu çıkarmağa çalıştı. Kalın yünlü kumaştan sağlam birşeydi. Fakat postallarını çıkarmadan olmıyacaktı. Uğraştı, ipi çözemedi bir türlü. «Vay yezit vay.» Süngünün ucuyla kesti. Sonra sıyırdı pantolonu. Belindeki fişeklikten dört bağ mermi alıp cebine koydu. Eli ekmek torbasına dokundu. Yarım somun ekmekle haşlanmış iki yumurta vardı. Yumurtalar ezilmişti. Onları da aldı.
— Hadi Mamıt, ne ediyorsun?
— Dur, yavaş ol. Saydın mı kaç kişi?
Birisi hâlâ ıkılıyordu. Ona dokunmadı.
— Mermi bulamadım ben. Sen buldun mu?
— Şurada var, gel.
Mahmut ona yanaştı. Dört bağ da ondan aldı.
— Birinin kaputunu sıyır. Gece üşümiyelim.
— Bırak yavu, neydeyim ben gâvurun kaputunu?
— Üşürsün ulen.
— Battaniye aldım, yeter.
— İyi akıl, ben de alayım.
Birinin sırt çantasını çözüp aldı.
— Tamam, yürü hadi.
Demin çıkardığı postalları da eline alıp yürüdü.
— Altı yedi ölü var teğmenim. Belki aşağıda daha var.
— Mermi bulabildiniz mi?
— Bulduk.
— Biz de gidelim, dedi birisi.
— Gidin hadi.

— Molla Mahmut karanlıkta pantolonu giydi. Kaputu üstüne çekti. «Hah şöylee... dürzüler sizi.»

Postallar ayağına küçük geldi.

— Hamdi, nerdesin Hamdi?

— Buradayım Mamıt, buyur?

— Al şunları ayağına geçir. Yepyeni postallar.

— Hay yaşıyasın. Nerden aklına geldi?

— Soğuktan ölecek miyiz yavu? Git sen de birşeyler al.

Hamdi koşarak gitti.

Molla Mahmut yere uzandı. Yunan askerinden aldığı ekmekten bir topak kopardı. Kalanını torbasına soktu. Yumurtaları soydu. Ezik olduğu için iyi soyulmuyordu. Çıtır çıtır ediyordu ağzında. Tadı da bir tuhaftı. Öylece yeyip yuttu. Mataradan su içti. «Hah şöyle, yarın akşama kadar yeter bu bana.»

Mermileri tüfeğine denedi, tam oluyordu. Güldü, başını salladı. Battaniyeyi omuzuna alıp uzandı. Isınıvermişti.

— Gelin bakalım şimdi, dedi. İstediğiniz kadar gelin.

«Allah yardım ediyor canım, Allah bizden yana.»

Çenesini eline koydu. İleriye bakmağa başladı. Ovada uzaktan uzağa kıpırtılar uğultular sürüp gidiyordu. Neyin nesi, belli değildi.

— Uyumayın, üşürsünüz. Dikkat edin!

Teğmen ikide bir aralarında dolaşıyordu.

— Üşüdük bile teğmenim. Gece burada mı kalacağız?

— Ne yapalım? Sıkın dişinizi. Kalkın gezinin şöyle.

Kalkıp geziniyorlar, ellerini kollarını sallıyorlar, ısınmağa çalışıyorlardı.

— Şurada ateş yaksak?

— Olmaz! Düşman topa tutar, deli misiniz?

Gece yarısından sonra bir de yağmur çiselemeye başladı.

— Hıh bir bu eksikti.

— Korkmayın. Bu yağmur birşey yapmaz insana. Hiç ıslanmadınız mı? Tuz değiliz ki eriyelim?

Molla Mahmut gittikçe ağırlaşmıştı. Uyumamak için kendini zorluyordu. Nasıl yorgundu... Bıraksalar, yumuşak bir

yatak olsa, hiç uyanmadan üç gün uyuyabilirdi. Ağzını açıp esnedi. Başını sağa sola döndürdü. Boynunun kökü ağrıyordu. Ağrımayan yeri yoktu. «Oh Allah, sen yardım et. Bu emeklerimiz boşa gitmesin...»

Başını ellerine koydu, uyuyakaldı.

— Çabuk olun, kalkın! At bin!

Fırladı. Ne olduğunu anlıyamadı birden. Herkes atlara doğru koşuyordu. Bu yanlışlıkla aşağıya koştu. Sonra geri döndü. Kendine geldi. Sessiz bir kımıltı içindeydiler.

Atını bulup çabucak hazırladı. Kolanları çekti. Battaniyeleri dürmeye zaman yoktu. Eğerin üstüne atıp hemen bindi.

— Dâh, höst!

Birliğin peşinden sürdü. Yamaca aşağı gidiyorlardı. Yağmur durmuştu ama ortalık zifiri karanlıktı. Göz gözü görmüyordu. Haceli'ye yetişti.

— Ne oluyor yavu, nereye gidiyoruz?

— Tabur komutanından emir geldi, haberin yok mu? Düşman çekiliyormuş. Koğuşturacakmışız.

— Bu karanlıkta nasıl koğuşturacağız? Ya üstlerine varıverirsek?

— Bilmem gayri.

— Enzubillâ...

Dua okumağa başladı. Sağa sola bakıp duruyordu. Birden canlanmıştı. Tüfeğini çıkarıp eline aldı. Yarım saat kadar gittiler. Sonra tepeye yukarı yöneldiler.

— Yavaş olun! Dikkat edin. Atları dereye bağlayın.

Kupkuru bir yerdi. Karanlıkta atları bağlıyacak birşey bulamayıverdi.

— Hay allah...

Ayağı iri bir taşa takıldı. Molla Mahmut yuların ucunu ona sıkıca bağladı. «Bir de çıkıverirse, tamam.» Döndü, ipi çaprazlama geçirip tekrar bağladı.

— Çabuk olun, üstlerini örtmeyin. Hemen geleceğiz. Dizilin şöyle, sağa sola yayılın.

Tepenin üstüne yatıp karşılara baktı. Belli belirsiz bir dere görünüyordu.

— Susun, dinleyin!

Hafif uğultular, gıcırtılar duyuluyordu. Yunan birliği sessizce geri çekiliyordu. Teğmen aralarında dolaştı.

— Birden ateş edeceğiz. Tam ortalarına nişan alın. Hazır olun, ateeş!

Patır kütür yirmi-otuz silâh birden patladı. Derenin içi bir karıştı. Bir uğultu yükseldi. Bağırıp çağırmalar, iki yana koşuşmalar oldu.

— Dëvam et, durma!

Birer bağ mermi yaktılar. Karşıdan rasgele ateş ediyorlardı.

— Tamam, geri çekil! Binin atlara.

Herkes atına koştu. Molla Mahmut'un atı taşı sürüklemişti. Bıraktığı yerde bulamadı.

— Ulen, benim at...

— Burada bir at var.

O tarafa koştu.

— Vay dürzü! Korkuttun beni.

İpi çözüp atladı hemen. Arkalarından sürdü. Düzlüğe çıktılar. İlerde bir yerden tekrar ateş edildi. Gecenin sessizliğinde ortalık gürültüyle doldu.

— Hıh, gene bizimkiler. Arı gibi sokuyoruz gâvuru.

— Geldiklerine pişman oldular, sürün!

Keyiflenmişlerdi. Tepenin arkasından hızla dolandılar. Sürülmüş bir tarlayı ortalayıp geçtiler. Çamurdu, atlar zor yürüyordu. Topuk vurup sıkıştırdılar.

— Dâh oğlum, yürü!

— Gürültü etmeyin, yavaş olun!

Uzaklardan bir horoz sesi duyuldu. Mahmut o tarafa baktı, «yakında köy var. Sabah oluyor.»

— Bütün gece gözümüzü kırpmadık be, vay canına.

Fısıldayarak konuşuyorlardı. Bir dereye indiler.

— Duralım biraz. Atlar yoruldu.

Sağa sola nöbetçi çıkardılar. Kimisi atları kaşandırdı. Üstünü örtüp torba taktı.

— Uf bee, işimiz bitti.

Molla Mahmut battaniyenin birini omuzuna örttü, ıs-

lak toprağa oturdu. Hep kemikleri ağrıyordu. Yüzü doğuya dönüktü. Baktı, tepelerin üstü ışımaya başlamıştı. Torbadan bir parça ekmek çıkardı.

Haceli eğilip yüzüne baktı.

— Ne oldu sana? dedi. Yaralı mısın?

— Yoo, ne olmuş?

— Ağzın yüzün kan içinde?

— Yok be, ne kanı?

O zaman görüverdi, yediği ekmek kanlıydı.

— Tüü... Gâvurun kanı ...

— Hangi gâvurun?

Mahmut eğilip tükürdü. Torbadan ekmeği çıkarıp attı.

— Hay allah, gördün mü başıma geleni? Gece ölen gâvurun torbasından almıştım, meğer...

İğrendi, ne yapacağını bilemedi. Matarasını çıkarıp ağzını yüzünü yıkadı. Haceli gülüyordu.

— Gâvurun kanını yedin ha? Hay allah seni ...

— Tüü, ağğ...

Öğürdü, kusmağa çalıştı. Çok kötü olmuştu.

— Ulen ne bileyim ben ekmeğin kanlı olduğunu. Hiç farkedemedim.

Yüzünü buruşturup duruyordu. O sırada nöbetçilerden birisi koşarak geldi.

— Teğmenim teğmenim...

Eliyle gösterdi.

— Düşman geliyor teğmenim. Hemen şuradalar, pek çoklar.

— At biin!

Teğmenim emrinden önce fırlamışlardı zati. Herkes atına atladı. Tepenin arkasına doğru sürdüler.

Yunan askerleri dört beş ayrı koldan geri çekiliyordu. Bütün gece yol yürümüşlerdi. Asker yorgundu. Çok kayıp vermişlerdi. Suvari birlikleri iki yandan ani saldırılar yapıyor, çekilmeyi güçleştiriyorlardı.

Tepenin üstüne yayıldılar. Tüfekleri ileri uzattılar.

— Dikkat edin, hiç kımıldamayın. Birden ateş edeceğiz.

Görüşlerine uygun yere gelinceye kadar beklediler.

— Ateeş!

Yirmi-otuz silâh birden patladı. Mekanizma kolları çevrilip tekrar tetikler çekildi. Ortalık gürültüye boğuldu. Yunan askerleri neye uğradıklarını bilemediler. Sağa sola kaçıştılar. Bazıları yıkıldı yere. Bir karışıklık gitti.

— Tamam, geri çekilin. At biin!

Ortalık aydınlanmıştı. Çevre görünüyordu artık. Binip dört nala sürdüler.

— Yeter bu kadar. Geri çekilelim, her yerden görünüyoruz.

Geriden Türk piyadeleri düşmanı koğuşturuyordu. Gün ışıyınca yeniden silâh sesleri ortalığı doldurdu. Uzaklarda yakınlarda patlamalar gümbürtüler birbirini izliyor, sesler durmak bilmiyordu.

Bir yerde piyadelerle karşılaştılar. Sırtlarında çantalar, üst başları perişan, yorgun uykusuz askerlerdi. Ama neşeliydiler. O halleriyle gülüyorlardı.

— Nerede o gâvurlar, söyleyin nereye kaçtılar?

— Kaçıyorlar hemşerim. Topukları kıçlarına değiyor. Biz atla bile zor yetiştik. Yakalıyabildiğimizi tepeledik.

— İyi ettiniz. Sağolun.

Subaylar kucaklaşıyor, birbirini kutluyorlardı.

Bir haberci geldi.

— Suvariler geri çekilsin. Düşman pek çok araç gereç bıraktı. Onlar toplanacak.

— Çok iyi. Böylece eksiklerimiz de tamamlanmış oldu.

— Ne dersin, düşmana ilk tokadı attık. Bundan sonrası kolay. Sersemledi artık, bir daha toparlanamaz.

— Hee, geldiğine pişman oldu.

— Onu buraya gönderen İngiliz Fransız kendisi gelsin. Asıl onlarla hesaplaşalım. Bu Yunan dediğin nedir ki? Fino köpeği. Bir tekmede burnu kırıldı. Kuyruğunu kıstırdığı gibi yallah...

— Kaçıyor işte, tutabilirsen tut.

Mahmut konuşmaları dinliyor, incelmiş kararmış yüzüyle kendi kendine gülümsüyordu.

— Hadin bakalım, herkes işine! Durmak yok. Düşmanı koğuşturacağız. Ne yapabilirsek kâr. Hadi yürüyün!

Piyadeler silâhları kapıp yürüdüler.

— 17 —

Suvari tabur komutanı Esat bey tanınacak gibi değildi. Başka bir insana benzemişti. Sakalları uzamış, gözleri hem şişmiş, hem kızarmış, sesi de boğulmuş, daha çok elleriyle konuşuyordu.

— Gelin bu tarafa, yürüyün! Çabuk olun!

Atları birbirine değecek şekilde yanaştırdılar.

— Dik durun ulen! Ne oldunuz köpoğulları!

Herkes dikildi.

— Uyumayın! Düşmanın anası bellendi. Gitti gider. Piyadeler gerisini tamamlıyacaklar. Hepiniz çok iyi çalıştınız. Vatana yararlı evlatlar olduğunuzu gösterdiniz.

— Sağool!

Kamçıyı sallayıp susturdu.

— Bırakın şimdi sağolu. Yunan denen yılanın beli kırıldı.

Askerler gülüştüler. Hiç huyu değilken kendisi de güldü.

— Şimdi bir sürü leş bıraktılar. Araç gereç, silâh mermi... Biz onları toplıyacağız. Şöyle dağılın, her yeri yoklıyarak, yan yana yürüyün. Nerede ne varsa alın. Hiç bir şey kaybolmasın. Hadi bakim, birinci bölük ortadan, ikinci bölük sağdan üçüncü bölük soldan. Bizden yaralı asker görürseniz onları da bindirin götürün. Sıhhiyelere teslim elin. Ben ortadayım. Önemli bir şey olursa haber verin.

Bölükler dağıldı. Yan yana, dere tepe tarıyarak ilerlemeğe başladılar. Biraz sonra karşıdan güneş doğdu. Tepelerin başı aydınlandı. Yunan askerlerinin birçok yerlerden karmakarışık geri çekildiği belli oluyordu. Çatışma olan yerlerde ölüler kalmıştı. Kimse kimseye yardım edememişti belliki. Herkes kendi canını kurtarmaya bakmıştı. Ölülerin

silâhları mermileri üstlerindeydi. Teker teker toplayıp aldılar. Atların yükü gittikçe ağırlaştı.

— Ne çok silâh bırakmışlar be, vay canına. Bunlar bize bir yıl yeter.

— Başkaları verdiği için harvurup harman savurmuşlar.

— He, değerini bilememişler.

Öğleye doğru bir dereye geldiler. Burada çok kırgın vardı. Yüzelli ikiyüz Yunan askeri üst üste yığılmıştı. Görüntü gerçekten acıydı.

— Vay bee, şunların haline bak.

Molla Matmut'un içi bulandı. Hele kanlı ekmek aklına geldikçe kusacağı geliyordu. Yüzünü buruşturarak baktı.

— Yazık... Bunlar da ana kuzusu. Belki çoğu istemeden geldi buraya. Boşu boşuna öldüler.

— Ne edelim kardaş, savaş bu. Nerden bilelim istemeden geldiklerini?

Mahmut cevap vermedi. Ellerini açıp kapadı.

Karşıda İnönü köyü görüyordu. Atları oraya doğru sürdüler. Getirdikleri silâhları, araç gereçleri bir evin önündeki meydana yığdılar. İki subay kimin ne getirdiğini yazıyor, eşyaları cinsine göre boy boy ayırıyorlardı. Tüfekleri bir tarafa, kılıçları süngüleri bir tarafa, mermileri ortaya... Harman gibi yığıldı.

İki tarafta askerler dolaşıyordu. Kimisi sigara yakmıştı, keyifle bakıyorlardı silâhlara. Kazanılan zaferin gözle görülür sonucuydu bu silâhlar.

Molla Mahmut atı yedeğinde çekip götürdü. Yorgunluğunu duydu tekrar. Gözleri kum dolmuş gibi sızlıyordu. Kuytu bir yer bulsa da azıcık uyuyabilseydi...

Geriden Haceli'nin sesini duydu.

— Gel Mamıt, bizim bölük bu tarafta.

Atı bir evin ahırına çektiler. Bir sürü at doldurulmuştu. Arada bir yere sıkıştırdı. Kolanlarını gevşetti. Yorgunluktan bacakları titriyordu hayvanın.

— Dinlensin de sonra sular yemleriz, gel.

Askerler nereyi bulduysa uzanmışlardı. Bunlar da battaniyeleri çekip bir evin aralığına yattılar. Molla Mahmut'-

un kulakları uğulduyor, başı dönüyordu. Derin bir kuyuya düşüyordu sanki.

Kendini bıraktı.

Ertesi gün İnönü köyünün her yeri tıklım tıklım askerle dolmuştu. Subaylar aralarında kovalamanın neden yarım bırakıldığını tartışıyordu. Kimisi diyordu «yazık oldu, o kadar emek boşa gitti. Bursa'ya kadar kovalıyacaktık. Nerde yakalarsak tepeliyecektik. Böyle bir fırsat daha çıkmaz.» Kimisi diyordu komutanların bir bildiği var. Belki güneyden kuşatılırız. O cepheyi bilmiyoruz. Ne olursa olsun, düşmana yaman bir tokat atıldı. Tekrar gelse bile artık yaralı gelir. Eskisi gibi gözüpek davranamaz.»

— Öyle. Dövülmüş itin kuyruğu yerde olur.

O gün birlikleri topladılar. Her birliğin komutanı Ankara hükümetinin askere teşekkür telgrafını okudu. Savaşın kazanılması bütün yurtta derin heyecan ve memnunluk yaratmıştı.

Molla Mahmut atını tımar ederken kendi kendine gülümsüyordu.

— Höst dürzü! diye sağrısına bir tokat vurdu. Dinlen bakalım dedi. Dört beş gündür iyi yoruldun.

— Biz yorulmadık mı Mamıt, biz de yorulduk.

— Yorulduk emme helâl olsun kardaş. Değil mi şu Yonanı geri yolladık...

— Ya gene gelirse? İyi kovalamadık.

— Gelsin. Geleceği varsa göreceği de var. Kolayını aldık gayri.

Tenekede su ısıtıp yıkandılar. Çamaşırlarını yıkadılar. Üstlerini başlarını düzelttiler.

Hamdi'nin giydiği postallar ayağına dar gelmişti. Yara yapmıştı ayağını.

— Ben bunları götürüp vereceğim Mamıt, dedi. Gâvur potinine mı kaldık be? Kendi çarığım yeter bana .

— İyi dedin, ben de düşünüyordum. Götürüp verelim. Zati iğreniyorum dürzü mallarından.

Ne aldılarsa götürüp verdiler. Kendi giysileri içinde kal-

dılar. Haceli bir Yunan matarası ele geçirmişti. Yeni bir mataraydı. Bunu da vereyim mi diye düşünüyordu.

— Bırak yavu, dedi Hamdi. Yonan matarasına mı kaldın? At gitsin.

Atmaya kıyamıyordu.

— Pek güzel yavu, şuna bakın.

— Elin güzelinden kendi çirkinimiz iyidir, at!

Hamdi elinden alıp attı. Bir de tekme vurdu arkasından. Matara tangur tungur yuvarlanıp gitti, damdan aşağı uçtu. Gülüştüler.

— Ha şöylee... Düşman ağzının değdiği mataradan su içilmez. Günâhtır. Şu miğferi kim getirdi? Atın onu da.

Askerlerden birisi doğruldu.

— Duur, ben onu giymek için getirmedim. Harmanda döğen sürerken öküzün ardına tutacağım.

— İyi akıl ulen, keşke biz de birer tane alsaydık.

— Ben almam, dedi birisi. Öküzümün kıçı kirlenir.

Tekrar gülüştüler.

Akşama doğru cepheden bir piyade birliği geldi. İyi yorulmuştu askerler. Yürüyecek halleri kalmamıştı. Onları yerleştirmek için suvarilere «hazırlan, at bin» emri verildi. Öğleden sonra gündoğuya doğru hareket ettiler. Aralarında konuşuyorlardı.

— Niye bu tarafa gidiyoruz yavu? Düşman ne olacak peki?

— Düşmanın işi bitti arkideş. Bizi geri çekiyorlar. Belki yeni birlikler gelecek.

— İyi be.

Toprak yolda bir iki saat yol aldılar. Kış akşamı erkenden inmişti. Ortalık ayazdı. Molla Mahmut içine gömülmüş düşünüyordu. Kâzım'ı anımsadı, bir yerleri derin derin sızlıyordu. «Ne olurdu şimdi o da aramızda olsaydı. Kahpe felek ettin edeceğini. Nereye gömüldüğünü bile bilmiyoruz. Çoluk çocuğuna ne diyeceğiz?»

— Haceli, Aşır nerede kaldı yavu, hiç soramadık?

— Hastaneye yatmıştır, rahattır o. Olan Kâzım'a oldu.

— Ya, ben de onu düşündüm. Ne olurdu bizimle dönseydi şimdi.

— Yazısı öyleymiş kardaş, elimizden birşey gelmez.

— Zühtü'yü de bir daha göremedik. O ne yaptı acaba?

— Bilmem.

— Gelen tabur onların taburu değildi sordum ben.

— Piyadelerin işi daha zor biliyon mu? Nasıl yorulmuş adamlar öyle?

— Elbet zor. Bizim atla gittiğimiz yere onlar yayan gidiyor. Kolay olur mu?

Mahmut Zühtü'yü düşündü.

— Cık cık cık... yaptı. İbrahim beyin yüzünden piyade oldu.

— Bırak o İbrahim beyi, adam değilmiş. Birgün karşılaşırsak o dürziye söyliyeceklerim var.

— Ne söyliyeceksin?

— Lâfa geldi mi yağıp gürlüyordu. Hani ya, niye içimizde değil?

— Ee, ağa takımı. Onlarınki o kadar. İşin zoru geldi mi kaytarırlar.

— Boynu altında kalsın hepsinin.

Konuşarak gidiyorlardı. Haceli gururluydu, bıyıklarını çekiyordu.

— Bundan sonra konuşsunlar yanımda. Bundan sonra söz bizim. Kimin ne olduğu çıktı ortaya.

— Öyle emme dur bakalım, daha iş bitmedi. Düşman yalnız burda değil! Her yere dolmuş dürzüler.

— Olsun, onların da dersini veririz. Benim güvenim arttı.

— Benim de arttı. Başaracağız bu işi. Subaylarımız da iyi, biz de iyiyiz. Silâh cepane dersen, Yonandan epey miras kaldı. İki alaya yeter.

— Yaa, ben de ona şaştım. Hiç kıymetini bilmiyor dürzüler. Bırakıp kaçıyorlar hemen. Hele iş süngü savaşına geldi mi, püü... Subaylar derdi de inanmazdım. Doğruymuş meğer. Çok ödlek oluyorlar be. Böyle askerle savaşa mı girilir? Akıllarına tüküreyim ben bunların.

Hasan çavuş konuşmaları dinliyordu, atını durdurup yanlarına geldi.

— Aramızda bir fark var kardaş, dedi. Orayı hiç demiyorsunuz. Biz vatanımızı kurtarmaya çalışıyoruz. Ya onlar?

— Öyle...

Geriden bir ses yükseldi.

«Ankaranın taşına bak
Gözlerimin yaşına bak
Düşman yurdumuza girmiş
Şu feleğin işine bak
Pek şanlıyız.»

Başka katılanlar da oldu. Akşamın sessizliğinde insanı etkileyen bir şarkıydı. Yorgun seslerle ama inançlı söylüyorlardı. İncelmiş, kararmış yüzler, çatlak dudaklar bu şarkıyla boşalıyorlardı.

Geceyi Çukurhisar köyünde geçirdiler. Köylüler hep ayaktaydı. Sıcak bir sevgiyle karşıladılar askerleri. Nereye koyacaklarını bilemediler. Düşmanın yenilip geri çekilmesi çok sevindirmişti onları. Hep bir ağızdan konuşuyorlardı.

— Allah razı olsun kardaşlar. Allah gücünüzü arttırsın. Kurtardınız bizi.

— Yonan geliyor diye aklımızı çıvdırıyorduk. Çok şükür bu günü gördük.

— Allah sizi vatana bağışlasın. Buyurun evlerimize.

Üçer beşer kişi aldılar. Hem kendilerini, hem atlarını rahat ettirdiler.

Molla Mahmut, Haceli, Hamdi... çoktandır yün yatakta yatmamışlardı. Zeynel Ali'nin evinde gün yükselinceye kadar uyudular. Mahmut uyandırmasa daha da uyuyacaklardı.

— Kalkın gayri ulen, asker kısmı bu kadar uyumaz, ayıp.

Haceli tavana bakıp gerindi.

— Oh... yaptı. Rüya mı düş mü bu arkideş?

— Ne rüya, ne düş, gerçek. Kalk hadi.

Kalktılar. Zeynel Ali'nin oğlu ibrikle su getirdi. Leğende yıkanıp peşkirle kurulandılar. İyi dinlenmişlerdi. Çocuk kapının yanında dikilmiş, kendilerine bakıyordu.

— Senin adın ne delikanlı?

— Haydar.

— Büyüyünce ne olacaksın?

— Asker olacağım, düşmanı yeneceğim.

— Aferim.

— Atım da olacak, tüfeğim de olacak.

— İyi. Bizim gibi suvari olacaksın demek?

— Hee.

Yanlarına sokuldu.

— Emmi, kaç düşman öldürdün?

— Ben mi? Ne bileyim, sekiz on tane öldürdüm herhalde.

— Uu... Sen kaç tane öldürdün emmi?

— Ben de o kadar.

— Ya sen?

— Ben bunlardan fazla öldürdüm. Yirmi tane, otuz tane...

— Hımm, sen daha mı güçlüsün emmi?

— He ya. Ben bir vuruşta iki gâvur öldürürüm yavrum.

Haydar Haceli'nin yüzüne baktı kaldı.

— Düşmanlar nasıl oluyor emmi? Onlar da bizim gibi insan mı?

— Elbet insan emme bizim gibi değiller. Korkaklar, cesaretleri az. Höt dedin mi kaçıyorlar.

Zeynel Ali sofrayı kurmuştu. Kızarmış tavukla bulgur pilâvı, yanına ayran getirdi. Oturup iştahla yediler. Haceli kendi kendine gülüyordu.

— Niye gülüyorsun? diye sordu Mahmut.

— Aşır'a gülüyorum. Burada olsaydı tavuk yiyecekti. Hızırın getirdiği tavuğu.

Öbürleri birşey anlamadılar.

— Neymiş o? diye sordu Hamdi.

Haceli ağzı dolu dolu anlattı.

— Savaşın ikinci günü müydü, üçüncü günü müydü. Teğmen bizi tabur komutanına haberci yolladı.

— He, biliyorum?

— Dönüşte Aşır yanımıza sokuldu, «nerden geliyorsunuz, ne yaptınız» diye sordu. Biz de «tavuk eti yedik» dedik. «Yaa, nerde buldunuz tavuğu?» dedi. «Önümüze bir adam çıktı, bize pişmiş tavuk verdi, onu yedik» dedik. Ağzı sulandı, «keşke ben de gitseydim» dedi.

— Savaş içinde böyle şakalar da yapıyorsunuz demek?

— Şaka değil, doğru... Gerçekten o gün tavuk eti yedik.

— Nerde buldunuz peki?

Mahmut'la Haceli biribirlerine bakıp güldüler.

— Yüzbaşı nereden bulduysa, tavuk yiyordu. Bize boynunu verdi. Bölüşüp yedik.

— Hadi canım sen de!

— Valla bak.

— Al öyleyse bunun boynunu da sen ye.

Haceli aldı, boyun kemiğini sıyararak yedi.

— Sağol Ali ağa, kesene bereket.

— Allah çok versin.

— Sağolun yavrum. Kusura bakmayın. Ne yapsak size az. Elimizden gelen bu kadar.

— Öyle deme, biz görevimizi yaptık.

— Sormak ayıp olmasın, memleket nere?

— Uşaklıyız. Tacım köyünden.

— Yaa, sizin oralar düşman altındaymış öyle mi?

— Evet. Çoluk çocuğumuz da orada. Ne oluyor haberimiz yok. Sorma derdimiz büyük.

Yüzleri değişiverdi.

— Vah vah vah... Allah yardımcınız olsun yavrularım. İnşallah oralar da kurtulur.

— Kurtaracağız. Daha işimiz çok.

— Emmi ben sizin köyü kurtarayım mı? dedi Haydar.

— Olur arslanım, kurtar.

— Ben sizin gibi asker olacağım.

— Ol ya ol. Benim de senin gibi bir oğlum var. İkiniz

alın tüfekleri, dum dum dum... hep düşmanları öldürün, emi?

— Eh.

Köyün sokaklarında askerler dolaşıyordu. Hava güneşliydi.

— Biz de çıkalım mı biraz? Anlıyalım bakalım ne var ne yok?

— Çıkalım, buyurun.

Caminin önüne kadar yürüdüler. Hep suvari taburunun askerleriydi. Ev sahipleriyle birlikte gezip dolaşıyorlardı. Kimisi yaptıkları savaşı anlatıyordu. Kimisi bu savaşa hiç katılmamış gibi sessizdi. Sanki hiç bir şey geçmemişti başlarından. Unutmaya çalışıyorlardı.

— Nasıl oldu yavu, anlatın hele?

— Hiç işte, savaştık. Onlar attı, biz attık. Sonra geri dönüp kaçtılar.

Bu kadar kısa anlatıyorlardı.

— Pek çok ölü varmış, öyle mi?

— Çook... Her yer dolu.

— Sen kaç tane öldürdün?

— Bilmem. Epey öldürdüm herhalde.

— Hay yaşıyasınız. İşini bitirdiniz düşmanın. Çok iyi oldu.

Başlarını indirip sustular.

Akşama doğru bir haber duyuldu. Tirenle yeni birlikler gelmiş. Düşman kovalanacakmış. Kütahya tarafında savaşlar oluyormuş. Düşman orada hâlâ dayanmağa çalışıyormuş.

— Aman ha! Götürseler de biz de girsek. Yarım bırakmasak şu işi.

Herkes heyecanlıydı. Askerlerin gözleri parlıyordu.

Bir haber daha yayıldı.

— Yarın sabah erkenden gidiyoruz. Atları iyi doyurun.

— Öyle mi, ne tarafa gidiyoruz?

— Belli değil. Belki gene savaşa.

— İyi olur. Biz nasıl olsa alıştık. Neresi tehlikeliyse bizi oraya yollasınlar.

— He valla. Acı patlıcanı kırağı çalmaz.

Akşamdan atları tımar ettiler. Sulayıp yemlediler. Koşumları eğerleri gözden geçirdiler. Ne tarafa gideceklerini merak ediyorlardı.

— Şu tarafa gidersek savaşa, bu tarafa gidersek dinlenmeye. Hiç kuşkunuz olmasın.

— Durun bakalım, yarın belli olur.

Geceyi merak içinde geçirdiler. Molla Mahmut uyudu uyandı, düşündü. «Birincisinden kurulduk emme ikincisinde ne olur bakalım. Ölüp ölmemek biraz şans işi. Vurulursam Kâzım gibi alnımdan vurulayım da hemen öleyim. Senden budur dileğim koca Allah! Hiç çektirme bana. Bir anda bitir işimi. Emme vatanın kurtulduğunu görmek istiyorum. Gördükten sonra öleyim, o daha iyi. Yardımını esirgeme koca Allah...»

Haceli de uyanıktı. Karanlığa bakıp duruyordu. «Çoluk çocuk şimdi ne eder kimbilir? Yiyecekleri var mı yok mu? Üstbaşları nasıl? Düşman zulum ediyor mu? Hiç haber alamıyoruz, ağzına tükürdüğüm. Senin kocan bizimkileri İnönünde kırmış deyip üstlerine yürürler mi? Olmadık işler yaparlar mı? Öçlelerini onlardan alırlar mı?»

Yan döndü. Pencerenin hafif aydınlığına baktı. Kendi evinin penceresini düşündü. Oradaymış gibi duydu kendisini. Karısının çocuklarının nefes alıp verişlerini aradı. Yoktu, onlarınki değildi bunlar. «Belki bizim karı da uyanıktır şimdi. Pencereye bakıp beni düşünüyordur. Hey Allah, bir an için orada oluversem şimdi. Öğrensem, nasıllar, ne ediyorlar?»

— Uff... diye nefesini boşalttı.

— Haceli?

— He, buyur.

— Uyumadın mı?

— Yok. Böyle düşünüp durmak kötü be. En iyisi gene savaşa girmek.

— Cık. Bizi götürmezler gayri.

— Ne biliyon?

— Bana öyle geliyor. Yeni birlikler getiriyorlar baksa-

na? Hem biz azaldık canım. Önce takviye eder, sayımızı artırırlar. Eksik birlikle savaşa girilmez.

Haceli biraz rahatlamıştı. Doğrulup dirseğini başının altına dayadı.

— Bizim oralarda ne oluyor acaba? Orada da savaş var mı dersin?

— Yok, zannetmem. Düşman bu tarafa doğru ilerledi. Afyon Kütahya hep düşman elinde.

Akşehir'i soracaktı, Mahmut üzülmesin diye sormadı.

— Ben şunu anlamadım yavu, düşman bozuldu madem, niye bıraktık? Sürüp kovalasaydık ya, kurtarsaydık her tarafı?

— Kimbilir? Komutanların bir bildiği var. Belki burada bozuldu emme başka yerlerde üstün. Her yere düşman doldu.

— Hımm, iş zor desene?

— Zor elbet, kolay olur mu? Emme bu iş çok iyi oldu arkideş. Her yerde duyuldu şimdi. Askerin cesareti arttı. Bundan sonra gayri daha iyi dövüşürüz. Hem de çok silâh cepane ele geçti. Onları da kullanırız.

— İyi oldu he. Demek Yonanı yenebileceğiz, bunu anladık.

Hamdi de uyanmıştı.

— Konuşmayın da uyuyun be, dedi. Böyle yatak bulduk da niye uyumazsınız?

— Ne edelim arkideş, gündüz uyu gece uyu, ne olacak bunun sonu?

— Yarın ne tarafa gidiyoruz, onu söyleyin?

— Belli değil. Hele yarın olsun bakalım.

— Bence savaşa gidiyoruz. Neden derseniz, bizim alay denendi. Baktılar iyi savaşıyoruz, en zor yerlere yollarlar gayri.

— Yok canım. Yalnız bir kazanmadık ki, asıl piyadeler iyi dayandı. Doğruyu söylemeli.

— Heh. Biz olmasak piyadeler ne yapabilirdi? Görmedin mi sol kanadı nasıl zorladık? Oradan oraya uçtuk.

— Öyle emme yalnız bizim zorumuzla olmadı. Teğmen

ne dedi duymadın mı? Piyadeler ovaya hakim bir tepeyi tutmuşlar, oradan bir adım geri çekilmemişler. Saldıran düşmanın yarısını kırmışlar.

— Arslanlar! Çok iyi dayandılar canım, aşkolsun.

— Biz de üstümüze düşeni yaptık.

— Yaptık elbet. Yarın ne olacak bakalım? İnşallah sonunu getiririz.

— Getireceğiz, aklım kesti gayri.

Haceli kollarını uzatıp gerindi. Derin bir nefes alıp bıraktı.

— Oy oy oy... Neydi o günler be? Unutulacak gibi değil. Hâlâ inanamıyorum burada olduğumuza.

— Buradayız emme eksildik, dedi Mahmut.

Acılı bir sesi vardı.

— Yaa, kara yazılı Kazım. Ne olurdu o da kurtulsaydı?

Hep sustular. Bir söz bulup söyliyemiyorlardı. Mahmut'un gözleri yandı. Kendi kendine ağlamaya başladı.

— Vatanı kurtaralım diye ta buralara geldik de... Bizden hiç ayrılmadı da... Ah kahpe felek ah!

— Zavallı Kâzım kardaş...

Karanlıkta sessizce ağladılar.

— Aşır'ın yarası ağır mı acaba?

— Pek değil. O kurtulur. Olan Kâzım'a oldu.

— Ne güzel türkü söylerdi?

— İyiler önce ölür derler. En iyimizi aldı kahpe felek.

— Hee... dünya!

Geç zamana kadar uyuyamadılar. Karanlık köy odasında söyleşip dertleştiler.

— 18 —

— Bakın bakalım, öncüler ne tarafa gidiyor?

Birlik yürümüştü. Atların üstünde yana eğilip bakıyorlardı. Heyecandan incelmiş kararmış yüzleri parlıyordu.

— Tamam, doğuya gidiyoruz. Eskişehir'e doğru. Vay bee...

Sevinsinler mi yerinsinler mi bilemediler.

— Demedim mi ben size? dedi Mahmut.

Hamdi yutkundu. İleriye geriye bakındı.

— Olur mu yavu? dedi. Savaş yarım bırakılır gidilir mi? Tüü...

— Yarım bırakılmış değil kardaş. Yeni birlikler geliyor. Bizi geriye çekiyorlar. Belki daha önemli bir yere.

Güneşli bir gündü. Yol boyunca köylüler toplanmıştı. Askerleri güzel sözlerle karşılıyorlar, övüp alkışlıyorlardı.

— Yaşayın arslanlar! Düşmanı yendiniz, bizi kurtardınız.

— Allah sizi vatana bağışlasın. Çoluk çocuğunuza kavuştursun.

— Allah gücünüzü arttırsın.

— Şundan bir tas içiver yavrum.

Yaşlı kadınlar ayran uzatıyorlardı. Çocuklar atlara kadar sokulup dizlerine dokunuyorlardı.

— Yaşasın asker abiler!

İki tarafa gülümseyerek selâm veriyorlardı. Hep duyguluydular.

— Vay bee... dedi Haceli. Böyle olacağını bilseydim beş düşman fazla öldürürdüm.

Mahmut gülümsedi.

— Öldürebilirdin de niye öldürmedin?

— Öldürdüm arkideş. Emme bizi böyle karşılıyacaklarını hiç düşünmemiştim. Meğer büyük iş yapmışız biz.

— Öyle tabi.

Üstleri başları fena yıpranmıştı. Kimisinin dizleri yırtıktı, sakalları uzamıştı. Kiminin ayaklarında hâlâ çarık vardı. Çarıklar da eskimişti. Tabanlarında kalın yün çorapları görünüyordu. Ama hepsi de gururluydu. Avurtları çökük yüzlerinde, müthiş bir inanç vardı.

Asıl karşılama Eskişehir'de oldu. İnönü kahramanlarının geldiğini halk duymuş, sokaklara dökülmüştü. İki yandan «yaşaa, varool!» diye bağırıyor, alkışlıyorlardı. Yaşlılar, çocuklar kadınlar aynı coşkuyle yorgun suvarileri karşıladı-

lar. Hamdi'nin Haceli'nin gözleri yaşardı. Mahmut da duygulanmıştı. Boğazında bir kabarma vardı, yutkunuyor da dağıtamıyordu. Şu anda herkesi kardeş gibi yakın buluyordu kendisine. «Bunları düşman çizmesinden kurtardık, inşallah kendi memleketimizi de kurtacağız, diye düşünüyordu. Bu uğurda kanım canım feda olsun.»

Yüzü çok kararlı insanın yüzüydü.

Kışlaların ortasındaki meydanda Tümen komutanı karşılarına geçti, bir konuşma yaptı.

«Evlatlarım!

Vatanın en kara günlerinde Türkün yüzünü güldürdünüz. Kahramanlığınızı bütün memleket taktir ediyor. Öyle bir zafer kazandınız ki, ulusumuzun alın yazısını değiştirdiniz. Şehitlerimize tanrıdan rahmet dilerim. Onlar vatan uğruna öldürler en yüksek rütbeye eriştiler. Kalbimizde yaşıyacaklar. Fakat sizler yeni savaşlara hazır olun. Vatanımızda tek bir düşman kalmayıncaya kadar savaşacağız. Hepsini sınırlarımızın dışına süreceğiz. Bu toprakları kirli düşman çizmelerinden temizliyeceğiz. Geldiklerine pişman edeceğiz. Milletimiz bizden yeni zaferler bekliyor. Şunu bütün dünyaya isbat edeceğiz, bu millet esir yaşıyamaz. Başkomutanımızın emridir, ya bağımsızlık, ya ölüm!»

İnanarak, sesinin yettiği kadar bağırarak konuşuyordu. Bütün erleri etkilemişti. Hepsinin çeneleri kasıldı.

— Şimdi dinlenin, dedi sesini indirerek. Yorgunsunuz. Büyük bir yangından çıktınız. Tarihin kaydettiği en büyük savaşlardan birini yaptınız ve kazandınız. Türkün gücünü bütün dünyaya gösterdiniz. Şimdi yeni zaferlere hazırlanın. Hepinizin gözlerini öperim evlâtlarım!

— Sağool!

— Siz de sağolun.

Atını sürüp gitti. Peşinden öbür subaylar da yürüdüler.

— Rahat! At iin!

İndiler. Atların kolanlarını gevşettiler. Hepsinin yüzü duyguluydu. Matmut'un boğazındaki kabartı gittikçe büyümüştü. Hadi savaşa deseler, hemen atına binecekti. Öyle hafif duyuyordu kendisini. Haceliyle birbirlerine bakıştılar,

konuşmadan kafaları uzun uzun salladılar. Haceli'nin yüzü kıpkırmızıydı.

— On dakika atları gezdirin!

Arka arkaya yürüyüp büyük bir daire oldular. Atları gezdirmeye başladılar. Kalabalık hâlâ dağılmamıştı. Uzaktan hayranlıkla seyrediyorlardı.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelip toplanmış erler, sessiz ve alçakgönüllü bir tavır içinde atlarını gezdirip dinlendirdiler. Hiç övünmeden, şımarmadan tıpkı savaştaki gibi gene görev yapıyorlardı. Aynı ağırbaşlılık içindeydiler.

O akşam Eskişehir'in birçok evlerinden birliğe yemek gönderildi. Tepsilerle börekler baklavalar, sinilerle pilâvlar, kızarmış kuzular, kazanlarla hoşaflar...

— Öf bee, kıymatımız arttı birden.

— Elbet artacak, savaş kazandık. Düşmanı durdurduk.

— Durdurmak ne, önümüze kattık da kovaladık.

— Baklava börek yemek için mi yaptık bunu?

— Yoo, kuru ekmek yiyerek yaptık.

— Boşverin şimdi, karnınızı doyurmaya bakın. Biz ne bulursak onu yeriz. Ötesini düşünmeyiz.

Molla Mahmut durgundu. İçine gömülmüş düşünüyordu. Yemekten sonra yatağa oturup başını eğdi. Köyünde neler oluyordu şimdi, anası ne yapıyordu? «Savaşa girdiğimizi duyduysa deli oluyordur. Ama duymamıştır, nerden duyacak? Belki Akşehir'de duyulmuştur. Yarın çarşıya çıkarırlarsa zarf kâğıt alayım da bir mektup yazayım. Onlar da meraktadır, öyle ya. Öldü mü kaldı mı diye gözlerine uyku girmiyordur. Ne günler yarabbi, ne zaman bitecek bu?»

Uzaktan tiren sesi duyuluyordu. Demiryolu buradan geçiyordu herhalde. Duvara dönüp dirseğini başının altına yastık yaptı. Geride askerler öbek öbek toplanmış, kendi aralarında konuşuyorlardı. Kimisi memleketten, kimisi savaştan sözediyordu. Bazıları yatıp uyumuştu. Koğuş bir uğultu içindeydi.

Haceli'yle Hamdi sigara yakmışlardı. Yan yan Matmut'a baktılar. Hamdi göz etti.

— Seninki niye arkasına döndü, dargın mı yoksa?

— Yok canım, huyu öyle bilmez misin? Herkes sevinirken o düşünür.

— Ne düşünüyor?

— Kimbilir? Köyü düşünüyordur herhalde.

— Asıl bizim düşünmemiz gerekir köyü.

— Öyle emme düşünmekle ne değişir? İş olacağına varır.

Sigarasından derin bir nefes çekti.

— Vay bee, dedi. Gittikçe koyuyor adama. İnsan içindeyken anlıyamıyor. Yaman bir savaşa girip çıktık arkideş. Anlatsak inanmazlar.

— Öyle. İnsan ölmeyince ölmüyor. (Sırtüstü yattı) Rüya gibi be...

İkisi de savaş günlerini düşünmeye başladı. Söyliyecek söz bulamıyorlardı.

— Köyde sekiz kişiydik biliyon mu? Şimdi üç kişi kaldık şurada.

— Belki hiç kalmıyacağız. Daha savaş bitmedi.

— Öyle he.

Sustular. Koğuşun içinde mırıltılar, fısıltılar gittikçe ağırlaştı.

Ertesi gün üstbaş düzelttiler. Tıraş oldular. Şehire izinli çıkıp dolaştılar. Eskişehirli'ler her yerde ilgi gösteriyorlardı.

— İnönü savaşına katılan askerlerden misiniz hemşerim?

— Evet.

— Hay yaşıyasınız. Belli zati. Buyurun bir çayımızı için.

— Sağol, işimiz var.

Arkalarından hayran hayran bakıyor, çeşitli övgüler sıralıyorlardı. Çocuklar arkalarından geliyorlardı.

Molla Mahmut bir dükkândan zarf kâğıt aldı.

— Okuma yazma biliyor musun hemşerim? Bilmiyorsan ben yazıveriyim.

— Biliyorum, sağol.

— Buyur öyleyse, şurada yaz.

Dükkâncı önüne bir sandık uzattı. Molla Mahmut oturup sandığın üstünde yazmaya başladı. Arkadaşları dışarda gezinip beklediler. Önce Tuzcu Sadık ağaya, sonra karısına yazdı. Hâl hatır sordu. Muradın gözlerini öptü. «Biz şükürler olsun iyiyiz, savaşa girip çıktık. Allah esirgedi, burnumuz bile kanamadı. Hiç merak etmeyin. Şimdilik Eskişehir'deyiz. Acele mektup yazın, nasıl olduğunuzu bildirin. Allaha emanet olun» diye ekledi. Birliğin adresini verdi.

Gezinerek istasyona gittiler. Ankara'dan yeni bir asker tireni gelmişti. Omuzlarında silâhları, sırtlarında torbaları, askerlerin inişini seyrettiler. Hepsi de genç çocuklardı. Başlarındaki subaylar bile gençti.

— Vay ana kuzuları vay... Bunlar da savaşa girecekler öyle mi?

— Girecekler elbet. Vatanı kurtarmak kolay mı?

— Nereliler acaba?

Birine yanaşıp sordular.

— Her yerden var, dedi. Ben Sivas'lıyım.

Sıraya geçip kışlaya doğru yürüdüler. Eskişehir'liler iki tarafa dizilmiş bakıyorlardı. Çocuklar önden arkadan yürüyor, askerleri öykünüyorlardı. Bu günlerde sık sık görünüyordu bu. Güneyden doğudan habire askerler geliyor, cepheye gidiyordu. Her yer asker olmuştu. Yaralılar, esir kafileleri, cepane kafileleri, koca namlulu toplar ...

Geri dönerken bir fırının önünden geçtiler. Molla Mahmut ekmek satan tatar kızını görüverdi. Kâzım'ın dediği kız buydu herhalde. İçi ezildi birden. Dönüp tekrar baktı.

— Buyurun asker ağalar, ekmek almaz mısınız?

— Hayır bacı, almıyacağız. Başka bir şey için baktım.

— Neymiş o?

Gülüyordu. İri yüzlü dolgun bir tazeydi.

«Vay Kâzım vay... dedi içinden. Kıza bir daha bakamadı. Dönüp yürüdü. Haceli de bir tuhaf bozulmuştu. Kafayı indirdi önüne. Konuşamadılar. Yan yana küs gibi yürüdüler. Kâzım'ın yokluğuna alışamıyorlardı.

Kışla kalabalıktı. Yeni askerler gelmişti. Herkes hemşeri arıyor, memleketten haber almaya çalışıyordu. Çoğu

bulmuştu bile. Ranzaların üstüne, yerlere öbek öbek oturmuş konuşuyorlardı.

— Memlekette ne var ne yok hemşerim, anlat hele?

— Memleketi boşver, siz ne yaptınız, anlatın hele? Önemli olan savaş.

— Valla neyini anlatalım hemşerim? Savaştık... Düşmanı geri püskürttük. Hepsi bu.

— Ee sonra? Gene gelir mi bu gâvur?

— Bilemeyiz gayri. Kendileri bilirler. Gelirlerse gene dövüşürüz.

— Çok güçlü diyorlar, öyle mi?

— Güçlüler he. Bizden çoklar. Silâhları mermileri de bol. Emme zoru görünce bırakıp kaçıyorlar.

— Biz gayri kolayını aldık hemşerim. Hiç korkmayacaksın. Ne kadar çok olurlarsa olsunlar, fos... Süngüyü görünce bırakıp kaçıyorlar. Herifler ödlek. Vallahi gözümle gördüm, ha deyip üstüne varınca tir tir titriyorlar. Bed beniz kalmıyor. Hemen ellerini kaldırıp teslim oluyorlar.

— Kimisi de karı gibi ağlıyor, dedi Haceli.

— He valla, arkadaş doğru söylüyor. Ağlıyanı da gördük.

— Desene işimiz burada kolay.

— Öyle.

İri yüzlü bir delikanlıydı. Yakasında çavuş rütbesi vardı. Anlatmaya başladı.

— Biz Konya isyanını bastırmaya gittik. Padişahçı dürzüler ortalığı karıştırmışlar. Sözüm ona Kemâl Paşa dinsizmiş. Milleti dinden imandan çıkarmak istiyormuş.

— Ee?

Mahmut da ilgilendi. Yakın bir ranzaya oturup dinlemeğe başladı.

— Halkı toplamışlar başlarına. Bayâ silâhlanmışlar. Düşman yalnız cephede değil ki kardaşım, içimizde de var.

— Ne isterlermiş peki?

— Din devleti isterlermiş. Padişahsız olmazmış. Ankara hükümetini tanımıyorlarmış. Kemâl Paşa'yı devirip başa padişahcı komutanları getireceklermiş.

Haceli'yle Mahmut birbirlerine baktılar.

— Bizim Hacı Nuri olmasın bu?

— O değildir emme onun gibi çok var demek?

— Bizim alayı Konya'ya yolladılar. Bir gece kuşattık bunları. Alır mısın almaz mısın, bir ateşe tuttuk ...

— Bayâ savaşa girdiniz ha?

— Ne diyorsun? Onlar bize, biz onlara...

— Tüü... Müslüman müslümana?

— Onlar bizi müslüman saymıyor kardaş. Ne yapalım?

— Vay dürzüler vay! Gelip Yonanla savaşsalar ya?

— E işte, ne diyeceksin? Cahil takımı. Din dinayet diyerek kandırmışlar zavallıları.

— Sonra ne oldu?

— Ne olacak, dayanabilirler mi? Kimisi geberdi, kimisi kaçtı. Nasıl da adamlar, bir görsen acırsın. Çoğunun kıçında donu yok. Sakalları uzatmışlar, nah göbeklerinde. Birini ben yakaladım, komutana getirdim. «Sen müslüman değil misin, bizden ol» der. «Ulen keraneci dürzü, dedim, senin neren müslüman? Biz gâvurları memleketten kovmaya çalışıyoruz, siz bize arkadan kurşun atıyorsunuz, yürü bakim!» Kıçına iki tekme attım. Yığıldı kaldı kapının eşiğine. Sürükleyerek götürdüm. O gün akşama kadar topladık hepsini. Bir tabur adam, görsen...

— Ne yaptınız peki?

— Komutan harp divanına sevketti. Elebaşıları idam ettiler. Konya sus pus oldu.

— İyi olmuş. Böyle yapacaksın bu adamları. Hain bunlar.

İçeriye yeni askerler girip hemşerilerini arıyorlardı.

— Ayaşlı var mı Ayaşlı?

— Mecitözü'lü?

— Tokat'lı?

— Ben varım hemşerim, dur!

— Uşak'lı var mı? dedi birisi.

— Var!

Molla Mahmut dönüp baktı.

— A a, sen misin Hamit?

— Vay Mamıt...

Birbirlerine koşup kucaklaştılar.

— Vay kardaş, burda mıydın sen?

— Burdayım ya, sen de burda mıydın?

Tekrar kucaklaşıp omuzlarını dövdüler.

— Ulen içimden bir ses seni bulacağımı söyledi bana. Nöbetim vardı. arkadaşa devredip geldim.

— İyi ettin, gel! Hacelii! Hamdii!

Onlar da koşup geldiler. Hamit'le kucaklaştılar.

— Hey koca Allah! Kavuşturana kurban!

Hepsinin yüzü çözülmüştü. Gözleri ışılıyordu.

— Hele oturalım şöyle. Anlat ne var ne yok, ne yaptın?

— Ne yapacağım arkideş, iyiyim be. Askeriz işte. Siz ne yaptınız? Memleketten ne haber?

— Hiç haber yok. Altı ay oldu ayrılalı. Yonan geldikten sonra köyde duramadık. Geldik gönüllü asker olduk. Memlekette ne oluyor, hiç bilmiyoruz.

— Vay bee... Bu kadarını duymuştum. Yeni birşeyler öğrenirim diyordum. Bizim çoluk çocuk ne ediyor acaba? İki kere mektup yazdırıp yolladım, hiç cevap alamadım.

— Yollama. Gâvurların eline geçerse senin asker olduğunu anlarlar. Öçlerini çoluk çocuktan alırlar.

— Doğru. O da aklıma gelmedi değil. Emme insan merak ediyor.

— Biz de öyleyiz. Elden birşey gelmiyor. Biz oradayken sizinkiler iyiydiler.

— Sahi mı, Selim de iyi miydi?

— İyiydi. Bayâ düzelmişti. Anamı Nazife bacıya emanet ettim. Nazife bacıyı da anama. Bizim evde kalacaklar. Biribirlerine arka olacaklar.

— Hay yaşıyasın, iyi etmişsin. Ben de sizinkileri Akşehir'de gördüm.

— Biliyorum.

— Nerden biliyorsun?

— Buraya gelmeden önce Afyon'daydık. Oradan Akşehir'e gidip gördüm.

— İyi ettin. Onlar rahat. Başka ne var ne yok? Savaşa girdiniz öyle mi?

— Girdik ya girdik...

— Hem de nasıl girdik, dedi Haceli. En koyusuna girdik.

— Ya? Sağ salim kurtuldunuz ha? Allah korumuş.

Birbirleri baktılar.

— Pek koramadı.

— Nasıl?

— Kazım şehit oldu.

— Deme ulen? Bizim Kazım mı?

Mahmut başını salladı.

— Aşır da yaralı.

— Hay Allah, tüü...

— Yan Bilâl'ı da köydeyken...

— Onu duydum. Çok acıdım be. Vay gâvur oğlu gâvurlar. Tüü...

— Çok kötü savaştı Hamit, bi görsen iki taraf da kırıldı.

— Öyleymiş he, duydum. Siz iyi kurtulmuşsunuz. Allah esirgemiş. Keşke Kazım da kurtulsaydı.

— Sorma, ona çok acıdık, çok yandık.

— Nasıl oldu bu?

Mahmut elini salladı. Zor konuşuyordu. Kısaca anlattı.

— Siperlerde yanıbaşımızda vuruldu. Şu kaşının ucundan. Hemen öldü. Hiç birşey yapamadık.

Başlarını eğdiler. Hepisinin gözleri ıslandı.

— Vay be! Arslan gibi oğlan ha?

Mendilini çıkarıp gözlerini sildi. Yüzü kararıverdi.

— Kötü haber verdiniz bana yavu. Ne edeceğiz şimdi?

— Yapacak birşey yok. Sabredeceğiz.

— Hay Allah!

Nefes almak için doğruldu tavana baktı .

— Hele çıkalım şöyle. Burası gürültülü.

Dışarı çıktılar. Ortalık kararmıştı. Bahar kokulu bir rüzgâr esiyordu. Meydanda bir yere oturup sigara yaktılar. Acılı acılı içmeye başladılar.

— 19 —

Molla Mahmut derin bir sessizliğe gömülmüştü. Atını tımar ediyor, suyunu yemini veriyor, günlük işlerini yapıyor, nöbetini tutuyor, sonra yatağına uzanıp battaniyeyi başına çekiyordu. Uyuyor mu, düşünüyor mu, belli değildi. İçine kapanmıştı.

Haceli birkaç kere sordu.

— Hasta mısın yoksa Mamıt, ne oluyorsun böyle arkideş?

— Yok birşeyim, iyiyim. Uykum geliyor nedense.

— Böyle uyku mu olur yavu? Kalk şöyle biraz gezelim. Bizden saklı bir derdin mi var, nedir?

— Yok canım, derdim hepimizin derdi. Ne olacaksa olsa da bitse bu iş. Böyle boş durmak kötü şey. İnsanın canı sıkılıyor.

— Yakında gidecekmişiz, korkma.

—Sahi mi, nereye?

— Öyle duydum. Bizim tabur komutanı değişiyormuş.

— Sahi mi, kim dedi?

— Kalk hele dolaşalım. Yakında çok şeyler olacak, haberin yok. Hiç ilgilenmiyorsun.

Mahmut doğrulup yüzünü uğuşturdu.

— İlgilenip de ne yapayım? Bize soracak değiller ya?

Dışarı çıktılar. Duru bir güneş ortalığı ısıtıyordu. Askerler duvar diplerine oturmuş güneşleniyor, kendi aralarında konuşuyorlardı. İlerde ahırın önünde atları dışarı çıkarmışlardı. Çıplak sırtları doru doru parlıyordu.

— Bizim teğmenin izni bitmedi mi, niye gelmez acaba?

— Bilmem. Bir hafta izinliyim diyordu. Bir hafta oldu mu?

— Oldu elbet. Oda mı gidiyor yoksa?

— Yok canım, gitse haberimiz olur. Bir «allahaısmarladık» der.

— Öyle emme kimbilir... Belki acele yollayıverirler. Senin çavuşluk işi ne oldu? Onu verseler de öyle gitseler.

Mahmut elini salladı.

— Boşver, önemli değil. Er olarak da görevimizi yaparız.

— Kendileri söyledi arkideş. Hakkın hem de.

Mahmut sözü değiştirdi.

— Cephede neler oluyor acaba? Bizi ne zaman götürecekler, bilsek şunu.

— Yakında gideriz herhalde. Düşman gene toparlanıyormuş.

Mahmut ensesini kaşıdı. «Bu uyuşukluktan kurtulmazsak iş kötü, diye düşündü. Muhakkak kurşunu yeriz bu sefer. Gözümü açamıyorum ağzına tükürdüğüm. Nasıl şey bu bilmemki?

Kollarını geriye kıvırıp gerindi. Üff... diye nefesini boşalttı.

Yeni tıraş olmuş yüzüne kan doldu. Bıyıkları epey uzamıştı. Uçları aşağı sarkıyordu.

Karşıdan bir fayton göründü. Kıyıya çekilip yol verdiler. Teğmen Galip başını uzatıp selamlâdı.

— Merhaba arkadaşlar!

— Oo teğmenim, hoş geldin. Biz de seni konuşuyorduk. Nerede kaldın, merak ettik.

Teğmen Galip bir değişmişti. Yüzü gülüyordu. Faytondan inip ellerini sıktı.

— Geldim işte. Nasılsınız, ne var ne yok? Bak babamla tanıştırayım sizi. Bunlar benim erlerim baba. Savaşa birlikte girdik. Arslan gibi dövüştüler.

Başı fesli şişmanca bir adamdı.

— Maşşaallah maşşallah... diye güldü. Galip anlattı, hepinizi tanıyorum. Aferim yavrular. Allah gücünüzü artırsın.

— Soğal baba. Biz çok seviyoruz Galip beyi. Onun sayesinde...

— Estafurullah. O da sizi çok seviyor. Allah hepinize yardımcı olsun. Asker arkadaşlığı gibi yoktur, bilirim. Bir-

birinize iyice kenetlenin. Yumruk gibi olun. Ondan sonra korkmayın, hep başarırsınız.

Faytona binip gittiler.

— İyi adam. Başımızdan gitmese şu teğmen. Alıştık iyice.

— He ya. Genç emme çok iyi doğrusu. Bobası da iyi baksana.

— Tabur komutanının gideceğini kimden duydun?

— Demin ikinci bölükte söylüyorlardı. Terfi ediyormuş.

— Hımm, alay komutanı olacak demek.

— Olsun, hakkı. Biraz sert emme temiz adam. Hem de ateş içinden geçti.

Hamdi geriden söylendi.

— Yalnız o mu geçti? Biz de geçtik.

— Sen de mi terfi edecektin?

Gülüştüler. Hamdi kızardı.

— Yo, öyle bir isteğimiz yok emme, ne bileyim...

Haceli alay etti.

— Seni de teğmen yapsınlar hadi.

— İstemem. Benim vatanım kurtulsun o yeter.

— Ha öyle de işte.

— Şakayı bırakın da, başımızdaki komutanlar önemli ha. Komutan iyi oldu mu asker de iyi dövüşür.

— Öyle. Komutan akıllı olacak, cesur olacak. Doğru dürüst emir verecek. Gerisi bize kalır gayri. Allahın izniyle üstümüze düşeni yaparız.

Ertesi gün hem alay komutanının, hem tabur komutanının değişeceği kesinlik kazandı. Askerler üzülüyorlardı. İki komutana da iyice alışmışlardı. Yeniler nasıldı acaba, merak ediyorlardı. Gereğinden çok önem veriyorlardı bu konuya. Ya iyi çıkmazlarsa, ya gidenleri aratırlarsa?

Sabah karavanasından sonra toplan borusu çaldı. Dört köşe sıra oldular. Önce alay komutanı, sonra tabur kamutanı «allahaısmarladık» konuşması yaptılar. Görevi yeni komutanlara teslim ettiler.

Öğleden sonra eğitime çıkıldı. Muttalip dağlarına doğru

uzun bir yürüyüş yaptılar. Atlar hamlamıştı, tez zamanda yorulup terlediler. Yeni tabur komutanı uzun boylu, genç-ten bir yüzbaşıydı. Pek az konuşuyordu. Bir derdi varmış gibi düşünceliydi. Hep yere bakıyordu. Mola verildiği sırada nedenini teğmene sordular.

— Yeni evliymiş, dedi. Karısını anasını İstanbul'da bırakıp gelmiş. Biraz üzgün elbet.

— Yazık, o da bizim gibi demek?

Teğmen elini uzatıp yüzüğünü gösterdi.

— Ben de nişanlandım.

— Öyle mi, vaay... Niye söylemezsin teğmenim? Hayırlı olsun.

— Sağol. Birden oldu işte. Anam ısrar etti. Dün gece yüzük taktık. Size bir haber daha vereceğim, ama sıkı durun. Çerkez Etem düşman tarafına geçmiş.

Şaşırdılar. Ne diyeceklerini bilemediler.

— Nasıl olur?

Başını salladı.

— Olmuş. Zati çoktandır yalpalıyordu. Komutanlara kafa tutuyordu dürzü. Savaşta da kaytardılar, hiç iyi dövüşmediler. Karışık bir adam.

— Nasıl geçmiş düşmana?

— Bayâ geçmiş. Bizimkiler Kütahya'da sıkıştırmışlar. O da birliğini alıp sıvışmış.

— Tüü, kötü haber bu.

— Hiç de değil, aldırmayın? Ne yapabilecek? Çerkez Etem dediğin kim? Bir iki yüz çapulcu.

— Öyle emme bizim cepheyi biliyor teğmenim. Gider herşeyi haber verir.

— Versin. Zaten birlikler bir yerde durmuyor, değişip duruyor. Neyi haber verecek?

Mahmut'un gözleri iri iri açılmıştı.

— Vay canına, dedi. Nasıl yapılır bu?

— Şımardı ne olacak? Cahil adam, kendini birşey sandı.

— Allah allah... Daha neler duyacağız bakalım.

— Bir bakıma iyi oldu, aldırmayın. Böyle adamların dostluğu düşmanlığından daha zararlı.

Teğmen önem vermiyordu. Fakat Mahmut'u çok etkilemişti. Akşama kadar onu düşündü. Bir zaman ne kadar iyi anlatmışlardı. Yiğitliği, vuruculuğu gözünde büyümüştü. Çerkez Etem deyince bir saygı uyanmıştı içinde. Şimdi ise düşman tarafına geçivermişti.

— Böyle bir sırada, hay Allah... Ne bu başımıza gelenler?

İçi allak bullak olmuştu. Atın üstünde kara kara düşünüyor, iki de bir burnundan soluyordu.

— Ulen bu iş çok dokundu bana, dedi. Olacak iş değil yavu!

— Belki düşman tarafına mahsus geçti arkideş, onların durumunu öğrenecek?

— Keşke öyle olsa.

Bir hafta, her gün eğitime çıktılar. Acemi erleri yetiştirmeye çalıştılar. Çankırı'lı bir Murtaza vardı, karayağız, kayış gibi bir delikanlıydı. Mahmut onunla ahbap oldu. Güzel ata biniyordu. Öğretilen şeyleri çabucak kavrıyordu.

— Mahmut ağa, dedi bir gün. Bize acemi gibi davranıyorlar emme biz Ankara'da üç ay eğitim gördük. Kemal Paşa bizi teftiş etti.

— Ya, Kemal Paşa'yı gördün demek?

— Elbet gördüm. Hatta benim omuzumu okşadı. Aha şu omuzumu.

— Yalan!

— Ne yalanı, valla okşadı. Biz derede atış yapıyorduk. Ata binmiş, yanımıza geldi. Arkasında bir sürü subay... Ben önce karavana attım. Sonra on, onbir atınca... «Aferim aferim» dedi. Omuzuma vurdu. Adın ne dedi. Murtaza dedim. Nerelisin dedi, Çankırı'lıyım dedim. Başını sallayıp güldü.

— Çankırı ne tarafta?

Eliyle gösterdi.

— Ankara'ya yakın. Gündoğu tarafında.

— İyi. Kemal Paşa'yı ben de bilirim. Çanakkale'de komutanımızdı.

— Hee... Bir de acemi derler bize. Kemal Paşa'yı gören adam acemi olur mu?

— Olmaz, doğru.

— Cepheye bir yollasınlar, gör bak ne işler çıkaracağız. Senin memleketi de kurtaracağız allahın izniyle.

— İnşallah...

Mahmut'un yüzüne baktı.

— Zor oluyor değil mi ağa? İnsan memleketini düşmana verince çok üzülüyor değil mi?

— Ne diyorsun Murtaza, uykuyu dineği yitirdik o günlerde. Hâlâ da öyleyiz. Kurtarmadan rahat yok bize.

Gözünü alamadan bakıyordu. Birşeyleri anlayacak gibiydi. Başını salladı.

— Kara sevda gibi birşey bu değil mi ağa?

Mahmut güldü.

— Öyle...

— Kurtaracağız, merak etme.

— İnşallah...

Düdük öttü.

— Tüfek başına!

Eğitime başladılar. Sürünmeler, sıçramalar. Sipere girmeler, yana kaymalar.

Yerler ıslaktı. Üstleri başları çamura batıyordu. Yeni gelen askerlerin çoğu köylü urbaları içindeydi. Yamalı pantolonlar, kıllı çarıklar. Kalın yün çoraplar... Tarlada çift sürer gibi, harmanda tınaz savurur gibi gayretle çalışıyorlardı.

Yüzbaşı memnundu. Elleri arkasında, ağır ağır geziniyor, arada bir yanlışları düzeltiyordu.

— Gel buraya! Adın ne senin?

— Hidayet.

— Öyle yatılmaz Hidayet. Sonra karşıdan kurşunu yersin. Bak şöyle yatılacak.

Kedisi yatıp gösteriyordu.

— Yat bakim şimdi, daha çabuk. Kalk Yat! Kalk, yat!... Hah işte öyle.

Dönüp yürüyordu.

Sonra atlı eğitim. Atların bakımı, tımar. Sabahın kö-ründen gece yarılarına kadar durmadan çalışıyorlardı. Ha-zırlık gittikçe ilerliyordu.

Birgün nalbantlar geldi, atları nallattılar. Koşumları el-den geçirdiler. Yüzbaşı hepsini ayrı ayrı kontrol etti. Üstü başı eski olanların urbalarını değiştirdiler. Akşam sabah gideceklerini artık seziyorlardı. Molla Mahmut dişlerini sı-kıyor, o günü bekliyordu. Haceli atını tımar ederken.

— Ne dersin, diye sordu. Gideceğiz herhalde?

— Öyle görünüyor he.

— Memleketten bir haber alamadık?

— Ne edeceksin haberi, haber belli.

— Öyle emme içim paralanıyor arkideş.

— Parçalanacak iç mi kaldı Haceli, boşver... Ne ola-caksa olsun.

Akşam kağnılarla arpa geldi. On kağnı, yirmi kağnı... İçeri almadılar. «Herkes torbasını doldursun» dediler. Sonra da üç günlük komanya dağıttılar.

— Tamam, gidiyoruz. Bu kesin gayri.

Mahmut'un dediği çıktı, yatsı zamanı «toplan» borusu çaldı.

— Atları hazırlayın, gidiyoruz!

Herkes ahıra koştu. Eğerleri vurdular, kolanları sık-tılar. Battaniyeleri dürüp bağladılar.

— At biin!

Karanlıkta sessiz bir kımıltı gitti. Herkes heyecanlıydı.

— Ne tarafa gideceğiz bakalım.

— Ne tarafa olduğu belli.

Bölük bölük yürüdüler. Önce güneye doğru, şehri çı-kınca da batıya doğru yol almağa başladılar. Bol yıldızlı bir geceydi. Mahmut iki tarafa bakıp duruyordu. Eskişehir'-in soluk ışıkları gittikçe gerilerde kaldı.

Haceli'yle yan yana at sürüyorlardı. Hamdi bir sıra ge-rideydi. Hiç konuşmuyorlar, içlerinden dua okuyorlardı.

— Bu sefer ne edeceğiz bakalım. Allah yardım et. Al-laah...

— Edecek korkma, Allah bizden.

Gün ışıyıncaya kadar yol aldılar. Nereye gittiklerini bilmiyorlardı. Teğmene sordular.

— Ben de bilmiyorum ama herhalde gezmeye değil, dedi.

— Savaşa gireceksek bir namaz kılalım teğmenim.

— Kılarız, acele etme.

Az su akan bir derede mola verdiler. Atlara torba takıldı. Erlerin kimisi apdest alıp namaza durdular. Subaylar bir ağacın altında toplandı. Haritaları önlerine açıp çalışmaya başladılar.

Mahmut uzaktan bakıyor, kendi kendine düşünüyordu. Hep dişlerini sıktığı için şakakları oynayıp duruyordu. Yüzünün şekli değişmişti hemen. Bıyıklarını çekiştiriyordu. Kuru bir ot kümesinin üstüne oturup tüfeğini silmeye başladı. Kulaklarında bir uğultu vardı. Tanıdık bir uğultu. Bazan duyardı bu uğultuyu.

— Mamıt, birşeyler yesene kardaş, karnın acıkmadı mı?

— Yeriz, acelesi yok.

Dağlık bir bölgeydi. Dereler tepeler, yer yer ardıçlı meşeli sırtlar. Ufak ufak tarlalar...

Tekrar at binip güneye doğru sürdüler. İlerde geride başka birlikler vardı. Bir piyade alayına rastladılar. Onlar güneyden geliyor, kuzeye doğru ilerliyorlardı. Askerler yorgundu. Bütün gece yol yürüdükleri belliydi. Çantaları tüfekleri iki yana sallanıp duruyordu. Her yer asker olmuştu gene. Yollar izler birbirine karışmıştı. Gerilerde atlar kişniyor, haberciler koşuşuyor, yerlere teller çekiliyordu. Nereye baksan canlı bir kımıldanma vardı. Molla Mahmut baktı.

— Bu sefer iş daha zor herhalde, dedi.

— Nerden anladın arkideş?

— Öyle gibi. Baksana şu hazırlığa?

— Düşman çok yığınak yapmış, dedi teğmen.

Atlar da tedirgindi. Kulakları dikmişler, iki yana bakıp duruyorlardı. Gözleri iri birer ayna gibi parlaktı.

Öğleye doğru uzaktan uzağa top sesleri duyulmaya baş-

landı. Güm! Güüm!... dağlarda yankılanıyor, uğultular uzun uzun sürüyordu. Kuşlar uçuyorlar, ne taraf gideceklerini bilemeden o yana bu yana savruluyorlardı. Askerlerin yüzleri değişmişti. Seslerin hangi yönden geldiğini anlamaya çalışıyorlardı. O sırada çift kanatlı iki uçak göründü. Ufuktan birden çıkmışlardı. Keşif yapıyorlardı herhalde.

— Kımıldamayın! Herkes yerine otursun!

Yan yana uçuyorlardı. Ortalığı gürültüye boğdular. Geniş bir daire çizip batıya doğru uzaklaştılar.

— Yunan uçakları; dedi teğmen. Yüzü dehşetle gerilmişti. Ne yapacağını bilemiyordu. Biraz sonra emir verdi.

— Toplaan! At biin!

Güneye doğru kaydılar. Bütün birlikler yer değiştirdi. Ağaçların altına yerleştiler. Uyumak, dinlenmek kimsenin aklına gelmiyordu. Herkes heyecanlı bir bekleyiş içindeydi. Kimisi tüfeğini siliyor, kimisi ayakkabısının ipini bağlıyordu.

Yüzbaşı Sami bey bir tepeye tırmanmıştı, dürbünle uzaklara bakıyordu. Uzun bacakları yay gibi gergindi. İkide bir dönüp birliği denetliyordu. Gözcüler haberciler gelip gidiyordu.

Yukarılarda savaş şiddetlenmişti. Uzaktan uzağa top sesleri, makineli tüfek takırtıları duyuluyordu. Konuşmadan dinliyorlardı bu sesleri. Dişlerini sıkıyorlardı.

— Ne oluyor teğmenim, bekliyecek miyiz böyle?

— Bekliyeceğiz. Sıra bize gelmedi, sabredin.

— Durum nasıl acaba?

— Yunan saldırıya geçmiş ama dur bakalım, kolay değil. Bizimkiler dayanıyor.

— Allah yardım ede.

Akşama doğru hayvanları suladılar. Tekrar torba taktılar. Beklemekten usanmışlardı. Öbek öbek toplanmış konuşuyorlar, ne olup bittiğini anlamağa çalışıyorlardı.

Gün kavuşurken ortalık birden karıştı. Sağa sola top mermileri düştü. Birisi tam derenin içine rastlamıştı. Suları sıçrattı. Atlar ürktü, birkaçı yularını kopardı.

— Toplanma! Dağınık dur, yere yat!

Mahmut tepesinde bir hışırtı duydu. Hemen kendini yere attı. Tepenin karşı yamacında bir patlama oldu. Taşlar topraklar savruldu. Mahmut baktı, koca bir çukur açılmıştı orada.

— Vay hınzırlar vay! diye sövdü.

— Geliyorlar yüzbaşım, bir atlı birlik geliyor!

Tepenin başındaki nöbetçi bağırıyordu.

— Tüfek başına! Tepeyi tutun çabuk! Atlar kalsın. Buraya gelin, fırlayın!

Tüfeğini kapan tepeye koştu. Kendisi en önce çıktı.

— Yayılın! Görünmeyin, emir vermeden ateşe başlamayın!

Herkes kendine bir sürtre bulup gerisine yattı. Tüfekleri uzattılar. Gün batmıştı ama ortalık henüz aydınlıktı. Ufukta gökyüzü kıpkırmızıydı. Atlı birlik yayılmış, hızla geliyordu. Bir dereye girdiler.

— Hazırlanın! diye fısıldadı yüzbaşı.

Herkes emri tekrarladı.

— Hazırlanın, hazırlanın...

— Ateeş!

Bir cayırtı koptu. Bu öncü birlikti herhalde. Geriden daha başka atlılar görünmüştü. Fakat uzaktılar. Onlara mermi yetişmezdi. Hepsi birden dağıldılar. Kimisi geri döndü. Güneye yöneldiler. O zaman daha aşağıdaki üçüncü tabur ateşe başladı. Tüfek sesleri, makineli tüfek takırtıları ortalığı doldurdu.

Düşman suvarileri şaşırmıştı. Geri dönmek zorunda kaldılar.

— Ah ulen şimdi koğuşturmalıydı bunları. Yarısını kırardık en azdan.

— Yetişemeyiz, geçti gayri.

Mahmut çok kızdı bu işe.

— Tüh, dedi. Yarımız ateş ederken yarımız ata binip hazırlansaydı, iyi fırsat çıktıydı.

— Olmaz. Hava kararıyor baksana, şimdi saldırıya geçilmez.

Mahmut dizüstü oturmuş, arkalarından bakıyordu. Elini salladı. Hızla uzaklaştı suvariler.

Çankırı'lı Murtaza umduğunu bulamamıştı.

— Savaş dediğimiz bu muydu yavu, anıı... İki mermi attık bitiverdi. Kaçıp gittiler.

— Dur daha arslanım, bu işin amentüsü. Bekle de gerisini gör.

Üslerini başlarını çırptılar. Konuşarak gülüşerek tepeyi indiler. Ortalık kararıyordu.

— 20 —

Sabaha karşı şiddetli bir cayırtı ile uyandılar. Mahmut'la Haceli gece nöbeti tutmuşlar, yenice uyumuşlardı, sıçrayıp doğruldular. Geceleyin sesler büyüyordu. Toplar kulaklarının dibindeymiş gibi patlıyor, makineliler takırdıyordu.

Mahmut sağa sola baktı, tepelerin ardından geliyordu sesler. Biraz sonra uğultu halini aldı. Birbirinden ayrılmaz oldu. Tüfek başına emri verilmediği halde, herkes fırladı, hazırlanmaya başladı.

Tepenin başında nöbetçiler ayağa kalkmışlar, durumu anlamağa çalışıyorlardı.

— Ne oluyor, saldırıya mı uğradık?

— Birşey görünmüyor komutanım.

Teğmen tepeye yukarı koştu. Dürbünle ilerilere baktı. Herkesin gözü oradaydı. Bir tehlike olmadığını anladılar. Gecenin soğuğunda üşümüşlerdi. Bazıları elini kolunu sallıyarak, belini uğuşturarak ısınmağa çalışıyordu.

— Vay anam vay vay vay... Her yerlerim tutulmuş.

Mahmut atının yanına gitti. Battaniyeyi topladı. Atlar da üşümüştü. Eliyle boynunu bacaklarını uğuşturdu. Dereye indirip suladı. Bir yandan tepeye bakıyordu. Hemen bir emir verilebilirdi.

— Subaylar buraya! Subaylar komutanın yanına!

— Hıh, yakın...

— Herkes matarasını doldursun. Savaşta matara boş olmaz.

— Akşamdan doldurduk çavuşum.

Beklemeğe başladılar. Kimisi ekmek çıkarmış kemiriyordu. Yüzler kararmış, dişler sıkılmıştı. Heyecanlıydılar.

Sesler gittikçe yoğunlaştı. Tepenin gerisine top mermileri düşüyordu. Hemen yakınlarda savaş bütün şiddetiyle başlamıştı.

— Atları iyi bağlayın. Oldukları yerde kalsınlar. Tepenin başına marş maarş! Yayılın, karşıdan görünmeyin!

Üçer beşer adım arayla tepenin başına yayıldılar. Kafaları indirip beklemeğe başladılar. Birşey görünmüyordu. Arkadan güneş doğdu, yükselmeğe başladı. Toprağın üstünde dizleri, karınları ağrıyordu.

— Hadi ulen gâvur, geleceksen gel!

Kimse gelmiyordu. Boşuna bekliyorlardı. Mahmut biraz geriye kayıp ters döndü. Tüfeği kucağındaydı. Güneşe bakmaya başladı, tatlı tatlı ısıtıyordu.

— Hey yavrum, savaşta bile güzelsin. Isıt beni.

Kırlarda tatlı bir yeşillik vardı. Meşelerin dalları iri iri tomurcuk olmuştu. Bazıları patlamıştı bile. Toprak tütüyordu. Tarla kuşları oradan oraya uçuyorlardı. Fakat şu gürültü, şu patlamalar...

— Dikkat edin, eğin kafaları!

Molla Mahmut hemen toplandı. İleriye doğru süründü, ne olduğunu anlamağa çalıştı. Birşey göremedi.

— Ne oldu Haceli?

— Dereye indiler, bekle.

Dereden bir suvari birliği göründü. Epey uzaktılar. Yayılmışlar, üç koldan geliyorlardı.

— Hüü, çoklar be!

— Ateş etmeyin, bekleyin.

Mahmut onlara bakarken, daha berideki yamaçta kıpırtılar gördü. Atlarını dereye bırakmışlardı demek. Sıçraya sıçraya yaklaşıyorlardı.

— Vay canına, burnumuzun dibine gelmişler.

Tüfeği uzatıp, güvenliği açtı. Ateş emri verilmiyordu bir türlü. İkide bir kafasını kaldırıp bakıyordu.

İlerdeki suvari kollarından birisi tam yamacı inerken emir verildi.

— Ateeş!

Bir patırtı koptu. Kimisi suvarilere, kimisi daha yakındaki piyadelere atmaya başladılar. Makineli tüfekler tarıyordu. Yıkılanlar, bağıranlar oldu. Atların kimisi geriye kaldı. Kimisi derenin içine attı kendini. Ortalık barut kokusuyle doldu.İkişer üçer bağ mermi yaktılar. Sonra bir sessizlik oldu. Derenin içinden sesler geliyordu. Ne dedikleri belli değildi. Haceli dişlerinin arasından bir tükrük fırlattı ileriye.

— Sizi dürzüler sizii! Hadi gelin bakim.

— Susun. Konuşmak yok, bekleyin!

Epey beklediler. Ne ateş ediyorlardı, ne geliyorlardı.

— Yoksa gittiler mi be?

— Nasıl giderler? Keklik gibi avlarız hepsini.

— Ah şimdi iki top mermisi şu derenin içine...

— Topa gerek yok. El bombası yeter.

Yüzbaşı, Hüseyin çavuşu çağırdı, bir de Pehlivan İzzet'i.

— Atabilir misiniz derenin içine?

— Atarız komutanım.

— Hadi bakim, şu taşın arkasına kadar koşun. Biriniz aşağıya, biriniz de çalının hizasına. İkiniz birden atın.

— Başüstüne.

El bombalarını hazırlayıp verdi.

— Atar atmaz yatın. Biz sizi koruyacağız. Hadi bakim, koşun!

İkisi de güçlü adamlardı. Yüzbaşının emrini yerine getirdiler. Derenin içinde bir gümbürtü koptu. Arkasından bağırıp çağırmalar, kişnemeler... Atlar boşandı, tepeye yukarı kaçtılar. Kurşunlar vızladı. İki at tepesi üstü düştü. Yamaçtaki piyadeler geriye sürünmeye çalıştılar. Molla Mahmut birini nişan alıp tetiği çekti. Adamın başı sarsıldı, olduğu yerde kaldı.

Derenin içinden beş-on el ateş edildi ama etkisizdi. Sonra ses kesildi.

Yüzbaşı ne edeceğini düşünüyordu. Haberci gönderip durumu komutana rapor etti, emir beklediğini bildirdi.

«Beklesinler. Yunan suvari birliği dereye aşağı çekiliyor, avucumuzun içine düşecekler» karşılığı geldi. Yüzbaşı sigara yakıp toprağa uzandı. Şapkasını gözünün üstüne indirdi.

— Birşey olursa bana haber verin, dedi. Karısını düşünmeye başladı. «Kadıköy'deki bahçeli evin alt katı. Taş döşeli serin hol. Soldaki ilk oda. Sarı pirinç başlıklı karyola. Karyolaya oturmuş ak yüzlü genç kadın. Saçları başörtüsünden dışarı taşmış. Yere bakar, düşünür. Yüzü solgun. Dudaklarında bir dua...»

— Haberciyim! İkinci tabur komutanını arıyorum!

Yüzbaşı Sami bey fırladı.

— Gel, buradayım!

Er topuk vurup selâm çaktı.

— Komutanımın emri. Birinci ikinci taburlar dereyi koğuşturarak kuzey tarafa kayacaklar. Piyade tümeninin emrine girecekler. (Elindeki kâğıdı uzattı) buyurun.

Yüzbaşı çabukça okuyup geri verdi.

— Peki. Birinci tabura götür.

Ensesini kaşıdı. Sağa sola baktı. Elindeki sigarayı atıp dereye aşağı yürüdü.

— At biin!

Erler taş yuvarlanır gibi atların yanına doğru koştular.

— Çabuk olun! Bölükler birbirini koğuştursun. Birinci bölük ilerden yürü!

Beş dakikada yola çıktılar. Ateşin yoğun olduğu tarafa doğru dört nala at sürdüler. Dere gittikçe düzleşiyordu. Tehlikeli olabilirdi.

— At iin!

Yedeklerinde çektiler. Yandaki tepenin yamacına mermiler düşüyordu. Bazısı taşlara çarpıp sekiyor, cıvv... diye ses çıkarıyordu.

— Duur! Burayı atla geçemeyiz. Atları dereye bağlayın.

Kazıkları iyi çakın. Her bölük ikişer nöbetçi bıraksın. Çabuk!

Soldaki tepelere piyade birlikleri yayılmıştı. Habire yaralı taşıyorlardı. Sıhhiyeler ellerinde teskere koşarak gelip gidiyorlardı. Kimisi sırtında getiriyordu. Yüzbaşı tümen komutanının nerede olduğunu sordu.

— Şu ilerdeki sırtta bulursunuz, dediler.

— Yürüyün!

Tepeye yaklaştıkça eğilmeye başladılar.

— Çöök! Burada bekleyin.

Yanına teğmen Galip'le iki er aldı, koşarak tepeyi tırmandılar. Uzun bacaklariyle ceylan gibi koşuyorlardı. Tabancaları ellerindeydi. Biraz sonra görünmez oldular.

Molla Mahmut, Haceli, Hamdi yan yana oturmuşlar, iki tarafa bakıp duruyorlardı. Kurşun sesleri kulaklarının dibindeymiş gibi patlıyordu.

— Bura sıkışmış herhalde.

— Öyle. Girsek hemen...

Tüfeklerin tozunu aldılar. Eksik mermileri tamamladılar. Mahmut'un alnındaki damar yukardan aşağı şişmişti, mosmor görünüyordu. Erler hep heyecanlıydılar. Kimisi parmaklarını şaklatıyordu, kimisi bıyığını kemiriyordu. Yeni erlerden birisi koşmaya hazırlanan tay gibi yerinde duramıyor.

— Bir başlasak, bir başlasak... diye söyleniyordu.

O sırada pek yakına bir top mermisi düştü. Büyük bir gürültü oldu. Hepsi yere yıkıldı. Atlar ürktü. Kimisi boşandı, yokuş yukarı kaçmağa başladı. İlk şaşkınlıktan sonra Mahmut fırladı.

— Tutun ulen tutun! Geh geh geh...

Birisi kendi atıydı.

— Gel yavrum gel, korkma.

Elini uzatarak önüne geçti, boynuna sarıldı. Hayvan kulakları dikmiş, hırk hırk... sesler çıkarıyordu. Gözleri iri iri açılmıştı.

— Ne yaptın ulen, gel bakim.

Tekrar dereye indirdi. Boynunu okşayıp yatıştırdı. Sıkıca bağladı.

— Üçüncü bölük, bu tarafa! Beni koğuştur!

Yayılarak tepeye tırmandılar.

— Eğilin, görünmeyin.

Herkes kendine uygun bir siper bulup yerleşti. Karşıdan vızır vızır kurşunlar yağıyordu. Haceli bir süre başını kaldıramadı. Usulca küreğini çıkarıp önüne toprak yığdı. Molla Mahmut hemen tüfeğini uzatmış, ateşe başlamıştı. Her seferinde hıı... diye ses çıkarıp tetiğe basıyordu. Düşman hemen ilerideki düzlükteydi. Köstebek yuvası gibi taze toprak yığınlarının arkasında arada bir miğferleri ışıyordu. O zaman ateş ediyorlardı. Sesler birden çoğaldı. Hava barut dumaniyle doldu.

— Ulen gâvur oğlu gâvurlar! Ulen analarını belledikleriim. Al sana al, al!..

Durmadan ateş ediyorlardı. Mekanizmalar dolup dolup boşalıyordu.

Mahmutun tüfeği tutukluk yaptı, ateş etmeyiverdi.

— Hay senin!..

Namluya dokundu, tüfek kızmıştı. Başını indirip biraz dinlendi. Çenesinin altından toprak aldı, namlunun üstüne koydu. Soğutmaya çalıştı.

Arkadan bir ses duydu.

— Mermisi biten, mermi...

— At buraya hemşerim, üç bağ at.

— O kadar yok, ikişer bağ, al...

Birisi topuğuna değdi. Usulca elini uzatıp aldı.

— Cıvv...

Tam başının üstünden geçti.

— Vay anasını...

Dönüp tekrar atmaya başladı. Sağından solundan mermiler yağıyordu. Makineli tüfekler, arada bir güüm! diye gürleyen toplar...

Öğleye kadar sürdü. Ne düşman ilerliyebildi, ne bizimkiler başlarını kaldırabildi. Fırsat buldukça siperleri derinleştiriyorlar, önlerine toprak yığıyorlardı. Mahmut uzun uzun

bakınıyor, fırsat çıkınca tetiğe basıyordu. Yata yata karnının altı acımıştı. İkide bir eliyle uğuşturuyordu.

Yan dönüp torbadan iki dilim peksimet çıkardı, kemirmeğe başladı. Matarayı eğip su içti. İlerilerden motor sesleri geliyordu. Neyin nesiydi bu? Yunanlılar yeni asker mi getiriyorlardı?

— Gelin bakalım gelin, dedi. Geleceğiniz varsa göreceğiniz de var. Dürzüler sizi.

— Kim geliyor Mamıt?

Haceli soruyordu. Dört beş adım sağındaydı.

— Duymuyon mu gürültüyü? Yeni asker getiriyorlar.

— Yaa, hımm ...

Yüzü tanınmıyacak haldeydi. Toprağa bulanmıştı. Mahmut kendi kendine güldü.

— Köstebeğe dönmüşsün be.

— Ya sen? Sen de yılana dönmüşsün. Kara yılana.

— İyi...

İkisinin de ak dişleri parladı.

Biraz sonra ateş yeniden hızlandı. Al, ver, al, ver... durmadan tetik çekiyorlardı. Yaralananlar vurulanlar çoğaldı. Kimisini ayaklarından asılıp geriye çektiler. Bazılarına yanaşılamadı. Çorumlu Ali, Ayaşlı Selim şehit oldular. Kayseri'li Hamza'nın yarası ağırdı. Köprücük kemiği parçalanmıştı. Arkadaşları geriye taşıdılar, sıhhiyelere teslim ettiler.

Savaş bütün gün sürdü.

Çankırı'lı Murtaza usanmıştı. Başını kaldırmadan sağa sola baktı.

— Ne olacak böyle ağa? diye sordu. Hep burada mı kalacağız?

— Yok. Biraz sonra bostana girip karpuz yiyeceğiz.

— Uykum geldi yavu.

— Uykun geldiyse uyu yavrum.

Murtaza cevap vermedi. «Savaş zormuş be, diye düşündü.

Güneşe baktı, bulutların arkasında iyice eğilmişti. Nerdeyse batacaktı. Dizleri, karnı yata yata uyuşmuştu. Tüfeğini geri çekip çenesini kabzaya dayadı. Gözlerini yumdu.

Cıvv... diye bir mermi geçti üstünden. Önce rüya görüyorum zannetti. Başını kaldırıp geriye baktı.

— Ey ulen kafanı, vurulacaksın!

— Vay dinini...

Tüfeği uzatıp tekrar atmaya başladı.

Hava kararduktan sonra geri çekildiler. Hepsi de zor yürüyordu. Kimisi sancılanmıştı, kimisinin dizleri tutmuyordu. Yüzlerini buruşturuyorlardı.

— Suvariler at biin, çabuk!

Gökyüzü bulutluydu, göz gözü görmüyordu. Molla Mahmut el yordamı ile atını buldu.

— Gel yavrum, ne yaptın, üşüdün mü? Vay canım vay.

Eliyle bir iki uğuşturdu. Hayvan akşama kadar bağlı kalmıştı.

— Allah kahretsin bu savaşı.

Dereye aşağı sürdüler. Dün kaldıkları yerde konaklıyacaklardı. Ellerini yüzlerini yıkadılar. Atları sulayıp torba taktılar. Toprağa uzandıkları zaman heryerleri ağrıyordu.

— Uff... yaptı Mahmut. Anam anam anam...

Dövülmüş gibiydi. Kemikleri sızlıyordu.

Gece yarısı yağmur yağmağa başladı. Gittikçe hızlandı. Battaniyeleri kafalarına çektiler, ama çoğu eskiydi. Suyu kalbur gibi içeri geçiriyordu. Askerlere çadır bezi verilememişti. Korunacak yer de yoktu. Mahmut atın altına girip diz çöktü. İyice eğildi. Alnını ekmek torbasına dayadı. O şekilde dinlenmeye çalıştı. At kımıldamadan durdu üstünde.

— Vay mubarek... Bunuda mı yapacaktın bize?

— İyi oldu. Yonan hapı yuttu. Geldiklerine pişman olmuşlardır.

Yarı uyur yarı uyanık, sabahı ettiler. Ama iyi ıslanmışlardı. Askerler de atlar da üşümüştü.

— Bir köye götürselerdi be, tüü...

— Yakında köy yok.

— Cephenin bu kısmı boş kalır. Düşman sızabilir.

— Sıkı mı teğmenim? Düşmanda o yürek var mı?

— Belli olmaz.

Teğmen Galip eline hohluyor, ısınmağa çalışıyordu. Ka-

putunun üst tarafı kuruydu ama alt tarafı çamur içindeydi. Başına çektiği çadır bezi bu kadar koruyabilmişti. Bir iki zıpladı. Postallarının içi vıcık vıcık su doluydu.

— Vatan için bunlara katlanacağız arkadaşlar, dedi. Bu sıkıntılar bizi yıldırmamalı. Hadi bakim canlanın.

— Bugün nereye gidiyoruz teğmenim?

— Duruma göre, şimdi emir gelir.

Yukarılarda savaş gürültüsü başlamıştı bile. Yağmurdan sonra sesler daha bir duru geliyordu. Dağlar taşlar yıkanmış, yenilenmiş gibiydi. Derenin suları çağıl çağıl akıyordu.

Gün doğana kadar orada beklediler. Üstleri başları tüte tüte kurudu. Katırlarla geriden cepaneyle erzak geldi. Üçer dörder bağ mermi dağıttılar. Herkes tüfeğini sildi. Peksimet kemirip karnını doyurdu. Yeniden canlandılar. Gözlerdeki uykusuzluk silindi. Haceli'nin karın ağrısı bütün gece sürmüştü. Bir çalının arkasına gidip gelince geçti.

— Hadi, dedi. Hazırız gene...

Molla Mahmut bir tutam kuru ot koparmıştı, atının bacaklarını siliyordu.

— Nasıl oldun Haceli?

— İyiyim arkideş, geçti.

— Aman ha, hasta olacak sıra değil.

— Subaylar buraya! Subaylar komutanın yanına!

Aşağıdaki çadıra doğru koştular. Askerler yan yan bakıyor, gelecek emri bekliyorlardı.

— Hee... diye bir nağra attı birisi. Kahpe Yonan. Ananı eşşek kovalasın! Ne işin var buralarda? Hoşuna mı gidiyor bu rezillik?

— İyidir, gece yağmuru yiyince kolay olmadığını anladılar.

— At biin!

Konuşma yarım kaldı. Herkes atını çekip üstüne sıçradı.

Dereye yukarı sürdüler. Yerler iyice çamurdu. Tumba tepenin gerisini dolandılar. İnişler yokuşlar geçtiler. Kuzeydeki ovadan savaş gürültüleri geliyordu. Yayvan bir sırtı aşarken Mahmut baktı, tanıyıverdi. Geçen sefer savaştık-

ları tepeler, söğütlü dere karşıdaydı. «Demek aynı yerler, diye düşündü. Vay canına.»

Haceli'ye söyliyecekti, fırsat bulamadı. Sırtı çabukça aştılar. Ovaya doğru hızla yol alıyorlardı. Savaşın koyusu gene burada veriliyordu. Top mermileri hışırdıyarak gelip gidiyor, makineli tüfekler durmadan takırdıyordu. Tepelerin böğründe siperler kımıl kımıl asker doluydu. Toprak delik deşik olmuştu. Atları bir dereye, bağlayıp, torba taktılar.

Sabah açılmıştı. Ovanın yüzünde öbek öbek sis yığınları görülüyordu. Sonra yavaş yavaş eriyip kayboldular. Gökyüzü masmavi çıktı ortaya.

Mevziye girecekleri yerin biraz ilerisinde gök gürler gibi, «Allah Allah Allah!..» sesleri yükseldi. Tepenin arkasında süngü savaşına girilmişti. Herkes bir an durdu, gözleri büyüdü. Bir haberci koşarak geldi, yüzbaşıya nefes nefese birşeyler söyledi.

— Süngü taak! diye bağırdı yüzbaşı. Marş maarş!

Tepeyi hızla aştılar.

— Allah Allah Allah!..

Yokuş aşağı bulut gibi indiler. Bir çatırtıdır gitti. Tüfekler savruluyor, süngüler girip çıkıyordu. Arada bir patlamalar duyuluyordu. Türk askerleri, Yunan askerleri birbirine karışmıştı. Üsler başlar çamur içindeydi. Yere yıkılanlar, toprakta debelenenler, ellerini kaldıranlar, geriye kaçanlar...

— Vur ha vuur! Durma vuur!

— Hıı, hıı...

Yunan askerleri darmadağın oldu. Çoğu yıkıldı yere. Kimisi korkudan titriyordu. Molla Mahmut birini hiç unutamadı. Süngüyü tam saplıyacaktı karnına, tüfeğini yukarı kaldırmıştı. Kendisine vuracak zannetti. Fakar «dur, dur» dediğini duydu. Türkçe biliyordu demek. Gözleri korku ile açılmıştı.

— At ulen o tüfeği!

Atmadı, kendiliğinden düştü. Mahmut karnına bir tekme savurdu. Adam karnını tutup yere eğildi. Mahmut başkasına koştu. Yerde boğuşanlar vardı. Siperlerin içi harman yerine dönmüştü. Kanlar pislikler çamurlu sulara karışmış-

tı. Tüfekler miğferler yerde sürükleniyordu. Yüzlerce insan toprağa serilmişti. Boğuşma onbeş-yirmi dakika sürdü. Askerler soluk soluğa kalmışlardı.

— Geri çekil, siperlere gir!

Duymuyorlar, süngüleyecek düşman arıyorlardı. O sırada düşman tarafından bir ateş başladı.

— Tam siper, çabuuk!

Bir anda kayboldular. Su dolu siperlere kendilerini atıp kafaları eğdiler. İri iri soluklanıyorlardı. Yüzleri tanınacak gibi değildi. Üsleri başları çamura batmıştı.

Gerideki tepelerden bizim birlikler de ateşe başladılar. Arada kalmışlardı. Kurşunlar üslerinden vızır vızır gelip gidiyordu.

Mahmut kendi kendini yokladı, yaram var mı diye düşündü, hiç bir yeri ağrımıyordu.

— Haceli! Hamdii!

Kimbilir neredeydiler? Belki de yaralanmışlardı. Ağzını temizleyip tükürdü. Boğazı kurumuştu. Başını kaldırmadan matarayı çıkardı, iki yudum su içti.

— Uff...

Ter içinde kalmıştı. Elinde olmadan titriyordu. Kalbi küt küt vuruyordu hâlâ. Ateş seyrekleşince sağa sola baktı.

— Kim var orada? Ne oluyor?

— Benim Mamıt ağa, iyi döğüştük değil mi?

Çankırı'lı Murtaza'ydı. Dişlerini göstererek gülüyordu.

— İyi he! Birşeyin yok ya?

— Yok.

— Haceli nerede?

— Bilmem. Bu tarafta yok.

— İndir başını, doğrulma.

Ateş yavaş yavaş kesildi. Bir sessizlik çöktü ortalığa. Fakat uzaklarda savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu. Geniş bir cepheydi. Yukarı tarafta tüfek sesleri durmak bilmiyordu.

Mahmut koynundan ıslak mendili çıkardı, önce tüfeğini sonra elini yüzünü sildi. Güneş epeyce yükselmişti. Toprak tüte tüte kuruyordu.

Öğle sonu geri çekildiler. Cepheye yeni bir piyade birliği gelmişti, o kısma yerleşti.

Mahmut Haceli'yle Hamdi'yi buldu. İkisi de yarasız beresiz kurtulmuştu, ama tanınacak gibi değillerdi. Baştan aşağı çamura bulanmışlardı.

— Ne bu haliniz ulen?

— Ya sen? Sen bizden iyi misin?

Gülüştüler.

— Yürüyün hadi, buna da şükür.

Derenin kıyısında yıkanıp temizlendiler. Birbirlerine kaç düşman hakladıklarını anlatıyorlardı.

— Ne ödlek şeyler yavu? Saman çuvalı gibi daha vurmadan yıkılıyorlar. Kalıplarına yazık.

— Pek öyle değil, dedi Mahmut. Bayâ iyi dövüştüler. Toprak çamur olmasaydı işimiz zordu.

— Bize çamur değil mi ağa?

— Bize bakma, bizim kendi toprağımız.

— Çok kötü oldular canım. Nerden geldiğini şaşırdılar. Pek azı kurtuldu.

— Süngü savaşına niye girdi bunlar? Hiç akıl yok mu?

— Komutanları emredince ne etsinler? Girmem mi desinler?

— Hey bobam... Düşmanın böylesine can kurban. Ne kadar varsa gelsinler.

— Pek öyle değil. Düşmanı küçümsemeyin. O zaman tehlikeli işte.

Konuşa gülüşe temizlendiler. Sonra atlara binip sürdüler aşağı. Güneş toprağı tatlı tatlı ısıtıyordu.

— 21 —

Savaş günlerce sürdü. Mahmut'gilin birlik bazan ovada, bazan güneydeki dağlık bölgede, nere sıkıştıysa oraya koşup ateş hattına girdi. Tehlikeli anlar oldu. Çok şehit,

çok yaralı verildi. Fakat cephe dayandı. Türk askeri bir adım geri çekilmedi. Son gün sabaha karşı düşman bütün gücüyle yüklendi. Geriden yeni birlikler getirdiği duyulmuştu. Kesin sonuç almak istedikleri anlaşılıyordu. İnönü bozkırları, ak topraklı tepeler top ateşiyle yangın yerine çevrildi. Siperler boş kovanlarla doldu. Mermi düşmedik toprak parçası kalmadı. Arkasından süngü elde saldırıya geçildi. Türk askerleri yerden biter gibi doğruldular ve saldırıyı karşıladılar. Gecelerin gündüzlerin yorgunluğunu üslerinden atıp dişe diş dövüştüler .

— Buradan ileriye geçirmiyeceğiz! dediler.

Yunan askeri her saldırıda kayaya çarpmış gibi oluyordu. Akıl erdiremiyorlardı, nasıl dayanıyorlardı böyle? Kendileri daha güçlüydü. Hem sayı bakımından, hem silâh bakımından üstündüler. Komutanları vurup geçeceklerini, bir hamlede Eskişehir'e varacaklarını söylüyorlardı. Ama olmuyordu. Yunan askerlerinde gözle görülür bir yılgınlık başlamıştı. Aralarında boyuna tartışıyorlardı. Bazısı.

— Çok kayıp veriyoruz diyordu. Türkler bütün güçlerini buraya toplamışlar. Burayı bırakıp güneyden saldırmalıyız.

Akşama doğru bu görüş güç kazandı. Çünkü Türklerin durumundan habersizdiler. Asker dinlendirilememişti. Birlikler yarı yarıya erimişti. Üstelik cepane iyice azalmıştı. Türk komutanları telâş içindeydi. Geceleyin depolardaki son mermiler getirilmişti. O da bir gün bile yetmezdi .

Askere sık sık tenbih ediyorlardı.

— Aman ha, mermi yok. Üç atacağına bir atacaksın. Attığını mutlaka vuracaksın. Siperlerde uyumayın, dayanın.

— Çok yorgunuz komutanım. Kaç gündür uyumadık.

— Biliyoruz. Bütün birlikler ateş hattında. Geride değiştirecek birlik yok. Bir gün daha dayanacağız. O zaman Yunan çözülecek, göreceksiniz.

Teğmen Galip sürünerek siperleri dolaşıyor askerlere son tenbihlerini yapıyordu.

— Dayanın, başka çaremiz yok. Bütün milletin gözü üstümüzde. Düşmanı bu sefer bozarsak, bu iş biter. Son gay-

retinizi harcayın. Ha arslanlar, göreyim sizi. Çoluk çocuğunuzu, ananızı babanızı düşünün. Köyünüzü düşünün...

Mahmut alnını toprağa koymuş dinliyordu. Son gayret dediği neydi acaba? Uykusuzluk, yorgunluk mu? Kaç gündür toprağa yapışıp kalmışlardı. Düşmanı gözetlemiş, tetik çekmişlerdi. Daha dayanılabilirdi demek. İkide bir başı dönüyordu. Göz gez arpacık... Nereye baksa gözle arpacık görüyordu. Bir de sağ omuzu ağrımıştı. Her tetik çekişte tüfeğin geri vurması oralarını uyuşturmuştu. Mendilini koyuyor, yakasını kıvırıyor, gene de duyuyordu bu ağrıyı. Eğilip bakamıyordu ama herhalde morarmıştı omuzu. İkide bir uğuşturuyordu.

Tekrar ateş başladı.

Öğlen oldu mu acaba? Güneş ne tarafta, farkında değildi. Başını kaldırıp hedef aradı. Kımıldanan Yunan miğferleri görüyordu. Ama mermi azdı. Miğferlere atmamalıydı. İyice belirgin bir yüz, bir gövde yakalamadan atmıyordu. Uzun uzun bekliyordu. Beklerken uyumıyayım diye kendisiyle dövüşüyordu. Gözlerini sıkı sıkı kapayıp açıyor, dudaklarını ısırıyordu.

O gün de akşam oldu. Geriden bir bağ mermi ile iki peksimet attılar. Peksimetleri hemen yedi. Mermileri tüfeğin haznesine doldurdu. İleriye bakmaya başladı. Güneş iyice inmişti gözlerini kamaştırıyordu. «Bu gece de geriye çekmezlerse dayanamam,» diye düşündü. «Gücüm bitti. Gerisi Allaha kaldı gayri. Ne olursa olur.»

Hava kararadı. Yukarda yıldızlar parlamağa başladı. Cephede hiç bir kımıltı görünmüyordu. Atışlar durmuştu.

— Uyumayın, dikkat edin! Saldırı olabilir.

Uyumamağa çalışıyorlardı. Haceli etlerini buruyordu. «Uyuma ulen, uyuma! Geberirsin!»

Hamdi'nin durumu daha kötüydü. Gözlerini açamıyordu. «Bugün işim tamam. Ölüm burnumun ucunda. Lâilaheillallah... Allah kalanlara ömür ver.»

Murtaza uyumuştu, horluyordu.

— Kim o ulen? Uyumayın be! Düşman geliyor...

Duymuyordu. Kendini bırakmıştı. Rahatsız bir uykuy-

du. Bir yerlerini çekiyorlardı sanki. Vermemek için direniyordu. Kendi kendine dişlerini gıcırtıyor, ana avrat sövüyordu.

— Hişt Murtaza, hişt! Uyuma, kalk!

Birden doğruldu, nereye gideceğini bilemeden yürüdü. Önünü görmüyordu.

— Dur ulen, nereye gidiyorsun dürzü! Vurulacaksın.

Kolundan çektiler. O zaman uyandı. Hemen yattı yere.

— Ne oldu bana?

— Ne bileyim, kalktın abuk sabuk yürümeye başladın. Deli misin nesin?

Molla Mahmut acı acı güldü. «İş kötü. Daha fazla dayanamayız. Düşman sezerse, bitti...»

— Teğmenim, geriye bildirin, çeksinler bizi. Hiç olmazsa iki saat uyuyalım.

— Kaç kere bildirdim. Durun bakalım emir bekliyoruz. Az daha sabredin.

Yatsı zamanı emir geldi.

— Suvari birliği geriye kay. Atların yanına...

— Uyy anam anam anam...

Zor yürüyorlardı. Hepsi de topallıyordu. Ayakları uyuşmuştu. Doğru dürüst basamıyorlardı. Kıvranarak, yüzlerini buruşturarak geldiler. Hiç birisi atına bakamadı. Nöbetçi gündüzden ne yaptıysa onunla kaldılar. Derenin kıyısına rasgele uzandılar, fakat bazıları yorgunluktan uyuyamadı. Hasta gibiydiler.

Gece yarısı bir patırtiyle fırladılar.

— Kalkın, çabuk olun! Düşman çekiliyor, koğuşturacağız!

— Aman iyi, koğuşturalım.

Mahmut yerlere tutunarak kalktı. Atını hazırladı. Zorlukla bindi üstüne.

— Vay anam vay, bu da mı gelecekti başıma?

— Çabuk olun, beni koğuşturun!

Tepelerin arkasında silâh sesleri vardı. Kimin nereye attığı belli değildi. Atları sürünce biraz açıldılar. Hepsi sevinmişti. Demek düşman bozuldu? İyi haberdi bu. Karan-

lığın içinde tırısla ilerlemeğe başladılar. Tepenin böğrünü dolanıp ovaya indiler. Tüfekler ellerindeydi. Eğilmiş dikkatle bakıyor, önlerini görmeye çalışıyorlardı. Mermileri azdı. Mümkün olduğu kadar ateş etmiyeceklerdi. Ama baskın yapar da, geçen sefer olduğu gibi cepane ele geçirirlerse, o zaman istediğin kadar at.

Düzlükte epey ilerlediler. Düşman siperleri bomboştu.

— Gitmişler, yoklar!

İlerde piyadelerin uğultusu duyuluyordu. Ne kadar sessiz olmaya çalışsalar da, ayak sesleri geceye yansıyordu.

— Molla Mahmut! Haceli! Sürün atlarınızı, usulca yanaşın. Türk mü Yunan mı anlayın. Parolayı unutmayın, «bahar yağmuru.»

— Başüstüne teğmenim.

Atlara topuk vurdular. İki yüz metre kadar açıldılar. Yerlerde düşman ölüleri vardı. Atlar onları çiğnemiyor, yanlarından dolaşarak ilerliyorlardı. Ürperiyordu insan.

— Vay bee, nelere alıştık...

Mahmut ileri geri bakındı.

— Sen dur Haceli, atı tut. Ben yanaşayım.

Topallıyarak koştu. Tüfeği elindeydi. Güvenlik düğmesini açtı. İyice eğildi. Kalabalık hemen ileride yürüyordu. Dağınıktılar. Fısıltıyla konuşuyorlardı. Tek tük kelimeler kulağına çarptı, Türkçeydi .

— Hişt hemşerim, dedi birisine. Hangi birlik bu?

— Üçüncü tabur.

— Parola?

— Bahar yağmuru.

— İyi. Biz de geliyoruz da...

— Siz kimsiniz?

— Süvariler.

Geriye koştu, teğmene tekmil verdi.

— Tamam, yürüyün!

Öbür bölükler soldaydılar. Ayak tıkırtıları duyuluyordu. Piyadelerin arasından geçtiler. Fısıldıyarak konuşup bilgi aldılar. Düşman epey uzaklaşmıştı. Ama artçı birlikleri vardı. Dikkatlı olmalıydı.

— Sürün atları, tepeleyin! dedi bir subay.

— Hayır, biz sola kayacağız. Önlerine çıkmaya çalışacağız.

— O daha iyi, öyle yapın.

Yıldız ışığında sessizce sürdüler. Yan tarafta dağlar görünüyordu. Başları göğe vurmuştu. Yayvan bir tepeyi sollayıp geçtiler. Derelerin içi karanlıktı. Teğmen ileriye öncüler çıkardı. İki yana baka ilerliyorlardı. Ses soluk yoktu ortalıkta. Taa ilerde bir çatışma oldu. Tüfekler patladı, ama çabuk kesildi.

Yunan ordusunun bütün cephede geri çekildiği anlaşılıyordu.

— Tıpkı geçen seferki gibi, dedi Mahmut. O zaman attığımız dayak az geldi. Bir de şimdi... Sizi dürzüler sizi!

İçi kabarıyordu. Yorgunluğu falan unutmuştu. Atı tekmikledi. Bir yere varınca durdular. İleriye geriye bakındılar. Sağa dönüp dalsalar mıydı acaba? Teğmen düşündü. Düşmanın nerede olduğunu tam kestiremiyordu. İlerilerde motor gürültüleri vardı. Yanıp sönen ışıklar görünüyordu.

— Yürüyün!

Sol tarafta bir gürültü duydular. Parola alıp verdiler. Birinci taburdan bir bölüktü.

— İyi ki sizi bulduk. Düşman nerede?

— İleride. Yürüyün!

Yan yana sürdüler. Atlar da askerler de yorgundu ama olanca güçlerini harcıyorlardı.

— Teğmenim ilerde gölgeler var!

Tepenin üstünde belli belirsiz kıpırtılar farkediliyordu.

— At in! Atları bağlayın, çabuk!

Fısıldıyarak emri birbirlerine ilettiler. Karanlıkta bir kıpırtıdır gitti. Herkes atını bağladı. Kimisi bir çalı buldu, kimisi iri bir taş.

— Yürüyün!

Tepeye yukarı koştular.

— Yavaş olun, ses çıkarmayın!

Sırtı yenice aşmışlardı. Arkalarından yaylım ateş açtılar. Bir gürültüdür gitti. Bağıranlar koşanlar birbirine ka-

rıştı. Ne dedikleri anlaşılmıyordu ama kötü bozulmuşlardı. Tekrar ateş ettiler.

— Tamam, dönün atlara!

— Kovalıyalım teğmenim.

— Olmaz, içlerine giremeyiz. Mermimiz de az.

Atlara binip tekrar sürdüler. Sağda solda ikidebir baskınlar oluyor, tüfek sesleri yükseliyordu. Suvariler ya arkadan yetişerek, ya önlerine çıkarak ateş açıyor, boyuna kayıp verdiriyorlardı. Böylece epey kovaladılar.

Gece yarısı olmuştu. Taburdan haberci geldi.

— Tamam, duracaksınız. Uygun bir yere çekilip dinlenin.

— Oh... yaptı Haceli. Nerdeyse attan düşecektim, arkideş. Bittim vallahi.

Gerideki dereye inip atlara torba taktılar. Herkes bir yere uzandı. Korkunç yorgundular. Yorgunluk da değil, başka birşey. Yorgunluk ötesi. Uyurken çoğu inliyor, birileriyle dövüşüyordu. Murtaza yerleri tırmalıyordu.

Teğmen Galip sigara yakmıştı, sesleri uzun uzun dinledi. Çadır bezini altına, kaputu üstüne almıştı. Vatanı kurtartarmak için şu insanların nasıl çalıştıklarını, nelere katlandıklarını düşünüyordu. Gözleri yaşardı. Ulusuna güveni, hayranlığı gittikçe derinleşiyordu. Kemal Paşa'yı iyi anlıyordu. Bu ulusla olmaz denilen her şey yapılabilirdi. Sağ kalırsa savaştan sonra anılarını yazmalıydı. Öğrencilerine gördüklerini bir bir anlatmalıydı. «Ah o günler gelse, dedi. Sınıfıma girsem, öğrencilerimi karşıma alsam. Neler söyliyeceğim onlara! Böyle bir ulusun öğretmeni olmak... Tanrım bu günü gösterdin, şükür sana. Gerisini de göster...»

Gökte bir yıldız ağdı. Arkasında uzun bir çizgi bırakıp öbür yıldızların arasında kayboldu.

— 22 —

Ertesi gün tabur komutanının sesiyle uyandılar.

— Kalkın heey! Ne yatarsınız be? Kıyamet koptu, bunlar hâlâ uyur.

Kimisi zor uyandı. Kimisi hemen doğruldu. Güneş epey yükselmişti. Yüzbaşı atla çevrelerinde dolaşıyordu. İncelmiş yüzü bir güleçti. Üstü başı erlerden farksızdı. Kaç gündür bu urbalarla yatıp kalktığı, toprağa süründüğü belli oluyordu. Çizmeleri de iyice çamurluydu.

Atını ilerdeki dere kıyısına sürdü. Orada birkaç Yunan ölüsü vardı. Sağa sola uzanmış yatıyorlardı. Yerler kan içindeydi.

— Gel buraya Teğmen Galip!

— Buyur yüzbaşım.

— Nedir bunlar, ne zaman öldüler?

Teğmen ilk görüyordu.

— Bilmiyorum yüzbaşım, yeni görüyorum.

— Oldu mu ya? İnsan şöyle bir çevresine bakmadan gece konaklar mı? Ya bir ikisi sağ olsaydı, hepinizi vururlardı.

— Bakacak halimiz yoktu yüzbaşım. Attan iner inmez serildik hepimiz.

— Nöbetçi de çıkarmamışsın?

— Çıkardım.

— Uyumuş öyleyse. Nöbetçi falan yoktu.

Teğmen mahcup oldu. Başını yere indirdi.

— Çok yorgunlar yüzbaşım. Adım atacak halleri yoktu, özür dilerim.

— Neyse, topla bölüğü. Nemli köyüne gideceğiz.

— Düşmanı koğuşturmıyacak mıyız?

— Neyini koğuşturacaksın? Çekildi gitti düşman. Yetişe-

meyiz gayri. Asker yorgun, baksana şunlara... Emir böyle, toplanın hadi. Binin atlara.

Sıraya geçip sürdüler. Yüzbaşiyle teğmen önden gidiyorlardı.

— Sonuç nasıl yüzbaşım?

— İyi. Zor oldu ama gene kazandık. Düşmanın burnu iyice kırıldı. Bir daha toplanamaz artık.

— Kovalasak daha iyi olacaktı.

— Nasıl kovalıyacaksın? Çok kayıp verdik. Cephane bitti. Yunan bir gün daha dayansaydı, biz çekilecektik. Komutanlar ümidi kesmişti. Ankara'dan yeni bir tabur gelince iş biraz değişti.

— Evet, onu duyduk.

— Çok yararları oldu. İyi eğitilmiş bir tabur. Üstelik yorgun değiller. Cephenin en önemli yerine girince... Yunanlılar şaşırdılar.

— Çok iyi olmuş.

Konuşarak gidiyorlardı. Öbür bölüklerle birleştiler. Askerler yorgun ama sevinçliydiler. Sayım yapıldı, tekmiller alınıp verildi. Taburdan yüz otuz kişi eksikti. Bunlardan bir kısmı yaralıydı ama ne kadarı, kesin bilinmiyordu. Her bölük eksik arkadaşlarının dökümünü çıkardı, tabur komutanına verdi.

— İnşallah hepsi de sağdır. Yaraları çabuk iyileşir, aramıza dönerler.

Söylediğine kendisi de inanmıyordu ama böyle demesi gerekirdi. Yüzü duyguluydu. Başını iki yana sallıyordu.

— Hadi bakim, at bindirin, yürütün.

Bölükler sırayla yürüdüler. Atlar perişandı. Kimisi topallıyordu, kiminin koşumları kopmuştu. Sekiz-on gündür bakım görüm yoktu.

Mahmut başını eğmiş, kendini atın yürüyüşüne bırakmıştı. Sevinsin mi yerinsin mi, bilemiyordu. Tuhaf bir karanlık içindeydi.

— Gene kurtulduk be, dedi. Şaşılacak bir iş.

— Allah öldürmeyince ölünmüyor arkideş, ne edeceksin?..

Haceli ikide bir dirseğini uğuşturuyordu. Bir yere mi çarpmıştı, yoksa siperde yata yata mı incinmişti, bilmiyordu.

Hamdi'nin sesi kısılmıştı. Kısılmak da değil, ta derinden boğuk, ince bir ses çıkıyordu.

— Ne oldu şimdi Mamıt, nereye gidiyoruz böyle?

— Bilmem, herhalde dinlenmeye. Düşman bozulup çekildi.

— Allah allah ...İyi be.

İnanası gelmiyordu.

Murtaza'nın gözünde arpacık çıkmıştı. İkide bir uğuşturuyordu. Kıpkırmızı olmuştu gözü. Kaç gündür kendini rüyada imiş gibi duyuyor ne olduğunu iyi kavrıyamıyordu. «Şimdi bizim Çakallı'da olsam, atı çayıra salsam, kendim de uzansam çayıra, bir uyku çeksem, şu güneşe karşı ne olur ya?..» Böyle düşünüyordu.

Köyün harman yerinde öbür taburlarla birleştiler. Herkes arkadaşını hemşerisini bulup kucakladı. Bulamıyanlar ağlaştılar. Bir yanı coşkun, bir yanı hüzünlü bir karşılaşma oldu.

Geceyi orada geçirdiler. Saman arpa, komanya ekmek dağıtıldı. Sabahleyin güneye doğru yola çıkıldı.

— Eskişehir'e gitmiyor muyuz teğmenim?

— Hayır, Seyitgazi tarafına gidiyoruz.

— Niye?

— Bizi o tarafa vermişler.

— Tüü, yazık.

Teğmen Galip daha çok üzülmüştü ama belli etmiyordu. Savaşı anasına babasına, yakınlarına bütün ayrıntılariyle anlatmayı, hatta oturup yazmayı kurmuştu. Varır varmaz hamama gidecekti. Sivil urbalarını giyip şehrin ortasından şöyle bir geçecekti. Okuluna uğrayıp öğretmenleriyle görüşecekti. Sonra nişanlısına gidecekti. Düşünürken heyecanlanıyordu. Ama şimdilik ileriki bir tarihe kalmıştı bunlar. «Sağlık olsun, dedi kendi kendine. Elbet o gün de gelir. Savaşı kazandık ya, gerisi kolay...»

Kırlar bahar güneşiyle ısınıyordu. Her yerde tatlı bir ye-

şerti başlamıştı. Güzden ekilen tarlalar daha koyu idi, hemen belli oluyordu. Kağnı tekerlerine göre açılmış yollar derelerden, düzlerden kıvrıla kıvrıla geçiyordu.

Yürüyüş uzadı. Uzadıkça ağırlaştı. Atlar zaten yorgundular. Hep zayıflamışlardı. Bazıları ne kadar sıkıştırsan da geri kalıyordu.

Geceyi Ilıca'da geçirdiler. Atları köy ahırlarına bağladılar. Mahmut gilin bölük camide yattı. Derenin içinde yoksul bir köydü. Geç gelip erken çıktıkları için kimseyle konuşamadılar.

Yakın evlerden birisinde boyuna bir çocuk ağladı. Hastaydı herhalde. Mahmut uyudu uyandı, çocuğun sesini dinledi. Kendi oğlu Muradı düşündü. O da böyle hasta mıydı acaba, böyle ağlar mıydı? «Ah bee, ne ne kötü günler, bitse gayri...»

Seyitgazi'nin yakınında çayırlık bir derede konakladılar. Ertesi gün çadırlar geldi. Çadırda rahat ettiler. Havalar iyice ısınmıştı. Bahçeler, tarlalar iyiden iyiye yeşermişti. Bahar yağmurları yağıyordu, sonra güneş açıyordu.

Orada bir aydan fazla kaldılar. Atlara baktılar, koşumları düzelttiler. Dere kıyısında çamaşır yıkadılar, kendileri yıkandılar. Fakat cepheden kötü haberler geliyordu. Yunan tekrar ilerlemeğe başlamıştı. İş kötüye gidiyordu. Bugün ne duyacağız, yarın ne olacak, sürekli endişe içindeydiler.

Atları çayıra salmışlardı. Nöbetleşe gece gündüz başlarında bulunup güdüyorlardı. Bazılarının sırtı yaraydı. Yavaş yavaş iyileştiler. Askerler de dinlendi. Dinlendikçe kendilerine geldiler. Tekrar savaştan, cepheye gitmekten söz etmeye başladılar. Madem düşman bu tarafa geliyordu, böyle durmak olmazdı. Önlerine çıkıp «hoş geldin» demeliydi.

— Durun bakalım, az daha gelsinler hele.

— Gelsinler de gösterelim.

— Hedefimiz Ankara diyorlarmış. Kemal Paşayı esir edeceklermiş. Yonan kıralı her gece rüyasında Ankara'yı görüyormuş.

— Ben de rüya görüyorum emme ne gördüğümü söyleyemem.

— Söyle söyle, içinde kalmasın.

— Yonan kıralının karısıyle kızını görüyorum.

— Öyleyse çünüpsün ulen, git yıkan.

— Yıkanmadığımı ne biliyorsun? Dün sabah dere kıyısına niye gittim?

— Öyle mi? Ben de çakıl topluyorsun sanmıştım.

— Çakıl da topladım, bir gün lâzım olur.

Molla Mahmut sırtüstü yatmış, çadırın direğine bakıyordu. Ellerini başının altına kenetlemişti. Yüzü solgundu. «Kurtuluş yok bu gâvurlardan, diye düşünüyordu. Köpek gibi paçamıza sarıldı. Tekmeyi atıyoruz, gene geliyor. Gebertmeden olmıyacak.»

Dediklerine göre bu sefer iyi hazırlanmışlar. Neleri var neleri yok. hepsini getirmişler. İngiliz de bir güzel donatmış.

— Aklına yanayım o İngilizin. Ne kadar verseler boşa.

— Öyle demeyin, urba yürüyüş öğretir.

— O söz bizim için arkideş. İte altın tasma tak, gene ittir.

— Doğru emme, bilmem gayri.

Subaylar akşamları ders veriyorlardı. Bölüğü toplayıp karşılarına oturtuyorlar, düşmandan cepheden söz ediyorlardı. Asker yeni haberleri onlardan öğreniyordu.

Teğmen Galip bir gün yüzü kapkara olmuş, geldi,

— Eskişehir'e girmişler, dedi.

Ağlıyacaktı nerdeyse.

— Etme teğmenim, nasıl olur?

Cevap vermedi, uzun uzun başını salladı. Gözleri doluydu.

— Tüü... Biz ne duruyoruz öyleyse?

— Yakındır. Akşam sabah buraya da gelirler.

— Gelmelerini mi bekliyeceğiz?

— İkmal yapılamadı. Cephane yok.

Kolları yana düştü. Hepsi başları eğdiler. Kimisi yutkundu. Kimisi burnunu çekti. Kimisi dizine tokat attı .

— Ah şu yoksulluk... İman tahtan kurusun!

Ertesi gün emir geldi, birlik Kırgız Dağının gerisine çekilecek.

Üzülmüşlerdi. Her birinin yüzü ağlamaklıydı.

— Adım adım çekiliyoruz. Nedir bu başımıza gelenler?

— Mermi yoksa süngüyle savaşalım.

— Tırnaklarımız yeter kötü Yonana.

Yüzbaşı bir konuşma yaptı.

— Çekilmek yenilmek demek değildir. Uygun bir yere çekilceğiz ve iyi bir tokat atacağız. Düşman ne kadar ilerlerse o kadar zayıflar. Başımızdaki büyük komutanlar bunu çok iyi hesap ettiler. Siz onlara güvenin. Göreceksiniz sonu hayırlı olacak. Hazırlanın hadi...

Atlara binip sürdüler. Yakın köylere piyade birlikleri yerleşmişti. Onlar da geri çekiliyorlardı. Herkesin suratı asıktı. Yılgınlık değil ama can sıkıntısı sarmıştı askeri. Geri çekilmek hoşlarına gitmiyordu.

— Yonan da sanacak ki korktuk da çekiliyoruz.

— Pilavdan dönen kaşığın sapı kırılsın.

— Kemal Paşa cepane yollasın, gerisini bize bıraksın.

Kırgız dağının eteklerinde mevziye girdiler. Siperler kazıldı. Havalar ısındığı için gece gündüz dışarda kalıyorlardı. Atlar çayırını almış, iyi dinlenmişlerdi. Kendilerinden çok onlara bakıyorlardı.

Birkaç gün sonra Yunan birliklerinin yaklaştığı öğrenildi. Gece gündüz çatışma başlıyabilirdi. Onun için hep tetikteydiler. Sık sık keşif kolları çıkarılıyor, tepelerde gözcüler bekliyordu. Köylüler, çobanlar haber getiriyorlardı.

— Yonan süvarilerini gördük. İki koldan ilerliyorlar. Pek çoklar. Öğrendiğimize göre geriden piyadeler de geliyormuş. Dağ taş Yonan askeriyle dolmuş.

— Tüü... Vay be!

— Köylüler yollara dökülmüş, Sivrihisar'a doğru göç ediyorlardı.

Molla Mahmut kısık gözlerle baktı, başını salladı,

— Tıpkı bizim oradaki gibi, dedi. Ne olacak bunun sonu hey Allah! Nereye kadar çekilecek bu millet?

Birgün kuşluk zamanı çatışma başladı. Yunanlılar siper-

lerimizi önce top ateşine tuttular. Bol cephaneleri vardı. Onun için rasgele atıyorlardı. Kimisi tarlalara düşüyordu, kimisi mevzilere rastlıyordu. Türk topçuları daha gerilere çekilmişti. Asıl savaşın Sakarya kıyısında yapılacağı, bu kesimde düşmanın oyalanması gerektiği emredilmişti. Geceleri geri çekiliyor, gündüzleri ateşe karşılık veriliyordu.

Üçüncü günü Emirdağı yolu boyunca mevzilendiler. Geriden mermi gönderilmişti. Hamidiye köyü yakınlarında şiddetli bir savaş yapıldı. Yunanlılar Türk birliklerinin zayıf olduğunu sanarak çıplak ovanın yüzünde sereserpe ilerlemeğe kalkıştı. Tepeden yoğun ateşi yeyince şaşırdılar. Çok kayıp verdiler. Geri çekilmek zorunda kaldılar. Geceleyin güneyden yeni birlikler getirdiler. Ertesi gün o birlikler de fazla birşey yapamadı. Çünkü Türk piyadeleri uygun bir arazi kesimine yerleşmişti. Orada birkaç gün dayandılar. Suvariler geriden, yandan sık sık akınlar yapıp desteklediler. Sonra Kaymaz köyüne doğru geri çekildiler.

Güneyden, doğudan, çeşitli bölgelerden bütün Türk birlikleri Sakarya boylarına yığınak yapıyordu.

Haziran sonlarıydı, havalar adamakıllı sıcaktı. Toprak takır takır kurumuştu. Kırlarda tek bir yeşillik kalmamıştı. Gözalabildiğine bozkır canlıları yakıp kavuruyordu. Susuzluk dertti. Mataraları doldurmak için kilometrelerce yol yürümek gerekiyordu.

— Çölün ortasına düştük.

— Niye buraya getirdiler bizi? Başka yer yok muydu?

— Biz gene neyse, Yonanlılar ne yapıyor?

— Atina'dan su getirsinler.

— Yağmur duasına çıksınler.

Mahmut güldü bu söze,

— İyi akıl. Bir imam verelim de dua etsinler.

Tepenin gerisine oturmuşlardı. Kuşluk zamanıydı. Güneş şimdiden kızmıştı, ateş yağdırıyordu. Göklerde tek bir bulut parçası yoktu. Bozkırlar göz alabildiğine sapsarı uzanıp gidiyordu uzaklara doğru. Kurumuş yavşan otları acı acı kokuyordu. Haceli yumuk gözleriyle baktı,

— Gelenler var, dedi. Kim acaba?

Doğruldular. Bir atlı önüne birkaç keçi katmış bu tarafa geliyordu.

— Çobandır, kim olacak?

— Değil. Çobana benzemiyor.

Tüfekleri ele alıp beklediler.

— Selâm asker ağalar. Bunları size getirdim. Kesin de yeyin.

— Nerelisin, adın ne?

— Mehmet ağa derler. Şu karşıki köyden olurum.

— Hımm, sağol emme nerde pişirelim biz bunları?

— Bir kazana doğrayın, vurun altına ateşi, hemen pişer?

— He he, keçi yiyecek sıra mı şimdi ağa? Savaş içindeyiz baksana. Belki bir saat sonra gideriz.

— Öyle mi? Düşman yakın mı o kadar?

— Yakın ya, hiç belli olmaz.

Kır sakallı, yaşlı bir adamdı. Yüzünün çizgileri çoğalıverdi.

— Sen bize keçi getireceğine su yolla ağa. Susuzluktan kırılıyoruz.

— Öyle mi? Kağnıyı koşturup yollarım hemen. Bizim buralar böyle evlat, bu yıl su kıt. Taa uzakta dağın eteğinde bir çeşmemiz var. Hayvanlarımızı neyi orada sularız. Düşman yakın demek? Ne etsek acaba? Harmanları bari kaldırabilseydik. Herşey ortada...

Uzaktan köyün harmanları görünüyordu. Sap yığınları, samanlar, harman süren çocuklar, kadınlar... İkide bir toz bulutu kalkan yollar. Nereye baksan göz yoran, bomboz bir dünya.

— Sen al götür keçilerini boba. Keçi yiyecek sıra değil. Düşmanı koğalım da sonra gelir yeriz.

Adam boynunu büktü,

— Allah yardımcınız olsun, Allah gücünüze güç katsın. Biz ihtiyarladık, elimizden birşey gelmiyor.

— Dua et, yeter.

— Gece gündüz duacıyız evlât. İnşallah hayırlısiyle bir sonuç alırsınız. Allah böyüktür...

Keçileri önüne kattı, dua ederek gitti. Bozkır insanıydı, bozkırın bir parçasıydı.

O gece gene geri çekildiler. Güneyden piyade birlikleri gelmişti. Dereler tepeler hep askerdi. Siperler kazılıyordu. Eşeklere yüklü güğümlerle uzaklardan sular taşınıyordu. Komutanlar atlarla cepheyi dolaşıyorlardı. Haritaları toprağa serip uzun uzun durumu görüşüyor, kararlar alıyor, emirler veriyorlardı. Askerler toz toprak içinde, terliyerek çalışıyorlardı. Yüzleri kararmış, urbaları kirlenmişti. Çoğunun dudağı çatlaktı. Habire siper kazıyorlardı.

Molla Mahmut gerideki ovaya baktı. Birkaç söğüt ağacından başka yeşillik yoktu. Onlar da yamuk yumuk, zavallı ağaçlardı. Sakarya sarı bir yılan gibi kıvrıla kıvrıla akıp gidiyordu. Çevresine hiç bir yararı yoktu. Baharda yeşeren kofalık şimdi bombozdu.

Atları oraya bağlamışlardı. Hayvanlar sıcaktan baygındılar. Kimisi kafayı indirmiş düşünüyordu, kimisi yere yatıp kendini bırakmıştı. Üstlerinde yeşil sinekler uçuyordu.

Karşı tepelerde kıvrıntıları görünen köy yolları ikidebir tozuyordu. Cepheye gelen birlikler, arada bir görünen motorlu araçlar yolların ıssızlığını bozuyor, bozkırın sessizliğine geçici bir canlılık katıyordu. Tepelerden tepelere atlı haberciler gelip gidiyordu. Sessiz, ama müthiş bir hazırlıktı.

Toprak sıvalı köy evinin alt katında bir odada telgraf makinesi tıkır tıkır çalışıyordu. Ankara'ya haberler veriliyor, Ankara'dan emirler alınıyordu. Evin önünde askerler, subaylar vardı. Sert, kısa konuşmalar duyuluyordu. Topuk vurulup selam veriliyor, koşarak gidiliyor, koşarak geliniyordu. Yüzler ciddi, kararlı ve katıydı. Dişler sıkılmıştı. Müthiş bir kin parlıyordu gözlerde. Bu sefer ne olacaksa olacaktı, öyle görünüyordu.

Molla Mahmut'la Haceli siperin içine oturmuşlardı. İkisi de terliydi. Ellerinde kazmalar kürekler, sabahtan beri çalışmışlardı. Haceli,

— Cık cık cık... etti. Nasıl toprak bu yavu? Kerpiç gibi mübarek. Sanki ömründe su görmemiş.

Mahmut cevap vermedi. Ağzını açmış soluklanıyordu. Si-

perin duvarlarına yan yan baktı. Kireçli bir topraktı. Yer yer yavşan kökleri, keven kökleri derinlere doğru iniyordu.

Sağda solda askerler çalışıyordu. Siperleri birbirlerine bağlıyorlardı. Gerilere yollar açıyorlardı. Yayvan tepelerin üstü, derelerin içi hep askerle doluydu. Her yer delik deşik edilmişti. Taze toprak yığınları ta uzaklardan belli oluyordu.

Teğmen Galip dürbünle iki tarafa baktı. Tepeler tepeler... Bomboştu tepeler. Benek benek yavşan kümeleri, kevenler görünüyordu, başka birşey yoktu.

— Nerde kaldı bu Yonar teğmenim? Kaç gündür geldi gelecek, hâlâ yoklar?

— Özledin mi yoksa?

— Özledik ya, hacı yolu bekler gibi bekliyoruz

— Gelirler, merak etme.

Kaç gündür aralarında böyle konuşmalar geçiyordu. Teğmen kızmaya başlamıştı. Ama belli etmedi, yürüdü gitti öbür tarafa.

Hamdi iç gömleğinin yakalarını açmıştı. Serinlemek için eğilip göğsüne üfledi.

— Hadi birer sigara daha içelim. Belki hiç içemeyeceğiz gayri.

— Niye içemiyoruz?

— Eee belli olmaz arkideş. Savaşın koyusuna gireceğiz. Belki bir gâvur kurşunu gelir aha şurama saplanır. O zaman dersiniz ki...

— Ağzını hayıra aç!

— Ne deriz ne?

— Herif bildi öleceğini dersiniz.

Mahmut hiç güleceği yokken güldü.

— Ulen ne adamsın be, dedi. Böyle şakanın sırası mı şimdi?

— Şaka değil Mamıt. Buradan sağ kurtulmak zor iş. Ne dedi yüzbaşı? «Burada ya hepimiz öleceğiz, ya düşmanı geri çevireceğiz. Çekilmek yok.»

— İyi ya, geri çevireceğiz demek bu.

— İnşallah emme, bilmem gayri.

Sigaraları yakıp toprağa yaslandılar. İncelmiş yüzleri, zayıf bedenleri ile akşam sabah kopacak kıyamete hazırlıyorlardı kendilerini. Onun sinirliliği içindeydiler. Molla Mahmudun sık sık gözü seyriyordu. Hayra işaret değil bu diyordu kendi kendine. Elinin tersiyle uğuşturuyor, çabuk çabuk açıp kapıyor, kurtulmağa çalışıyordu.

İçi bir tuhaf rahatsızdı.

— 23 —

Ayşa kadın harmanın tozutoprağı içinde yabaya dayandı, küçük saman yığınına baktı, güldü kendikendine. Acı bir gülüştü.

— Hey Allahım, dedi. Senin işine akıl ermez. Olmayacak işi oldurursun sen. Bu yaşımda harmanı da kaldırttın bana. Söylesem inanmazlar.

Bükülmüş belini tutup bir süre dinlendi. Yaşlı yüzü kırış kırıştı. Başörtüsünün altından ak saçları görünüyordu. Gece Nazife gelinle birlikte tınaz savurmuşlar, çıkan üç buçuk çuval buğdayı elleşip kağnıya yüklemişlerdi. Şimdi samanı taşıyordu. İki yaba saman atıyor, sonra durup dinleniyordu.

Bu yıl harman yeri tenhaydı. Saman yığınları küçük, buğdaylar arpalar azdı. Gene de çok uzun sürdü harmanı kaldırmak. Öküzler hem zayıf, hem yorgundular. Kadınlar, yaşlı ihtiyarlar birbirine yardım ediyorlardı. Çuvallar yarım dolduruluyordu, saman azar azar çekiliyordu. Bir günlük iş üç günde, dört günde görülüyordu.

Ayşa kadın en çok Nazife gelinle yardımlaştı. Hem onun harmanını, hem kendi harmanını birlikte kaldırdılar. Azdı ama hiç yoktan iyiydi. «Açlıktan ölmeyecek kadar...»

— Biraz da fasulye patates, idare ederiz ne edelim? Allah öldürmeyince öldürmüyor. Allah sabır veriyor, güç veriyor. Olmayacak şeyleri olduruyor.

Samanı doldurdu. Dükülmesin diye çıkıp çiğnedi. Yer-

leri süpürdü. Hiç saman kalmasın istiyordu. Geçen kışı ne kadar zor çıkardıklarını unutmamıştı. Bahara doğru hayvanlar açlıktan yemlikleri kemirmişlerdi. Onun için bağdan bir kağnı da gazel toplayıp getirmeyi kuruyordu.

Öküzlerin önüne geçip sürdü,

— Hadi oğullarım dâh! Sizi iyi bir dinlendireyim gayri. Önüme katıp kırlara süreyim. Ben yün eğireyim, siz de otlayın. Birlikte dinlenelim.

Kağnı ağır ağır yürüdü. Yükü hafif olduğu için gıcırdamıyordu.

Köyün içi tenhaydı. Yunanlılar bir ay kadar önce içerilere gitmişlerdi. Ne tarafa gittikleri belli değildi. İkide bir haber duyuluyordu, savaş oluyormuş. Bizmkiler yenmiş, yok Yunanlılar yenmiş. Kütahya'yı almışlar, Eskişehir'e girmişler...

Ayşa kadın buraların nereler olduğunu bilmiyordu. Oğlunun nerede bulunduğundan haberi yoktu. Yalnız Akşehir aklında kalmıştı. Akşehir'le Eskişehir'i karıştırdığı için «gelinim, Muradım...» diye ağlamıştı. Sonra ayrı yerler olduğunu öğrenince rahatladı biraz. Bilmemek, haber alamamak üzüyordu onu. Bazan kağnının gölgesine oturup ağlıyordu. Beli biraz daha bükülmüştü, yüzü biraz daha buruşmuştu. Günler kara vagonlar gibi gelip geçiyordu üstünden.

Samanı ağır ağır boşalttı, samanlığa doldurdu. Akşama kadar sürdü o iş. Sonra oturdu eşiğe. Elini yüzünü yıkayacak gücü kalmamıştı. Başını eğdi, alnını dizlerine dayadı. Uzun süre kaldı öyle.

— Ayşa hala, ne ediyorsun, kalk hele?

Başını kaldırdı,

— Geldin mi kızım, hoş geldin.

— Geldim. Samanı attım içeri. Çok şükür bu iş de bitti.

— İyi ettin. Can sağ olunca herşey biter.

— Ben gidip su getireyim. Sen de şu domatesleri doğra da yemeğimizi yiyelim.

— Olur kızım yiyelim. Öküzleri de sula bari. Önüne kat da götür.

— Peki. Hadi Selim, ninenin öküzlerini kat önüne yavrum, birlikte gidelim. İneği de ahırdan çıkar.

Güğümü sırtladı. Hayvanları önlerine katıp sürdüler.

Ayşa kadın dizlerine dayanarak kalktı. «Oy oy oy... Her işin çaresini bulursun koca Allahım. Bu Nazife olmasaydı ben ne ederdim? Hızır gibi yolladın. Dayak oldu bana, ömrü uzun olsun.»

İbrikteki suyla elini yüzünü yıkadı. Domatesleri yıkadı. Bakır sahana doğradı güzelce. Üstüne soğan çirtti. Sofrayı kurdu. Yanına bazlama ekmekleri dizip hazırladı.

— Gelin yavrularım, bugün bununla idare edeceğiz. Hadi Muradım, hadi Mamıdım, hadi gelinim...

Aklında hep onlar vardı. Onlarla konuşurdu. Seslerini duyar gibi olurdu.

— Ah yavrularım, ölmeden bir kavuşsaydım. Şuralarda bir görseydim sizi, sesinizi duysaydım. Ondan sonra ölseydim...

— Ninee! Havyanları suladık nine. Çok su içtiler.

— Aferim Selim efe, aferim. Gel yavrum.

Alaca karanlıkta yemeklerini yediler. Hepsi de yorgundu. erkenden yattılar. Ayşa kadın gene uyuyamadı. Döndü döndü, yavrularını düşündü. «Neredeler, ne yaparlar? Canları sağ mı?» Bir haber alamamak öldürüyordu onu, çok zor geliyordu. Mahmut savaşa girdi mi, girdiyse... Gerisini getiremiyordu. İş oraya gelince bir yerleri karıncalanıyor, rahatsız oluyor, öbür tarafa dönüyordu. Ağzını açıp uzun bir soluk bırakıyordu. Ne bitmez çileydi bu? Yoksa hiç bitmiyecek miydi? Bir daha görmeyecek miydi yavrularını?

— Bu olur mu hey Allah? diye söylendi. Çıkıp gelsinler gayri. Bitsin bu ayrılık. Yetiversin. Gâvur da gitti işte.

Nereye gittiğini bilmiyordu. Gene gelecekmiş diyorlardı. «İnşallah gelmezler. Şeytan görsün yüzlerini. Camimizi, sokaklarımızı, kırlarımızı kirlettiler. Nereye bastılarsa iz bıraktılar. Uğursuzluk, kudümsüzlük... Ne de çoktular hey Allah! Langur lungur konuşurlar kabuklu dürzüler. Gidişleri olsun da gelişleri olmasın!»

Ertesi gün yünü koluna doladı, kirmenini aldı. Öküzle-

ri önüne kattı. Dere kıyılarında hem yün eğirdi, hem öküz güttü. Kendikendine konuştu, türkü söyledi, ağladı.

Yunan birliğinin konakladığı yere gitmek istemiyordu. Adı batsındı oraların. İçinde bir nefret vardı. Yağmurlar yağıp, seller akıp oraları temizlemedikçe ayak basmak istemiyordu. Ama nedense öküzler hep o tarafa yekindiler. İki üç önlerine çıktı. Tacım dedeye doğru çevirdi. Ama yün eğirmeye dalınca bir de baktı ki öküzler gene oraya yöneldiler. «Allah allah, ne oluyor bu hayvanlara? Niye oraya giderler?» Sonunda bıraktı, nereye giderlerse gitsinler. Yayılsınlar istedikleri gibi.

Yunan çadırlarının önünde toprak çiğnene çiğnene beton gibi olmuştu. Hendekler çukurlar kazmışlardı. Boş teneke kutular, kağıtlar, ipler atmışlardı. Köyün çocukları bazan bunlardan toplayıp getirirlerdi. Buralarda gene de çok vardı. İğrenerek bakındı, hiç birine elini sürmedi. «Allah belânızı versin, tüh!» Altın olsa almazdı şurada.

Öküzleri azarladı,

— Yemeyin ulen buranın otlarını. Ayakları değmiştir, yemeyin! Yürüyün hadi!

Tacım dede tepesine yukarı sürdü. Ne zamandır Tacım dedeye gelmemişti. Öküzlerin peşinden yün eğirerek usul usul tırmandı. Ortalık iyice sıcaktı. «Mamıt gil şimdi ne ederler bu sıcakta? Havalar da pek kurak gitti. Allah kolaylık vere...»

Tekkenin kurşunlanan duvarlarına baktı. Başını iki yana salladı,

— Yaa... dedi. Çarpmadın onları Tacım dede. Ağızlarını yüzlerini eğmedin kurban olduğum. Yaptıklarına kılın bile kıpırdamadan baktın. Habarın yok mu ulen, Yonanlılar geldi buraya. Duvarına kurşun sıktılar. Mamıt gili bulsalardı kimbilir ne edeceklerdi? Hee... Kurban olayım ben sana. Kendini değil emme onları korudun. Kaçıp gittiler de canlarını kurtardılar.

İçeri girdi, diz çöküp bir fatiha okudu. Mezarın çevresi toz toprak içindeydi. Duvarları tavanı örümcek ağları sar-

mıştı. Hüzünlenerek baktı. Sonra usulca çıktı, koltuğundaki kirmeni çevirmeye başladı.

Öküzlerden birisi gölgeye yatmıştı, öbürü ağacın köküne sürtünerek sırtını kaşıyordu. Vardı boynunu okşadı,

— Yaa, kaşağılanmak istersiniz emme benim yapacağım iş mi? Mamıdım olsaydı kaşırdı. Gelsin de kendisi yapsın, ne edeyim?

Hayvan dediğini anlamış gibi kulaklarını uzatmış yüzüne bakıyordu.

Vardı gölgeye oturdu. Sırtını ağacın köküne dayadı. Kırmeni çevirdi. Dudakları kendiliğinden kıpırdıyordu.

Yavrusunu uçuran leylek gibi
Kaldım buralarda tek başıma
Kocamış leylek gibi...

— 24 —

— Teğmen Galip buraya gel!

Selam çaktı.

— Buyur komutanım!

— Yanına dört arkadaş al. Acele Polatlı'ya gideceksiniz. Tren istasyonunda kolordu levazımını bulun. Şu zarfı komutana verin.

— Başüstüne binbaşım.

— Alayın cepanesi gelecek. Orada mekâre kağnıları var. Yükler getirirsiniz. Şu arkada bir köy var. Biz sizi orada karşılarız. Taburların cepanesini orada bölüştürürüz.

— Peki.

— Yarın öğle sonu burada olun. Önemli iş ha, dikkat edin.

— Başüstüne.

— Şu da görev kağıdınız, soran olursa gösterirsiniz. Hadin bakim, hemen yürüyün. Erler silâhlarını alsınlar.

Teğmen Galip selâm verip dönüş yaptı. Bölüğe doğru koştu. Canlanıvermişti. Mahmut'u, Haceli'yi, Çankırı'lı Murtazayı, bir de Yozgatlı Cemşit'i aldı. Çayırda bağlı atları hazırlayıp eğerleri vurdular. Vakit ikindi sonuydu. Polatlı'ya doğru yola çıktılar. Kırlar hep askerle doluydu. Derelere sıra sıra çadırlar kurulmuştu. Tepelere toplar, makineli tüfekler yerleştirilmişti. Geride atlar katırlar dinleniyordu. Toprak yollar gelip geçen araçlarla iyice tozlanmıştı.

— Vay bobam vay, dedi Haceli. Hazırlık dehşet teğmenim.

— Öyle. Bu sefer ne olacaksa olacak artık. Geri çekilmek yok, emir kesin.

Mahmut sordu,

— Bozabilecek miyiz teğmenim?

— Bozacağız, hiç kuşkun olmasın. Gerçi bütün gücüyle yüklenecekler. Ankara'yı almak için ne gerekirse yapacaklar ama vermiyeceğiz. İyi hazırlandık. Baksana alaya kağnılarla cepane geliyor, ne demek bu? Daha önce oldu mu böyle birşey?

— Olmadı.

Teğmen atın üstünde doğrulup gerilere baktı,

— Belki tarihin en korkunç savaşlarından birisi yapılacak burada, ama geçemiyecekler. Millet varını yoğunu ortaya koydu.

— İnşallah bakalım.

Bir motor gürültüsü duydular. Karşıdan yolu tozutarak iki araba geliyordu.

— Komutanlar, hizaya geçin. Dik durun...

Atları arka arkaya dizdiler, yolun kıyısına çıktılar. Kamyonumsu iki otomobil önlerinden geçti. Büyük rütbeli subaylardı. Teğmen elini sertçe kaldırıp selâm verdi. Molla Mahmut dikkatle bakıyordu. Tanıdı, birisi Kemal Paşaydı. Öndeki arabanın gerisinde oturuyordu. Başında kocaman kalpağı vardı. Yüzü incelmişti. Teğmenin selamına karşılık verdi. Mahmudun gözleri büyüdü birden. Kalbi küt küt vurmağa başladı.

— Kemal Paşa teğmenim, Kemal Paşa!

— Biliyorum, tanıdım.

Hepsi geriye dönüp baktılar,

— Sahi mi ulen, hangisi?

— Vallahi Kemal Paşa!

Arkadaki arabada elleri silahlı askerler vardı. Hızla geçip gittiler.

— Tüü, ben göremedim be, hay Allah!

Heyecanlanmışlardı. Atları durdurup arkalarından baktılar. Toz bulutundan başka birşey görünmez olmuştu.

— Cepheye gidiyor. Durumu yerinde görecek.

— Vay bee, keşke iyi baksaydım.

— Zayıflamış teğmenim, yüzü süzülmüş.

— Ee, kolay değil. En zor günler. Sorumluluk duygusu bitirir insanı. Gece uyku uyumuyormuş.

Mahmut görecekmiş gibi tekrar geriye baktı. Yüzü parlamıştı. Ne edeceğini bilemiyordu.

— Keşke durdurup konuşsaydık.

Teğmen Galip güldü,

— Ne konuşacaksın? Onların zamanı kıymetlidir şimdi, olmaz. Sevgimizi hayranlığımızı içimizde saklıyacağız. Görevimizi hakkiyle yerine getirerek göstereceğiz.

— Doğru.

Karşıdan yüklü kağnılar göründü. Toz toprak içinde, birliklere cepane ve erzak taşıyorlardı. Başlarında askerler vardı. Kağnıların sahibi köylüler, kadın erkek, yokuşlarda arkadan itiyorlar, inişlerde geriye çekiyorlar. Sandıklar, çuvallar yığılıydı. Öküzler mandalar, boyunları kat kat olmuş, asılıyorlar boyunduruğa, ağır tekerleri döndürmeye çalışıyorlardı. Sonra bir koşulu birlik gördüler. Katırlar kocaman topları çekiyorlardı. Yepyeni toplardı. Uzun namluların ağzı meşin kapaklarla kapatılmıştı. Arkalarında mermi yüklü arabaları vardı. Kol kalınlığında uzun mermiler donuk donuk parlıyorlardı.

— Üf bee... dedi Haceli. Bunları kim yiyecek Mamıt?

— Yonan yiyecek, yiyebilirse...

— Allah kolaylık versin kardaş.

Katırlar bile iriydi. Uzun bacaklı kocaman kafalı hay-

vanlardı. Demir tekerli arabaları banamısın demeden çekip götürüyorlardı. Başlarında pehlivan yapılı bir yüzbaşı vardı. Teğmenin selâmına başiyle karşılık verdi.

— Nasıl, dedi teğmen. Beğendiniz mi?

— Beğenmek de söz mü teğmenim? Allahın izniyle Yonan'ın işi bitik bu sefer.

— Yaa, bunlar yeni geldi. Yunanın haberi yok.

— Nerden geldi teğmenim?

— Rusya yardım etti. Belki onların.

— Vay bee... İyi vallahi.

Akşam sonu Polatlı'ya vardılar. Sokaklar kalabalıktı. Askerler, atlar kağnılar bekliyordu. Kimisi geliyordu, kimisi gidiyordu. İstasyonda tiren sesi vardı. Tüm yüzler kararlıydı. Heyecanlı hazırlık içindeydi herkes.

İstasyonda levazım dairesini buldular. Teğmen komutana çıkıp selâm çaktı. Zarfı verdi.

— Hımm, peki. Yanında adam var mı?

— Var binbaşım, kağnıları siz verecekmişsiniz.

— Vereceğiz. Birliğiniz nerede?

Cevap beklemeden masadaki haritayı açıp baktı.

— Hımm, yeriniz uzak. Şimdi gidemezsiniz. Sabah erkenden gelip yükleyin.

— Başüstüne binbaşım.

— Lütfii! Bak bu arkadaşa S.A. A.21 tertibi malzeme teslim edeceğiz. Mevcutları (Kâğıda baktı, masadaki liste ile karşılaştırdı) 1430 Ben de bulunacağım ama yetişemezsem bekletmeyin, erkenden yükleyin.

— Başüstüne.

— Sabah ne zaman gelelim komutanım? Öğleye orada olmamız emredildi.

— Ezandan önce gelin.

— Teşekkiir ederim.

Selâm verip çıktı. Erler aşağıda bekliyorlardı.

— Tamam. Hayvanları şu ilerde uygun bir yere bağlayın. Torba takın. Sıra ile nöbet tutun. Sabah ezandan önce kağnıları yükleyeceğiz.

— Peki teğmenim.

Birisi «acıktık» diyecekti.

— Ben size birşeyler bulur getiririm. Oturun orada şimdi.

Bir yük tireni ileriye geriye manevra yapıyordu. Bacasından puf puf... dumanlar fırlatıyor, atları korkutuyordu.

— Höst dürzü, ne korkuyorsun? Savaştan çıktın sen.

— Yalnız çıksa iyi. Bir de girecek.

Teğmen Galip çarşıyı dolaştı. Polatlı'ya ilk geliyordu. Eskişehirle karşılaştırınca küçük bir kasabaydı. Köy evleri gibi evleri vardı. Bir aşçıya girdi, sirkeli sarmısaklı işkembe çorbası içti. Ne zamandır sıcak yemek yememişti. Hoşuna gitti, bir daha istedi. Arkasından da etli kuru fasulye yedi.

— Borcum ne kadar usta?

— On beş kuruş teğmenim.

— Al şu lirayı. Üstünü verme. Şimdi sana dört asker göndereceğim. Onlara da bu yediklerimden yedir.

— Peki efendim.

— Üstünü Mahmut'a ver. Adın ne?

— Nohutçuzade derler.

— Sigara bulunur mu?

— Yok ama bir aratayım, belki buluruz.

— İyi olur. Artan parayla da sigara al, Mahmut'la yolla.

— Başüstüne.

Sesini indirip sordu.

— Cepheye mi gidiyorsunuz teğmenim?

— Zati cepedeyiz. Alayın cepanesini almaya geldik.

— İşler nasıl?

— İyidir. Hazırlanıyoruz.

— Savaş ne zaman?

— Bilmem. Akşam sabah başlıyabilir.

— Allah kolaylık versin. Aman düşmanı bu tarafa geçirmeyin teğmenim.

— Geçirmeyiz, korkma.

Dişlerini karıştırarak kalktı. Doğruca istasyona gitti. Hava kararmıştı.

Mahmut'la arkadaşları tüfekleri çatmış, atlara yakın bir yere oturmuşlardı. Sigara ateşleri görünüyordu.

— Mahmut!

— Buyur teğmenim.

— Kalkın bakalım. Ben bunları bekleyeyim. Çarşıda Nohutçuzade diye bir aşçı dükkânı var. Oraya gidin karnınızı doyurun. Para vermeyin, ben verdim. Sigara bulacak, onları da getirin.

Şaşırdılar.

— Oldu mu ya teğmenim?

— Niye olmuyor? Siz benim asker arkadaşlarımsınız. Yürüyün hadi. Sigaraları unutmayın.

— Peki, sağol.

— Teğmenim, sigaran yoksa bende azıcık tütün var.

— Ver bakalım. Hadi çabuk gidin gelin.

Tüfeklerin yanına bağdaş kurup oturdu. Sigara sarmaya başladı. Kendi kendine güldü, «ne de çabuk memnun olurlar... Anadolu insanı işte. Saf ama derin. Bambaşka bir insan... Değerli bir maden ...Bu madenin damarını Kemal Paşa keşfetti en sonunda. Bakalım neler yapabilecek?»

Sigarayı yakıp sırtüstü uzandı. Dumanları göğe doğru üfledi. Bozkır gecesinde yıldızlar kıpır kıpır kaynaşıyordu.

Mahmut'la arkadaşları sıcak işkembe çorbasını çok beğendiler. Gözlerini yumarak zevkle kaşıkladılar.

— Oh, eline sağlık usta. Güzel olmuş.

— Birer daha vereceğim, durun.

— İyi emme, para?

Teğmen verdi. İyi adama benziyor sizin teğmen.

— Ne diyorsun, dünyada bir tane.

— Allah bağışlasın.

— Özlemişiz sıcak yemeği, hoşuma gitti.

Haceli üstüne bol kırmızı biber ekti. Başını sallıyarak baktı çorbaya, ağzını şaplattı. Sonra tekrar girişti.

— Hımm... hergün olsa bundan. Şu savaş bitsin, hergün işkembe çorbası içeceğim.

— İnşallah.

Etli kuru fasulyeyi de yediler. Üstüne birer bardak su içtiler.

— İyi doyduk. Allah teğmenin kesesine bereket versin.

Sigaraları alıp çıktılar. Hava kararmıştı. Konuşarak istasyona geldiler. Birisi teğmenin yamacına oturmuştu, konuşuyorlardı.

— Hah geldiniz mi? Bakın Bekir ustayla tanıştırayım sizi. Uyanık bir arkadaş. Bunlar da benim erler. İnönü savaşlarına girdik, arslan gibi döğüştüler. Hepsini de çok severim.

— Merhaba arkadaşlar, hoş geldiniz. Kazanız kutlu olsun.

Ayağa kalkıp hepsinin elini sıktı. İri yarı, güçlü bir adamdı. Kocaman elleri vardı.

— Ben tüfekçi ustasıyım. Akşam sizi levazımın önünde gördüm. Cepheden geldiğinizi anlayınca biraz konuşayım dedim. Nasılsınız?

— Sağol usta, iyiyiz. Sen nasılsın?

— Savaşı kazanırsak hep iyi olacağız arkadaşlar. Oturun hele, konuşalım.

Karşılıklı bağdaş kurdular. Hepsine sigara dağıttı. Sonra çakmağı ile yaktı. Kendi sigarasını yakarken yüzü göründü. Aşağı sarkık bıyıkları vardı. Çok çalışmış bir insan yüzüydü. Etkili bir sesi vardı.

— Biz proleteriz arkadaşlar, dedi. Yani çalışan insanlarız. Emeğimizle geçiniriz. Buğday ekeriz, pamuk yetiştiririz, demir döveriz, taş yontarız, duvar öreriz... Böyle çalışan insanlara proleter derler. Teğmen öğretmenmiş, o da bizden. Bizim gibi emekçi. Dünyada bir de ayrı tür insanlar var. Onlar oturur, çalışan insanların alın terini yerler. Bit gibi sırtımızdan geçinirler. Bizi sömürürler. Uzağımızda olurlar, yakınımızda olurlar, farketmez. Şimdi bu savaş, sömürenlerle sömürülenlerin savaşıdır. Bizim mutlaka kazanmamız gerek. Neden derseniz, sömürgeciler bizi daha iyi sömürebilmek için açtılar bu savaşı. Yunanlıları silâhlandırıp, donatıp üstümüze saldırttılar. Şimdi biz, tüm millet birleşip kendimizi savunuyoruz. Görüntü bu. Ama işin iç yüzü pek böyle değil. Aranızda hiç zengin çocuğu var mı? Yoktur. Çünkü onlar her zaman kaytarırlar. Yurtsever subaylarla biz emekçiler cephedeyiz. Biz çalışırız, biz savaşı-

rız, yurdu biz kurtarırız. Sonra onlar oturur, yurdun kaymağını yerler. Şimdi de yiyorlar. Siz cephede tetik çekerken, biz top tüfek yaparken, mermi doldururken onlar İstanbul'un yalılarında köşklerinde kadeh kaldırıyorlar. İş sıkıya gelince onlar yokturlar.

Mahmut'la Haceli birbirlerine baktılar.

— Benim en büyük korkum ne biliyor musunuz? Yarın savaşı kazanınca gene gelip tepemize oturacaklar . Biz emekçiler gene unutulacağız. Kendi devletimizi kuramazsak, neden savaştığımızı iyi bilemezsek, bu ne olacak...

— Neden savaşıyoruz?

— Dedim ya, kendi devletimizi kurmak için.

— Tamam, dedi teğmen, biz de bunu istiyoruz. Ama önce savaşı kazanalım. Sıra oraya gelecek.

— Hayır teğmenim, yanlış. Amaç sıraya konmaz. Amaç her zaman gündemde olmalıdır. Amacı gözden kaçırdık mı boşa savaşmış oluruz. Daha açık söyleyim, ağalar beyler şimdiden Kemal Paşa'nın çevresini kuşattılar. En büyük tehlike başlıyor. Yarın bu savaşı kazansak bile biz emekçiler için fazla birşey değişmiyecek. Çok uyanık olmalıyız.

Teğmen başını salladı.

— Yok, ben o kanıda değilim. Kemal Paşa'ya saçından tırnağına kadar güveniyorum. Siz de güvenin. Geçenlerde Hakimiyeti Miiliye gazetesinde okudum. Öğretmenlerle bir konuşma yapmış. Buram buram halkçılık kokuyor .Yeni devletimiz halk devleti olacak. Yeni bir ulus yaratacağız. Tüm halkımızı okutup uyandıracağız.

— Güzel ama nasıl olacak bu? Yöntem önemli. Köylü, işçi Meclise girebilecek mi? Yasaları kim yapacak? Meclisi bugünkü gibi beyler ağalar, hacılar hocalar doldurursa halk yararına yasalar yapılmaz. Bu köylü askerlerin akıttığı kanlar, verdiği canlar boşa gider teğmenim. Yazık olur. Bu fırsat çok iyi değerlendirilmeli.

— Haklısın Bekir usta, endişeni anlıyorum. Sen içini rahat tut. Kemal Paşa büyük bir kurmay, bir taktisyen. Bu savaşı kazanmak için yurdun bütün güçlerinden yararlanıyor. Ama yarın öyle bir devlet kuracak ki...

Toprağın üstüne parmağı ile bir çizgi çekti.

— İşte sana çizgi, bu bir halk devleti olacak. Tersi düşünülemez.

— İşi şansa bırakıyorsun teğmenim. Nasıl halk devleti? Adının halk devleti olması yetmez. Köylü gene yoksul kalacaksa, işçi gene sömürülecekse adı ne olursa olsun, birşey değişmez. Bence en büyük görev siz aydınlara düşüyor. Kemal Paşa'yı yalnız bırakmayın. Onu uyarın. Halkımızın büyük çoğunluğu henüz bilinçsiz. Çıkarlarının ne yönde olduğunu bilemiyor. Yeni kurulacak devletin temelinde halkın kanı ve alın teri var. Duvarlarında ve çatısında da bu olacak. Ama içinde başkaları oturmamalı, halkın kendisi oturmalı. Öyle bir yapı kurulmalı.

— Kurulacak, merak etme.

Bekir usta uzun uzun başını salladı. İnanamıyor gibiydi. Köylü askerler ilgiyle dinliyorlardı.

— Bana izin, diyerek ayağa kalktı. Yorgunsunuz, dinlenin. Yarın sabah gene görüşürüz, ben buradayım. Şu ilerdeki işlikte tüfekleri onarıyorum. Tanrı hepimizin yardımcısı olsun. Bu kara günlerimiz zaferle sonuçlanır inşallah. Benim korkum ilerisi için... Toprağa çizdiğin o çizgiyi hiç unutmayacağım teğmenim. Siz de unutmayın. İlerde sağ salim kurtulursak, gene konuşuruz.

— Tabi, inşallah...

Hepsinin elini sıkıp uzaklaştı. Arkasından baktılar.

— Yaman bir adam, dedi Mahmut.

— Öyle. Uyanık bir işçi. Belki de haklı. Ama ne yapabiliriz? Şimdilik işimiz bu savaşı kazanmak. Hadi, yatalım.

Battaniyeleri çekip uzandılar. Yaz günü toprak ılıktı. Yalnız kurumuş iyecenler insanın şurasına burasına batıyordu. Ona da alışkındılar.

Sabah ezanından önce malları teslim aldılar. Hangarın önünde kağnılara yüklediler. Teğmen Galip bir sürü kâğıda imza attı. Erlerin de adlarını, künyeleri yazdılar.

Mahmut, Bekir ustayı tekrar görmek istiyordu. Çok etkilemişti konuşması. İkide bir onu düşünüyordu. Son anda yetişti.

— Güle güle gidin kardaşlar, dedi. Unutmayın, bu bizim kurtuluş savaşımız. Biz emekçiler bu savaşı kazanmak zorundayız.

— Hoşça kal usta.

Dört kağnı ağır ağır yürüdü. Başlarında kağnıların sahibi olan köylüler vardı. Birisi kadın, öbürleri yaşlı erkekler. Bu çevrenin insanlarıydılar. Sazılarlı, Köseler'li... Zayıf, ufak tefek köylülerdi. Öküzleri habire sıkıştırıyorlardı.

Teğmen önde, askerler iki yanda, kağnıları aralarına almışlardı. Toprak yolda güney batıya doğru ağır ağır ilerlemeye başladılar. Kağnılardan birisi ulur gibi, ağlar gibi sesler çıkarıyordu. Haceli bıyık altından güldü.

— Ne sürdün bunun eksenine ağa?

— Kuyruk yağı sürdüm, dedi İzzet ağa.

— İyi... Biz de süreriz köyde.

Köseler köyünden yanık yüzlü, zayıf bir ihtiyardı. Avurtları birbirine geçmişti. İkide bir uzaktaki tepelere bakıyordu. Düşmanı görüverecek gibi bir davranışı vardı.

— Korkma daha uzaktalar.

— Değiller oğul. Bizim köye dün Sivrihisar'lı biri geldi de «yakındalar, dedi. Akşam sabah gelirler» dedi.

— İyi. Gelsinler bakalım.

Yayvan bozkır tepeleri hep birbirine benziyordu. Ekini biçilmiş tarlalar, kupkuru yamaçlar, susuz dereler... Güneş yukarda ateşler saçıyordu. Terliyerek yol alıyorlardı.

Mahmut köylülere bakıyor, Bekir ustanın sözlerini düşünüyordu. Ayaklarında çarıklar, önlerinde kağnılar, iskeleti çıkmış öküzler... Bu savaşı kazanırsak bunlarla kazanacaktı. Çarıkla, kağniyle ve öküzle. Sonra ne olacaktı bakalım?

Öğle sonu Çanakçı köyüne geldiler. Alay komutanı oradaydı. Sandıkları çuvalları teker teker sayıp teslim aldı. Kağnılar boşalınca geri döndüler.

— Allah yardımcınız olsun. Allah attığınızı boşa getirmesin. İnşallah geri çevirirsiniz gâvuru...

Böyle dualar ediyorlardı.

— Sağol nine. Sağolun ağalar. Hadi güle güle gidin. Gerisi bizden gayri. Siz görevinizi yaptınız, biz de yapacağız.

— İnşallah bakalım, hadi oğlum dâh!

O akşam sandıklar bölüklere dağıtıldı. Herkes fişekliğini doldurdu. Tüfeğini sildi. Gerideki derelere çekilip toprağa uzandılar.

Bozkır gecesi sessiz bir kımıltı içindeydi. Toprak yollarda kağnılar, arabalar gelip gidiyordu. Eşekler atlar katırlar vardı. Dolu gelip boş gidiyorlardı. Karınca gibi çalışıyordu insanlar.

— 25 —

Sabaha karşı Yunan cephesinden top ateşi başladı. Sessizlik yırtıldı. Ortalık gümbürtülerle takırtılarla doldu.

— Hıh, tamam!

— Yallah bismillâ...

Tüfeğini kapan fırladı.

— Durun, acele etmeyin. Tepenin gerisine yatın!

Mermilerin nereye düştüğü belli değildi. Ama patlamalar yakındaydı. Toprak sallanıyordu. Sağ tarafta bir duman gördüler. Kuru otlar tutuşmuştu. Çabukça yanıp geçti. Mermiler daha yakınlara düşmeye başladı. Cepheyi tarıyorlardı. Sonra makineli tüfeklerin takırtısı duyuldu. Türk askerleri uzun süre karşılık vermediler. Herkes sürünerek mevzilere girdi. Başlarını eğip beklediler. Ateş emri verilmiyordu. Yunan saldırısının başlayıp başlamadığını kestirmeye çalışıyorlardı. Tepelerin başında dürbünler ileri uzatılmış. Yunan siperleri gözetleniyordu. Karşı ateş açılmayışına şaşırmış gibiydiler. Kimisi ayağa kalkmış geriye bakıyordu. Aralarında işaretleşiyor, konuşuyorlardı. «Nerede bunlar, yürüyelim ilerliyelim» diyorlardı herhalde. Gerilere haberciler gidip geliyordu. Sevinçli bir kaynaşma içindeydiler.

Türk askerleri sabırsızlanıyordu.

— Ne duruyoruz yahu? Niye ateş etmiyoruz?

— Şimdiye kadar beş gâvur hakladıydım.

— Durun, acele etmeyin. Sırası var.

Sabah olmuştu. Gün ışımıştı iyece. Güneş karşı tepelerin başını aydınlatıyordu. Bozkır olanca çıplaklığı ile ortaya çıkmıştı.

Yunanlılar yavaşlattıkları ateşi tekrar hızlandırdılar. Güneşli tepelerde yer yer dumanlar patlamaya başladı. Piyadeler sıçramalar yapıyordu. Bizimkilerde hâlâ ses yoktu.

Molla Mahmut farkında olmadan dişlerini sıkmıştı. Toprağa yapışmıştı iyice. Yüzü kapkaraydı. Önünde yığılı toprağa bakıyordu. Başının üstünden, kulağının dibinden kurşunlar geçiyordu. Toprağa saplanan kurşunlar toz kaldırıyordu. «Bu sefer iş zor, diye düşündü. İyi hazırlanmışlar belli. Su gibi mermi harcıyorlar. Vay sizin kökünüze...»

«Ateş» emrini duymadı. Baktı, iki yanında bir cayırtı kopmuştu. Hemen tüfeğini uzattı, sol gözünü yumdu, başladı tetik çekmeye. Sıçrama yapan bir Yunan askerine nişan aldı, fakat vuramadı. Adam koştu koştu, bir hendeğe atladı. «Vay canına, iyi başlamadık. Hayırdır inşallah.» Dipçiği omuzuna iyice yerleştirdi, birine daha nişan aldı, tam önüne attı. Adam sendeledi, tüfeği elinden düşürdü. Almak için eğildi, fakat kalkamadı, uzandı kaldı oraya.

— Hu... dürzü seni! Nereye geliyorsun? Bobanın bostan tarlası mı sandın?

Başkasına nişan aldı. Sağında solunda arkadaşları durmadan tetik çekiyorlardı. Tepenin üstü barut dumaniyle dolmuştu. Geriden toplar atışa başlamıştı. Makineli tüfekler takırdıyordu. Geniş düzlükler toz duman içinde kalmıştı. Gürültüden yanındaki arkadaşını duymak olanağı yoktu.

— Allah allah!.. Ne bu be, kıyamet kopuyor.

Haceli geri çekilmiş, tüfeğine şarjür sürüyordu. Yüzü kıpkırmızıydı. Bakıştılar. Başını sallayarak birşeyler söyledi ama ne dediği belli değildi. Tekrar atmaya başladılar.

O sırada hemen gerilerine bir top mermisi düştü. Siperin içine eğildiler. Başlarına tozlar topraklar yağdı. Askerlerin kimisi öksürüyordu. Mahmut ağzına kaçan toprakları tükürdü. Geride ölenler yaralananlar olmuştu. Seslerinden

belliydi ama kim olduklarını anlayamadı. İnce ince bağırtılar geliyordu.

— Vay analarını... diye sövdü Haceli.

Ortalık yatışınca tekrar atmaya başladılar. Yüzleri gözleri toza toprağa bulanmıştı. Durmadan tetik çekiyorlardı. Öğleye kadar sürdü. Güneş yukarda iyice kızmıştı. Terliyorlardı. Susuzdular. Geride bir mekkare birliği eşeklere yüklü tenekelerle yakındaki köyden su çekiyordu. Mahmut'gilin birliğine de sıra geldi. Herkes geriye çekilip matarasını doldurdu. El yüz yıkamak için vermiyorlardı.

— O kadar bol değil. Bir saatlık yerden getiriyoruz. Yalnız içme suyu alın. Emir böyle.

Su kan gibi ılıktı, kandırmıyordu. Bir iki yudum alıp boğazlarını ıslatıyorlar, sonra gene sipere giriyorlardı. Karşıda bir sessizlik vardı. Ateş yavaşlamıştı.

— Hıı... nasıl? Birden vurur geçeriz sandınız emme kuyruğu kulağı çabuk indirdiniz. Dürzüler sizi!..

Mahmut gözlerini kısarak bakıyordu.

— Siz de bizimle birlikte yanın bakalım. Anlayın dünya kaç bucak?

Kızgın güneşin altında dereler tepeler erimiş gibiydi. Hiçbir kıpırtı görünmüyordu. Ağustos güneşi tepelerine binmiş, ateş saçıyordu. Gölgesine sığınacak hiçbir karaltı yoktu. Kırın yüzündeydiler.

— Emmimin anlattığı Arabistan çölü de böyleydi herhalde.

— İş kötü arkideş. İyi yanacağız burada.

— Yanmak değil, pişmek bu.

— İyidir. Yonanın burnu çabuk kırılır.

Siperlerin içine oturmuş, arkalarını toprağa dayamışlardı. Kerpiç gibi kuruydu toprak. İkide bir başlarını uzatıp karşılara bakıyorlardı. Boz tepeler sıcaktan titriyordu. Sakarya kıvrım kıvrımdı geride. Sarı bir su akıtıyordu. Hayvanlar kuyruğu kulağı sarkıtmış düşünüyorlardı. Sabahki heyecanları geçmişti.

Çankırı'lı Murtaza esneyip duruyordu.

— Ee, ne olacak böyle ağa? Benim uykum geldi.

— Uyu arkideş, biz seni bekleriz.

— Bu sıcakta uyunur mu yavu?

Cevap vermediler. Kimsede konuşacak güç kalmamıştı. Gözler çizgi gibi kapalı, yüzler ekşi, suratlar asıktı. Öğlen saatleri geçmek bilmiyordu.

Teğmen Galip kocaman mendilini başına örtmüş, gerideki yamaca oturmuştu. Arkası dönüktü. Kimbilir ne düşünüyordu. Derenin içindeki çadırlara gitse, çadırlar daha sıcaktı. Fırın gibi kızıyordu içleri. Hem belki ateş başlayıverir. Birliğin başında bulunmak gerek. Hepsi birden uyurlar, düşman da sessizce saldırıya geçer, haberleri olmaz. Yok böyle birşey ama, belki derya tutuşur...»

Sırtüstü uzandı. Şapkayı gözünün önüne indirdi. Altında kuru otlar çıtırdıyordu. Bekir ustanın dediklerini düşünmeye başladı. Doğru mu söylüyordu acaba? Bu konuları iyi bildiği belliydi adamın.

Haceli siperin içinde dün içtikleri çorbayı düşünerek peksimet kemiriyordu. Şimdi dolu bir tas olsaydı şurada. Üstüne kırmızı biber ekip kaşıklasaydı. «Serin gölgeli bir ağaç altı. Dibi çimen. Bizim bağdaki koca ceviz gibi... Ulen bu çıplak kırda savaş yapılır mı? Akıl mı bu? Ne işin var da buralar geldin hay dürzü gâvur?»

Birden ateş başladı. Elindeki yarım peksimeti torbaya koyup tüfeği kaptı.

— Çabuk siperlere girin, durmayın!

Herkes davrandı. Tüfekleri ileri uzattılar. Yunan siperlerinde bir kıpırtı görülüyordu. Yeni bir saldırıya geçeceklerdi herhalde .

— Ateeş!..

Tüfekler patlamaya başladı. Kızgın güneşin altında kurşunlar vızır vızır gelip gidiyordu. Ortalık bakılamıyacak kadar aydınlıktı. Gözler çizgi gibi yarı yumuluydu. İyi nişan alınamıyordu. Kızgın namlular elleri yakıyordu. Herkesin her yerinden ter yürüdü.

— Tam savaş havası! dedi birisi kızgınlıkla.

Yakaları bağırları açmışlardı. Terle toz karışıp çamur oluyor, yüzlerinden aşağı yol yol akıyordu. Hiç birisi tanı-

nacak gibi değildi. Sağ taraftaki düzlükte daha yoğun bir savaş sürüyordu. Molla Mahmut başını kaldırmadan sık sık oraya bakıyor, sonra dönüp kurşun sıkıyordu.

Biraz sonra Yunan askerleri sıçramalar yapmaya başladılar.

— Vay canına, şunlara bak! Bayâ cesurlar be!

Ateş sıklaştı. Ayağa kalkını deviriyorlardı. Yunanlılar epey kayıp verdiler. Ama yılmıyorlar, geriden yeni sıçramalar yapıyorlardı.

— Hiç akıl yok bunlarda. Nereye geliyorsunuz ulen? Biz burada armut mu topluyoruz?

— Vıjj...

Kulağının dibinden bir kurşun geçti. Nerdeyse saçlarına değmişti. Hemen eğildi yere.

— Vay canına, nerdeyse vuruluyorduk.

Kalbi küt küt attı. Geriye çekilip yutkundu. Bir dua okudu kendi kendine. Boğazı kurumuştu. Matarayı çıkarıp iki yudum içti. Kan gibiydi su.

Sonra uzanıp tekrar atmaya başladı. Her tetiği çektikçe dişlerini sıkıyordu. Karşı tepenin başından bir makineli tüfek takırtısı duydu. Mermiler sağına soluna toprağa saplandı. Eğildi hemen. «İyi atıyor gâvur. Bu gidişle vurulacağız.» Haceli'ye seslendi.

— Dikkat et Haceli, iyi atıyorlar. Demin az daha vuruluyordum.

— Öyle he. Bu sefer gözü kara bunların.

— Konuşmayın, dikkat edin! İleri bakın.

— Kötü atıyorlar teğmenim.

— Siz de atın.

Bir saat kadar sürdü. Başlarını kaldırmadılar. Namlular iyice kızmıştı. Sıcaktan ne edeceklerini bilemiyorlardı.

— Vay anasını... diye sövdü Haceli. Nasıl dayanılır buna be? Başım döndü.

Göz çukurlarına ter dolmuştu. İleriyi göremiyordu. Mendili çıkarıp yüzünü gözünü sildi. Sağa sola baktı. Yapılacak hiç birşey yoktu. Bu sefer kötü gidecekti savaş. Öy-

le görünüyordu. Akşam da olmuyordu bir türlü. Nasıl gündü bu?

— Vay bee, piştik iyice.

— Cehenneme döndü ortalık.

Herkes söylenmeye başlamıştı. Teğmen eğilerek yanlarına geldi.

— Dayanın arkadaşlar, dedi. Aynı sıkıntıyı Yunanlılar da çekiyor. Biz niye çekmiyelim? Burada bir bozuldular mı tamamdır, biter bu iş, dayanın.

— Su getirsinler bize teğmenim. Öleceğiz...

— Olur. Şimdi haber yollarım.

Sürünerek gidiyor, öbürlerine de aynı şeyleri söylüyordu. O da tanınacak gibi değildi. Kavrulmuştu iyice.

Yeniden topçu ateşi başladı. Önlerine yanlarına kocaman mermiler düştü. Patlamalar, gürlemeler... Ortalık ateş yağmuru altında kaldı.

— Vay anam vay...

— Yandım anam...

Vurulup parçalananlar, can çekişenler... Kıyamet kopuyordu. Sağ kalanlar çukurların içine yapışıp kalmışlardı. Kimse geri çekilmeyi düşünmüyordu.

O arada ateş hattına yeni bir birlik soktular. Yaralıları ayaklarından tutup sürüyerek geriye çektiler.

İkindi sonu olmuştu, düşmanın büyük bir gürültüyle süngü savaşına kalktığı görüldü. Ansızın gelmişlerdi. Mahmut süngüyü takıp zor yetişti.

— Allah Allah Allah!..

Gök gürlüyordu sanki. Tepenin başında siperlerin içinde vuran vurana, kıran kırana bir uğultudur gitti. Yunan askerleri, Türk askerleri birbirine karıştı. Vur ha vur, kır ha kır... Sol yandaki birlikler de girdiler. Tüfekler susmuştu ama süngü şakırtısı ortalığı doldurmuştu. Çok hızlı bir kavgaydı. Oradan oraya atlıyor, vuruyor, saplıyor yıkıyorlardı. Yarım saatten fazla sürdü. Sağ kalan Yunan askerleri geriye kardı. Kaçmaya başladılar. Arkalarından kurşunlar patladı. Kimisi de öylece devrildi.

Soluk soluğa kalmışlardı. Siperlerin içine indiler, ağız-

larını açıp solumağa başladılar. Hiç birinin yüzü tanınacak gibi değildi. Omuzlar kalkıp kalkıp iniyordu. Uzun süre konuşamadılar. Birbirlerine bakıp duruyorlardı.

— Huf huf... Nasıl oldu, huf huf... Ne yaptık?

Molla Mahmut ellerini açıp kapadı.

— Bilmem.

Sıhhiyeler yaralıları taşıyorlardı. Epey kayıp vardı. Korkunç bir savaş olmuştu. Ortalık kan çamuru içindeydi.

— Geriye çekilin. Derenin içine inin. Çabuk olun!

Oraya sağ taraftan kayan piyade birliğini yerleştirdiler.

Molla Mahmut bir türlü kendine gelemiyordu. Gözleri pır pır ediyor, önünü göremiyordu. Elindeki tüfeğin kabzasını sımsıkı tutuyordu hâlâ. Ölülere yaralılara basmamağa çalışarak yürüdü. Kulakları uğulduyor, ayakta sallanıyordu.

Geri dönüp Haceli'yi, Hamdi'yi aradı. Haceli yoktu ortalarda. Bağırmak istedi, sesi çıkmadı.

— Durma hemşerim, yürü!

Onu söyleyene kızdı.

— Ne olur durursak?

Hüseyin çavuş cevap vermedi, arkasını döndü.

Ter urbalarından dışarı çıkmıştı. Koltuk altları, omuz başları kapkaraydı. Derenin içine oturdular. Yangından çıkmışlardı sanki, her yerleri alaf alaf yanıyordu.

— 26 —

Geceleyin atları ırmağa indirdiler. Kendileri de girip güzelce yıkandılar. Hiç ses çıkarmıyorlardı. Bazıları çamaşırlarını urbalarını ıslatıp sıktılar. Tozu toprağı akardı hiç değilse. Sakarya'nın suları ılıktı. Bütün gün kızgın toprakları yalıyarak aktığı için hamam suyu gibi ısınmıştı. İnsanı serinletmiyordu. Bir de kokuyordu nedense. Hayvanlar bile doğru dürüst içemiyorlardı.

— Yukarılarda ölüleri mi alttılar, ne? Su değil irin.

Mahmut iğrenip çabukça çıktı dışarı. Ayaklarını kuru otlara silip temizledi.

— Şimdi Yonan geliverse üstümüze, emme yakalar hal Çoğumuz çıplak.

Güldü kendi kendine.

— Sıkı mı hemşerim, bu karanlıkta gözü yer mi?

Birisi urbalarını arıyordu.

— Ulen nerde benim urbalar, şuraya koyduydum?

Cevap vermiyorlardı.

— Hişt, size söylüyorum. Şakanın sırası değil. Kim aldiyse versin.

Koca Yakup derlerdi, karanlıkta döne döne urba arıyordu.

— Urban var mıydı, iyi biliyon mu?

— Aha şuraya koydum yavu, tövbe yarabbi...

— Irmağa düşmüş olmasın?

— Ne ırmağı, buradan ta ırmağa nasıl düşer?

— Valla bilmem kardaş, ben görmedim.

Bunca yorgunluğun ve acıların içinde kıs kıs gülüyorlardı.

— Heey burada bir tecizat var.

— Burada da elbise var.

— Tüfeği de burada.

— Ulen dürzü dölleri...

Koca Yakup söylenerek öteberisini topladı. Giyinip arkalarından yetişti.

— Hadi sürün atları, çabuk olun. Bugün daha geriye gideceğiz.

— Neden o?

— Emir böyle, dinlendirecekler. Çok yorulduk canım. Can dayanmaz buna.

— Gölgeli bir yer olsa bari.

— Gölge yapmışlar, merak etme. Bizim için çardak kurmuşlar.

— Alay geçme şimdi hemşerim.

— Ne alayı kardaş, sen gölge istemedin mi?

Hamdi burnundan soludu.

— Tövbe yarabbi...

Mahmut'un birden aklına geldi.

— Murtaza nerede yahu?

— Buradayım ağa, buyur.

— Nasılsın, hiç sesin çıkmıyor?

— İyi değilim ağa, bizim hemşeri Rıza vuruldu.

— Sahi mi, öldü mü?

— Ölmedi emme yarası ağır. Beni tanıyamadı.

Murtaza birden hıçkırdı, ağlamağa başladı.

— Onun yerine keşke ben vurulsaydım. Arslan gibi oğlan uzandı kaldı. Daha ilk günü, üü...

Omuzları sarsılıyor, sesi boğuluyordu.

— Üzülme Murtaza, savaş bu herşey olur. Hem ölmemiş ya, kurtulur inşallah.

— Kurtulmaz ağa, çok ağır.

Mahmut elini omuzuna koydu.

— Yapma, şehitlere gazilere ağlanmaz. Onlar vatan için... Keşke biz de... Hem biz ne arkadaşlarımızı kaybettik. Sen de alışacaksın. Sus, ağlama. Belki biz de bugün yarın... Fena bastırıyorlar.

Murtaza boğuk boğuk hıçkırıyordu.

— Kendini topla. Asker ağlamaz. Bize düşen onların öcünü almak.

Konak yerine geldiler. Atları bağlayıp torba taktılar. Uzaktan uzağa hâlâ savaş gürültüleri duyuluyordu. Atlara yakın düzlüğe uzandılar ama yorgunluktan uyuyamıyorlardı. Kemikleri ağrıyordu, sinirliydiler. İleri geri söyleniyorlardı.

— Bu savaş yerini çok kötü seçtiler be. Hepimiz kırılacağız burada.

— He. Sıcak bir yandan, susuzluk bir yandan, iflahımız kesik.

— Komutanların bir düşündüğü var, durun hele.

— Neymiş o?

— Yonan buna dayanamaz, çabuk çözülür. Bize zor da onlara kolay mı? İkmâl da yapamazlar.

— Teğmenin dediğine göre Yonanın burnu burada bir kırıldı mı bitti gayri.

— İnşallah bakalım.

Karanlıkta geriden habire piyade birlikleri geliyordu. Sessiz bir kımıltı içindeydiler. Aralarında fısıldıyarak konuşuyorlardı. Bir derenin içinde şehitlerin gömülmesi için hendekler kazılıyordu. Atlar ölü kokusunu almışlar, huysuzlanıyorlardı.

— Bu sıcakta ölmek de kötü. Hemen kokuyor insan.

— Beni asıl bu kötü etti. Hasta oldum. Oy anam oy oy...

Mahmut bir ot kümesine başını koymuştu. Yıldızlara bakıyordu. Gözlerini yumdu. Gözlerinin içi kum dolmuş gibi sızlıyordu.

Gece yarısına doğru uykuya vardılar. Hiç birinin uykusu rahat değildi. Kimisi homurdanıyor, kimisi inliyordu. Kimisi söyüyordu ana avrat. Haceli dişlerini sıkmıştı. Çatır çutur sesler çıkarıyordu. Hiç farkında değildi. Sabaha doğru Keskinli Ahmet birden fırlayıp elini kolunu salladı. Sonra durup baktı, şaşırmıştı. Usulca yerine uzandı.

Toprakta tıkırtılar vardı. Uzaklarda ayak sesleri, teker gürültüleri... Yunanlılar mı geliyordu yoksa? Başını kaldırıp baktı, hiçbir şey görünmüyordu. Bir daha uyuyamadı. Ortalık ışıyıncaya kadar kımıldandı durdu.

Şafakla birlikte topcu ateşi yeniden başladı. Bozkır göğü yırtılıyordu. Sonra makineliler piyade tüfekleri başladı. Alışkındılar bu seslere. Önemli gelmiyordu. Bazıları doğrulup oturdu, bazıları uyumaya devam etti.

— Kalkın heey, fasıl başladı.

Birisi güldü bu söze. Davul sesine benziyordu gerçekten. Güm tete tete... Arada bir top, sonra tüfekler. Tepelerin arkasında kızılca kıyamet kopuyordu. Gün doğana dek sürdü.

Birbirlerine bakıp kafaları sallıyorlardı. «Neler oluyor şimdi, ne canlar yanıyor, hey Allah...»

Geriden arabalar geldi, komanya dağıttılar. Birer matara su verdiler. Ağzı kapaklı tenekelerden hiç damlatmadan dolduruyorlardı. Su çok kıymetliydi.

— Aman dökmeyin. Azar azar için. Akşama kadar bu suyla idare edeceğiz.

— Bugün burada mıyız teğmenim?

— Belli değil. Duruma göre belki gideriz. Şunu öğrendik, Yunanlılar çok kayıp vermişler. Askerlerin morali bozukmuş. Dün alınan esirler birbiriyle kavga etmişler. Kendi subaylarına saldırmışlar.

— İyi öyleyse, biz bırakalım da onlar kendi kendilerine savaşsınlar.

— Birkaç gün dayanabilirsek herhalde öyle olacak.

Başını sallayarak yürüdü gitti. Mahmut arkasından bakıyordu. Biraz daha incelmiş gibiydi. Boyu da uzamıştı sanki.

— Hay arslan, dedi arkasından. Her sözü ilâç gibi geliyor adama.

Öğleye doğru bir emir çıktı.

— İkinci üçüncü bölükler hazırlan, at bin!

Oturmuş tüfeklerini siliyorlardı, hep birden fırladılar. Hayvanların torbalarını alıp kolanları sıkıladılar. Atlara bindiler.

— Beni koğuştur!

Önce ikinci bölük yürüdü. Arkasından Mahmut'gilin bölüğü güneye doğru tepelerden kırlardan yol almağa başladı. Uzaktan Yunan siperleri görünüyordu. Bir yerde top ateşine tutuldular. Hemen önlerine, arka arkaya mermiler düştü. Tepeyi dört nala aşıp dereye indiler. Savaş alanı geride kaldı. Yer yer piyade birlikleri tutmuştu buraları. Kimisi siper kazıyor, kimisi ateş hattına doğru yanaşıyordu. Toza toprağa karışmış, toprak rengini almış askerlerdi.

Çaldağı'nın eteklerinde parıltılar görünüyordu. Top namluları makineli tüfek öbekleri şimdilik susuyorlardı ama ateşe hazırdılar. Bir derede suvariler dinleniyordu. Atlar güneşin altına yatmışlardı. Patırtıyı duyunca başlarını kaldırıp baktılar. Kimisi kişnedi.

— Nereye böyle hemşerim?

— Göreve. Dalış yapacağız.

— Şansınız açık olsun.

Dereyi koğuşturarak batıya doğru yöneldiler. İki yanda yayvan tepeler vardı. Anız tarlalar, boş kırlar kızgın

güneşin altında titriyordu. Bir köyün yanından geçtiler. Düz damlı evler, yıkık kerpiç duvarlar...

— Köye girmiyelim. Tuzağa düşebiliriz.

İki bölük, köyü ortaya alıp iki yandan geçtiler. İleriye keşif kolu çıkarıldı. Teğmenler dürbünle çevreyi gözetliyorlardı. Hiçbir kıpırtı görünmüyordu. Öncüler yayan olarak köye yanaştılar. Bir iki eve baktılar. Köy boşalmıştı, kimse yoktu. Sokaklarda başıboş hayvanlar dolaşıyordu. Bir evin damından «tamam, yürüyün» işareti verildi.

— Demek bu kesim boş. Bizim birlikler niye yanaşmıyor peki?

— Belki düşman geri çekildi.

Kuzeyde yoğun ateş sesleri duyuluyordu. Tırısla ilerlemeye başladılar.

— Teğmenim, teğmenim!

Mahmut, ilerdeki tepenin üstünü gösterdi. Kıpırtılar görmüştü orada.

— Sürün çabuk, dereye inin!

Bir takırtı başladı. Kurşun yağmuru içinde kaldılar. Atlardan birisi yıkıldı. Binicisi kaldırmağa çalıştı.

— Bırak! At kendini dereye.

Dolu dizgin dereye indiler.

— Atları bağlayın. Tepeye çıkacağız, çabuk olun!

Yerköy'lü Ali bacağından vurulmuştu. Gömleğini yırtıp sıkıca bağladılar.

— Sen kal burada. Giderken götürürüz. Tepeye tırmanın arkadaşlar çabuk!

Eğilerek, emekliyerek tırmandılar. Ateş kesilmişti ama gene de tedbirli davranıyorlardı. Usulca kafaları kaldırıp baktılar. Hiçbir şey görünmüyordu.

— Ne oldu bunlar?

Teğmen Galip doğrulup baktı, araziyi gözüyle ölçüp biçti. Tepeyi marş marşla geçseler, yanlış bir iş yapmış olurlar mıydı acaba? Vazgeçti.

— Emin, Osman! Buraya gelin!

— Buyur teğmenim.

— Şu tepeyi yan taraftan dolaşın, arkalara bakın. Neler oluyor, haber getirin, çabuk!

— Başüstüne.

Eminle Osman tüfekleri ellerinde, koşarak çıplak tepeyi dolandılar. İlerdeki düzlükte bir suvari birliği dört nalla gidiyordu. Toza kesmişti oralar. Başka birşey görünmüyordu. Tepenin üstüne çıkıp bağırdılar.

— Teğmenim, bir suvari birliği gidiyor. Başka kimse yok.

— At biin! Yunus, sen yaralı arkadaşı arkana al. Geri götür. Sıhhiyelere teslim et. Çabuk olun arkadaşlar, geç kaldık, tüh...

Tepeyi dolanıp hızla sürdüler. Fakat yetişmelerine olanak yoktu. Yunan suvarileri uzaklaşmıştı. Toz bulutu birden kayboldu. Dereye inmişlerdi.

— Duur! Üstlerine gitmiyelim, pusu kurdular.

Sağa sola baktı. Batı tarafa yönelseler tehlikeli olabilirdi. Düşman birliklerinin kucağına düşerlerdi. Doğuya yöneldiler. Biraz sonra arkalarından bir ateş başladı. Fakat uzaktı, etkili olmadı. Hızla uzaklaştılar. Öbür bölük dereye inmişti. Oradan karşılık verdiler.

— Anlaşıldı, buradan ötesi tehlikeli. At iin!

Atları tepenin gerisine bağladılar. Çakı gibi canlıydı hepsi de. Sıcağı falan unutmuşlardı.

— Yayılarak yürüyün şimdi. Düşman suvarileri dereye yerleşti, onlarla vuruşacağız. Dikkat edin ha!

Tüfekler ellerinde, eğilerek sürünerek ilerlemeğe başladılar. Altlarında kızgın toprak, üstlerinde güneş, sıcaktan kavruluyorlardı. İki taraftan sıçraya sıçraya ilerlediler.

Karşılıklı ateş başladı. Açık arazide zor oluyordu, saklanacak yer yoktu. Kurşunlar tehlikeli biçimde geliyordu. Üçüncü bölük düşmanın sol yanından ateşe başlayınca durum değişti. Çözüldüler. Herkes atına doğru koştu. İki taraftan üstlerine ateş yağıyordu. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Vurulanlar, yıkılanlar oldu.

— Dayanın arkadaşlar, kaçırmayın hınzırları!

— Ah bir makineli tüfek şimdi...

Atına binen sürdü, fakat arkalarından kurşun yağıyordu. Atların bazısı yıkıldı. Epey kayıp verdiler.

Tam o sırada gerideki tepeden topçu ateşi başladı.

— Eyvah bu kötü!

— Geri çekilin, atlara koşun! Dağınık gidin!

Köye aşağı koşarken ortalarına bir mermi düştü. Üç dört at birden yıkıldı.

— Tüü... mahvolduk!

Haceli'nin atı tökezledi. Tam düşerken ayaklarını özengiden kurtarıp kendini yere attı. Tüfeğin namlusu başına vurdu ama toplanıp var gücüyle koşmağa başladı.

— Durmayın! Köyü topa tutarlar dağınık sürün!

— Atla arkama Haceli!

Mahmut'un atına bindi. Köyün sokaklarından hızla geçtiler.

— Burada duralım teğmenim, yaralı arkadaşlarımız kaldı.

Teğmen Galip ne edeceğini bilemiyordu. Kan-ter içindeydi. Öbür bölük de geldi. Onların daha çok kayıbı vardı.

— Eyvahlar olsun, çok kötü yakalandık.

Teğmen Sacit dizlerini dövüyordu. Sesi boğulmuştu, yüzü sapsarıydı.

— Dur, ne oluyorsun, kendine gel. Savaş bu...

Galip yatıştırmağa çalıştı. Ama kendisi de bir şaşkındı. Kafası işlemiyordu. İleriye geriye bakındı.

— Ne edeceğiz şimdi? Dönüp yaralıları toplıyalım mı?

— Olmaz, tekrar topa tutarlar. Durmıyalım burada, gidelim.

Köyün ortasına bir top mermisi daha düştü. Kerpiç evler yıkıldı. Ortalık toz bulutu içinde kaldı.

— Sürün çabuuk! Durmayın!

Dört nala kalktılar. Haceli'yi de arkasına bindirdiği için Mahmut'un atı zor yürüyordu. Geride kalmıştı. Haceli atladı aşağı.

— Öbür bölükte boş bir at var, ben ona bineyim. Sen git.

Binicisi vurulan atı yakalayıp üstüne atladı. Kendi atın-

dan daha iriydi ama sevinsin mi üzülsün mü bilemiyordu. Acımıştı dorusuna. Yıkıldığı yerde öylece bırakmak zorunda kalmıştı. Geriye bakıp.

— Vah canım... diye inledi.

Hayvan görünmez olmuştu. Gözleri sızladı. Mahmut onu bekliyordu.

— Sür hadi, durma!

— Atım kaldı arkideş.

— Kaldı ne yapalım? Savaş bu, sür...

Haceli'nin yüzü ağlamaklıydı.

— Koşumlarını da alamadık.

— Ne yapacaksın atsız koşumu canım?

Dereye inip gözden kayboldular. Hepsi de fena yorulmuştu. Ter sırtlarından aşağı sızıyordu.

— Durun, dinlenelim biraz.

Atları durdurup indiler. Vurulan arkadaşları için üzülüyorlardı. Yüzleri kapkaraydı.

— Nerden çıktı bu top ateşi yavu? Ne güzel savaşıyorduk...

— He ya, iflâhını kestiydik düşmanın.

— Gene de onların kaybı bizden çok.

— Çok ama kaç para? Vay dini imanını...

Malatyalı Hasan göğsünü yumrukluyordu.

— Yanıbaşımda, gözümün önünde... Vay kardaşım vay!

Ağlıyor, dövünüyordu. Güçlükle yatıştırdılar.

— Şehit oldu. Şehide ağlanmaz, çocuk musun?

Teğmenler daha da üzgündüler.

— Topçu ateşine tutulacağımızı hiç kestiremedik. Keşke bu kadar girmeseydik...

— Girdiğimiz iyi oldu ama ne bileceksin böyle olacağını? Topçular tepeden gözetliyormuş demek.

— Neyse. buna da şükür. Gene ucuz kurtulduk.

— Ne olacak şimdi, arkadaşlarımızı alamıyacak mıyız?

— Alamayız. Tehlikeli iş. Şu yakın birliklere söyleriz, akşam hava kararınca gelip toplarlar. Belki bazıları kurtulur.

— Bu sıcakta yaralı adam nasıl kurtulur? Bir yudum su veren yok.

— Allaha bırakacağız gayri, başka ne yapabiliriz? Gidelim...

— 27 —

Malatya'lı Binali ağır yaralıydı. Bir şarapnel parçası göğüs kemiğini parçalamıştı. Tüfeği elinde yerde yatıyordu. Hiç kendinde değildi. Kanlar urbalarının altından yere sızıyordu. Toprak iştahla emiyordu taze kanı. Biraz sonra koyulaştı, kurudu.

Binali gözlerini kırpıştırdı. Çıplak gökyüzünde bulutlar görür gibi oldu. Yüzünü aciyle buruşturdu. Alnında domur domur terler birikmişti. Elini göğsüne götürdü, eli kan içinde kaldı. Çamur renginde koyu bir kandı. O zaman yaralı olduğunu anladı. Kafasının içi bir karanlıktı. Nerede olduğunu, nasıl yaralandığını anımsamağa çalıştı, çıkaramadı.

— Su... diye mırıldandı. Suu...

Kimse duymadı. Kızgın güneş ortalığı yakıyordu. Gözlerini kapadı tekrar. Kesik kesik nefes alıp veriyordu. Soludukça hırıltı geliyordu boğazından. Üstünde yeşil sinekler uçuyordu. Alnına yüzüne konuyorlardı. Elini kaldırıp koğamıyordu. Öyle bitkindi. Karanlık bir kuyunun içinde duyuyordu kendini. «Ölüyorum herhalde» diye düşündü. Zorlukla yutkunmağa çalıştı. Gökyüzüne baktı tekrar, daha aydınlık gördü. Güneş gözlerini kamaştırdı.

— Uuff... yaptı. Nerdeyim ben, ne oluyor? Hasan, Hasaan!...

Başını iki tarafa döndürüp baktı.

— Kimse yok mu?

Az ilersindeki at ölüsünü gördü. Karnı yarılmıştı atın. Ağzından kara bir kan akmıştı. Kokusunu duydu. Kendi atı mıydı acaba, anlayamadı. «Allah allah, ne olmuş bu ata?

Neredeyim ben?» Ellerini toprağa dayayıp doğrulmağa çalıştı, kalkamadı. O güç yoktu içinde.

— Suu... diye inledi tekrar.

Sonra aklına geldi, eliyle matarasını yokladı. Su vardı herhalde. Ama nasıl çıkaracaktı? Hafifçe yana dönmeye çalıştı. Göğsünde büyük bir acı duyuyordu. Bir eliyle orasını tuttu, öbür dirseğine dayanarak kımıldanmağa çalıştı. Birden başı düştü yere. Bir süre kımıldanamadı. Ağzı açılıp örtülüyordu. Yarası yeniden kanamağa başladı. Kuru kanların ortasından su kaynar gibi taze kan çıkıyordu.

Sonra uğraşıp matarayı zorla çıkardı. Eğip ağzına döktü. Su ılık da değil, iyice sıcaktı. Birkaç yudum içti. Yüzünü buruşturuyordu. Çevreye bakındı. Kırlar anlaşılmaz bir boşluk içindeydi. Arkadaşları neredeydi, nereye gitmişlerdi? Zorlukla doğrulup oturdu. Birkaç adım gerisinde iki ölü gördü. Kanlar içinde yatıyorlardı. Kim olduklarını tanıyamadı. «Demek ateşe yakalandık burada. Ben de yaralandım.» Durumu anlar gibi oldu. Gözünü iyice açıp kapadı. «Atım nerede? Bu at benim mi?» Bakarken içi bulandı. Gitmeliyim, diye düşündü. Şu köye gitmeliyim. Arkadaşlar oradalar belki. O taraftan geldik öyle ya? Beni niye bırakıp gittiler acaba? Hay allah...»

Tüfeğine dayanıp zorlandı, ayağa kalkacak gücü yoktu. Oturduğu yerde sürünmeğe başladı. Tüfeğe dayanıp kendini ileri itiyordu. Kızgın toprak bacaklarını yakıyor, canını acıtıyordu. Zor durumdaydı. Bir an önce kurtulmalıydı buradan. Göğsündeki ağrı dayanılacak gibi değildi. «Yaram ağır herhalde, vay anam vay... Ölecek miyim burada? Yardım edecek kimse yok.» Sağa sola baktı. Sararmış yüzünden terler akıyordu. Gözleri derine batmıştı iyice. Nefes alıp verdikçe ileri geri sallanıyordu. «Düşman yakında mı acaba?» Tekrar beklemeğe başladı. Ellerine dikenler batıyordu. Geçtiği yerlerde kapkara kan izleri kuruyup kalıyordu. Durup biraz daha dinlendi. «Şu köye bir varabilsem. Ah bir varabilsem...» Yılgın yılgın baktı. Arada bir iki tarla vardı ama kendisine ne kadar da uzak geliyordu? «Bağırsam duyarlar mı?»

— Heey! Kim var orada? İmdaat!

Kimse duymuyordu. Kalın sesli bir sinek başının üstünde dönüp duruyor, canını sıkıyordu.

— Ah ulen, bir tas soğuk su olsa...

Matarayı çıkarıp tekrar içti. Kandırmıyordu adamı. Bir eliyle yarasını tutup sürünmeye başladı. Başı dönüyordu. Tekrar bayılacaktı herhalde. Kımıldanmadan durup toprağa bakmağa başladı. İyice rahatsızdı. Ne olduğunu anlayamıyordu. Her yer sallanıyor gibiydi. Uzaktaki tepeler bir siliniyor, bir belirleniyor, sanki uzaklaşıp yaklaşıyorlardı. Gözlerini yumdu, derin bir kuyuya düşüyor gibiydi. İki eliyle toprağa tutundu. Yıkılmamağa çalıştı.

— Binali, Binali! Aç gözünü, kendini topla. Buradan kurtulmalısın!

Bir fısıltı duyar gibi oldu. Gözünü açıp baktı, kimse yoktu. İri sinek başının üstünde dönüp duruyordu. «Köye gitmeliyim. Oraya varırsam kurtulurum. Allah yardım et.»

İki eliyle tüfeğine dayanıp kalkmağa çalıştı. Zorla doğrulabildi. Her yeri titriyordu. Ağır ağır yürüdü. İki adım atıp bir dinleniyordu. Yıkılmamak için kendini tutuyordu. Beş dakikalık yolu bir saatta yürüyebildi. İlk evin gölgesine oturdu. Kerpiç duvara arkasını dayadı. «Oh Allah, çok şükür...» Yorulmuş bitmişti. Yarasından hâlâ kan sızıyordu. Kendini bıraktı. Tüfeği elinde, uyudu kaldı orada.

Akşamdan sonra hava kararınca yanıbaşında sesler duydu. Sıçrayıp uyandı. Korktu önce. Kimdiler acaba? Duvarın dibine büzüldü. Belki düşman askeriydi bunlar. Görürlerse öldürürlerdi. Ama kulağına türkçe sözler geldi.

— Bu taraftan gidelim.

— Köyün içinde kimse yok.

— Ben varım, dedi. Gelin, yaralıyım...

Sesi bitkindi. Ayağa kalkacak gücü yoktu. Askerler kuşkuyle baktılar. Birisi tüfeğini çevirdi.

— Kimsin, adın ne?

— Binali.

— Hangi birliktensin?

— Suvari...

Yanına geldiler.

— Geçmiş olsun. Nerenden yaralısın?

— Aha buramdan, çok kötü...

— Yürüyemez misin?

— Yok, hayır.

— Sırtımıza alsak, o da olmaz. Tezgereyle götürelim seni. Koş Haydar, tezgereyi getirin. Başka yaralı var mı buralarda?

— Bilmem. Aha orada ölüler var. Oh...

Elini cansızca kaldırıp gösterdi. Sonra kendini bıraktı.

Tezgerenin üstünde giderken başı iki tarafa sallanıyordu. Bazan yıldızları görüyor, bazan kaybediyordu. Nereye götürülüyor, hiç bilmiyordu.

Çadırda sağlık erleri ilk tedaviyi yaptılar. Yarayı temizleyip ilâç koydular. Sıcak çorba içirdiler.

— Hadi şimdi uyu. Sabah doktor gelecek. İyi olacaksın.

— Sağolun.

Gözlerini yumdu ama uyuyamadı. Acıdan kıvranıyordu. Çadırda kendisi gibi başka yaralılar da vardı. Kimisi yerde, kimisi battaniyelerin üstünde yatıyordu. İnleyenler, ıkılıyanlar birbirine karışmıştı.

— 28 —

Molla Mahmut'la Haceli gece nöbetindeydiler. Tepenin üstünde geziniyorlardı. Gerideki derede bölük yatıyordu. Öksürükleri, aksırıkları duyuluyordu buradan. Gece sessizdi. Arada bir ne olduğu anlaşılmayan uzak uğultular duyuluyordu. Mahmut'la Haceli hemen dönüp bakıyorlardı.

— Ne bu yavu, ne sesi bunlar?

— Kim bilir? Yonanlılar geriden birşey mi getiriyorlar ne?

— Kamyon sesine de pek benzemiyor. Uçak desek, o da değil.

— Gâvurda icat çok. Belki hiç görmediğimiz birşey.

— Olabilir. İyi hazırlanmış dürzüler.

— Hem de çoklar. Dediklerine göre bizim üç katımız asker getirmişler.

— Öyle emme kulak asma, çabuk eriyorlar. Savaşçı millet değiller.

— Nasıl değiller arkideş, iyi dövüşüyorlar. Daha ne yapsınlar? Bilmedikleri bir memlekette bu kadar dövüşülür. Ta buralara geldiler baksana?

— Geldiler de ne ettiler sankim? Kaç gündür bir adım ilerliyebildiler mi?

— İlerliyecekler emme bırakıyor muyuz? Hem susuzluktan imanları gevriyormuş. Atlarının çoğu kırılmış.

Haceli güldü.

— Bu Kemal Paşa'nın işine akıl ermez arkideş. Yonanı mahsustan getirdi buraya, öyle değil mi?

— Kim bilir?

Geriye döndüler. Aralarında fısıldayarak konuşuyorlardı. Yıldızlı bir geceydi. Çok uzaklarda bir köpek ürüyordu. Mahmut o tarafa baktı.

— Geçen gün Polatlı'da konuştuğumuz ustanın adı neydi?

— Hee, Bekir usta. Yaman adamdı değil mi?

— Ne diyorsun, hiç unutamıyorum dediklerini. İkide bir aklıma geliyor. Çok işler var işin içinde.

— Öyle, bizim aklımız pek ermiyor emme Kemal Paşa bilir ne yapacağını. Hele şu savaşı bir kazanalım...

— İnşallah bakalım.

Bir patırtı duyar gibi oldular. Neydi acaba? Çevreye dikkatle bakmaya başladılar. Mahmut yere yatıp kulağını toprağa dayadı.

— Yok, birşey, dedi. Çok uzakta, arabalar geliyor. Belki bize erzak neyi getiriyorlar.

Haceli yanına oturdu.

— Sigara da getirseler bari. Gene sigarasız kaldık ağ-

zına tükürdüğüm. Çok canım sıkılıyor. Hele şu atın ölmesi, zor işmiş be.

— Üzülme. Atsız kalmadın ya? Yenilemiş oldun.

— Deme öyle Mamıt, insan alışamıyor. At dediğin arkideş gibi. Yıllardır kahrımı çekti de düşman kurşunu ile...

Gözleri yandı. Hıçkırığını tuttu zorlukla. Sustular.

— Uff... sıra bize geldi herhalde. Bir ikimiz kaldık biliyon mu?

— O belli olmaz. Allah bilir. Bakarsın kurtuluruz.

— Umudum yok Mamıt. Bu savaş çetin geçiyor. Eğer ben ölür de sen kalırsan...

— Bırak öyle sözleri. Ağzını hayıra aç.

— Dinle bak ne diyeceğim? İçime öyle doğuyor. Ben köyümü bir daha göremiyeceğim. Gözümde gittikçe siliniyor, umudum azalıyor. Neden dersen, anlatması zor. Çocuklarımın yüzünü bile unuttum.

— İnsan bazan öyle olur. Boşver. Çoluk çocuk düşünecek zaman değil şimdi. Bakarsın herşey birden düzelir. Düşmanı burada bir bozduk mu gerisi çorap söküğü gibi gider.

— İnşallah... haniydi o günler?

Durup düşman tarafına dikkatle baktılar. Bir ıslık sesi duymuşlardı. Neydi bu? Yere çömelip beklediler. Karanlıkta hiçbir şey görünmüyordu. Yalnız tepelerin üstü düz bir çizgi gibi, belli belirsiz farkediliyordu.

— Yonan devriyeleri herhalde. Birbirlerine işaret veriyorlar.

— Ne işareti?

— Bilmem.

Gacur gucur gürültüler duyunca tekrar durup dinlediler.

— Ulen bu dürzüler baskına gelmesinler?

Mahmut'un kuşkusu artmıştı. Yere eğilip baktı. Ayak sesleri duyuluyordu.

— Bu tarafa geliyorlar. Birliğe haber verelim.

— Yok canım, karanlıkta nasıl gelirler?

— Sus, dinle!

Önlerindeki derenin içi insanla dolmuştu. Sessiz bir kımıltı usul usul yaklaşıyordu.

— Koş, birliği uyandır Haceli, çabuk ol!

Tüfeğin güvenliğini açıp derenin içine bir kurşun sıktı. Uğultu yükseldi. İki yandan ateş edildi. Geride uyanabilen askerler fırladılar.

— Kalkın, baskına uğradık! Çabuk olun!..

Haceli bağırıyordu.

— Teğmenim, geliyorlar! Tepenin arkasındalar!

— Tüfek başına! Süngü taak! Sessiz olun. Tepeye marş maarş!

Derenin içinde bir uğultudur gitti.

— Sen sen... nöbetçilere yardım edin. Atları birbirine bağlayın! Geriye götürün, çabuk olun!

Cepenin yukarılarından gürültüler yükselmişti. Süngü savaşına girildiği anlaşılıyordu.

— Vay ağzına! Bu karanlıkta, tüü...

İyice yaklaşılmadan karşındaki gâvur mu, türk mü anlaşılmıyordu. Teğmen Galip şaşırmıştı, sağa sola koşup duruyordu. Tabur komutanını bulmak olanaksızdı şimdi. Ne yapacağına kendisi karar vermeliydi. Tepeye yukarı koştu.

— Yaat! Yaklaştırmayın, ateş edin! Durmayın!..

Karşıda tepeye çıkan düşman askerlerinin karaltısı göğe vurduğu için kolay görülüyordu. Tarak dişi gibi yan yana geliyorlardı.

— Ah bir makineli tüfek şimdi... Tarıyacaksın dürzüleri.

— Konuşma, ateşe devam!

Epey kayıp verdikleri anlaşılıyordu. Gene de üstlerine doğru geliyorlardı. Süngü savaşına girilecekti çaresiz. Mahmut ter içinde kalmıştı. Başını eğip son sarjürü de mermi yuvasına doldurdu. En yakın karaltıya nişan alıp tetiği çekti. Adamın devrildiğini gördü. «Çoklar, diye düşündü. Geri çekilmeliyiz.»

— Teğmenim!

Teğmen Galip birileriyle konuşuyordu. Sesini ayırır gibi oldu. Sürünerek o tarafa kaydı.

— Teğmenim, çoklar. Mermi de bitti.

— Biliyorum çekileceğiz. Belli etmeyin, teker teker çekilin.

Alacakaranlıkta ortalık ana baba günüydü. Sağ yanda kılıç şakırtıları duyuluyordu. Süngü savaşıydı bu. Teğmen gene ikircikli durumda kaldı. «Bizim çekilmemiz olmaz» diye düşündü.

— Çekilme, bekle! Ateşe devam et!

Oradan oraya koşuyordu. Geride bir patırtı duydular. Piyadeler gelmişlerdi. Koşarak siperlere girdiler. Süngü takmışlardı.

— Hay yaşayın kardaşlar, sıkışık durumdaydık.

Ateş birden yoğunlaştı. Biraz sonra kalın bir ses bağırdı.

— Hücuum!

Süngüyü uzatan fırladı. Bir çatırtı başladı. Bağırıp çağıranlar, yıkılanlar, inleyenler... Kendilerini belli etmek için habire bağırıyorlardı.

— Vur kardaş, vur gâvura! Din hakkı için vur!

— Seni orospu dölü!

Hem konuşuyor, hem dövüşüyorlardı.

Ne kadar sürdü? Ortalık aydınlanmağa başladı. Tepenin üstü, siperlerin içi ölülerle yaralılarla doluydu. Bazıları yaralanmış, yere uzanmış, hâlâ süngü kullanıyordu.

Molla Mahmut bir düşman askeriyle uzun süre boğuştu. Kendisi gibi çevik bir adamdı. Bir türlü altedemedi. Elinden süngüsünü düşürmüş, kendi tüfeğine yapışmıştı. O çekiyor, bu çekiyor, bir türlü kurtaramıyordu. İkisi de soluk soluğa kalmışlardı. Bir ses duydu.

— Mahmut, eğil!

Tanıdık bir sesti, birden eğildi.

— Tak, tak!

Bir tabanca sesi. Yunan askeri alnından vuruldu. Yığılıverdi kucağına. Mahmut tüfeği çekip aldı, fırladı geriye.

Teğmen Galip yerdeydi. Elinde tabanca, karnını tutuyordu. Hafifçe gülümsedi, başını salladı. Bir anda olup bitti bunlar. Sonra Mahmut tekrar süngü sallamağa başladı.

Yunanlılar çok kayıp vermişti. Ayakta kalabilenler geri çekildiler. Bozguna uğramış gibi kaçıyorlardı. Toprağın üstü can çekişen, inleyen yaralılarla doluydu. Mahmut koluyle yüzünü sildi. Teğmeni aramak için geri döndü. Ölülere yaralılara basmamağa çalışıyordu. Kan kokuyordu her yer. Toprak çiğnenmiş, delik deşik olmuştu. Kuru otlar ezilmişti. İki taraftan da sayılamıyacak kadar çok yaralı vardı. Yerlerde inliyor, kıvranıyorlardı. İlk bakışta Türk mü Yunanlı mı, belli olmuyordu. Mahmut'un içi bulandı, düşecek gibi oldu. Tüfeğine dayanıp oturdu usulca, yere bakmağa başladı. Deli gibi nefes alıp veriyordu. Boğazında yumruk gibi bir düğüm kabarmıştı.

— Ne oldu Mamıt, yaralı mısın?

Haceli'nin sesiydi.

— Yok, dedi usulca.

— Kalk gidelim, niye oturdun? Emir var...

Kolundan çekti, güçlükle kaldırdı arkadaşını. İkisi de zor yürüyordu.

— Ne bu yavu, kıyamet günü mü?

— Bilmem. Teğmeni bulalım, yaralıydı.

Aramağa başladılar. Gün ışımıştı. Yaralıların yüzüne tek tek bakıyorlardı. Çoğu tanınacak gibi değildi. Herkes yakınını hemşerisini arıyordu. Teğmen Galib'i bir çukurun içinde buldular. Karnının üstü boydan boya kan içindeydi. Kendini bırakmıştı. Tabancası elinden düşmüş, toprakların içinde duruyordu.

— Teğmenim, teğmenim!..

Gözlerini hafifçe açıp kapadı. Dudakları kıpırdadı ama ne dediğini anlayamadılar.

— Götürelim. Al şu tüfeği. Tabancayı da al.

Molla Mahmut tüfeğini Haceli'ye verip teğmeni usulca kucağına aldı. Dereye aşağı yürümeye başladılar. Karşıdan gün doğuyordu. Parlak bozkır güneşi hepsini birden aydınlattı. Haceli bir sağ yana bir sol yana geçiyor, yardım etmek istiyor, nasıl yardım edeceğini bilemiyordu.

— Tüü... yarası ağır herhalde. Vay teğmenim vay...

İkisi de ağlamaklıydı. Gözlerini yüzünden ayırmıyorlardı.

Dereye inince «su, su...» diye inledi teğmen. Yere bırakıp ağzına su akıttılar.

— Koş Haceli, sıhhiyelere haber ver. Tezgere getirsinler.

Haceli koşarak gitti.

Mahmut diz çökmüş, yüzüne eğilmişti.

— Teğmenim, nasılsın teğmenim?

Kesik kesik ıkılıyordu. Başını iki yana salladı.

— Etme teğmenim, iyi ol. Bak geri püskürttük düşmanı.

— İyi, iyi...

Yüzü ışıdı biraz. Sevinmişti. Başını çevirip sağa sola baktı.

— Beni sen kurtardın teğmenim, sağol.

Dudakları kıpırdadı. Birşeyler söylemek istiyordu. Mahmut yüzüne yaklaştı.

— Buyur teğmenim.

— Düşmanı koğun.

— Koğacağız teğmenim.

— Ben, iyi değilim...

Çok zor konuşuyordu.

—Mahmut, köyüne dönünce...

— Evet teğmenim?

— Bir oğlun olursa... adını Galip koy Mahmut.

Başı birden çevrildi. Mahmut'un gözleri doldu. Ne diyeceğini bilemedi. Ayağa kalkıp yukardan aşağı baktı, ölmüştü. Yirmi yaşında, uzun boylu fidan gibi bir delikanlıydı. Üstüne tekrar eğildi.

— Teğmenim, teğmenim!

Duymamıştı. Hiç kımıldamadı.

— Vay, vay!..

Başını yumrukluyarak rasgele koşmağa başladı.

— Teğmenim öldü. Teğmenim, teğmenim!..

Deli gibiydi. Zor yakalayıp yatıştırmağa çalıştılar.

Hamdi de ortalarda yoktu. Bacağından yaralandığını, sıhhiyelerin götürdüğünü öğrendiler. Yarası pek ağır değildi. Daha çok teğmen için üzülüyorlardı.

— 29 —

Molla Mahmut iki gün kendisine gelemedi. İçin için ağladı. Yıllar geçse de Teğmen Galib'i hiç unutamıyacağını sanıyordu. En yakını ölmüş gibiydi. Kolu kanadı kırılmıştı. «Keşke onu tanımasaydım, keşke o süngü savaşında beni kurtarmasaydı...» diye söyleniyordu.

Birliği geri çekmişlerdi. Yarıdan çoğu kırılmıştı zaten. Kalanların da savaşacak gücü kalmamıştı. Her yer yaralılarla ölülerle doluydu. Savaş hattına boyna yeni birlikler sokuluyordu. İki gün sonra onlar da değiştiriliyordu. Korkunç bir savaştı. Yunanlılar görülmemiş bir hırsla saldırıyordu, ama sonuç alamıyorlardı. İki taraf da büyük kayıp veriyordu. Savaş uğultusu, süngü şakırtısı hiç durmadan günlerce sürdü gitti. Çıplak tepeler, susuz dereler kızıl kana boyandı. Kanlar kuruyunca kapkara lekeler kalıyordu. Bazıları küçük bir akıntı, bazıları ayak izlerine karışmış, topak olmuş kerpiç parçalarıydı. Üzerlerine basılıp ezilmezse uzun süre kalıyordu bu topaklar. Belki taa yağmurlar yağıncaya kadar...

Molla Mahmut'la Haceli başları yerde yan yana yürüyorlardı. Üsleri başları çok kötü kirlenmişti. Omuzları terden kayış gibiydi. Ayakkabıları parçalanmıştı. Görevli olarak tümen karargahına gidiyorlardı, ikisi de durgun ve neşesizdi.

Köy yolunda ilerledikçe savaş gürültüleri geride kaldı. Yeşil bir sinek kendilerini koğuşturuyordu. Bazan atların gerisinde bazan kulaklarının dibinde uçuyor, güneşe rasladıkça yemyeşil parlıyordu.

— Git ulen nalet! Kim bilir hangi ölülere kondun!

Mahmut elini sallayıp vurdu sineğe. Sinek yere düştü.

— Savaş değil, rezillik, dedi Haceli. İflahımız kesildi. Ne zaman bitecek bu?

Mahmut cevap vermedi. Kısık gözlerle ileriye baktı. Avurtları çökmüştü iyice. İlk bakışta tanınacak gibi değildi. Zayıflamış kararmış, bambaşka birine benzemişti.

Tümen karargâhı olarak kullanılan kerpiç evin önünde epey beklediler. Askerler subaylar girip çıkıyorlardı. Hepsi de telâşlıydı. Emirler geliyor, emirler gidiyordu. Telgraf telleri çalışıyordu habire. Evin yan tarafında silâh çatmış bekleyen askerler vardı. Yeni gelmişler, dağıtım bekliyorlardı. Çoğu genç çocuklardı. Köylü urbaları içindeydiler. Bazılarının sırtında ak torbaları vardı, iple sırtlarına asmışlardı. Sağa sola bakıyorlar, ne olduğunu anlamağa çalışıyorlardı.

— Bunları şimdi böylece savaşa soksan ne yaparlar?

— Olmaz. Düzene girmeden savaşamazlar. Hep ölürler.

İlerdeki harman yerinde kağnılar diziliydi. Kimisi boş, kimisi yüklü düzünelerle kağnılar. Cepheye araç gereç taşımak için sıra bekliyorlardı.

Çardağın gölgesinde otururlarken bir küme genç subay geldi. Yeni okuldan çıkmışlardı belliki, öğrenci havasındaydılar. Aralarında şakalaşıp gülüşüyorlardı. Sonra da tartışmaya başladılar. Birisi, kara kaşlı kalın sesli olanı iri iri birşeyler söylüyordu. Mahmut'un ilgisini çekti.

— Milletin bu ölüm kalım günlerinde halk varını yoğunu verirken kaytaran zengin çocuklarına hain denmez de ne denir arkadaş? Bak şu adamlara, mutlaka savaşa girdi bunlar. Ne hale gelmişler bak...

Kendilerini gösteriyordu. Biraz daha yanaşıp kulak kabarttılar.

— Vatan millet diye nutuk çekmek yetmez. Benim elimde yetki olsa önce o nutukçuları cepheye sokardım. Nerdeler hani, hep kaytardılar. Kimisi rapor aldı, kimisi geri hizmetlere kapağı attı. Bayramzadelerin oğlu benim akranımdır. Birlikte okuduk. Nerde şimdi? Babasının işlerine yardım edecekmiş. Ordunun ihtiyacını sağlıyorlarmış. Lâf! Para kazanacak dürzü. Harp zengini olacak. Her zaman böy-

le açık gözler türer. Bunlara meydan vermiyeceksin. Bak içimizde bir tek zengin çocuğu var mı? Yok... Yolunu bulur gelmez hiçbirisi. Benim altmış yaşındaki babam terzidir. Gece gündüz atölyede çalışır, asker urbası diker. Gelirken beni istasyondan uğurlayamadı. «Bir urba fazla dikerim oğlum, dedi. Sen git güle güle...» Böyle işte. Biz halkız. Her devirde işleri biz omuzlarız...

— Tamam canım, anladık. Gene sosyalist fikirlerini tekrarlamağa başladın.

— Yaptığımız işin adını koyalım arkadaş. Değilse sonra yanlışlara düseriz. Biz emperyalizme karşı dövüşen emekçi bir halkız. Savaşı mutlaka kazanmalıyız, kazandıktan sonra da kendi devletimizi kurmalıyız. İktidarı gene açık gözlere vurgunculara kaptırmamalıyız. İşte o zaman yazık olur. Bu akan kanlar hep boşa gider. Benim en büyük korkum...

Molla Mahmut Polatlı istasyonunda konuştukları tüfekçi ustasını anımsadı. O da buna yakın sözler etmişti. Neyin nesiydi, pek kavrayamıyordu. Bu cins tartışmaları biraz zamansız buluyordu. «Şimdi dert bu mu? diye düşünüyordu. Hele düşmanı toprağımızdan koğalım, sonra sıra ona gelir.» Polatlı'da Teğmen Galip böyle demişti ama tüfekçi ustası kabul etmemişti. «Hedefi baştan iyi saptamazsak başaramayız. İş işten geçer. Atın dizginlerini başkasına kaptırırız» demişti. Bu genç subay da aynı şeyleri söylüyordu. Belki haklıydı ama şimdi ne yapılabilirdi? Önce şu savaşı kazanmalıydılar. Önemli olan buydu. Kazanılacak mıydı acaba? Mahmut biraz daha yanaşıp onu sordu.

— Elbet kazanacağız, dedi birisi. Kazanmak zorundayız. Yoksa halimiz nice olur?

— Ta Sivas'a kadar sürerler. Tutunacak başka yerimiz yok.

— O yanlış, dedi esmer subay. Bunlar ağa babalarının emrindeler. Onlar nereye kadar derlerse oraya kadar yürürler. Emperyalizmin paralı askeri bunlar. Ama oyunları boşa çıkacak. Buradan geri dönecekler.

Öbür subaylardan daha kesin konuşuyordu. Daha bilgiliydi.

— Teğmenim adını bağışlar mısın?

— Mümtaz.

— Allah bağışlasın. Benim de Mamıt. Molla Mamıt derler. Çok güzel söyledin Mümtaz teğmenim, sağol. Biz İnönü savaşlarına girip çıktık. Şimdi de burada döğüşüyoruz onbeş gündür. Çok zalım bir savaş oluyor. Yarımızdan fazlamız kırıldık. Eğer yenilirsek ne deyim, kahrımızdan ölürüz. En yakın arkadaşlarımızı, sizin gibi çok sevdiğimiz teğmenimizi şehit verdik. Onun için ahdettik, kazanacağız bu savaşı.

Konuşurken sesi değişti. Yüzüne kan doldu.

Mümtaz teğmen arkadaşlarına baktı.

— Nasıl? dedi. Bu işte bizim milletimiz. Nerelisin sen arkadaş?

— Uşaklıyız. Tacım köyünden. Bizim oralar düşman işgâli altında.

— Hımm... Geçmiş olsun. Kurtaracağız, üzülme. Komutanlarımız iyi yönetiyor. Bütün millet savaşın gereğini anladı. Varını yoğunu ortaya koydu.

— Ama sen demin dedin ki zenginler kaytarıyor?

— Onlar her zaman kaytarır arkadaş. Onların yapısı öyle. Gene kaytaranlar oldu. Asıl tehlikelisi de kazanılacak zaferin kârını yarın aralarında paylaşmağa kalkacaklar. Eğer uyanık olmazsak bunu da yaparlar. Bin zorluk içinde canımızı dişimize takarak biz kazanırız, onlar oturur yer. Hep böyle olmuş. Bu sefer yaptırmıyalım. Benim dediğim bu. Kendi devletimizi kuralım. Halk devleti, köylü devleti, işçi devleti...

— Kemal Paşa da böyle diyor değil mi?

— Diyor ama daha kesin demeli. Çevresinden gericileri, halk sömürücülerini uzaklaştırmalı. Onların etkisinde kalmamalı.

Genç subaylardan birisi söze karıştı.

— Kalmaz canım, dur bakalım şimdilik onlardan yararlanıyor. Hele savaş bitsin, bak neler yapacak. Temelinden düzeltecek her şeyi.

— Tek başına nasıl yapacak arkadaş? Kolay iş mi bu?

Bizler yardımcı olmalıyız. Yeni devletin temeline en yeni fikirlerin harcı konmalı. Köhnemiş usüllere, kavşamış görüşlere yer verilmemeli. Oysa şimdi Meclisi dolduranların çoğu eski düzenin adamları. Çoğu halkı sömürüp zengin olmuş kişiler.

— Yoo, öyle deme. Çok saygıdeğer kişiler var içlerinde.

— Var biliyorum. Ama öyle kişiler de var ki hâlâ Padişaha bağlı, şeriyata bağlı adamlar. Bunların yapacağı kanunlar, alacağı kararlar özü halkçı bir devletin kanunları olamaz.

— Onlar zamanla ayıklanır. Kemal Paşa herşeyi biliyor. Savaş bitsin hele, acele etme.

— Milletin düşmanları yalnız dışarda değil arkadaşım, aynı zamanda içerde. Bunu iyi anlamalı, iyi değerlendirmeli. Halkımız durup dururken bu hale düşmemiş. Hem içerden hem dışardan sömürülmüş, kanı emilmiş. Buna kesin olarak son vermenin sırası. Savaşı kazanacağız kuşku yok. Ondan sonra bir halk devleti kurulmalı. Cumhuriyet...

— Ne demek o?

— Halkın kendi kendini yönetmesi.

Birisi karşı çıktı.

— Bizim hakkımız henüz o seviyede değil dostum. Asıl o zaman açık gözler başa geçer. Önce halkı okutmalı, bilinçlendirmeli. Onun için de bir süre namuslu aydınlar ülkeyi yönetmeli. Hem onu Kemal Paşa düşünüyordur, sen üzülme. Biz savaşı kazanmaya bakalım. Dereyi görmeden paçalar sıvanmaz.

Geride bir gürültü oldu. Hep ayağa kalkıp baktılar. Cepheden bir küme esir getiriliyordu. Elleri arkadan bağlanmıştı. Yanlarında arkalarında süngülü Türk askerleri vardı. Yunanlılar perişandılar. Saç sakal birbirine karışmıştı. Ürkek bakıyorlardı.

— Oo hoşgeldiniz gâvuroğulları, hoşgeldiniz kabuklular...

Üsleri başları perişandı. Sorguya çekilmek üzere güneşin altına oturtuldular. Bazıları yaralıydı.

Genç subaylar, oradaki askerler çevrelerini kuşatıp bir

süre merakla baktılar. Alay ettiler. Dilleri ayrı olduğu için ne dediklerini anlamıyorlardı. Mahmut'la Haceli uzaktan baktılar. Onlar kanıksamışlardı Yunanlılara. Görmek istemiyorlardı.

Bir nöbetçi koşarak geldi.

— Yeni subayları komutan istiyor, buyurun...

Hemen toplandılar. Üslerini başlarını düzelttiler. Arka arkaya dizilip uygun adımla içeriye yürüdüler.

Mahmut başını ellerinin arasına aldı, kendi teğmenini düşünmeye başladı. Bir yerleri hâlâ ılık ılık kanıyordu. Gözleri doluksadı.

— O da bunlar gibiydi. Ömrünün baharında gitti zavallı.

— Yaa, ben de onu düşünüyordum, dedi Haceli. Ne zaman bitecek bu dürzü savaş?

— Biz neyse alıştık ama bu çocuklar... İçim dayanmıyor vallahi.

Karargâhın önü gittikçe kalabalıklaşmıştı. Suvari piyade, birçok birliklerden birer ikişer haberci gelmişti. Herkes raporunu görevli subaya veriyor, «bekleyin» emri alıyordu. Hep yorgun askerlerdi. Üsleri başları perişandı. Öbek öbek oturup konuşuyorlar, birbirlerinden haber soruyorlardı.

— İyi değil arkadaş, çok kayıp verdik. Üç gündür gece gündüz kurşun sıkıyoruz. Şu ellerime bak.

— Biz de öyle. Kolumuzu kaldıracak hal kalmadı.

— Bizim bölük komutanı da şehit oldu. Yerine çavuş bakıyor.

— Bizim de öyle. Bu yeni subaylardan vereceklermiş.

— İyi ama bunlar pek toy yahu, nasıl yapacaklar?

— Alışırlar.

İlerdeki samanlığın önünde kağnılar dizilmişti. Yirmi tane, otuz tane... Kağnılara sandıklar yükleniyordu. Başlarında köylüler vardı, kadın erkek... Kimisi çocuk yaşta, kimisi ak sakallı. Ayakları çarıklı, yalınayak... Habire çalışıyorlardı. Bu yörenin adamlarıydı, hemen belli oluyordu. Kiminin ceketi yoktu, kiminin belinde kuşak sarılıydı. Kadın-

lar soluk urbalar içinde, başlarına alacalı başörtüler örtmüşlerdi. Birinin kucağında çocuk vardı.

— Senin tamam, ondört sandık. Çek şöyle. Nereye gideceğini söyliyeceğiz.

Öküzlerinin başına geçip bekliyorlardı.

Mahmut görüverdi, Polatlı istasyonunda konuştukları tüfekçi ustası Bekir efendi de buradaydı. Sandıkların teslim edilmesi işinde çalışıyordu. Varıp konuşsa mıydı acaba? Teğmen Galib'in şehit olduğunu söylese miydi? Üzülürdü muhakkak. «Bir de onu üzmeyim, dedi. Bizim üzüldüğümüz yeter.»

— Haceli tanıdın mı şu adamı? Kapının önünde bak, elinde kalem defter var.

— Haa, tüfekçi ustası.

Uzaktan izlediler. «Vay bee, ne işler yahu. Bu adamların hakkı ödenmez Canla başla çalışıyor baksana...»

Biraz sonra genç teğmenler dışarı çıktılar. Heyecanlıydılar. Aralarında konuşup gülüşüyorlardı. Delikanlı davranışı içindeydiler.

— Üçüncü tabur, birinci bölük...

— Ondördüncü alay, beşinci bölük...

— Otuz altıncı alay, birinci bölük...

Herkes birliğinden gelen askerleri aramaya başladı. Mahmut ayağa kalktı. İlk bakışta kendi teğmenlerini gözü tutmamıştı. Galib'in tersine kısa boylu, tıknaz bir delikanlıydı.

— Buyur teğmenim, biziz.

— Öyle mi, merhaba. Adım Ali İhsan.

El sıkıştılar.

— Hayırlı olsun teğmenim.

— Sağol. Dördüncü kağnı bize gidecekmiş. Teslim alalım. Şu eşyaları da yükleyelim.

Torbasını kapıp o tarafa yürüdü. Aceleci bir adamdı. Bir an önce savaşa girmek istiyordu. Yaşıtlarındaki o ölçüsüz kendine güven bunda da fazlasiyle vardı.

— Sizin adınız ne?

— Mamıt. Bu da Haceli.

— İyi. Memnun oldum. Birlikte savaşacağız.

Kağnının üstündeki sandıkları sayıp teslim aldılar. Kağıdı teğmen imzaladı. Ömrünün ilk sorumluluğunu yüklenmişti. Onun için terledi.

— Hadi dâk deyin bakalım.

Koşup arkadaşlariyle vedalaştı. Birbirlerinin omuzunu dövdüler.

— Hakkını helâl et arkadaş. Gidip de dönmemek var.

— Helâl olsun kardaşım. Sen de helâl et. Hangimizin dönmeyeceği belli değil.

Molla Mahmut'un gözleri yaşardı.

— Helallaşmaları iyi oldu.

Atlara binip köy yoluna aşağı sürdüler. Kağnı önlerinden gidiyordu.

— Ee anlatın bakalım, savaş nasıl?

— İyi değil teğmenim, çok kayıp veriyoruz.

— Bölük komutanı da şehit olmuş ha?

— Oldu he. Çok yiğit bir adamdı. Sizden iyi olmasın, çok severdik. Kendi kardaşımız ölmüş gibi üzüldük. Bütün bölük ağladı.

— Adı neydi?

— Galip. Siz yaşlardaydı. İnönü savaşlarına da katılmıştı.

— Nişanlıydı, dedi Haceli.

— Yazık...

— Yazık ki ne yazık teğmenim. Ömrünün baharında gitti.

Atın üstünde ikisinin de gözleri yaşardı.

— Savaş bu, üzülmeyin. Onun gibi ne canlar gitti. Belki biz de öleceğiz, ama düşmanı bu tarafa geçirmiyeceğiz.

— İnşallah.

— Memleket nere teğmenim?

— Bursalıyım. Anam babam orada ama altı aydır haber alamıyorum. Düşman içindeler, kimbilir ne yapıyorlar?

— Bizimkiler de öyle. Hiç haber alamıyoruz.

— İnşallah hepsini kurtaracağız.

— Haniydi o günler teğmenim. Biraz zor olacak gibi.

— Zor değil, göreceksiniz. Düşmanın son umudu burası. Bir bozuldular mı soluğu İzmir'de alacaklar.

İkide bir geriye ileriye bakıyordu. Toprak yolda kağnının gidişine uymuşlar, ağır ağır yol alıyorlardı. Uzaklarda savaş gürültüsü bir azalarak, bir çoğalarak sürüyordu.

Yaşlı köylü öküzleri habire sıkıştırıyordu.

— Dâh oğlum, yürü!

Toprak yollar gele gide iyice toza kesmişti. Arkada başka kağnılar vardı. Bomboş kırlar önlerinde olanca çıplaklığı ile uzuyordu. İlerde taa güneyde silik mavi renkte dağlar görünüyordu.

İkindi sonu birliğin bulunduğu dereye vardılar.

— Tabur komutanı nerede Mahmut? Önce ona gidelim.

— Başüstüne teğmenim, buyur.

Güneşten solmuş, toprak rengine dönüşmüş çadırın önüne vardılar. Komutan yoktu. Nöbetçi karşı yamacı gösterdi.

— Tee, orada oturuyorlar. Yanında subaylar var.

Oraya yöneldiler. Yere uzanmış konuşuyorlardı. Hangisi tabur komutanı belli değildi. Onlar da tıpkı erler gibi yanmış, kavrulmuş insanlardı.

Teğmen Ali İhsan selâm çaktı. Künyesini okudu.

— Hımm, hoşgeldin arkadaş. Hayırlı olsun. Otur bakalım. Nerelisin?

Konuşmaya başladılar. Mahmut uzaktan baktı.

— Mermi göndermediler mi Mahmut?

— Gönderdiler komutanım, bir kağnı.

— Niye söylemezsin be?

Teğmen konuşmayı yarım bırakıp fırladı. Canlanıvermişti.

— Yeni asker vermediler mi?

— Sonra göndecekler komutanım. Tümende çok büyük hazırlık var. Ben öyle gördüm.

— İyii...

Sandıkları indirdiler. Teker teker sayıp teslim aldılar. Sonra derenin içine dizdiler güzelce. Başına nöbetçi diktiler.

Akşama doğru herkes sessizce hazırlığa başladı. Bugün

yarın tekrar ateş hattına gireceklerini tahmin ediyorlardı. Kimisi eskilerini yamıyordu, kimisi tüfeğini siliyordu. Yüzleri tekrar gerilmeye başlamıştı.

Teğmen Ali İhsan sessizce aralarında dolaşıyor, neyin nasıl olacağını anlamağa çalışıyordu. Askerlerin kendisinden daha tecrübeli olduğunu görüyordu. Onun için bir çekingendi.

— 30 —

Akşamdan sonra köy yolları birden kalabalıklaştı. Yüklü kağnılar arabalar, mekkare eşekleri, katırlar cephe gerisine doğru yola çıktılar. Erzak taşıyorlardı, cepane taşıyorlardı. Yayan, atlı askerler geliyordu. Birlikler arasında haberciler gelip gidiyordu. Büyük bir hazırlık vardı. Ama sessiz yürütülüyordu işler.

Gün ışırken cephe yeni kuvvetlerle takviye edilmişti. Askerler son hazırlıklarını yapmışlardı. Herkes siperlere girmiş, silâhını uzatmıştı. Emir bekliyorlardı.

Önce gerilerden topçu ateşi başladı. Çıplak kırlar, gökler kulakları sağır edici gümbürtülerle sarsıldı. Düşman tarafında yer yer alevli patlamalar görülüyordu. Uzaktan telâşlı koşuşmalar farkediliyordu. Biraz sonra karşılık geldi. Piyadeler ateşe başladı. Ortalık gene çeşitli silâhların sesiyle, barut dumaniyle doldu. Miğde bulandıran bir kokuydu. Molla Mahmut birkaç kez öksürdü. Yüzünü buruşturdu. «Hadi koca Allah, yardım senden» diye mırıldandı. Bu sefer pek umudu yoktu. «Sonumuz geldi herhalde. Bundan kurtuluş yok emme dur bakalım.» Ateşe başladı. Tek gözüyle nişan alıyor, tetiği çekiyordu.

Ortalık gene ana baba günüydü. Topraklar savruluyor, tozlar kalkıyor, kuru otlar yanıyordu. Dişler sıkılı, yüzler gergindi. Eski askerler alışkın oldukları savaş havasına girmişlerdi. Yeniler de onlara uymuştu.

— Başını kaldırma yiğenim, ileri bak!

— Dikkat et oğlum, burası köy değil.

— Hişt vurulacaksın, geri çekil.

Yeni askerleri sık sık uyarıyorlardı. İş onlara kalsa hemen yürüyeceklerdi. Düşmanı muhakkak yenmek için gelmişlerdi buraya. Öyle coşkundular.

— Kalkıp yürüyelim ağa, böyle yatıp durmakla birşey kazanamayız.

— Dur oğlum, karşındaki armut mu topluyor?

— Burada herşey emirle yiğenim. Acele etme.

— Biz buraya savaşmaya geldik çavuşum.

— Savaşıyoruz ya işte?

— Savaş bu mu, yata yata dirseklerimiz acıdı.

— Daha dur bakalım arslanım, biz günlerce yattık. Hem de gece gündüz.

— Anı... İş kötü desene.

Yeni askerler çabuk usanıyordu. Kiminin uykusu gelmişti. Düşmanın bulunduğu karşı sırtlara uykulu gözlerle bakıyorlardı. Bazan başlarının üstünden «vıjj» diye bir kurşun geçerse silkinip uyanıyorlar, sağa sola bakıyorlar, sonra gene kendilerini bırakıyorlardı. Ne bir adım ileri ne bir adım geri, hep aynı yerde, aynı siperlerin içinde, akşama kadar kaldılar. Hava kararduktan sonra geriden yeni birlikler yanaştı. Yer değiştirdiler. Suvariler geri çekildi.

Gökte yarım ay vardı. Bozkır tepeleri hafif aydınlanıyordu. Derelerin içinde birtakım karaltılar kımıldanıyor, sessizce ileriye yanaşıyorlardı.

Suvariler atları ırmağa indirip suladılar. Sonra torba taktılar. «İki üç saat dinlenin, sabaha karşı gideceğiz» emri verildi.

— Nereye gideceğiz?

— Belli değil. Uyumağa bakın.

Mahmut'la Haceli yan yana uzandılar. Fakat uzun süre uyuyamadılar. Toprakta takırtılar gacırtılar sürüp gidiyordu. Sessiz bir hazırlık vardı.

— Taarruza mı geçilecek acaba?

— Öyle gibi.

— Yonan esirleri iyi şeyler söylemişler. Durumları kötüymüş. Susuzluktan kırılıyorlarmış. Çoğu bitlenmiş. Geri dönelim diye diretiyorlarmış.

— İyi, aferim.

— Bir yüklenirsek belki bozulurlar.

— Haniydi o günler? Önümüze katıp bir sürsek şu dürzüleri, ah ah!

— Emme ne çok cepane var adamlarda? Ata ata bitiremediler.

— Hazırlıklı gelmişler. Ağaları da iyi doyuruyor.

Birisi söze karıştı.

— Hazıra dağlar dayanmaz arkadaş, birgün biter.

— İnşallah.

Mahmut başını çevirmiş aya bakıyordu. «Bizim oralardan da görünüyordur şimdi» diye düşündü. Böğrüne batan bir ot dikenini eliyle aldı. İlerde atlar torbalarını sallaya sallaya yemlerini yiyorlardı. Yarım ay ışığında koyu bir karaltı gibi görünüyordu derenin içi. Mahmut uyur uyanık, Teğmen Galib'i düşündü. Şimdi o yoktu başlarında. Kendi kendine iç geçirdi. Üzüntüler sarsıntılar üst üste yığılıyordu. Hangi birine yansın, bilemiyordu. Yorgun bedenini bıraktı. Başı tüfeğin ağacına değiyordu.

Sabaha karşı uyandırdılar.

— Hadin kardaşlar, herkes atının başına. Çabuk olun...

Ay batmıştı. Ortalık karanlıktı. El yordamı ile çabucak hazırlandılar. Eğerler yüklendi, kantarmalar vuruldu.

— At bin!

Herkes fısıldayarak emri tekrarladı. Güney doğuya doğru yola çıktılar. Bölükler birbirini koğuşturuyordu. Gerilerde birlikler vardı. Uyanık olanlar soruyorlardı.

— Nereye hemşerim, geri mi çekiliyoruz?

— Yok, taarruza geçeceğiz. Baskın yapacağız.

— Yaşayın. Allah yardımcınız olsun.

Sessizce yol aldılar. Anız tarlalardan, kırlardan geçip bir dağın ardını dolandılar. Gün doğu tarafı iyice ışımıştı. Bölükler açılıp cepheye yöneldiler. Yukarı taraflarda büyük bir gürültü kopmuştu. Hergünkünden farklıydı. Taarruz baş-

lamıştı. Atlar tepiniyor, yerinde duramıyordu. Top sesleri, makineli takırtıları birbirine karışmıştı.

Geriden bir ses yükseldi.

— Hücuum!

Tabur komutanının sesiydi. Bölük komutanları tekrarladılar. Atlar dört nala kalktı.

— Dağınık düzen, ateeş!

Hem sürüyorlar, hem atıyorlardı. Nereye attıkları belli değildi. Bir derenin içinde yakaladıkları Yunan birliği neye uğradığını bilemedi. Darmadağın oldular. Geriye kaçanlar oldu. Yukarı taraftan ateş edildi. O tarafa yöneldiler. En soldaki bölük arkalarını çevirdi. Yunanlılar ortada kalmıştı. Kılıçla giriştiler. Şakırtılar bağrışmalar ortalığı doldurdu. Kimisi attan inerek, kimisi atın üstünde uzun uzun döğüştüler. Gün doğacaktı nerdeyse. Yunan birliğinin işini bitirdiler. Kimse yardımlarına gelmedi. Yukarılarda bütün cephede yoğun bir boğuşma sürüyordu.

— Geri çekiil! Tepenin arkasına!

Kimisi yayan, kimisi atlı geri çekildiler. Yunan askerlerinden tüfekler mermiler alanlar oldu.

— Atları bağlayın, tepeye yanaşın!

Derin derin soluklanıyorlardı. Yüzleri kayış gibi olmuştu. Yaralılar ölüler vardı. Döğüştükleri yerde kalmıştı onlar. Bazıları sürünerek gelmeye çalışıyordu.

— Yaralıları getirelim mi teğmenim!

— Durun, acele etmeyin. Emir yok.

Geride güneş doğmuştu. Haceli yüzükoyun yatmış ellerine bakıyordu. El diyecek yeri kalmamıştı. Kütük gibi sert, nasırlı şeylerdi. Mahmut'a sordu.

— Bu sefer Yonan kamışı yedi arkideş, ne dersin?

— Öyle görünüyor.

Yukarılarda savaş gürültüleri bağrışmalar sürüp gidiyordu. İkide bir oralara bakıp dişlerini sıkıyorlardı. Yarım saat kadar kaldılar. Kimisi kuru ekmek kemirdi, kimisi iki yudum su içti. Terlerini biraz soğuttular.

Tabur komutanı elinde dürbün sağa sola bakıp duru-

yordu. Alay komutanına haberci göndermiş, emir bekliyordu. Atlı haberci dört nala geldi.

— Komutanım, düşman cephesinin bu kanadı çökmüş taarruza devam edilecek. Düşmanın gerisine sarkmağa çalışılacak...

Daha söyliyecekti.

— Tamam ulan yeter! Bölükler at biin!

Sesi gök gibi gürledi. Yeniden saldırdılar. Geri çekilen düşmanı yandan ateşe tuttular. Düşman perişan durumdaydı. Ne tarafa gideceklerini bilemiyorlardı. Çok kayıp verdiler. Savaş akşama kadar sürdü. Geriden boyna ikmal yapıldı. Sakarya boyları, bozkır tepeleri, dereler... ölülerle yaralılarla doldu. Hava zehirlenmişti, her yer ölü kokuyordu.

Molla Mahmut atın üstünde burnunu tutmuş, ölülere bakmamağa çalışıyordu. İkide bir yere tükürüyordu. Hasta gibiydi. Hem sıcak, hem ölü kokusu içini bulandırıyordu. «Bu sıcakta savaşılır mı, savaş dediğin kışın yapılmalı» diye düşünüyordu.

Akşam sonu hava kararıncaya kadar düşmanı koğuşturdular. Uygun yerlerde arkadan ateş ettiler. Yeniden toplanıp saldıraya geçme fırsatı vermemek için değintiyi hiç kesmediler. Ateşe tutulmayalım diye fazla da yanaşmıyorlardı. Yunan askerlerinin morali iyice bozulmuştu. Uzaktan bile belli oluyordu. Emir dinlemiyorlar, karma karışık kaçıyorlardı. Bir çapulcu alayından farksızdılar. Yollarda yaralılar ölüler bırakıyorlardı.

O geceyi Günyüzü deresinde geçirdiler. Bağlık bahçelik bir köydü. Fakat bağlarda meyve üzüm bırakmamışlardı.

Molla Mahmut atı bağlayıp torbasını taktıktan sonra bir asma çubuğunun altına uzandı. El yordamı ile birkaç yaprak koparıp yedi. Kartalmış yapraklardı ama hâlâ ekşiydiler. Hoşuna gitti. Gözleri yumuluyordu kendiliğinden, öyle yorgundu. Uyku arasında seviniyordu. Düşmanı bozmuşlardı. Durmadan kovalamalıydılar. Ama şu yorgunluk...

Kendini bıraktı.

— 31 —

— Kalkın arkadaşlar, gün bu gündür! Uyumanın sırası değil. Düşmanın anası bellendi. Perperişan geri çekiliyor. Yürüyün, kovalıyalım.

Karanlıkta fırladılar. Sabah yıldızı parlıyordu yukarda. Molla Mahmut ölü kokusunu duydu tekrar. Burnundan gitmemişti. Bir tutam bağ yaprağı koparıp cebine koydu. Acele ediyordu. İçinde kocaman bir sevinç vardı. O sevinç ayakta tutuyordu insanı. Haceli'nin omuzuna vurdu.

— Çabuk Haceli, gidiyoruz!..

— Yavaş olun, sessiz...

Atlara bindiler. Gerilmiş yay gibiydi hepsi. Aralarında kısa fısıltılarla konuşuyorlardı. Heyecanlıydılar.

— Yokuşları çıktık, dedi birisi. Şimdi iniş aşağı .

— Koca Allah, gösterdin bu günü!

— Ne tarafa gidiyoruz acaba?

— Emirdağa doğru.

— Ordan Uşak desene?

Haceli kendi söyledi kendi inandı bu söze.

— Ha Mamıt, bugün varır mıyız Uşağa?

— Acele etme, varacağız.

— Ah ulen ah! Bir görsem...

Göğsünü yumrukladı. Uçmak istiyordu.

Yayvan tepeyi hızla geçtiler. Anız tarlaların ortasından sürdüler. Atlar olan gayretlerini harcıyorlardı. Binicileri gibi onlar da açlıktan susuzluktan, çok çalışmaktan zayıflamışlar, tazı gibi kalmışlardı. Ama Anadolu'luydular, sanki Anadolu'yu kurtarmanın bilincindeydiler. Hiç değilse binicilerinin heyecanını anlıyorlardı. Öyle koşuyorlardı kanter içinde.

Bir köyün önünden geçtiler. Ses soluk yoktu.

— Köye girmeliyim. Düşman yerleşmiş olabilir.

Bu söz doğru çıktı. Bir top gürledi birden. Sonra yaylım ateşi başladı.

— At iin! Atları geriye bağlayın, derenin içine. İkinci bölük, ileriye sıçra. Köyü çevirin.

Sabah ışıyınca karşılıklı ateş başladı. Geriden gelen piyadeler teker teker köye daldılar. Yunan birliği teslim bayrağını çekti. Kurtuluş olmadığını anladılar. Elleri kaldırıp süklüm püklüm meydana çıktılar. Başlarında subaylar da vardı. Ağlamaklı bir sesle bağıra çağıra birşeyler söylüyorlardı. Ne dedikleri belli değildi. Haceli iğrenir gibi baktı.

— Tüh dürzüler! diye söylendi.

— Suvariler at biin!

Gün doğuncaya kadar sürdüler. Artık hep batıya gidiyorlardı. Sağda solda, geride, tüm birlikler neşe içindeydiler. Yorgunluklarını duymuyorlardı. Askerlerin morali çok yüksekti.

— Hadi arkadaşlar, yürüyün arkadaşlar! Her attığımız adım kurtulan topraklarımızdır. Düşman kötü bozuldu. Savaşacak halleri kalmadı. Birer tekme daha atalım kıçlarına.

Yürümüyor, koşuyorlardı. Uzaklarda «Allah Allah!» sesleri, «heey hoop!» bağrışmaları uğulduyordu. Yorgun, kavruk seslerdi bunlar, sevinçli seslerdi. Anadolu çocukları coşmuştu. Tozlu yollar, kıraç tepeler, yamalı postalların, tabanı delik çarıkların izleriyle dolmuştu. Köylü kadınlar, babasız çocuklar yollara çıkıyorlar, bakır helkelerle, teneke kovalarla su veriyorlar, bir yandan da babamızı ağamızı görebilir miyiz diye yüzlerine bakıyorlardı. Ne kadar birbirine benziyordu bu adamlar? Çene kemikleri çıkmış, zayıf, sakallı, kararmış adamlardı. Yangından çıkmışlardı sanki. Üsleri başları toza toprağa bulanmıştı. Sularını içer içmez bir «sağol» çekip yürüyorlardı. Gözleri hep ilerdeydi. Durmak dinlenmek bilmiyorlardı.

— Yürü babam, bir tekme daha atalım kıçlarına!

Akşama kadar, sabaha kadar kovaladılar. Yetiştikleri yerde ateşe tuttular. Yunanlıların bir yerde durup tutnacak halleri kalmamıştı. Bozulmuş bir sürü gibi habire geri çe-

kiliyorlardı. Ne zaman, ne tarafa gittikleri, kuvvetlerini ne kadar olduğu hemen öğreniliyordu. Köylüler, çobanlar elleriyle göstererek nefes nefese anlatıyorlardı. «Allah bu günleri gösterdi, bizi düşmandan kurtardınız» diye dua ediyorlardı.

Bir köyde topal bir adam askerleri ağlayarak karşıladı.

— Hayvanlarımı alıp götürdüler, beni dövdüler, evimi yaktılar, öcümü alın... diye yalvardı.

Yüzü gözü mosmordu. Dipçikle vurmuşlardı.

Bazı köyleri yağmalamışlar, evlerde yiyecek içecek ne buldularsa almışlardı. Köylüler canlarını kurtarmak için dağlara kaçmışlar mağaralara sel yarıntılarına saklanmışlardı. Şimdi karşılarında kendi askerlerini görünce sevinçten ne edeceklerini bilemiyorlardı. Gülmeyi unutmuş yüzleri ışıyordu. Ellerini göğe kaldırıp Allaha dua ediyorlardı.

Akşam sonu Emirdağa yakın bir yerde konakladılar. Atlar iyice yorulmuştu. Daha fazla yürüyecek güçleri kalmamıştı. Çoğunun nalları düşmüş, tırnakları parçalanmıştı. Bazıları topallıyordu.

Ertesi gün «suvariler kalacak» emri verildi. Derenin kıyısında temizlik yaptılar. Atları dinlendirdiler. Köylülerin getirdiği kazanlarda bulgur kaynattılar. Üslerini başlarını elden geçirdiler. Hemen gideriz sanıyorlardı. Düşman çekilirken burada oturup kalmak akıl işi değildi. Ama günlerce kaldılar. Cephenin genel durumunu bilmedikleri için buna bir anlam veremiyorlardı. Bir an önce gitmek, düşmanı kovalamak istiyorlardı.

— Ne duruyoruz? Düşman gene toparlanacak. Kış gelmeden işleri bitirelim.

— Acele etmeyin. Her şey emirle.

— Niye vermiyorlar bu emri?

— Hazırlık yapılıyor.

— Onlar da hazırlanıyordur. Olmadı bu iş. Geç kalıyoruz.

Molla Mahmut dişlerini sıkıyordu.

— Pehlivan hasmının sırtını tam yere getirecekken «dur» diyorlar, olur mu bu?

— Öyle he, çok kötü oldu. Hiç değilse bizim Uşağı kurtarsaydık.

— Bizim Afyon'u da...

— Bizim Kütahya'yı?

— Aydın'ı...

— Ulen hep kendi memketinizi düşünürsünüz. Durun bakalım oğlum, Kemal Paşa'nın da bir bildiği var.

— Neymiş o bildiği, anlasak?

— Anlasan sen de Kemal Paşa olurdun. Yorgun askerle düşman bu kadar kovalanır. Gerisi tehlikeli.

— Ne tehlikesi çavuşum? Bizim ölümüz yeter onlara.

— Pek öyle değil. Afyon'da hiç savaşa girmemiş orduları varmış. Kemal Paşa çürük tahtaya basar mı? «İyi bir hazırlanıp onları da sökeceğiz» demiş.

— Yalandır. Yeni orduları olsa Sakarya'dan dönerler mi?

— Belki yetiştiremediler. Sen merak etme, ne yaptıkları günü gününe haber alınıyor. Biz hazırlanmaya bakalım.

Birkaç gün sonra birliği Emirdağına kaldırdılar. Evlerden bozma koğuşlara yerleştiler. Hergün yeni askerler, yeni atlar verildi. Yeni koşumlar dağıtıldı. Atlara saman bollaştı. Sessiz bir hazırlık içindeydiler.

— 32 —

Molla Mahmut gene içine kapanmıştı. Haceli'yle yan yana yatıyorlardı. Ellerini başının altına kenetleyip gözlerini yumuyor, uzun düşüncelere dalıyordu. Ne günlerden çıkıp gelmişlerdi. Nasıl bir yazgıydı bu? Daha da neler göreceklerdi bakalım? Köydeki anasından, Akşehir'deki karısından oğlundan hiç haber yoktu. Nasıldılar, ne ediyorlardı, bilmiyordu.

Birgün rüyasında Muradı gördü, ağlıyordu çocuk. Büsbütün kötü oldu. Sabaha kadar uyuyamadı. Akşehir'e nasıl gidilirdi acaba? Ertesi gün sordu etti, hiç olanak yoktu. Sa-

vaşa her an girilebilirdi. İzin falan verilmiyordu. Gene de tabur komutanına çıktı.

— Ne izini Mahmut? dedi yüzbaşı. Böyle zamanda izin mi olur, deli misin? Yollarda düşman birlikleri var, kuş uçurtmuyorlar.

— Yüzbaşım, ben çok kötü durumdayım. Deli olacağım.

— Hepimiz öyle ama ne yapabiliriz? Yakında çoluk çocuğuna kavuşacaksın, sabret.

Boynunu büktü. Haceli dışarda bekliyordu. Yüzüne baktı, hiç sormadı ne olduğunu. İzin alamadığını anlamıştı.

— Gel şöyle gezelim, dedi. Bak ne diyeceğim sana. Burada Akşehir'li birisi varmış. Sık sık Akşehir'e gidip geliyormuş. Onu bulalım, belki bir haber alırız.

— Kim dedi?

— Birinci bölükte bir saraç Musa var. Akşehir'li. Aha az önce buradaydı. Adamın yerini biliyor. Gel bir arayalım şunu.

Mahmut'un kaşları çatıktı. Burnundan soluyordu. Kolundan çekip sürükledi. Birinci bölükteki saraç Musa'yı buldular. Ufak tefek bir adamdı. Giysileri bedenine büyük geldiği için komik bir görünüşü vardı.

— Tütün mü istediniz, vallahi kalmadı. Hepsini subaylara verdim.

— Yok ulen biz tütüne gelmedik. Hani diyordun ya Akşehir'li biri var...

Birden rahatladı.

— Haa desenize yavu. Tütün diye başımın etini yediler. Olanı zati iki okka tütündü. Kapış kapış ettiler. Bana bile kalmadı.

— Kim bu Akşehir'li anlat hele?

— Bizim oralı yavu, ayıngacılık yapar. Geçenlerde gelmişti, ama şimdi gitti mi bilmiyorum.

— Adı ne?

— Çolak ağa derler. Buralara kaçak tütün getirir.

— Hımm, göremez miyim şu adamı? Akşehir'de Mamıt'ın çoluk çocuğu var da, bir haber salmak istiyoruz.

— Kolay. Ben sizi kaldığı yere götüreyim. Eğer gitmediyse haber salarsınız.

Çabuk çabuk yürüdüler. Akşam sonuydu. Hava kararmaya başlamıştı. Sokaklar tenhaydı. Bir evin avlu kapısını vurdular.

— Kim o?

— Benim ağa. Akşehir'li Musa. Çolak ağa buradaysa az çıksın hele, bir diyeceğimiz var.

— Çolak ağa gitti yiğenim, iki saat önce yola çıktı.

— Öyle mi, hay allah... Bir haber yollayacaktık.

Molla Mahmut «tüh, etti kendi kendine. Burada da şansımız tutmadı.»

— Bir daha ne zaman gelir acaba?

— Hiç belli olmaz yiğenim. Bakarsın dört günde gelir, bakarsın on onbeş gün sürer. Belki de hiç gelmez. Yollar tehlikeli şimdi.

— Gelir o, dedi Musa. Çolak ağa gidip geleceği yolu bilir. Biz birkaç gün sonra tekrar yoklarız. Gelirse o da bizi arasın.

— Olur, gelirse söylerim.

Geri döndüler.

— Gece gidecek demek?

— Öyle. Ayıngacı adam gece gider, gündüz saklanır. Çolak ağa buraların kurdudur. Yolları iyi bilir.

— Gece tek başına, ne cesaret be, vay canına!

— Herkesin yapacığ iş değil.

Mahmut dinlemiyordu. Kafayı yıkmıştı gene. Keşke dün bulsalardı Çolak ağayı. Fırsatı kaçırmıştı. Ah oh etti kendi kendine. Ağzını açıp soluk koyverdi. İçi içine sığmıyordu.

— Üzülme arkideş, yalnız sen değilsin. Hepimiz aynı durumdayız. Katlanacağız ne yapalım?

Günlük işlere daldılar. Eğerlerin onarımı, atların tımarı. Acemi erlerin eğitimi...

Yağmurlar başladı. Havalar soğudu. Kış geliyordu. Hep birbirine benzeyen sıkıcı günlerdi. Askerler sabırsızlanıyordu.

— Ah ulan ah, ne duruyoruz? Kurtlanacağız burada.

— Başlasa gayri savaş. Bitirsek şu işi.

— Gel teskere gel!

— Ağır ol da batman gelesin.

— Batmanı okkası kalmadı arkadaş. Ne olacaksa olsa...

Erzurumlu Abdullah elinde zarf kağıt, Mahmut'a sokuldu.

— Ben senin atı tımar edem kardaş, dedi. Şuraya otur da bana bir mektup daha yaz.

Bölüğün mektuplarını hep Mahmut yazardı.

— Peki yazalım ama geçenkine cevap geldi mi?

— Gelmedi. Ancak varmıştır. Erzurum nire, bura nire?

Kapının eşiğine oturdu, küçük kurşun kalemiyle yazmağa başladı. Ne yazacağını bilirdi. Herkes için aynı şeyleri yazardı. «Yüksek bir huzura. Sayın sevgili bobama. Evvela üzerime farz olan tanrı selâmını sunar, hasretle iki ellerinden öperim. Nasılsın, iyi misin? Beni soracak olursan, Allaha şükürler hayattayım. Sakarya savaşından sonra Emirdağa kadar ilerledik. Dört aydır burada bekliyoruz. Sizden hiç haber alamıyorum. Tek sıkıntım budur. Bir mektubunuzu alsam dünyalar benim olacak. Hem dualarınızı hem mektubunuzu beklerim. Gözü yaşlı bağrı daşlı anacığımın ellerini öperim. Beni soranların cümlesine selâm ederim. Acele cevap. Oğlun Abdullah tarafından.»

Kolay okunsun diye iri iri yazardı. Hem de kâğıdı doldururdu böylece. Çünkü askerler kısa yazdın diye sitem ederlerdi.

Abdullah Mahmut'un atını çevire çevire tımar ediyordu. İri yarı bir adamdı. Kaşağıyı sürdükçe at tepiniyor, kulakları kısıp sağa sola sıçrıyordu. Sırtındaki eğer yaraları çoktan kapanmıştı. Yerleri hafifçe belliydi.

— Doo yavrum dırrıuıs... Kız gibi oldun hadi.

Sağrısına bir şaplak attı.

— Tamam Mamıt kardaş. Gel bak, beğenmezsen bir daha tımar edeyim.

— Sen de mektubu beğenmezsen tekrar yazayım.

— Oku.

Okudu. Erzurum'lu Abdullahın yüzü değişti. Koca adam nerdeyse ağlayacaktı.

— Sağol kardaş, güzel olmuş.

Mektubu acemi elleriyle katlayıp zarfa koydu.

— İnşallah memlekete varır, cevabı da tezden gelir.

— İnşallah.

Ama nerdee, aylar geçiyor mektuplara karşılık gelmiyordu. Hem subaylar hem askerler en çok bundan tedirgindiler. Evlerinden haber alamıyorlardı. Gönderdikleri mektuplar gidiyor mu gitmiyor mu, belli değildi.

İkide bir dedikodu çıkıyordu, «yakında saldırıya geçilecekmiş. Konya'da büyük bir ordu hazırlanıyormuş. İngilizler Kemal Paşa'ya diyesiymiş ki, Afyon'a kadar Yonana bırakın da sulh olun.» Kemal Paşa da İngiliz elçisine bir tokat aşketmiş, dışarı koğmuş. İngilizler bize silâh satmaya kalkmış ama Kemal Paşa almamış, bilmem nerenize sokun demiş.

İyi etmiş. İki yüzlü bu İngiliz gâvuru. Hem Yonan'lılara hem bize...

— Ee, adam tüccar. Dostuna da satar, düşmanına da satar.

— Parayı ver, anasını bile satar, dedi birisi.

Mahmut bu söze güldü. Ne zamandır gülmeyi unutmuştu. Sıkıntılıydı. Böyle bomboş durmak, içerilere kapanıp kalmak onu bunaltıyordu.

Günler hep birbirine benzeyerek ağır ağır geçti. Kar yağdı. Dağlar ovalar beyaza büründü. Bazan eğitim yürüyüşüne çıkıyorlardı. Asker çoğalmıştı. Hergün birkaç kişi katılıyordu. Anadolunun çeşitli yörelerinden geliyorlardı. Kimisi genç, kimisi orta yaşlı adamlardı. Ama hepsi de ortak bir amaçta birleşiyordu. «vatanı kurtaracağız, düşmanı toprağımızdan atacağız.»

Her gün yüz kere, bin kere bunu söylüyorlardı.

Subayların bazıları değişti. Tabur komutanlığına genç bir yüzbaşı geldi. Adanalıydı, esmer bir adamdı. Adına «Arap yüzbaşı» dediler. Güzel konuşuyordu, heyecanlıydı. Her askerle ayrı ayrı ilgileniyordu. Çabucak sevdiler. Bir huyları vardı, kendilerine yakınlık gösteren, «yavrum, kuzum» diyen subayı hemen severlerdi.

Arap yüzbaşı çalışkan adamdı. Taburu bir iki ay içinde

çekip çevirdi. Askerlerin giyimini kuşamını düzeltti. Koşumları yeniledi. Acemi askerlerin eğitimine önem verdi. Sık sık konuşmalar yapıyor, askerlerin hem moralini, hem bilgisini geliştiriyordu. Tez zamanda savaşa hazır duruma geldiler.

Hergün dedikodular çıkıyordu.

— Yakında saldırıya geçecekmişiz. Konya'daki ordunun komutanı «Yonan'lıları bize bırakın, onları biz haklıyacağız» demiş. Eskişehir'deki komutan da «hayır, o iş bize düşer» demiş. Aralarında kavga etmişler.

— İkisi birden saldırsa ya?

— Kemal Paşa da öyle demiş ama «gerek yok, biz tek başımıza yeteriz» diyorlarmış.

— Olmaz öyle şey. Bu iş kabadayılığa gelmez. Ölüm kalım savaşı bu arkadaş. Hep birden saldırmalıyız ve kesin sonucu almalıyız.

— Kemal Paşa öyle demiş. Akıllı adam. Düşmanı küçümsemiyor.

Mahmut söze karıştı.

— Düşman küçümsenir mi yavu? Hem biz biliyoruz bu Yonanı. Bayâ savaşçı millet. Bak kaç yıl oldu, toprağımızdan atamıyoruz. Kolay değil...

— Ama bu sefer atacağız Mamıt, merak etme.

— İnşallah bakalım.

Karların üstüne uzanmış, konuşuyorlardı. Haceli tüfeğini siliyordu. Namluyu kaldırıp tek gözüyle içine baktı.

— Savaşı özledik valla, dedi. Ellerim kaşınıyor. Bir girsek gayri...

— Savaşa girince de «bitse» dersin.

— Bitse elbet ama bitmiyor.

Dağlar dereler hep asker olmuştu. İlerdeki köyde bir piyade alayı vardı. Uzaktan görünüyordu, bölük bölük dizilmiş eğitim yapıyorlardı.

Yüzbaşının düdüğü öttü.

—Bölükler at biin!

Atlara binip yürüyüşe çıktılar.

Akşehir'li saraç Musa bağırarak koğuşa girdi.

— Mamıt! Molla Mamıt!

Mahmut battaniyeyi başına çekmiş yatıyordu.

— Buradayım, diyerek doğruldu.

— Çabuk gel! Sana demedim mi Çolak ağa gelir diye?

— Geldi mi, hay yaşayasın...

Paldır küldür yürüdü. Haceli de arkalarından koştu. O da memleketten haber alacaktı sanki. Çarşıyı geçtiler. Karanlık bir kahvede Çolak ağayı buldular. Kurt gibi bir adamdı. Gür kaşlarının altından gözlerini kaçıra kaçıra bakıyordu.

— Hee söyleyin bakalım derdinizi?

— Çok aradık seni ağa, aman deyim bir yardım...

— Neymiş?

— Sizin oralı Tuzcu Sadık ağayı tanır mısın?

— Tanırım, komşum.

— Aman çok iyi. Onun yanında bizim çocuklar...

— Biliyorum, Tacımlı.

Mahmut heyecandan duraladı. Söz bulamadı söyleyecek.

— Şey, nasıllar?

— İyiler. Her zaman görüyorum. Sadık ağanın kızıyle terzihaneye gidiyor.

— Düşman yok mu sizin orada?

— Yook, gittiler.

— Hay Allah, çok iyi. Üzüntüden deli olacaktım ağa. Bir de oğlum var, o nasıl acaba?

— İyidir. Pek bilmiyorum ama yaramaz birşey olsaydı duyardık.

— Mektup yazsam götürür müsün?

— Ayıp ettin, sen burada düşmanla savaş, ben bir mektubunu götürmeyim, olur mu öyle şey? Açın ceplerinizi bakim...

Ayaklarının dibindeki torbadan birer avuç tütün alıp doldurdu.

Mahmut sevinçten ne yapacağını şaşırmıştı. Sağa sola baktı. Bir dükkândan zarf kâğıt aldı. Oturup Sadık ağaya mektup yazdı. «Çolak ağayla cevap yollayın, çok meraktayım» diye bitirdi.

— Tamam. Allah nasip ederse üç beş güne kadar gelirim. Cevabını da getiririm. Hadi eyvallah.

— Güle güle ağa, yolun açık olsun.

Kahvenin önünde ayrıldılar. Molla Mahmut'un inanası gelmiyordu.

— Ulen bu kadar kolay mıydı bu?

— Tabi ya.

Haceli başını salladı.

— Bir de köyden haber alabilsek böyle.

— Alırız inşallah.

Mahmut'un yüzü parlıyordu. Dereye aşağı yürüdüler. Yarı sevinçli, yarı heyecanlıydı. Üstünden ağır bir yük kalkmıştı sanki. Öyle rahatlamıştı.

Koğuşa varınca onu başka bir haber bekliyordu.

— Koş Mamıt, dediler, nerdesin? Seni Tabur komutanı çağırıyor.

— Neden, hayrola?

Hüseyin çavuş biliyordu.

— Cezalısın, diye takıldı. Alaydan idam emrin gelmiş.

Ama yüzü gülüyordu.

— Söylemiyecek misin?

— Yok. O yetki benim değil. Tabur komutanı söyleyecek.

Mahmut biraz anlar gibi oldu. Bir ay kadar önce teğmen «adını bildireceğim» demişti, o işti herhalde. Koşarak tabur karargâhına gitti. Eski erlerden birkaç kişi kapının önünde bekliyordu.

— Tamamız, haber verin.

Sıraya geçip beklediler. Biraz sonra Tabur komutanı göründü. Yüzü gülüyordu.

— Rahat, hazırol! Dikkat!

Önlerine geçip bir iki gezindi. Sonra sözcüklerin üstüne basa basa konuşmağa başladı.

— Sizler taburumuzun en eski ve en seçkin erlerisiniz. Ateşten geçtiniz ve iyi sınavlar verdiniz. Alay komutanımızın emriyle sizlere çavuşluk rütbesi takacağım. Çavuşluk, ordumuzun bel kemiğidir. Çünkü ilk komutan çavuştur. Erleri çavuş yetiştirir, çavuş yönetir. Sizin cesaretiniz, çalışkanlığınız, bilginiz...

Mahmut gerisini dinleyemedi. «Birliğimden alırlar mı» diye düşünmeye başladı. Haceli'den ayrılmak istemiyordu. Köylüsü bir o kalmıştı yanında. En yakın arkadaşıydı, şimdi ayrılırlarsa... Üzülsün mü, sevinsin mi, bilemedi.

— Hayırlı olsun, dedi. Hepinize başarılar dilerim. Şimdi bölüklerimize dönün, görevlerinize başlayın.

Mahmut sevindi buna. Demek kendi birliklerinde kalacaklardı. Koğuşta coşkun bir karşılama yapıldı.

— Oo... Hayırlı olsun çavuşum, hayırlı olsun!

— Hay maşşallah, yakışmış...

— Zati çavuşluk yapıyordu bize, hakkıydı.

Haceli başını devire devire baktı. Sonra kucakladı birden.

— Mamıt çavuş... diye soludu kulağına.

— Yapma yavu, sen bari deme.

— Hakkındı arkideş, geç bile kaldılar. Hadi hayırlı olsun.

Mahmut bir sorumluluk yüklendiği için tedirgindi. Eskiden yalnız kendine düşen görevleri yapar, sonra rahatına bakardı. Ama şimdi başkalarının sorumluluğu da omuzundaydı artık. Onları da gözetecekti, onlara da yaptıracaktı. Pek hoş birşey değildi. Ama yavaş yavaş alıştı. «Nöbete kalk, atları yemle, koşumu düzelt» gibi emirler veriyor, askerlerin başında durup yaptırıyor, sonra bölük komutanına tekmil veriyordu.

— İkinci bölük görüşünüze hazır komutanım!

Kendi kendine düşünüyordu, insan yaşamı ne tuhaf, birden değişiveriyor. Dümdüz giderken bakıyorsun dönüveriyor. Çolak ağanın gelişi, şu çavuşluk işi aynı günde oldu. Sanki başka gün yok. Şans mı, raslantı mı... ne demeli buna?

— Mahmut çavuş, teğmen çağırıyor çabuk!

Fırladı. Teğmen bir kâğıda eğilmiş hesap yapıyordu.

— Yanına üç arkadaş al, atlara binin. Ümraniye köyüne gideceksiniz. Bizim tabura gene beş kağnı saman verilmiş. Teslim alın, getirin. Geceye kalmayın. Sabah oradan hareket edersiniz, akşam olmadan gelirsiniz.

— Başüstüne teğmenim.

— Tüfeklerinizi alın, belki lâzım olur.

Haceli'yi Murtaza'yı bir de yolları iyi bilir diye Emirdağ'lı Mecidi aldı, yola çıktılar. İkindi sonu hava soğuktu. Ova tarafında kar erimişti, ama geride dağlar karlıydı. Yollarda başka askerlere raslıyorlardı. Kimisi geliyordu, kimisi gidiyordu. Kağnılar, arabalar birliklere habire erzak ve cepane taşıyorlardı. Keyifliydiler. Kimisi eli kulağa atmış, türkü söylüyordu.

«Çayır ince biçemedim
Sular soğuk içemedim
Bana yardan vazgeç derler
Yar tatlıdır geçemedim.»

Haceli Kazım'ı hatırlayıp içlendi.

— Vay Kazım vay... Bir yıl oldu mu Kazım şehit olalı Mamıt?

— Oldu ya, geçen yıl bu günlerdi işte.

— Hey dünya hey, ne deyim sana?

Başları eğip bir süre düşündüler.

— Hamdi'yle Aşır ne oldu acaba? Onlardan da haber alamadık.

— Kimbilir? Belki birgün karşılaşırız.

Haceli duyguluydu. Türkü gibi uzattı.

Belki bir güün...
Biter bu savaş
Belki bir güün...

Sonunu getiremedi. Elini sallayıp bıraktı.

— İnsan içindekini söyliyemiyor ağzına tükürdüğüm.

— Aşık olsaydın söylerdin ağa, dedi Murtaza. O aşıkların işi. Bizim köylü bir Aşık Elvan var, bir dinliyeceksin. Sazın üstüne bir yumuldu mu, turnaları uçurur Sivas ilinden, Erzurum yaylasından geçirir, Kayseri dağına göçürür, oradan kaldırır efendime söyleyim...

— Emirdağına da getirir mi?

— Emirdağını bilmez, bilse getirir elbet.

— Emirdağını bilmeden nasıl aşık olmuş?

— Ölmeden köye varırsam diyecem kendisine, Elmadağına da git diyecem. Alsın sazını, gelsin buralara...

Haceli atın üstünde saz çalar gibi yaptı.

Atına binmiiş de gidiyor Mamıt çavuş
Yürü atım yürü Ümraniyeye kavuş
Haceli Murtaza Emirdağlı Mecit
Hepsi savaş erleri, hepsi yiğit...

— Yaşa Haceli ağa, sende iş var. Gerisini getir hele?

— Benden bu kadar arkideş, sen tamamla.

— Nerde bizde o kuvvet ağa? Biz hep içimize akıtırız. Onun için kimse bilmez bizi.

Gün eğilmişti. Atları sıkıştırdılar. Karşıdan soğuk bir rüzgâr esiyordu. Toprak yolda atlar bata çıka ilerliyorlardı.

Ümraniye büyükçe bir köydü. Evler sokaklar askerle doluydu. O gece orada kaldılar. Ertesi gün saman kağnılarını teslim alıp yola çıktılar. Uzun bir kümeydi. Atları öküzlerin ayağına uydurdular. Köylülerle konuşarak şakalaşarak geri döndüler. Konuşmalar hep savaş üstüne ıdi. Köylüler haber soruyorlardı, askerler bildiklerini söylüyorlardı. Söz hep «Allahın izniyle, inşallah» diye bitiyordu.

Bahar aylarında hazırlık çalışmaları iyice hızlandı. Hemen hergün eğitime çıkıyorlardı. Yürüyüşler, atışlar, teftişler birbirini kovalıyordu. Üst komutanların biri gidip biri geliyordu. Subaylar toplanıp harita başında uzun uzun çalışıyorlardı.

— Anlaşıldı, yakında gidiyoruz.

— Öyle gibi. Ben zati rüyamda gördüm. Saldırıya geçmişiz.

— Rüyaya kaldiyse ohoo... ben hergün görüyorum.

— Ama bu öyle değil. Düşman hemen karşımızdaydı. Yüzleri belli oluyordu. Hani Sakarya'da esir aldığımız uzun boylu bir subay vardı ya, o da içlerindeydi.

— Nasıl geçmiş o tarafa?

— Ne bileyim, kaçmış herhalde. Ama gene esir aldım dürzüyü. Bana ne dedi biliyor musun? «Memet beni bırak da sana altın vereyim» dedi.

— Ee, bıraktın mı?

— Bırakır mıyım yavu? Anan öyle güzel mi dedim, bir tekme attım böğrüne. Cebindeki altınları da aldım. Üstünde krallarının resmi var. Bir sürü altın...

— Vay canına, hiç aklıma gelmemişti. Demek altın da oluyor ceplerinde ha, dur seen...

— Yok yavu, askerin cebinde altın olur mu? Sende var mı?

— Ben başka o başka arkadaş. O gâvur.

Biri kapıdan bağırarak girdi.

— Heey! Ordu komutanı geliyormuş, yarın gene teftiş varmış.

— Hıh, tamam. Askerlik neyse ne ya, bu teftişler zor. Adamın işini bitirir.

— Ee ne edeceksin, teftişsiz olmaz.

— Niye olmasın yavu, bize güvenmiyorlar mı? Buradaki subaylara inanmıyorlar mı?

— İnanmak değil arkideş. Komutan dediğin emrindeki

birlikleri denetliyecek, eksikleri görüp düzeltecek. Aynı zamanda tanıyacak. Yarın ona göre karar verecek.

— Doğru. Askerlikte teftiş olmadan olmaz.

Toplan borusu çaldı.

— Toplaan! Çabuk olun.

Tüfeğini kapan dışarı fırladı. Bölükler yerlerini aldılar. Rahat hazırol, dikkat...

Tabur komutanı ortaya çıktı. Heyecanlıydı. Kısa bir konuşma yaptı.

— Yarın ordu komutanımız geliyor. Taburumuzu denetliyecek. Taburumuzu görecek. Çakı gibi olacaksınız. Sorduğu sorulara kısa açık cevaplar vereceksiniz. Zaten hepiniz seçkin askerlersiniz. Komutanlarımızın güvenini kazanmalıyız. Göreyim sizi. Türk askeri vatanını kurtarmaya çalışırken gözünü budaktan sakınmaz. Bunu dünyaya isbat ettik, yakında gene edeceğiz. Düşmanlarımız bizi kolay yutulacak lokma sandılar. Ama başlarını taşa çarptılar. Türk askeri çetin cevizdir. Yunan dişi bizi kıramaz. Hiç kimse kıramaz. Sakarya'da ne yaptık? Aynısını gene yapacağız. Yarın komutanlarımız bizi görecek, beğenirlerse saldırıya geçmek için karar verecekler. Ona göre davranın. Çakı gibi olun. Gözlerinin içine bakın. Sert cevaplar verin. «Savaşa girelim mi» diye sorarlarsa «girelim!» diye bağırın. Ne bekleyip duruyoruz burada, bitirelim bu işi deyin.

Askerler kımıldadılar. Kendi istedikleri de buydu. Yüzbaşının dediklerini benimsiyorlardı. Başlarını salladılar.

— Şimdi bölükler dağılın. Koşumları çıkarıp bir iyi silin. Eksiğinizi gediğinizi tamamlayın. Sonra da atları tımar edin. Nalbant, berber bölükleri dolaşsın. Akşama kadar hazırlıklarınızı tamamlayın. Hadi bakim, marş!

Bölükler yürüyüş koluna geçip yürüdüler. Ayaklar rap rap vurdukça topraktan toz kalkıyordu. Hepsi de bir canlıydılar.

Eğerler koşumlar ortaya çıkarılıp serildi. Güneşli bir gündü. Çalışmaya başladılar. Kimisi siliyor, kimisi dikiyordu. Bir yandan da konuşuyorlardı.

— Ulen Memet, yarın komutan seni görünce, bu askerle savaşılmaz derse...

— Niye? Sakarya'da savaşan boban mıydı?

— Bobamı karıştırma! Git de aynaya bak dürzü.

— Ne varmış aynada?

— Yüzün tilki yüzü gibi inceldi be.

— Beğenemedim mi? Tilkiler döğüşken olur. Senin gibi koca tavukları haklar.

Gülüştüler bu söze.

— Doğru dedin Memet, aferim. Düşman da bizim yüzümüze bakıp aldandı. Bunlarda can kalmamış dedi. Ama can kimdeymiş gördü.

— Bana bakın, siz İnce Efenin hikâyesini duydunuz mu? Bizim oralı bir İnce Efe var. Aha bu Memet'e benzer, ip gibi bir adam. Ama dövüşe geldi mi Denizli horozu mubarek. Bir gün köye tahsildar geldi. Yanında izbandut gibi iki zaptiye. Harman yerinde bunu dövmeye kalktılar. Hehee... görecektiniz. Bir girişti bu, herifleri pestile çevirdi. Vurduğunu yıktı yere. Elinden zor aldılar. Zaptiyeleri kasabaya kağnıyla yolladılar. Görünüşe aldanmıyacaksın kardaş, kötü aldanırsın...

Mahmut'la Haceli birbirine bakıp güldüler. Eski günleri anımsamışlardı. Sonra ikisinin de yüzü bulutlandı. Gözlerini indirip çalışmaya başladılar.

Haceli eğerin içindeki keçeyi sökmüş onarıyordu. Çoktandır yapmak istiyordu bu işi. «Uzun yola gidersek atın sırtını yara eder» diye düşünüyordu. Keçeyi kesti ekledi, dikti. Eğerin içine yerleştirdi. «Hah şöyle...» Eli yatkındı bu işlere. Sonra özengi kayışındaki söküğü dikmeye başladı.

Mahmut hem kendi işini yapıyor hem mangasındaki erlere göz kulak oluyordu.

— Kantarma kayışlarını yağlayın. Sonra çatlar da kopuverir. Ahmet sen postallarını bir elden geçir. Ökkeş senin de saçın uzadı, kestiriver. Bıyıklara dokunma ha, bıyıkların kıyak.

— Olur çavuşum.

— Murtaza nerde?

— Atının bir nalı sallanıyormuş, çaktırmaya gitti.

— İyi. Ben de onu söyliyecektim.

— Çavuşum senin yapılacak işin varsa yapalım, biz bitirdik.

— Yok, kendim yaparım. Siz ahırın temizliğine yardım edin hadi.

— Başüstüne.

Koca Ökkeş saçını sıfır numaraya kestirmiş, başını kaşıyarak geliyordu. Akpak ortaya çıkmıştı başı. İri bir kabağa benziyordu. Kaşları ile bıyıkları kapkaraydı. Bir de gülüyordu o haliyle. Birisi ensesine bir tokat vurdu.

— Nerde büyüttün bu kilise direğini oğlum?

— Vurma, elin acır.

— Hişş, yavaş olun, teğmen geliyor.

Gözucuyle bakıp işlerine eğildiler. Teğmen elleri arkasında ağır ağır dolaşıyordu. Az konuşan bir adamdı. Erlerle arasında belli bir açıklık bırakıyordu. Onun için eski askerler Teğmen Galib'i hâlâ unutamıyorlardı. Sevgiyle anarlardı sık sık.

— Adamın hasıydı. İnsan evlâdıydı.

— Bu da iyi, zararsız ama o başkaydı.

— Rahmetli bir gün bana dedi ki «bu günler geçecek Hasan, hiç olmamışa dönecek. O zaman birbirimize anlatıp güleceğiz.»

— Hey dünya, ne kalleşsin? Galip bey ölecek adam mıydı?

Bu konu açılınca Molla Mahmut konuşmazdı. Ya kalkıp uzaklaşırdı usulca, ya da başını eğer işine bakardı. Bir sancı gibiydi içinde Galip beyin acısı.

— Gel buraya Mahmut çavuş.

— Buyur teğmenim!

— İşini biteren temizlik yapsın. Taburdan sabun verecekler. Git al. Dört kişiye bir sabun dağıt. Herkes çamaşırını neyi yıkasın.

— Başüstüne.

— Kimse kirli olmayacak duydunuz mu? Komutan yakanızı açıp çamaşırınıza bakar, ona göre.

— Peki.

Bütün gün hazırlık yaptılar. Öğleden sonra dereye gidip çamaşır yıkadılar. Başlarını boyunlarını sabunladılar.

Ertesi gün komutanlar geldi. Birisi ufak tefek, kalpaklı, öbürleri arkasında iri yarı adamlardı. Hepsi de yanık yüzlüydü. Aralarında sık sık konuşuyorlardı. Küçükler büyüklere topuk vurup selâm duruyor, sorduğu soruları cevaplıyordu. Erler uzaktan dikkatle bakıyorlardı. Sanki onlar da teftiş ediyorlardı subaylarını. Bazılarını beğeniyorlardı.

— Aferim, çakı gibi baksana, arslan...

— Ulen bizimki ne yaptı öyle, tüü... Az daha düşecekti.

— Rahat, hazırool! At biin!

Önce bir resmi geçit yapıldı. Ufak tefek komutan üç adım öndeydi. Selâmı o aldı. Gözleriyle hepsini koğuşturuyordu. Bazılarına daha fazla bakıyordu. Yüzü kaya gibi sertti. Ne düşündüğü belli olmuyordu.

Sonra bölükleri ayırdılar. Ovaya aşağı bir saldırı denemesi yaptırdılar. Dereyi dört nala geçtiler. Üç bölük üç koldan dağı sardılar, yukarılara tırmandılar. Mahmut'gilin bölüğü atları bir koyağa çekip bağladılar.

— Süngü tak! Marş maarş!

Teğmen fısıldadı.

— Komutanlar arkamızda dikkat edin. Eğilerek ilerleyin!

Mahmut usulca geriye baktı. Komutanlar iri atların üstünde peşlerinden geliyorlardı. Göğüslerinde asılı dürbünler güneşte parlıyordu.

— Çabuk olun, sıçrayın!

Dağın başına kadar çıktılar. Emirdağ kasabası uzaktan görünüyordu. Geride ova yemyeşildi. Türlü otlar büyümüş, kır çiçekleri açmıştı.

Komutanlar Haceli'nin yanından geçtiler. Aralarında konuşuyorlardı. Haceli başını kaldırmadan çizmelerine baktı. Birisinin çizmesi yamalıydı. Nedense çok dokundu Haceli'ye. Dudaklarını ısırdı.

Tepenin üstündeki düzlükte atları başbaşa yanaştırıp bir süre konuştular. Elleriyle sağı solu gösterdiler. Sonra erlerin arasında dolaştılar.

— Gel buraya çavuş!

Mahmut fırladı.

— Buyur komutanım!

— Şu karşıki dağdan topçu ateşi başladı, ne yaparsın?

— Düşman askerinin saldırıya geçtiğini anlarım. Dereyi görecek şekilde birliğimi ileriye yanaştırırım. Oradan ateş ederim.

— Aferim. Başka?

— Takım komutanımla bağıntı kurarım. Onun emrini beklerim.

— Hımm...

Başını salladı. Gerideki subaylara döndü.

— İşte takım komutanlığı yapabilecek bir çavuş, dedi. Aferim. Git yerine hadi.

Mahmut koştu, şırap diye yattı yere. Birden heyecanlandı. Yüzüne kan doldu. Komutanlar hep kendisine bakıyorlardı. Sonra atları sürüp uzaklaştılar. Erlerin arasında dolaştılar. Bazılarına sorular sordular, cevaplar aldılar.

Öğleye doğru toplan emri verildi.

— 35 —

«Komutanlar çok beğenmiş. Bir hafta istirahat vermişler. Atlar çayıra çekilecekmiş. Biz de ense yapacakmışız.»

— Gel keyfim gel...

— Gel teskere gel...

Hep sevinmişlerdi.

Ovanın düzüne çadır kurdular. Atları uzun iplerle çayıra öklediler. Haziran başlarıydı. Ortalık günlük güneşlikti. Belden üstünü soyunup güreş tutuyorlardı. Çayıra oturup uzun uzun konuşuyorlardı. Fıkralar anılar anlatıyorlardı. Bazıları uyuyordu.

Mahmut sırtüstü yatmış, güneşe karşı gözlerini kapamıştı. Türlü renkler gidip geliyor, açılıp kapanıyordu. Yorgun

bedenini sıcak toprağa bırakmış dinleniyordu. Mutlu muydu, pek kestiremiyordu. Yarı uyur yarı uyanık, gelecek günlerin endişeli görünümü içinde tedirgindi. Ne olacaktı, savaş nasıl bitecekti? Bir karanlıktı ilerisi. Onun için tam rahat değildi. Düşünmiyeyim diyor, ama aklı kendiliğinden kayıp gidiyordu.

— Mamıt, dedi Haceli, uyuyor musun?

— Yok.

Yüzü bir sıkıntılıydı.

— Hele kalk dolaşalım. Ben uyuyamıyorum.

— Niye?

— Ne bileyim? Boş durmak bana yaramıyor arkideş. Kötü oluyorum.

Doğrulup oturdu.

— Ben de öyle. Köyde dünya iş varken, biz burada yatıp duruyoruz.

Başını iki yana sallayıp boynunu kütületti.

— Ne yaparlar kimbilir? Ekebildiler mi, kaldıra bildiler mi? Düşündükçe deli olasım geliyor.

Çayıra aşağı yürüdüler. Dağın eteğinde bir köy vardı. Küçük tarlalarda ekinler boy tutmuştu. Daha çoğu sürülüp ekilememişti. Özlemle oralara bakıyorlardı.

— Ellerim kaşınıyor, dedi Haceli. Ah şimdi bir kürek tutmak, tırpan tutmak. Tarlada çalışmak... Kavuşamıyacağız ağzına tükürdüğüm. Bu yılı da buralarda geçirdik.

— Bir gün kavuşuruz, dişimizi sıkalım.

— Sıka sıka diş mi kaldı?

Yüzü ağlamaklıydı.

Karşıdan eşeğe binmiş bir köylü geliyordu. Kucağında uzun sopalar vardı. Yakın kalınca anladılar, koltuk değneğiydi bunlar. Adamın bir bacağı yoktu.

— Merhaba asker ağalar.

— Merhabaa...

Adam gülüyordu.

— Açın avuçlarınızı, dedi. Heybeden badem çağlası avuçlayıp verdi. Yeyin bakalım, çam sakızı çoban armağanı. Yeyin de şu benim bacağın öcünü alın.

— Ne oldu bacağına kardaş, hayrola?
— Ne olduğu belli değil mi? Yonana verdik.
— Nerede, geçmiş olsun?
— İnönü'nde.
— Deme? Biz de savaştık orada?
— Öyle mi, hangi birliktensiniz?
— Biz süvariyiz. Süvari alayından.
— Hımm, ben piyade idim. On sekizinci alaydan.
— Nasıl oldu?
— Ne bileyim nasıl oldu. Bir top mermisi aldı bacağımı. Gözümü hastanede açtım. Bacağımı kesmişler. Neyse... (Elini salladı) Siz ne ediyorsunuz, savaş ne zaman?
— Bilmem. Hazırlanıyoruz işte.
— Aman çabuk olun. Bitirin gayri. Koğun şu dürzüleri.
— İnşallah...

Tek bacağını sallayıp hayvanı sürdü. Arkasından bakıp kaldılar.

— Bizim Hamdi de böyle mi oldu acaba? Nerde kaldı, hiç haber alamadık?

— Kimbilir? İyileştiyse yakında gelir, ama böyle olduysa...

Gerisin söylemek istemedi. Ne kötü şeyler oluyordu şu savaşta? Badem çağlalarını yerken acı acı düşündü.

«Ne yapar bu zavallı şimdi? Çoluk çocuğu varsa, bir de yoksulsa?»

Polatlı'da konuştukları tüfekçi ustanını anımsadı. «Savaşıyoruz ama savaştan sonra ne olacak? Köylü gene unutulursa, ağalar beyler gene at oynatırsa...»

Sık sık bu konuyu düşünüyor, sorulara kesin bir karşılık bulamıyordu. İlerisi karanlıktı.

Geri döndüler. Askerler heyecanlıydı. Yeni haberler duymuşlardı. «Emirdağ askerle dolmuş. Bir piyade alayı Bolvadin'e aşağı gitmiş. Bir alay da yarın geliyormuş. Katırlarla çekilen büyük toplar varmış. Güneye doğru ilerliyorlarmış.»

— Ya biz? Bizim için emir yok mu?
— Olmaz mı, akşam sabah bekle.

— Allah allah!..

Heyecandan ellerini birbirine sürtüyorlardı. Kimisi abdest alıp namaza durdu. Sesleri konuşmaları değişiverdi.

— Demek yakında... Allah senden yardım, kurban olduğum!

Gece çoğu uyuyamadı. Kendilerini savaşa hazırlıyorlardı. En çok Mahmut tedirgindi. Şimdiye kadar savaşlara hep er olarak katılmıştı. Yalnız kendinden sorumluydu. Ama şimdi çavuş olmuştu. Emrinde küçük birliği vardı. Onları yönetirken başına ne işler gelecekti bakalım? İçinde gizliden bir sorumluluk korkusu büyüyordu. Keşke çavuş olmasaydım, dedi kendi kendine. Haceli'ye açacak oldu.

— Deli olma, dedi. Ne farkeder? Gene yanyana dövüşeceğiz. Yazımızda şehitlik varsa, öyle de olur böyle de olur.

— Orası öyle...

Çayıra sırtüstü uzanmışlardı. Bol yıldızlı bir geceydi. Atlar ilerde dinleniyordu. Nöbetçi ıslıkla bir uzun hava tutturmuştu. Durup durup aynı ezgiyi çalıyordu.

— Kim bu ulen, nöbetçi ıslık çalar mı?

— Boşver, burası cephe değil.

— Alışırsa yarın cephede de çalar.

— İyi ya, düşmanı ayağına çağırmış olur.

Kimse gülmedi bu söze. Uyanık olanlar düşünmeye başladılar. «Düşman» sözü onlara bir kapı açtı.

Ertesi gün emir geldi. Çadırları söktüler. Çıplak atlara binip Emirdağ'a döndüler. Herkes ayaktaydı. Gitme hazırlığı yapılıyordu. Atlar tımar edildi, koşumlar elden geçirildi. Yeni mermiler dağıtıldı. Torbalara yem saman doldurulduu. Askerler gidecekleri için seviniyorlardı.

— İyi oldu canım, çok kaldık burada. Gidelim de ne olacaksa olsun.

Mahmut düşünceliydi. Gene kaşları çatılmıştı. Sessizce hazırlanıyordu.

O gün Hamdi çıktı geldi.

— Ooo kardaş, hoş geldin. Nerde kaldın yavu, geçmiş olsun.

Hamdi süzülmüş değişmiş, bambaşka birine benzemişti. Boyuna gülüyordu.

— Sormayın yavu, ben çoktan iyi oldum emme birliğime vermediler. Çok uğraştırdılar. Piyade ol derler, ben piyade olur muyum? Süvariyim birliğime gönderin diye tuttururdum. Zorla geldim buraya. Nasılsınız bakalım, ne var ne yok?

— Biz iyiyiz, sen nasılsın?

— Ben de iyiyim. Bacak üç ay uğraştırdı. Çabuk iyi olacaktı emme bakımsızlıktan iş uzadı. Doktor yok ilâç yok, allah kahretsin. Vurulunca şehit olacaksın arkideş, en temizi o.

Paçasını sıvayıp gösterdi. Derin bir yaranın izi hâlâ belliydi.

— Önce mutfakta çalıştırdılar beni. Patates soy, soğan doğra... Yok komutanım, dedim, ben savaş eriyim. Birliğime yollayın beni. İki ay uğraştık. Sonra piyade yaptılar. Hafif hizmet görecekmişim. Oysa ben çoktan iyileştim.

Kalkıp yürüyüş gösterdi.

— Bakın topallıyor muyum? Belli oluyor mu? Yalnız çok yürürsem ağrıyor. Ee, piyade eri yürüyecek. Ben nasıl piyade olurum? Uğraştım ettim... geldim en sonunda.

— İyi ettin. Biz de seni konuşup duruyorduk. Özledik iyice

— Kimi gördüm, biliyor musun? Bizim Kara Zühtü'yü.

— Etme ulen, nerede?

— O da yaralıydı omuzundan. Emme biraz ağırdı. Tirenle Ankara'ya yolladılar. Sonra ne oldu bilmiyorum. İnşallah iyileşmiştir. (Birden görüverdi) Vay bee, sen çavuş mu oldun Mamıt? Niye söylemezsin? Oh oh oh... Çok iyi...

— Boşver, iyi birşey değil.

— Neden canım?

— Kendi başım yetmiyormuş gibi bir de elin işiyle uğraş. Hoşuma gitmiyor.

Haceli göz kırptı. Üstünde fazla durmadılar.

— At işini ne yaptın, at verdiler mi?

— Verdiler. Atla geldim buraya. On beş kişi geldik.

— Oralarda neler oluyor, neler gördün?

— Püü... asker asker... Her yer asker! Öyle bir hazırlık var ki arkideş, aklın durur. Yakında birşeyler olacak, görürsün.

— Öyle gibi. Biz de çayırdaydık, dün apar topar getirdiler. Herhalde yolculuk var.

Öyle oldu. Ertesi gün akşam batı güneye doğru yürüdüler. Yollar yüklü kağnılarla, mekkare katarlariyle, piyade askerleriyle doluydu. Bütün Anadolu ayaklanmıştı sanki. Nereye gidiyordu bunca insan? Ne kadar çoktular? Dağların koyaklarında öbek öbek birlikler vardı. Doruklara nöbetçiler dikilmişti. Gece yürüyor, gündüz dinleniyorlardı.

— Bu da nerden çıktı? Niye gece gidiyoruz?

— Düşman sezmesin diye.

— Düşman yakında mı?

— Herhalde...

Mahmut ileriye geriye bakıp duruyordu. Sabaha kadar yol aldılar. Atlar hamlamıştı. Ter içindeydiler. İki yanda yüksek dağlar vardı. Yer yer meşeli, kayalık tepeler.

— Bizim dağlara benziyor Mamıt, yoksa memlekete mi geldik?

— Yok be, ne memleketi? Daha beş gün gitsek varamayız.

— Deme, o kadar uzak mı?

— Ne sandın?

— Bana yaklaştık gibi geliyor.

— Cık. Daha demiryolunu bile geçmedik.

Bir derede konakladılar. Suyun kıyısında söğüt ağaçları vardı. Diplerine bölük bölük yerleştiler. Hayvanların kolanlarını gevşettiler, torbalarını taktılar. Her yer ter kokusu içinde kaldı.

Buralarda ekinler biçilmişti. Küçük harmanlar döviiiüyordu. Köylüler çoluk çocuk harman kaldırıyorlardı. İğne ile kuyu kazar gibi sessiz bir çalışmaydı. Bir yandan askerlere bakıyorlardı. Ne kadar çoktular? Yaşlı bir adam, elinde baston yerine kullandığı ucu eyri bir deynekle dereye aşağı çabuk çabuk yürüdü. Peşine başkaları da takıldı.

— Dur Recep emmi, biz de geliyoruz, dur!

Recep emminin başı, elleri heryeri titriyordu. Gözünü askerleden alamıyordu. Çabuk çabuk geldi, ilk yakaladığı askeri kucakladı.

— Memediim, yavrum, hoş geldin.

— Hoş bulduk dayı. Yalnız adım Memet değil, Ali.

— Ali mi? Memet nerede?

Baka baka askerlerin arasına karıştı. Oğlu Memedi aramaya başladı. Ak sakallı, yaşlı bir adamdı. Küçücük çipil gözleri vardı. Birkaç kişiyi daha kucakladı.

— Memet yavrum, Memeet...

Boğuk, ağlamaklı bir sesi vardı. Köylüler arkasından yetiştiler.

— Gel Recep emmi, Memet burada yok, gel...

Kolundan çekip götürdüler. Birisi açıkladı.

— Oğlu askerdi, şehit oldu. Şimdi her gördüğü askere Memet diye sarılıyor.

Askerler duygulandılar. Yozgat'lı Yusuf'un gözleri yaşardı.

— Vah zavallı. Tıpkı bobama benziyor. O da böyle mi yapar acaba?

Söğütlerin gölgesine oturmuşlardı. Kimisi yakayı bağrı açmış terini soğutuyordu. Kimisi kafayı indirmiş düşünüyordu.

Akşam olunca tekrar toparlanıp yürüdüler. Hiç tıkırtı yapmıyorlar atları kisnetmiyorlar, sessizce yol alıyorlardı. Nerelere geldiler, kimbilir? Dağlık bir bölgeydi. Önde arkada başka birlikler vardı.

Sabaha doğru demiryolunu geçtiler.

— Hıh tamam, Afyon hattı bu.

Mahmut tanımıştı. Sağa sola bakıp duruyordu.

— Memlekete yaklaştık mı Mamıt?

— Epeyce.

— Hadi ulen, hadi koca Allah!

Heyecanlanıyorlardı.

— Peki düşman nerede yahu? Yoksa çekip gitti mi?

— Zannetmem. İyice yaklaştık.

Bir köyde konakladılar. Atları ahırlara çektiler.

— Herkes içerilere girsin. Kimse görünmesin. Düşman yakında.

Gündüz kimse görünmüyordu. Yollar kırlar hiç insan yokmuşcasına bomboştu. Ama gece olunca karınca gibi insan kaynıyordu heryer. Piyadeler süvariler, topçular güneye batıya sessizce yanaşıyorlardı.

Büyük bir hazırlıktı.

— 36 —

Yunanlı binbaşı Dimitris çadırın içinde belden üstünü soyunmuş, portatif karyolaya uzanmış, kitap okuyordu. Sayfaları çevirirken çadırın açık kapısından karşı tepelerdeki mevzilere bakıyordu. Köstebek yuvaları gibi taze toprak yığınları, üstleri çalı çırpıyla gizlenmiş, çeşitli silâh yuvaları, kaya yığınlarının arasında ilk bakışta farkedilmeyen nöbetçiler... kızgın güneşin altında hergünkü gibi sessiz duruyorlardı. Türkler kimbilir ne zaman saldırıya geçecekler ama Korent kayalarına çarpan dalgalar gibi kırılacaklardı. Hazırlıkları müthişti. Geçenlerde gelen iki İngiliz gazetecisi de böyle demişlerdi. Hele birisi eski bir subaydı. Adamın geniş askerlik bilgisi vardı. Başkomutanın yazılı izni ile cepheyi gezmişlerdi. Subaylarla erlerle konuşmuşlar, fotoğraflar çekmişler ve tarafsız bir görüşle izlenimlerini söylemişlerdi. Türklerin bu cepheyi yarmalarına olanak yoktu. Boşuna saldırıya kalkmasınlardı. Kendilerine yazık olurdu. Burası Sakarya değildi.

«Fakat ah bu sıcak! Bu Ağustos ayı! İnsan yanıp kavruluyor. Bitmesine birkaç gün kaldı, şu Ağustos bir geçiverse...»

Binbaşı Dimitris böyle düşünüyordu. Ağustos ayına takmıştı kafayı. «Ağustos ayı Türklere yardım ediyor, bize ise uğursuzluk getiriyor.»

Kalkıp çadırın önüne çıktı. Karşı bayırlara baktı. Kahverengi taşlar, kuru toprak. Tek bir yeşillik yok. İnsanın beynini döndüren bir sıcak. Tanrının lanetlediği yerler.

— Pakos!

— Buyur binbaşım!

— Soğuk suyun var mı?

— Var binbaşım.

— Getir, dök başıma.

Sabahtan beri kaçıncı kez su döktürdü başına. Serinlemeğe çalıştı.

— Beş dakika sürmüyor, allah kahretsin!

Kurulanmadan oturdu yatağa. Tam o sırada telefon çaldı.

— Binbaşı Dimitris, buyurun. Buyurun Albayım! Evet... Evet... Çok iyi olur albayım. Bunalmıştık zaten, hay hay. Yarın akşam altıda, tümende. Nöbetçi subaylar kalacak. Başüstüne!..

Telefon kapattı. Heey! diye bağırarak çıktı dışarı.

— Bölük komutanlarını buraya çağırın. Yarın nöbetçi subayı kim?

Bölük komutanları çadırlarından sesini duymuşlardı. Her zaman böyle değildi binbaşının sesi. Önemli birşey mi vardı? Çabukça hazırlanıp geldiler.

— Yarın akşam Afyon'a gidiyoruz. Balo var. Nöbetçi hanginiz?

— Benim, dedi Yüzbaşı Sarakos. Uzun boylu, sinirli bir adamdı.

— Nöbetçiler kalacak yüzbaşı Sarakos. Kaderine küs.

— Bir aydır şehire inmedim Binbaşım.

— Pazar günü gönderirim. Emir böyle, kusura bakma. Yarın akşam taburun sorumluluğu senin.

Cevap vermedi. Ağzının içinde söylenerek dışarı çıktı.

— Hazırlanın arkadaşlar. Yarın akşam saat altıda Tümen karargâhında olacağız. Arabalar bizi oradan alacak.

Yüzbaşılar sevindi. Ellerini birbirine sürttüler. Yalnız birisi soğuk karşıladı.

— Ne balosu bu binbaşım?

— Moral kazanmak için eyleneceğiz.

— Ağustos ayı çıksaydı hiç değilse. Geçen sene bu günler...

— Hımm, haklısın ama komutanlığın haber alma gücü kuvvetlidir. Bir tehlike yok demek. Üzülme...

Omuzunu okşadı.

— Olsa bile arabalarımız var. Bir saatte birliklerimizin başındayız. Hadi işinize bakın. Akşam üstü mevzileri bir daha dolaşın. Dikkatli olsunlar.

— Başüstüne.

Ertesi gün, 25 Ağustos akşamı Afyon'un en büyük binalarından birinin alt katında masalar kurulmuştu. İzmir'den getirilen orkestra oynak Elen havaları çalıyordu. Sivil asker konuklar vardı. Yunanlı subaylar sırmalı apoletler içinde yeyip içiyorlardı. Dans ediyorlardı. İşveçli Rum kadınları göz süzüyorlar, çıngıraklı kahkahalar atıyorlardı. Duvarın dibine fıçılarla şaraplar dizilmişti. Masalarda türlü yiyecekler vardı. Domuz kızartmaları, İzmir'den balıklar, midye dolmaları, salatalar, Manisa üzümleri, Aydın incirleri, Akhisar kavunları...

Kolordu komutanı Trikopis'in masası ortada, pistin kıyısında idi. Yanında öbür yüksek rütbeli subaylar vardı. Trikopis ince belli bardağından bir yudum alıyor, sonra sigarasını tüttürüyordu. Yeni tıraş olmuştu, mutlu bir yüzü vardı. Bol sırmalı apoletleri parlıyordu.

Geç zamana kadar yediler içtiler, eylendiler.

Cephenin karşı kesiminde, Anadolu karanlığının içinde akşamdan beri sessiz bir kımıltı sürüp gidiyordu. Gece yarısı son hazırlıklar tamamlandı. Herkes yerini aldı. Komutanlar, subaylar, erler, bir saat kadar kuru toprağın üstüne, taşlara uzanıp dinlendiler. Hiç birisi uyuyamadı. Göğüs kafeslerinin altında yürekleri dışarı fırlayacakmış gibi hızlı vuruyordu. Büyük bir heyecan içindeydiler. Sahra telefonları işlerini bitirmiş, şimdi susmuşlardı. Hiç bir kıpırtı yoktu.

Komutanlar ikide bir eğilip saatlarına bakıyorlardı.

Saat üç buçuk oldu, dört oldu. Herkes ayaktaydı. Bir

tepenin başına bakıyorlardı. Orada göğe doğru bir ışık ağdı. Sonra müthiş bir gürültü koptu. Gökler yırtıldı. Tepelerin başından, hiç beklenmiyen yığınların gerisinden alevler parlayıp söndü. Taşlar parçalandı, topraklar fışkırdı. Ortalık karıştı.

Büyük taarruz başlamıştı. Ağır toplar kulakları sağır edercesine gümbürdüyordu. Gecenin sessizliği allak bullak oldu. Yunan askerleri neye uğradıklarını bilemediler. Zelzele mi oluyordu, kıyamet mi kopuyordu? Aylardır kazdıkları siperler, derelere kurdukları çadırlar ateş yağmuru altında darmadağın oldu.

— Türkler taarruza geçti!

— Türkler taarruz...

Aynı ses haberi telefonla baloya bildirdi. Küçük rütbeli bir subay koşarak Trikopis'e aktardı. Trikopis önce inanmadı. «Kötü bir şaka» olarak karşıladı.

— Hayır komutanım, doğru! Gümbürtüyü telefondan dinledim.

Birden fırladı.

— Herkes birliğinin başına!

Subayların çoğu yerlerinden kalkamıyacak derecede sarhoştu. Yüzlerini buruşturuyorlar, ağızlarını eğiyorlar, küfürler yağdırıyorlardı.

— Çabuuk!.. Herkes arabalara binsin!

Zor oldu arabalara bindirmek. Yarım saatten fazla sürdü. Kimisi eğilmiş duvarın dibine kusuyordu, kimisi tuvalete girmiş çıkmıyordu.

Topçu ateşi gün ışıyıncaya kadar devam etti. Hemen hiç bir karşılık gelmedi. Sonra makineli tüfekler başladı. Piyadeler küme küme sıçrayışlar yaparak ilerliyorlardı. Telörgüleri kesip içeri atıldılar. Yukarılarda aşağılarda savaş gürültüleri durmadan devam ediyordu.

Mahmut'gilin bağlı olduğu suvari birliği güney kesimde bir tepenin gerisinde emir bekliyordu. Herkes atını yedeğine almıştı. Yukarılardan gelen savaş seslerini dinliyorlardı. Kimse konuşmuyordu. Dişlerini sıkmışlardı kendiliğinden. Top patlamaları, mermi ıslıkları yükseldikçe baş-

larını kaldırıp göğe bakıyorlardı. Atlar tedirgin olmuştu, yeri tekmeliyorlardı habire.

— Dur oğlum, höös!

Mahmut'un yüzü gerilmişti. Alnındaki damar şişmişti gene. Avuçları terliyordu.

— Oturun ulen, ayağa kalkmayın!

Kimse dinlemiyordu. Herkes ayakta idi. Gerilmiş yay gibiydiler.

Derenin içinde gün yükselinceye kadar beklediler. Yoğun bir karşı ateş başlamıştı. Makineli tüfekler, piyade tüfekleri durmadan ateş ediyorlardı. Arada toplar patlıyordu. Dağlar taşlar dereler, inim inim inliyordu. Korkunç bir uğultuydu.

— Suvariler at biin!

Şakur şukur bindiler.

— Bölükler birbirini koğuştur, marş maarş!

Dereye aşağı tırısa kalktılar. İlerde yanda, başka suvari birlikleri vardı. Bir binbaşı atının üstüne dikilmiş, önünden geçen subaylara tümen emrini bildiriyordu.

— Dereyi koğuşturarak Çördün köyüne kadar ineceksiniz. Oradan sola dönüp dalış yapacaksınız. Düşmanı yandan sıkıştıracaksınız!

— Başüstüne binbaşım!

— Ha yiğitler, ha arslanlar!

Gösterişli bir binbaşıydı. Bağıra bağıra sesi boğulmuştu.

Köye kadar indiler. Sonra binlerce atlı yayılıp düşmanın yerleştiği dağların gerisine doğru saldırıya geçtiler. Korkunç bir görüntüydü. Dağdan bir topçu ateşi başladı. Sağa sola mermiler düştü. Yıkılanlar parçalanlar oldu. Fakat suvariler durmuyor, dört nala ilerliyorlardı. Bir tepeyi aşıp hızla dereye indiler.

— At iin! Tepeye mevzilen.

Kimisi atları tuttu, kimisi tepeye tırmandı. Kanter içinde kalmışlardı.

— Ateeş!

Karşılıklı ateş başladı. Yunanlılar için zor bir durumdu. Asıl cephe öndeydi. Bir de yandan ateş başlayınca şaşırdı-

lar. Bazı birlikleri güneye doğru kaydırdılar. Ama çok ağır kayıp verdikleri anlaşılıyordu. Türk piyadeleri sık sık sıçramalar yapıyorlardı. Öğleden sonra Yunanlılar geri çekilmeğe başladı.

Savaş durmadan bütün gün sürdü. Askerler susuzluktan kavruldular. Kurak bir araziydi. Bazıları mataralardaki suyu içip bitirmişti. Geriden su yetiştirme olanağı yoktu.

— Su suu... öldüm!

— Akşamı bekle.

— Ağzına bir ot parçası al, çiğne.

Öyle yapıyorlardı. Dayanılır gibi değildi. Tecrübeli askerler bir yudum içiyorlardı, fazla değil. Bir yere gelince insan artık susuzluğu da unutuyor, tuhaf bir karanlığa giriyordu. Molla Mahmut hem tetik çekiyor, hem mangasındaki erleri gözetiyordu.

— Eğil Murtaza, başını kaldırma!

— Gözlerim pırpırlanıyor çavuşum. Her yerde gezle arpacık görüyorum.

— Tamam, sen de iyi bir savaş askeri oldun gayri. Yalnız kendini koru.

— Vay vay vay... bacağım!

Hamdi ikide bir sızlanıyordu. Yaralı bacağı fazla dayanamıyordu herhalde. Mahmut ona acıyarak bakıyor, ne edeceğini bilemiyordu.

Akşama doğru tekrar yoğun ateş başladı. Yunanlılar sekiz-on kilometre geriye kaymışlardı. Şimdi kendileri için hiç uygun olmayan bir yerden ateş ediyorlardı. Çok kayıp veriyorlardı. Bizden de yaralananlar, vurulanlar oluyordu.

— Geriye kayın. Eğin başlarınızı!

— Tepenin başına çıkarlarsa halimiz kötü, hepimizi tararlar.

— Sıkı mı çıksınlar? Bizim topçu ne güne duruyor?

Gün kavuşurken geriden yeni bir alay ateş hattına girdi. Yunanlılar iyice sıkıştı. Deli gibi ateş ediyorlardı. Ne çok mermileri vardı, hiç sakınmadan rasgele atıyorlardı.

Karanlık basıncaya kadar devam ettiler.

Sonra suvariler geri çekildi. Atlar bütün gün güneşin

altında kalmıştı. Susuzdular. Kendileri de iyi yorulmuştu. Bir saat gerideki köye çekilip orada konakladılar.

Sabah şafakla birlikte yeniden ateş başladı. O gün Yunanlılar daha bir dirençli görünüyordu. Kendilerini toplamışlardı. Ne pahasına olursa olsun geri çekilmeye niyetleri yoktu. Ama Türk piyadeleri adım adım yanaşıyorlardı. Topçular girdiler. Silâhlar sustu, çelik şakırtısı başladı. Mahmut'la arkadaşları doğrulup tepenin üstünden baktılar. Uzaktan karıncaların kavgasına benziyordu. Binlerce insan birbirine girmiş alt alta, üst üste boğuşuyordu. Belki bir saattan fazla sürdü. Mahmut heyecandan yumruklarını sıkmış, tırnaklarını etine geçirmişti.

— Ah ulen, ne duruyoruz burada? Bizi de soksalar...

Arkadan yeni bir alayın süngü savaşına girdiği görüldü.

— Allah Allah Allah!..

Yerler gökler gürültüye boğuldu.

— Suvariler at biin! Hücuum!..

Her yer atla insanla doldu. Dağlar kımıldayıp yürüyordu sanki. Gerilere çekilen Yunan topları, makineli tüfekleri ateşe başladılar. Bizimkiler karşılık veriyordu. Korkunç bir gümbürtü, akşama kadar sürüp gitti. Yunanlıların beli kırılmıştı. Geri çekiliyorlardı.

Akşam güzel haberler yayıldı. Yunanlılar bütün cephede ağır kayıp vermişlerdi. Tutunacak halleri kalmamıştı. Yarın Afyon'u alacaklardı.

Gerçekten öyle oldu. Türk askerleri Afyon'a girdiler. Moral iyice yükseldi.

Suvari birlikleri düşmanı arkadan kuşatma emri almıştı. Gece batıya doğru yürümeye başladılar. Uyku dinek yoktu. Herkes atının üstünde dimdikti. Haceli fısıldadı.

— Tamam Mamıt, bu iş bitti kardaş. Aklım yattı.

— Dur bakalım, dana belli değil.

— Nesi belli değil? Kızdırma adamı!

Mahmut kendi kendine güldü.

— Dâh dee!

Hamdi ikide bir eğilip ameliyatlı bacağını uğuşturuyordu. Derin derin sızlıyordu bacağındaki eski yara.

Kayalık bir dağın eteğinde mola verildi. Sabah yakındı herhalde. Sağa sola nöbetçiler çıkardılar. İlerde başka suvari birlikleri vardı. Herkes atına torba taktı. Kantarma kayışlarını kollarına geçirip biraz uzandılar yere. Gece sessizdi. Serin bir rüzgâr esiyordu. İki saata yakın tavşan uykusu kestirdiler. Uzaklarda yeniden gümbürtü başladı. Birer ikişer doğrulup oturdular.

— Hee... Gene başladı fasıl.

— Düşman bu tarafa çekilecek. Hadi bakalım, hazırlanın! Belki geliverirler.

— Gelsinler gelsinler, bekliyoruz.

Atları derenin içine çekip bağladılar. Tüfekleri doldurup tepenin üstüne yayıldılar. Herkes uygun bir yere yerleşti. Kimisi akşam dağıtılan köy ekmeklerinden birer parça kemirdi, üstüne iki yudum su içti. Kalanını saklıyorlardı, ne olur ne olmaz.

Yattıkları yerde uzak gümbürtüleri dinleyerek beklemeğe başladılar.

— Arkalarını çevirdiğimizi anladılar mı acaba, niye gelmezler?

— Gelirler, acele etme.

Öğle sonuna kadar beklediler. Güneş tepelerine binmişti. Uzaklarda savaş gürültüleri bir azalarak bir çoğalarak devam ediyordu.

Sol ilerde bir patırtı koptu. Atlı haberciler dört nala gelip gittiler. Subaylar dürbünleri kaldırmış bakıyorlardı. Herkes sesi soluğu kesmişti. Kimisi içinden dua ediyordu, kimisi «ya Allaah...» çekiyordu. Geride başka bir suvari alayı saldırıya hazır bekliyordu. Önlerindeki yayvan tepeler bir anda kararıverdi. Yunan askerleri karma karışık geri çekiliyorlardı. Atlar arabalar, toplar, piyadeler... ne kadar çoktular, nasıl perişandılar? Şaşkın bir kalabalıktı sol kesimden ateşi yeyince bu tarafa kaymışlardı. Gürültüleri ortalığı dolduruyordu.

— Bekleyin. Ateş emrine kadar ateş etmeyin!

Herkes fısıldıyarak birbirine tekrarladı. Tüfekleri uzattılar güvenlik düğmelerini açtılar.

Yunan öncüleri iyice yaklaşmıştı. Dereye indiler. Asıl kalabalık ateş hattına girdi.

— Ateeş!

Yaylım ateşi başladı. Kalabalığın üstüne nişan almaya bile gerek görmeden çabuk çabuk atıyorlardı. Makineli tüfekler tarıyordu. Tekrar geriye kaydılar. Birbirlerini çiğniyorlardı. Şaşkın bir kalabalıktı. Kimse ne yaptığını bilmiyordu. Yıkılanlar, tüfeği atıp geriye kaçanlar... Bir gürültü, bir uğultu...

— Dürzüler sizii!..

—Orospu dölleri sizii...

Boyuna tetik çekiyorlardı. Ortalık barut dumanıyla doldu. Neşelenmişlerdi. Kimisi gülüyor, kimisi alay ediyordu. Mahmut dişlerini sıkıp kalmıştı. Acımıştı adamlara.

— Sizi buralara gönderen dürzüler nerede? diye söylendi. Asıl onlara sıkmalı bu kurşunları.

Sol tarafta yeni bir cayırtı koptu. Karşılıklı ateş başlamıştı. Yarmaya çalışıyorlardı anlaşılan. Burada da aynı şey olabilirdi. Gerideki alayı da ateş hattına soktular. Mahmut dönüp o tarafa baktı, her yer askerle dolmuştu.

— Vay vay vay.... İşi bitik Yonan ordusunun.

Haceli coşkuyle bağırıyordu.

— Allaaah! Koca Allah! Gösterdin bu günleri!

— Suvariler geriye! Suvariler at biin!

Patır kütür geriye koştular.

— Süngü taak! Beni koğuştur marş maarş!

Sacit yüzbaşı bugün atmaca gibiydi. Sesi çatallanmıştı bağıra bağıra. Atını dört nala sürüyordu. Arkasından zor yetişiyorlardı. Önce nereye gittiklerini anlıyamadılar. Meğer geriden bir Yunan birliği yol açmak için yürüyüşe geçmiş, bu tarafa geliyormuş. Dereyi koğuşturarak arkalarını çevirdiler. Hiç beklemedikleri bir yerden ortaya çıkıverdiler. Çoğunun tüfeği daha omuzunda idi.

— Hücuum!

Kaşla göz arasında çoğunu süngüden geçirdiler. Bazıları tüfeğini atıp ellerini kaldırdı. Tüfeklerini mermilerini topladılar. Bizden de sekiz-on kişi vuruldu. Hamdi gene ya-

ralanmıştı. Bu sefer alnından. Ağırdı herhalde. Başının sağ yanı kan içindeydi. Mahmut'la Haceli elleşip dereye indirdiler. Sıhhiyelere teslim ederken baygındı.

Atlara binip sürdüler. Acımaya vakit olmadı.

Gece bir çalılıkta konakladılar. Mahmut kendi kendine Hamdi'yi düşündü. «Neden öyle pek acıyamadım? Alıştık mı acaba? Kazım'a, teğmen Galip beye ne kadar çok yanmıştım. Demek yüreğimiz nasırlaştı. Kaşarlandık. Üff... bu savaş...»

Haceli fısıldıyarak sordu.

— Bizim oralara ne zaman varıyoruz Mamıt?

— Az kaldı. Akşam sabah varırız.

Bir saat sonra kaldırdılar.

— Kalkın, çabuk olun! Düşman kaçıyormuş. Önlerine çıkacağız, çabuk olun!

Akşamki haberler gene çok iyiydi. Bir düşman kolordusu tamamen yokedilmiş. Varıyoğu bizimkilerin eline geçmiş. Karmakırışık kaçıyorlarmış.»

— Çabuk olun, sürün hayvanları!

Gecenin karanlığında daracık bir keçi yolunu koğuşturarak at sürüyorlardı. İki at yan yana gidemiyordu. Dereler uçurumlar, iki yanda çalılar...

— Hay Allah, çok kötü bir yola soktular bizi.

Arkadaki at öndekinin sağrısına yaslanıyordu. Arada yarım metre bile aralık bırakmamağa çalışıyorlardı.

— Ağır gidiyoruz, geç kalıyoruz, sürün!

Bazıları attan inmiş, atını yedeğinde çekiyordu. Herkes önündekini sıkıştırıyordu.

— Sürün ulen, sabah ışımadan ovayı tutalım!

Dar bir boğazda tıkanıp kaldılar. Atlar birbirine kenetlendi. Sağ sol yokuş, orman...

— Tüü, rezil olduk. Piyade bile bizden hızlı yürür. Dâh deyin ulen! Kim o öndeki duran?

Subaylar çavuşlar yırtınıyorlardı. Haceli bir daha sordu.

— Mamıt, buralar bizim dağlara benziyor geldik mi?

— Sus be Haceli, sırası mı şimdi?

Haceli sustu. «Doğru» dedi içinden. Bir daha sormadı.

— Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri! emrini almışlardı. İzmir'e doğru büyük kovalama başlamıştı. Yol boylarında ne acı görüntülerle karşılaşıyorlardı?.. Köyler yanıyordu. İnsanlar öldürülmüştü. Kadınların kızların ırzına geçilmişti. Çocuklar süngülenip bırakılmıştı ortalarda. Evler yağmalanmıştı.

Askerler kahroluyorlardı.

Bir caminin duvarına kömürle «gene geleceğiz» yazılmıştı. Mahmut kinle baktı bu yazıya. Yüzü kapkara kesildi. Şakakları zonkluyor, içinde bir yer deli deli titriyordu.

Ayakta kalabilen köylüler askerlere su ekmek tuz veriyorlardı. Son kalan yiyecekleriydi bunlar. Başka hiçbir şeyleri yoktu.

Bir kuşluk vakti doludizgin-doludizgin denilemezdi buna, atlar ne kadar yürüyebilirse-o kadar-Kökez çayını geçtiler. Hacı Nuri ağanın evi sapsağlam duruyordu. Mahmut baktı.

— Tüü!.. diye tükürdü o tarafa.

Haceli anlamıştı, bir de o tükürdü.

— Tüü!..

Arkadaşları birşey anlamadılar.

Köylüler yolun kıyısına çıkmışlardı. Paçavralar içindeydiler. Askerlere su uzatıyorlardı. Kimisi ağlıyordu.

Mahmut baktı, ilerde tabur komutanının çevresine bir kalabalık toplanmıştı. Birisi çizmelerine sarılıyordu. Atını oraya sürdü. Hacı Nuri'ydi. Arkası dönük olduğu için Mahmut'u görmüyordu.

— Komutanım, komutanım... Bizi kurtardınız. Allah razı olsun. Allah tuttuğunuzu altın etsin. Çok şükür Allahıma, bugünleri gösterdi. Allaah...

Ağlamaklı bir sesle boğuk boğuk bağırıyordu. Boğazı yırtılacaktı nerdeyse.

Tacım'lı Molla Mahmut hiçbir şey söyleyemedi. Baktı

kaldı atın üstünden.

— Al komutanım al! Ben zengin bir adamdım, yedi bitirdi gâvurlar. Her şeyimi aldılar. Son kalan param bu. Al, askerlerimize harca.

Kirli bir çıkını uzatıyordu. Mahmut komutanın parayı alışını görmemek için atını çevirip sürdü. Boğazı yanıyordu. Ağlamamak için kendini zor tuttu.

— Hay Allah, hay Allah!.. diye söylendi.

Bu Hacı Nuri daha düne kadar padişahçıydı. Yunan ordusu geldiği zaman da aynı böyle karşılamıştı. Kuvayi milliyecilere etmediğini bırakmamış, en sonunda kendilerini ihbar etmişti. Şimdi ise...

Birlik Tacım köyüne doğru yürüdü. Haceli nefesini tutmuş bakıyordu. Yüreciği duracaktı nerdeyse. Köyden dumanlar yükseliyordu. Yanıyordu köy.

— Vay dinini imanını!.. Bizim köyü de yakmışlar.

— Sizin köy mü bura?

Cevap vermedi.

— Komutanım, Mahmut çavuş'la Haceli'nin köyüne geliyoruz.

— Öyle mi, orayı da yakmışlar baksana. Mahmut, beş dakka uğrayın hadi. Çoluk çocuğunuzu görün, hemen yetişin arkamızdan.

— Başüstüne.

Mahmut Tacım dede tekkesine baktı. Sonra köye döndü. Yoğun duygular içindeydi. Ses soluk çıkmıyordu ağzından. Köylünün bir kısmı yola çıkmıştı. Bir kısmı bağlara saklanmışlar, şimdi köye dönüyorlardı. Türk askerlerini gördükleri için sevinçliydiler. Kadınlar kızlar çocuklar... koyunlar gibi meleşiyorlardı. Köyün üstündeki duman güneşi kaplamıştı.

Mahmut atını çevirdi, evinin önüne vardı. Yanıyordu ev. Anası kurtarabildiği pırtıların üstüne oturmuş dizlerini dövüyor, sessiz sessiz ağlıyordu. Sesi çıkmıyordu nedense.

Karşısında Mahmut'u görünce duraladı. Gözlerini iri iri açtı.

— Vıy, sen misin Mamut! diye bağırdı.

— Benim ana, sakin ol bağırma...

— Vıy, vıy, vıy...

Ayağa kalktı. Olduğu yerde dönmeye başladı. Ağlamakla gülmek arası sesler çıkarıyordu. Mahmut attan indi. Sarıldılar.

— Mamıdım, Mamıdıım... Demek sağsın ha?

— İyiyim ana, üzülme. Her şey düzeldi. Düşmanı koğalıyoruz. Sen nasılsın?

— Evimiz yanıyor?

— Yansın.

— Gelinle Murat?

— İyiler. Yakında gelirler.

— Sahi mi ulen, yoksa düş mü görüyorum?

— Yok ana, kurtulduk. Gel şöyle...

Dumanların içinden kıyıya çıkardı. Elini öptü.

— Sen hiç üzülme. Birşeyler kurtarabildin mi?

— Kurtardık. Pılı pırtı... Köyleri yakıyorlarmış dediler de, gece taşıdık. İki çuval da buğday gömdük. Hep Nazife yardım etti. Şimdi gene gelir. Hamit'ten ne haber, onu görmedin mi?

— Gördüm ana, iyidir. Yakında hepimiz geleceğiz. Merak etmeyin.

— Gene gidiyonuz mu şimdi?

— Gidiyoruz. İşimiz daha bitmedi.

— Allaah, Allah! Sen bilin...

Ellerini göğe kaldırmış bağırıyordu. Haceli geldi. O da çoluk çocuğunu ayak üstü görmüştü.

— Nasılsın hala, iyi misin?

— İyiyim Haceli, çok şükür. Sen nasılsın? Kurban olayım kavuşturana.

— Yakında temelli geleceğiz. hala. Az daha bekleyin. Hadi Mamıt, sür kardaş...

— Hemen mi, ne çabuk?

— İşimiz acele ana. Yakında geliriz gayri, hiç üzülme.

İbrahim beyin evin önünden geçtiler. Orası da yanıyordu. Kimseler yoktu evin önünde. Atları sürüp geçtiler.

Birlik batıya doğru hızla yol alıyordu. Yarın sabah Eşme'de olmaları emredilmişti.

— Hadi arkadaşlar, sürün arkadaşlar!

Mahmut'un içine büyük bir mutluluk dolmuştu. Sevinmişti anasını sağ salim gördüğüne. İki yıldır taşıdığı ağır bir yükten kurtuluvermişti sanki. Ağzını açıp uzun bir nefes koyverdi.

— Sizinkiler nasıl Haceli, sormayı unuttum?

— İyiler arkideş, çok şükür. Evi yakmışlar emme önemli değil. Gene yaparız.

Mahmut cevap vermedi. İleriye geriye bakıyordu. Köyünün dereleri düzlükleri, iki yıldır doğru dürüst sürülüp ekilememiş tarlalar. Baktıkça yüzünün etleri sızladı. Yutkunup dağıtmaya çalıştı içindeki kederi.

— Allah bu günü gösterdi arkideş, sür!

Yollarda tüm köylerin kasabaların yakıldığını haber alıyorlardı. Uşak da yanıyordu. Suları kesmişlerdi. Demiryolunu bozmuşlardı. Yunan askerleriyle birlikte yerli rumlar da kaçıyordu.

— Kaçsın dürzüler. Başımızın belâları!

Atlar kulaklarını kısmış, ince bacaklariyle habire koşuyorlardı. Karınları içeri çökmüştü. Kaburgaları sayılıyordu. Binicileri yokuşlarda inip yedeklerine alıyorlardı. Daha şimdiden çoğunun nalı düşmüştü. Askerlerin postalları patlamış, çarıkları delinmişti.

Piyadelerin durumu daha da kötüydü. Büyük bir yarışa girmişlerdi. Gece gündüz aç susuz koşuyorlardı. Yakaladıkları yerde arkalarından sıkıyorlardı kurşunu.

Bazıları aralarında şaka yapıyordu.

— Ne derseniz deyin, ben beğendim bu Yonanı.

— Neyini beğendin?

— İyi koşuyorlar yavu.

— Ee, korku koşturur adamı. Ben çocukluğumda bir bostana girdiydim. Sahibi üstüme geliverdi. Durur muyum, hemen tabanları yağladım. Bu da düştü peşime. Ben kaçarım, o kovalar... Şimdi bizimkisi aynı hesap.

— Yakaladı mı doğru söyle?

— Yakalıyabilir mi yavu? Atla kovalasa yakalıyamaz. Korku belâsı bir kaçıyorum ki hüü... Yel gibi!

Yorgun yorgun gülüyorlardı. Ter sızıyordu her yerlerinden. Yüzleri kayış gibi parlıyordu.

Esme, Alaşehir, Salihli...

Gece köylerde, su kıyılarında konaklıyorlardı. Köylüler atların torbasına saman arpa dolduruyordu. Bazı köylerde samen da yoktu. Yunanlılar yakmışlardı. Kuru üzüm ekmek veriyorlardı. Suvariler atlarını kuru üzümle doyuruyorlardı.

Molla Mahmut'un atı topallamağa başlamıştı. Tüm gücü bitmişti hayvanın. Zor yürüyordu.

— Aman doru, etme, az kaldı...

Yedeğinde çekiyor, arkasından itiyor, arkadaşlarından geri kalmamağa çalışıyordu.

Turgutlu'nun oralarda yıkıldı hayvan. Kalkamayıverdi.

— Bırak Mahmut, yürü! Başka hayvan buluruz sana.

— Koşumlar ne olacak teğmenim?

— Atsız koşumu ne edeceksin, kalsın!

Mahmut şaşırdı. Ne edeceğini bilemedi. Bir iki kere dolandı hayvanın çevresinde. Boynunu sağrısını okşadı. İri gözleri ayna gibi parlıyordu.

— Vay dorum vay, vay arslanım... Beni nerelerden çıkarıp getirdin de, tüü...

Yürüdü. Gözleri dolmuştu. Kara bir tümsek gibi kaldı hayvan, yolun kıyısında.

Haceli'yle, Çankırı'lı Murtaza ile atlara değişerek bindiler. Sırası gelen inip yürüdü.

Manisa dağının eteklerinde düşmanla şiddetli bir çatışmaya giriştiler. Yunanlılar İzmir'den kaçan kuvvetlerine zaman kazandırmak için oyalama savaşı veriyorlardı. Epey çoktular. Karşılıklı ateş akşam hava kararıncaya kadar sürdü. İlerde Manisa yanıyordu. Dumanlar direk gibi göğe yükselmişti. Güzelim üzüm bağları yağma edilmiş, kırılıp dökülmüştü. Her yer perişandı. Gece Manisa'ya girdiler. Alevlerin ışığında çoluk çocuk hep sokaklara dökülmüştü. Askerlerimizi sevinç gözyaşlariyle karşılıyorlardı.

Ertesi gün yüzlerine denizin serinliği vurdu. Uzaktan

masmavi görünmüştü. Orta Anadolu'nun kızgın güneşlerinde kavrulduktan sonra nasıl güzel geliyordu insana... O gün İzmir'e girdiler. İzmir kaynayan bir kazandı. Kimi mahalleler yanıyor, kimi mahallelerde insanlar sevinç çığlıkları atıyordu.

Yaşlı bir kadın sırada yürüyen askerlerin önüne çıktı, birini kucakladı, onu bıraktı öbürünü kucakladı.

— Oğluum, oğullarım... Ayaklarınızın altını öpeyim, diye bağırıyordu.

Mahmut kendini tutamayıp hıçkırdı. Ömründe bu kadar heyecanlanmamıştı. Caddelerden geçerken üzerlerine çiçekler atılıyordu. «Yaşasın Türk ordusu!» diye bağırıyorlardı. İki yanda kırmızı bayraklar sallanıyordu.

Limanda gemiler vardı ama çok uzağa çekilmişlerdi. Rumların bir kısmı evlerini mağazalarını bırakıp kaçmışlardı. Kimisi Türklere kalmasın diye kendi evini, dükkânını yakmıştı. Kaçamıyanlar kıyılara köşelere saklanmışlardı. Büyük bir korku içindeydiler.

Askerlerin bir kısmı yangını söndürmeye gönderildi. Güvenliği sağlamak için sokaklara devriyeler çıkarıldı. Rumlara iyi davranılması, çatışmaya girilmemesi emredildi. Siviller arasında gene de çatışmalar oluyordu. Karışıklıklar birkaç gün sürdü. Kimin ne yaptığı belli değildi. Askerler nöbetlerden arta kalan zamanlarda dinleniyorlardı. Müthiş yorgundular. Hepsinin kemikleri ağrıyordu. Çoğunun tabanları yaraydı. Yenice iyi olmaya başlamıştı.

Hamama gittiler, üstlerini başlarını temizlediler. Şimdi uyuyorlardı koğuşta. Bazıları rüyasında hâlâ savaşıyordu. Bağırarak uyanıyordu kimisi. Kâbus görüyorlardı. Zor oluyordu o günlerin etkisinden kurtulmak.

Mahmut'la Haceli birgün devriye nöbetine çıktılar. Caddeyi koğuşturarak denize kadar indiler. Kıyıda bir süre durup denize baktılar. Dalgalar kıyıya vurdukça havaya serin damlacıklar savruluyordu. Kımıl kımıldı deniz. Balık ve yosun kokuyordu. Karşılara baktılar, gemiler gitmişti. Daha sakindi şimdi İzmir.

Geri döndüler. Caddenin iki kıyısında mağazalar dükkânlar hâlâ kapalıydı. Rum adları yazılıydı çoğunda. Bazı tabelalar indirilip Türk adları yazılmıştı. Nasıl oluyordu bu, üstünde durmadan yürüdüler. Onları ilgilendirmiyordu. Vatan kurtulmuştu. Yakında terhis olup köylerine döneceklerdi. Bunun sevinci içindeydiler.

Caddenin sağ tarafında başka bir dükkânın tabelası değiştiriliyordu. Yarısı yanmış büyük bir dükkândı. Uzun boylu birisi tahta iskemleye çıkmış, eski levhayı sökmeğe çalışıyordu. Mahmut durup baktı. O durunca Haceli de durdu. Adamın arkası dönüktü. Levhayı indirdi. Acele yazılmış yerdeki levhayı kaldırırken tanıyıverdiler. İbrahim beydi bu.

— A a, bizim İbrahim bey...

— Sahi be, o!

İkisi birden yanaştılar.

— Ne o bey, ne ediyorsun?

İbrahim bey duvara dayalı tüfeği kapıp çevirdi.

— Burası benim!..

Sonra tanıyıverdi.

— Hay Allah, siz miydiniz ulen? Korkuttunuz be. Gelin bakim, kavuşturana kurban olayım. Hoş geldiniz...

İkisini de kucakladı. Alınlarından öptü.

— Girin içeri girin... Bir dakika, şunu çakıvereyim de öyle konuşalım.

Mahmut'la Haceli'yi içeri itti. Merdivenle aşağı inilen, yukarı çıkılan geniş bir mağazaydı. Tavana kadar incir üzüm sandıkları, zeytinyağı tenekeleri yığılıydı. Yarısı yanmıştı. Bir kısmı yerlere dökülmüştü.

Haceli'yle Mahmut şaşkın şaşkın baktılar.

İbrahim bey tabelayı çakıp geldi. Kapıyı sürgüledi. Bir elinde tüfeği vardı.

— Nerdesiniz ulen iki yıldır? Hay maşşallah, iyisiniz be. İzinizi kaybettim, bir daha bulamadım. Vatanı kurtardık ha? Demedim mi ben size? Allah büyüktür. Hep dediklerimiz oldu. Çok çektik, çok çalıştık ama sonunda düşmanı kovduk. Öbür arkadaşlar nerede?

Birden cevap veremediler. Mahmut ağzını açmış bakı-

yordu.

— Bir ikimiz kaldık bey, dedi Haceli. Öbürleri... Kimisi yaralandı, kimisi öldü.

— Öyle mi? Vah vah vah...

Mahmut donuk bir sesle sordu.

— Bura senin mi ağa?

— Benim oldu. Otuz altın verip aldım. Sonra anlatırım. Hele söyleyin bakim, siz ne yaptınız? Nerelerde idiniz?

Haceli anlatmağa başladı.

— Yonan gelince Afyon'a gittik bey. Orduya katıldık.

— Onu biliyorum. Bilal sizden ayrılmış. O dürzünün çürük olduğunu anlıyordum zati. Kendi eliyle belâsını bulmuş.

— Sonra İnönü savaşlarına katıldık.

— Hımm, duydum. Sakarya savaşına da katıldınız. Ben o zaman Ankara'daydım. Orduya yiyecek giyecek bulmak için nasıl çalıştık, bir bilseniz. Gece gündüz koştuk. Kemal Paşa'yla, İsmet Paşa'yla birkaç kez görüştüm. Elime geçen parayı götürüp orduya verdim. Çok şükür bu günlere kavuştuk. Karnınız aç mı? Haceli, şuradan üzüm incir getir yavrum, karnınızı doyurun. Paranız yoksa para vereyim. Ben sizi severim, bilirsiniz. Sağ salim gördüğüm için çok sevindim. Çok şükür Allahıma. Haa, köyden geçmişsiniz. Ben de gelirken uğradım. Baktım, iş tatsız. Ev yanmış, köyde hiçbir şey kalmamış. Sürdüm atı geldim. Uşak'lı Hüsnü beyle birlikte geldik.

— O da burada demek?

— Burada. Yer yurt kalmamış, ne yapsın?

— İzmir'e mi yerleşeceksiniz bey?

— Daha karar vermedik. Şu dumanlı günler geçsin de düşüneceğiz. Siz ne zaman gidiyorsunuz ?

— Ne zaman terhis ederlerse...

— Kolordu komutanı ahbabımdır, isterseniz görüşeyim. Zaten siz gönüllüsünüz. Hemen bırakırlar.

Mahmut hiç konuşmuyordu. Suratını asmıştı.

— Ne dersin Mahmut, görüşeyim mi ha?

Boynunu büktü.

— Bilmem.

— Bu işler kendi haline bırakılırsa uzar yeğenim. Önümüz kış. Bir an önce gidin de evlerinizi neyi yapın, işlerinizi yoluna koyun.

Mahmut ayağa kalktı.

— Biz şimdi görevdeyiz ağa, dedi. Gidelim...

— Peki. Sonra gene uğrayın. Ben hep buradayım. Terhisiniz için bir yol ararım. Çabuklaştırmaya çalışırım. Bir an önce köye dönün.

Haceli'nin gözleri parladı.

— İyi olur bey, dedi. Sağol.

— Durun. Şuradan ceplerinize incir üzüm doldurun. İyilerinden...

Mahmut'un yüzü iyice kararmıştı. Burnundan soluyordu. Dışarı çıkınca ardına bakmadan yürüdü. İçinde bir yer kırılmıştı. Kızıyordu birşeylere. Ama kime kızdığını iyi kestiremiyordu.

İbrahim bey arkalarından uzun uzun baktı. Kendi kendine düşündü. «Yazık, neler çekmiş çocuklar, yazık... Arslanlar, yiğit kardaşlarım benim. Yalnız ikisi kalmış ayakta, vah vah vah...»

— 38 —

Mahmut'la Haceli terhis oldular. Tabur komutanı kendilerine teşekkür etti. İkisinin de alnından öptü.

— Vatanı birlikte kurtardık. Türk ulusuna yaraşır bir tutumla kahramanca savaştınız. Büyük yararlıklar gösterdiniz. Ordumuz adına size teşekkür ederim. Şimdi köyünüze dönün, çoluk çocuğunuza kavuşun. Onlarla birlikte mutlu olun. Atınızı silâhınızı teçhizatınızı bölük komutanınıza teslim edin. Hadi arslanlarım, afferim sizlere...

Uzun uzun ellerini sıktı. Omuzlarına vurdu. Haceli bir şeyler söyliyecekti. «Komutanım, biz orduya gönüllü katıl-

dık. Gelirken atımızı silâhımızı da kendimiz getirdik. Onları bize...» Vazgeçti. Bölük komutanına söylerim, dedi içinden.

Selâm verip çıktılar. İkisi de duyguluydu. Gözleri buğulanmıştı.

Bölük komutanına da söyliyemedi.

— Boşver, dedi Mahmut. Zaten atın yürüyecek hali yok. Yürüse bile kışın ne ile besliyeceksin? Saman arpa...

— Öyle, doğru.

— Tüfekleri dersen... (Elini salladı) Ne yapacağız tüfeği bundan sonra? Bize şimdi kazma kürek lâzım. Saban kağnı lâzım...

— Nasıl gideceğiz köye kadar?

— Yürürüz yavaş yavaş. Beş on günlük yol.

— İbrahim beyden biraz para alsak?

— Bırak dürzüyü! İstemem onun parasını. Hiç uğramıyalım.

— Olmaz şimdi, yakışık almaz. Terhisimizi o yaptırdı. Hiç olmazsa ben uğrayım. «Mamıdın işi vardı, gelemedi» derim.

— Peki, uğra.

Arkadaşlariyle helâllaştılar. Birbirlerinden adres alıp verdiler. Sabahleyin erkenden «allahaısmarladık» deyip yürüdüler. Kışlanın kapısından çıkarken son olarak dönüp geriye baktılar. Sivildiler şimdi. Yıllardır özledikleri düş gerçekleşmişti.

— Allaaah! dedi Haceli. Koca Allah! Sen her şeyi yaparsın!

Mahmut bir kahvede beklerken Haceli İbrahim beyin mağazasına gitti. Kapının üstündeki tabelada «Üzüm İncir Tüccarı Kocakaşın İbrahim» yazılıydı. Mahmut uzaktan okudu. Başını salladı kendi kendine.

— Kaptın parsayı dürzü, dedi. Daha kimler kapıyor kimbilir...

Haceli omuzunda bir heybeyle döndü. İki gözüne üzüm incir doldurmuştu.

— Beyin selâmı var. Bunları yiyerek gidersiniz dedi. Hadi yürüyelim, geç kalmıyalım.

— Nasıl gider bu? Dök yere!

— Yok yok, aç kalırsak yeriz.

Omuzuna alıp yürüdü. Büyük caddeyi geçtiler. Yanık yıkık evler başladı. Sokaklarda hâlâ molozlar yığılıydı. Her yer perişandı. Ama insanlar neşeliydi. Çalışmaya başlamışlardı. Kimisi evini onarıyordu, kimisi arabalarla birşeyler getiriyordu.

Yarı bataklık bir çayırı geçtiler. Haceli baktı, sırtı yaralı kara bir eşek yayılıyordu orada. Sahibi yoktu. Salıvermişlerdi. Sırtında taşıdığı heybe gittikçe ağır basıyordu. Terlemişti şimdiden.

— Mamıt, dedi. Ben şu eşeği götüreceğim arkideş.

— Yürümez o, vazgeç.

— Ne kadar yürürse. Kaldığı yerde bırakırız.

Heybeyi eşeğe yükledi.

— Dâh oğlum, hadi!

Kestirmeden yokuşa yukarı sürdüler. Uzaktan İzmir görünüyordu. Mavi deniz, kıyıda beyaz yapılar, daha içerde yangın yerleri...

Haceli eşeğe yanaşıp heybeden bir avuç üzüm aldı. Birbirine yapışmış, yarısı yanık üzümlerdi. Ama tatlıydı. Sakız gibi çiğniyordu ağzında.

— Dâh oğlum...

«Yaslı gittim şen geldim
Aç koynunu ben geldim
Bana bir yudum su ver
Çok uzak yoldan geldim...»

Bu günlerde hep bu türküyü söylüyorlardı. Haceli kendi kendine birkaç kere tekrarladı. Mahmut katılmıyordu nedense.

Güneş yukardan tepelerine binmişti. Ağır ağır yol alıyorlardı.

— SON —

TALİP APAYDIN

VATAN DEDİLER

Ünlü romancımız Talip Apaydın'ın Kurtuluş Savaşımızı anlatan «Toz Duman İçinde»den sonra ikinci romanı olan Vatan Dediler'i kıvançla sunuyoruz. Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edildiği sırada derin yankılar yaratan bu romanın okurlarımız tarafından da çok beğenileceğine inanıyoruz.

Bugünü iyi anlamak için Türk Kurtuluş Savaşı'nı yakından bilmek gerekiyor.

Mustafa Kemal Paşa'nın örgütleyip yönettiği Türk Kurtuluş Savaşı, hangi koşullar içinde, nasıl kazanıldı? Eşsiz bir özveri ile savaşın en ağır yükünü omuzlayan halkımızın katkısı neydi?

Kuvayi-milliyeci subaylar, köylü askerler ve eşraf bu savaşta ne yaptı, nelere katlandı? O günlerdeki Anadolu toprağı ve Türk halkı nasıl bir görüntü içindeydi? Olmaz bir işi gerçekleştiren ve yurdu emperyalizmin saldırısından kurtaran Anadolu halkının kavgasını Vatan Dediler'de gözleriniz yaşararak izleyeceksiniz.

Türk Kurtuluş Savaşı, kağniyle ve çarıkla kazanıldı. Dünyanın en ilginç destanlarından birisi yaratıldı. Bu savaşın, üstünde hiç durulmamış bir yanını, halk cephesini Talip Apaydın'ın kaleminden okuyacaksınız.

Kapak / Haslet Soyöz

FİLMLER CAN GRAFİK 28 34 47